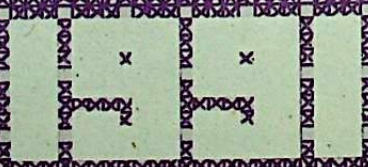
تقویم

4



باھارنىڭ ئىشقىدا ياڭرىتىپ نەزمە،
شائىرلار جەم بولۇپ قىزىتتى بەزمە.

پەلسەپە، ئىجتىمائىي پەن، ئەدەبىيات- سەنئەت،
مەدەنىيەت خادىملىرىنىڭ باھار يىغىنىدىن كۆرۈنۈشلەر.



▶ شائىر تۇمۇر داۋامەت شېئىر ئوقۇماقتا.

◀ خۇيزۇ شائىرى حاك كۆينىڭ شېئىر ئوقۇماقتا.

▼ شائىر تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن شېئىر ئوقۇماقتا.





باش مۇھەررىر: مەھەممەت شاۋۇدۇن
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئارسلان
مەسلىھەتچىلەر: ئابلىز نازىرى، ئەلقەم ئەختەم

تەھرىر ھەيئەتلەر (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):
ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن. ئارسلان. ئابدۇروسۇل ئۆمەر. ئابلىكىم باقى، تۇرغان شاۋدۇن، تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن، قەيۇم تۇردى. مەھەممەت شاۋۇدۇن، مەھەممەت زۇنۇن. مەھمۇد زەيدى. ئىمىن تۇرسۇن. ئىمىن ئەخمىدى، زوردۇن سابىر.

تارىم

(ئايلىق ژۇرنال)

4

41 - يىل نەشرى

بۇسساندا

نەسرىي ئەسەرلەر

م. مەتروزى ..... كۆلۇمسىرەش (ھېكايە) 16
ئە. ئەمەت ..... مازار چاشقىنى (ھېكايە) 31
ئە. ئوسمان ..... مېنى روھىمدىن ئىزدەگۈلار (نەسىر) 59
ئۆ. مەتنۇرى ..... نەسرلەر 63
ئا. جالالىدىن ..... چالا كۆيگەن رسالە (نەسرلەر) 65
س. دۇگايلى ..... پاسىل (پوۋېست) 70
م. ئىسمايىل ..... دوستلۇق رىشتىسى (زىيارەت خاتىرىسى) 127

شېئىرلار

ت. داۋامەت ..... ئىككى شېئىر 4
م. سادىق ..... سايامەت ئۇنچىلىرى 5
م. خېۋىر ..... غەزەللەر 7
م. روزى ..... شېئىرلار 12
ئا. خېۋىر ..... لەئل دانىلەر 13
ئې. زايىت ..... قىسىنما ماڭا 15
ج. ئەمەت ..... ھەقىقەت ھەممىگە ئادىل بىر مىزان 50
ئا. ئوسمان ..... كەپتىرىم 52
ھ. ئىبراھىم ..... سۆيگۈ ئارزۇلىرى 53
ئۆ. مۇھەممەتئىمىن ..... ئىزاھاتلىق پاراڭلار 55
ئە. قۇربان ..... ئۇچ شېئىر 56

بالىلار ئەدەبىياتى

م. جۇماخۇن ..... بالىلار كۆڭلى (شېئىر) 106
ر. سايىت ..... ئويلاپ بېقىڭ، مۇئەللىم (شېئىر) 107
ھ. تىلمۇالدى ..... غۇنچىلارغا ئىلتىجا (شېئىر) 109
ر. داۋۇت ..... سەبىي يۈرەكلەر (شېئىر) 111

ئە. داۋۇت ..... قۇشلار بىلەن قەلبىم تۇتاش (شېئىر) 112
ج. سەيپۇللا ..... كىچىك «ئۇغرى» (ھېكايە) 114

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

ئوبزورچى ماقالىسى ..... دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى ئىپادىلەشكە ئەھمىيەت بېرىلى .....
ۋالى باۋ ..... تارىخىي تۈيغۇ، دوست ئەلگە مۇھەببەت 123

تەرجىمە گۈللەر

م. ھوشۇر ..... «مۇساپىرلار قاۋىقى» دا (ھېكايە) 148

ئەدەبىي ھايات ۋە ئۇچۇرلار

..... 159

* * *

بۇ سانىنىڭ مۇقاۋا ۋە تىتولنى تۇردى قادىر نازىرى، قىستۇرما سۈرەت ۋە ھۆسن خەتلىرىنى مۇھەممەت ئايۇپ ئىشلىگەن.

تۆمۈر داۋامەت

ئىككى شائىر

چىللايدۇ ئەتىكى قۇياش

باھاردا جەم بولدۇق مەرىپەت ئەھلى،
مىسالى تۇغقانلار توپلاشتۇق يەنە.
قىزىدى تەبرىكلەر، چۈشىنىشىلەر،
سىردىشىش، روھلىنىش، ئالقىش تەنتەنە.

قوللاردا تەبرىك ھەم دوستلۇق قەدىھى،
يېگىشتىن، ساۋاقتىن دىلدا ھاياجان.
ئىچەيلى ئەسلەپ بىز باسقان يولنى ھەم
ئەتىكى يۈرۈشكە تىلەپ شەرەپ ـ شان.

بىلىمەن دوستلارنىڭ كۆپتۈر تۆھپىسى،
ئەجرىدىن نۇرلاندى پەن ۋە ئىسلاھات.
بىلىمەن، يارەنلەر، خەلق بايلىقى،
ئەقىلدىن گۈللىنەر ۋەتەن ۋە ھايات.

ھەر ياقتا نۇر چاچتى پەن، مەدەنىيەت،
پۈتۈلدى قانۇندىن، ئەخلاقتىن قانات.
ۋە لېكىن نادانلىق، نامراتلىق تېخى
پۈركەيدۇ ئاپەتنى ئاغزىدىن پات ـ پات.

ئەجرىمىز يىراقتۇر ئەل ئۈمىدىدىن،
ئەل ئوغلى ئەل ئۈچۈن ئىشلەيدۇ ئەبەت.
ئۆتىمۈشلەر بۇگۈننىڭ سىمۋولى ئەمەس،
بېغىشلار زامانىنىڭ بايلىقى غەيرەت.

ماڭايلى دۇنياۋى پەللىگە ئۆرلەپ،
ئىزدىنىش ئىجادقا ئەزەلدىن يولداش.
قولغا قول تۇتۇشتۇق ھەر مىللەت خەلقى،
چىللايدۇ ئالغا دەپ ئەتىكى قۇياش.

باھاردا جەم بولدۇق مەرىپەت ئەھلى،
مىسالى تۇغقانلار توپلاشتۇق يەنە.
قىزىسۇن تەبرىكلەر، چۈشىنىشىلەر،
سىردىشىش، روھلىنىش، ئالقىش تەنتەنە،

1991 - يىل فېۋرال، ئۈرۈمچى.

ئۆزگىچە كەلدى بۇ يىلقى باھار

نەشتەرلەر سانجىيدۇ سوغۇق ھېلىمۇ،
قار ـ مۇزلار تېخىچە كەتمىدى ئېرىپ،
لېكىن، كۈن باھاردىن بەردى بىشارەت،
دەريالار چىقتى مۇز كۆكسىنى يېرىپ.

يىگىتلەر، قىزلارنىڭ كۆزىدە باھار،
ئاتىلار، ئانىلار سۆزىدە باھار.
ھەر ياقتا باھارنىڭ قەدەم ئاۋازى،
ھاياتنىڭ، يۈرۈشنىڭ ئۆزىدە باھار.

بەزمىلەر قىزىدى تەرەپ ـ تەرەپتە،
پوجاكىزا گۈمبۈرلەپ قارغا ئوت چاچار.
ئۆزگىچە خىسلەتتە بۇ يىلقى باھار
يۈرەكتىن يۈرەككە يېڭى يول ئاچار.

ئۇ كەلدى يېزىدىن، ياپلاق، شەھەردىن،
ئىسلاھات روھىنى كۆيلەپ ئەرتىلەپ.
ئۇ كەلدى خەلقنىڭ قان ھەم تەرىدىن،
زېمىننى ئويغىتىپ كۆلۈپ ئەركىلەپ.

چېگرىدا قار كېچىپ يۇرۇپ جەڭچىلەر
بېغىشلار خەلقە خاتىرجەم باھار.
چۆل كېزىپ گېئولوگ ۋەنېفتچىلار،
تۇغمەس بايلىققا ئىشىكلەر ئاچار.

كۈن - تۈنى ئۇخلىماي ئالىم، دانىشلار
كەشپىيات نۇرىدىن دەۋر يارىتار.

مۇھەممەتجان سادىق

تراكتور گۈركىرەپ ئېتىز، دالىدا
ئالدىراپ باھاردىن خەۋەر تارقىتار.

باھار بار مىللەتلەر ئىناقلىقىدا،
ئارمىيە، خەلقنىڭ ئامراقلىقىدا.
باھار بار ۋەتەننىڭ گۈللىنىشىدە،
ھايات ۋە غايەمىز پارلاقلىقىدا.

كۆرەشتىن شان تاپار باھار ئۆزىگە،
يىل بەختى باھاردىن باشلاپ ئېچىلار.
باھارنىڭ شامىلىنى توسالماس ھېچكىم،
ئاز ئۆتمەي زېمىنغا گۈللەر چېچىلار.

1991 - يىل 10 - فېۋرال، ئۈرۈمچى.

ساياھەت ئۇنچىلىرى

ئايرو پىلاندىكى خىيالالار

توختىماي
بىر خىلدا غۇڭۇلدىغان ئۈن.
دىلىدىرىم، مەن گويا
زېرىكەرلىك ناۋا ئىچىدە.
ئاستىمدا مۇزلۇق ئانتىراكتىكا.
بارىمەن ئۇچۇپ
كۆك گۈمبەز - ساما ئىچىدە.
بىلىسەن، ئىنسان خىيالىغا ئامراق،
چىرمىشار ئويلىنارىم
ساڭا مەن چىرماشقاندەك،
سىرىق توپىلىق يەرگە.
ئاھ، زېمىن ئوخشايتتى
ئىككىمىز قول تۇتۇپ
كۆرگىلى چىقىدىغان،
باھار كەلگەن دالىدىكى

گۈلگۈن سەھەرگە!
راستلا ئەرش كۆكتىمىدۇ؟
مەن يەردە تۇغۇلغان.
ئۆسكەن مىلىنىپ توپىلارغا.
ئۇ يەردە سەن،
ئۇ يەردە گۈل،
ئۇ يەردە قار!.
ئېيتقىنا، شېرىن سۆزلۈكۈم،
سەن ۋە مەن بولاتتۇقمۇ!
بولمىسا زېمىن؟!
يەر — ھايات!
يەر — جان!
يەر — باھار!

ئانام قەبرىسى

كۈن ۋە تۈن كۆزۈمدە
نۇرانە چىراي،

ئۇ ياتقان شۇاقلىق
شۇ دۆمچەك قەبرە...
سېزىلەر ئاغزىغا تېمىۋاتقاندەك
يەنىلا ئاق سۈت،
كۆزۈمدە:
شۇ ئەمچەك، قەبرە...

* *

ئاپتاپلىق،
يامغۇرلۇق،
جۇدۇن - چاپقۇنلۇق
ئەگرى - توقاي يول...
ئۇرلەيدۇ تىك تۇتۇپ بېشىنى
قىرىق بىر پەلەمپەيگە،
گۈل ئالغىلى جانان قولىدىن
ناخشىچى ئوغۇل!

شېئىرىدىكى كۆلكە

كاككۇكلار بۇنداق كۈلەلەمدۇ؟
پاراخلىغان كۆلكىدىن
كەتتى جاراڭلاپ،
شېئىرىڭدىكى گۈلدار راۋاقلىرى.
بۇلبۇلگويا بۇنداق كۈلەلەمدۇ؟!
جاراڭلايدۇ ئاق بۇلۇتلار،
تۆكۈلمەكتە گۈل،
ئۇزۇلۇپ ساپاقلىرى...
شېئىرىڭ گويا قانات‌لىنىپ
ئۇچار شاد - خۇرام،
قاقاقلاپ كۆك ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن
گۈزەل هورکەبى!
يانماقتا كۈلكە
چىنارلاردىن،
گۈل - گىياهلاردىن.

كۈلمەكتە هەسەن - هۈسەن
پارلاق نۇر كەبى...
يۈرەك نېمىشقا تونۇمايدىكەن؟!
بىلدىم ئاڭلاپلا،
ئۇ ئاي ئاڭلىغان،
يۇلتۇزلار ئاڭلىغان،
قۇياش ئاڭلىغان
بادام دوپپىلىقىنىڭ مەغرۇر كۈلكىسى!
بەلكىم كومىراجىۋا
كۈلۈۋاتقاندۇ قەبرىسىدە؟!
كۈلمەكتە راۋاب،
يېپەك يولى،
يېپەك ئۆلكىسى!...

مىڭ ئاراللىق كۆل

كېچىلەرگە
يۇلتۇز چاچىدىغان
شىكىتەنجاڭ توسمىسى
قوندى هەيۋەت تىككى تاغ ئارىسىغا.
مىڭ ئاراللىق
زۇمرەت ئاسمان
چۈشتى ئۇچۇپ
تىككى ناهىيە دالىسىغا.
گويا بىر سىنگاپور
قالدى سۇ تېگىدە،
بېلىقلارغا
ئەركىن - ئازادە ماكان.
ئىنسان نۇر ئىچىدە،
ئىنسان كۈلەر سەيلىگاهتا،
كۈنسېرى گۈزەللىشەر
بۇ يورۇق جاهان!...

خاراكتېر ۋە باهار

تۇغۇلدۇم ئىگىلەپ،
يەرۇ ئاسمان ئارىسى تولغان شۇ ئاخشام

ئاپئاق گۆل - پورەككە.
ئاتام ماڭا يالاتقاندا قار،
ئاق نىيەت،
ئاق كۆڭۈل
بولغاي دېگەنمۇ،
كىرگەن سوغ يۈرەككە...
ئۆستۈم ئەگەشتۈرۈپ «ئالەك» نى،
ئىزدەپ توشقان
ئاق بۇلۇتلار ئۈستىدىن.
ئۈچتۇم چانا بىلەن
ئەك ئېگىز دۆڭلەردىن جىلغىلارغا،
ئۈسسۈغاندا شۈمدىم
ئاق ناۋاتنى،
گۆل ئىزدەپ قار ھۆسنىدىن...
ئۆستۈم گۆل ئويناپ،
گۆل پۇراپ،
گۆل قىسىپ چېكەمگە،
گۆل گويا مېنىڭ كۆڭۈل سىرىمدەك.
كاككۇك گۈلى ئېچىلغان دالىلاردا
كاككۇك كۈلكىسىنى ئاڭلاپ...
قار بىلەن گۆل
مېنىڭ سۆيگۈم،
مېنىڭ مېھرىمدەك...
قاردا ئۆسكەن،
قەھرىتاندا ئۆسكەن،
بىلمىدىم،
كېلەمدۇ گۈلگە ئامراق،
قار بىلەن گۈل باغلانغانمىدۇ
بىر رىشتىدە؟!
يوقمىدۇ قارنىڭ پۇرىقى،
قارنىڭ خىسلىتى،
گۈل - چېچەكتىن كۆڭلەك كىيگەن
باھار -
تەبەسسۇملۇق پەرىشتىدە؟!

مۇھەممەت خېۋىر

غەزەللەر

1

سۆزۈڭ سۆيگۈ خىتابىمۇ ۋە يا جەننەت گۈلابىمۇ؟
نىگاھىڭ ياش كارابىمۇ ۋە يا سۆيگۈ جاۋابىمۇ؟
شەپەق يەڭلىغ ئىكەنغۇ ئاي قونۇپتۇ پەسلىبان يۈزگە،
يۈزۈڭ قاتىل پىچاقىمۇ، جۇنۇنلۇقىڭ شارابىمۇ؟
نەپىسلىك شەرھىنى ئاڭلاپ قۇلاق دەردلىك يادىڭ كەتكەن،
يۈزۈڭ شەرھى خىلابىمۇ، گۈزەللىك ئىنقلابىمۇ؟
تولۇنئايىنىڭ يۈزىگە داغ چۈشۈپتۇ، بىلمىدىم زادى،
ھەسەتخورلۇق خۇنابىمۇ، شەرەپنىڭ ئىختىلابىمۇ؟
زەئىپلىكتىن ئېقىپ كەتتى بۇلۇت كۆكتە تۇرالماستىن،
نېمە ئۇ كۆك سىمابىمۇ، ئەلەمنىڭ ئىزتىرابىمۇ؟
تىلىكىدىن نۇر ئاقار ئوتلۇق، بىھوشلۇق ھاشلىنار تەندە،
بۇ جانىمنىڭ كاۋاپىمۇ، ئىبتىقادنىڭ تاۋابىمۇ؟

زىناقلارىڭ ئويۇلغاندا زېمىن ـ كۆك نۇرلىنار شۇ دەم،
زىناق ساينىڭ سەرابىمۇ، يۇرەكنىڭ دەرد ئازابىمۇ؟
خىيالىلار ئەتتى كۆپ بوزەك، تۇماندا لەيلىدى پىنھان،
ئۆزۈڭ تىلسىم كىتابىمۇ، ئىنايەتلەر ساۋابىمۇ؟

2

كۆزلىرىمدە قان كۆرۈپ ھېچ ئەتمىدىڭ غەمدىن خالاس،
بىنەزەرمەن، سوغ نىگاھلار ئەتتى كۆلكەمدىن خالاس.
تىنچ ئىدىمغۇ، قاي زامان قاينامغا چۆكتۈردۈڭ مېنى،
قالدۇرۇپ تاڭدىن خالاس ۋە جان ئارام دەمدىن خالاس.
كەم زۇۋانمەن، بەلكى تىلسىز ئۆچتى ئۈن كۆپتىن بېرى،
ناخشىدىن ئەتتىڭ يىگانە، بەلكى ئادەمدىن خالاس.
سۆيدى كەچ سوغ تۈن شامالى قالدى دەپ يارسىز مېنى،
تۈنلىرىمنى ئەتمىدىڭ نۇر ياكى شەبنەمدىن خالاس.
كىرپىكىڭ سانجىلغىنى راست، بەلكى لوقمانمۇ گۇۋاھ،
ۋە لېكىن ئەتتىڭ شىپالىق دورا ـ مەلھەمدىن خالاس.
دالدىغا ئالغان ھېمىدىن ھالقىپ ئۆتكۈم بار مېنىڭ،
ئەتتى ئۇ تام مەن جۇنۇننى بەختى ئالەمدىن خالاس.
ئازغىنىشپ يۇرگەنلىكىمگە ئەل كۆلەر مەستانە دەپ،
بولمىقىم تەس شۇ يوسۇندا ئىشقى نالەمدىن خالاس.
بولدى پىنھان زارلىما، بۇ تۈنجى نالەڭمۇ ئەمەس،
كۆڭلىنى ئۈت، ۋاقتى كەلسە بولمىغىن پەمدىن خالاس.

3

تاپالماسمەن تۈمەن ئويلاپ ۋىسالغا ھېچ ئىلاجىمنى،
كۆرەر مەجنۇن بايۇاندا ئىشق دەردى رىۋاجىمنى.
ئىزاھ سوراش نېمە ھاجەت زەئىپلىكىمنىڭ ئامالىغا،
پەقەتلا بىرسىگە ئېيتقان كېسەل ھالى، مىزاجىمنى.
لېۋىدە ھۆكمى مۇتلەقنىڭ شىپالىق مېھكىمتى تۇرسا،
ئەجەب قىلمىدى ھەل ئەتمەي ئۇمىدىم، ئىھتىياجىمنى.
جاۋاھىردىن تەمەيىم يوق، دىلىمدا مالۇ ـ دۇنيايىم،
لېۋىگە توپلىدى خەسىس ساناپ بولماس خىراجىمنى.
لېۋىدىن لەيلىنىڭ پىنھان كۆتۈپ قالدى سۆزۈڭ ئىمزا،
قاراڭغۇ تۈن ئارا ئەمدى ياقارمەن شام ـ سىراجىمنى.

4

سەندەك نىگار داستاندا يوق، ئاسماندا ھەم يوق،
سەن كەبى مېھر سەۋزە تېخى بوستاندا ھەم يوق.

نۇقسانلىرىڭ قانداق قىلىپ ئايلاندى نۇرغا،
بەستىگدىكى يارقىن جۇلا چولپاندا ھەم يوق.
دۇنيادا كۆپ ۋەسۋەسىلەر بايراق كۆتۈرگەن،
سەندەك ئەقىل بالالىرى جاھاندا ھەم يوق.
يۈكسەك چىدام بىرلە سېنى ساقلاپ كېلەرمەن،
بۇنداق چىدام، بايقا، تېخى ھېچ جاندا ھەم يوق.
ئۇنسىز ئىدا پەرمان ماڭا، ئەركىم بوغۇلغان،
بۇنداق بۈيۈك پەرمان تېخى سۇلتاندا ھەم يوق.
سائادىتىم دەرۋازىسى مەھكەم ئېتىكلىك،
غايىب ۋىسال ئارماندا بار، دەرماندا ھەم يوق.
ئىشقىڭ مېنى گۆر ئاغزىغا سۆرەپ ئاپاردى،
مۇنداق سەۋەب، مۇنداق كېسەل ئىسمجاندا ھەم يوق.
ئۆلتۈرمىگىن قىيناقلىرىڭ بىرلە ئازابلاپ،
تاقەت دېگەن چەكلىك ئىكەن، پىنھاندا ھەم يوق.

5

ياكى لەمپە كىرپىكىدە بىر تېمىم ياش بولمىدىم،
ياكى پىنھان سىرلىرىڭغا دەمسۇ سىرداش بولمىدىم.
لەۋلىرىدە سان - ھېسابسىز لەئلى - ياقۇت كانى بار،
ياكى شۇ كان ساھىلىدا بىنەزەر تاش بولمىدىم.
ئولتۇرارمەن سەن سۇ ئالغان ئاشۇ ئۆستەڭ بويىدا،
ياكى چەشمە ئاقسا ئۆستەڭ باغرىدا قاش بولمىدىم.
تارلىقىم بار چاچلىرىڭغا، ئەپتۇ باشنى قويىنغا،
ياكى گەجگەڭگە يېيىلغان بىر تۇتام چاچ بولمىدىم.
تۇنلىرىڭغۇ خاس ئۆزۈڭگە ۋاي ئېسىت، يۇز مىڭ ئېسىت،
يۇزلىرىڭنى بىر سۆيەرگە كۆكتە قۇياش بولمىدىم.
نە ئۇچۇن جۇرئەت مېنىڭدىن كەتتى يىراق، داجىدى،
پەيتى كەلسە قاش ئاتارغا ياكى بەڭباش بولمىدىم.
ئىستىكى كۆپ ۋاھكى پىنھان ئولتۇرار ھەسرەت چېكىپ،
يوللىرىڭدا يالغۇز ئۆزۈڭ ياكى يولداش بولمىدىم.

6

تاڭغا ھەمراھ ئىلتىپاتىڭ ماڭا ھېچ چاغ كەم ئەمەس،
ئىلتىپاتىڭ بىرلە كۆزۈم بىر دەقىقە نەم ئەمەس.
سەنتۈرۈلگەن چاغدا كەلدىڭ، يۆلۈۋالدىڭ، ئاپىرىن،
تاغ ئۆزۈڭ يۆلەنچىكىم، يۆلەنگىنىم بىردەم ئەمەس.
شۆبھىسىز سۇبھى ئۆزۈڭ تۇننى پاچاقلاپ يانغۇچى،

تۇنده بار، ئاپتاپتا يوق سالقىن خۇمار شەبنەم ئەمەس.
سەن بىلەن جەنلانغىنى بەرھەق تېنىمدە كۆچ - ئىشەنچ،
گەر پولاتسىز قاتسا بەتتون زادىلا بەردەم ئەمەس.
بولما غايىب ۋاھ دېگۈچە تۇنىدىكى چاقماق بولۇپ،
چۆلگە يامغۇر چۈشسە قانماس زەمزەمى ھەردەم ئەمەس.
بەر ۋىسال بەرسەڭ ئۇزاق سەن ئىستىكىم چىلاشقۇدەك،
ئوغىكەن كەمتۈك ۋىسالىمۇ دەرد ئۇچۈن مەلھەم ئەمەس.
ئوتقا سەكرەپ چۈشتى پىنھان، ۋاي دېمەس بولسا تۇتۇن،
ھەر نىدايىم كۆلكە - خەندان، ئۇ مېنىڭ نالەم ئەمەس.

7

ئايا ساقىي مېنى دەرھال گۈلى بوستانىغا باشلا،
ئەقىلدىن ئايرىلاي بىردەم، ئەزىز مەيخانىغا باشلا.
يۈرەكلەرگە تۇتاشتۇر ئوت، يۈرىكىمدىن ئۆچەر يا ئوت،
مۇھەببەتىنىڭ شىپالىق ئوتىغا - خۇمدانىغا باشلا.
كۆڭۈلگە توشتى غەۋغالار، قۇياشنى كۆمدى سەۋدالار،
ئازاد ئەيلە ئۇ جەڭگاھتىن، زىمىن پىنھانىغا باشلا.
مېنى بىر ئۇن غاجاپ كەتتى، ئەسەبلىرىم ياداپ كەتتى،
قولۇمنى تۇت ئاسايىش بەر، ئارام ئەپشانىغا باشلا.
قولىنى سىلكىسە لەيلى، مېنى مەيخور دېسە مەيلى،
بۇگۈن پىنھان قارار قىلدى: شاراب ئوكيانىغا باشلا.

8

تاغ بېسىپ تۇرغاندا بولساڭ ھەمنەپەس ربغبەت ماڭا،
تاغنى ئاسمانغا ئاتاتتىم، يار ئىدى غەيرەت ماڭا.
يول خىرە شام پەيتى ئىزدەپ پەللىنى تېگىرقىسام،
پەيتى ئاپتاپ كۆرسەتەر يول سەن بىلەن سۆھبەت ماڭا.
زۇلمى - كۈلپەت ھەددىدىن ئاشقان چېغى زار قاقشىسام،
تەۋسىيەڭدىن ۋەھمى غايىب نۇقتىسىز كۈلپەت ماڭا.
كەڭ پايانسىز چۆلدە ئۇنسەم بىر تىكەن رەزگى سۆپەت،
بىر سىيلاپ قويساڭ ياغاتتى نۇر كەبى شەۋكەت ماڭا.
تۇن ماڭا تەنھالىقىم، يۇلتۇز كۆلەر زاڭلىق ئېتىپ،
جور بولۇپ تۇرساڭ نۇرستان، بىنەزەر خىلۋەت ماڭا.
ھەۋزى كەۋسەر ئالغۇچى جان قەتىسى ھەتتاكى ھەم،
بولمىساڭ گەر كۇن تەبەسسۇم تەپتىدە ئۇلپەت ماڭا.
ئەترە - رەيھان بىزلە كۆمسەم بىكۆرۈم بەستىم مېنىڭ،
تەركى سەنسىز، ھۆسنى سەنسىز نەدە خوپ ئىسكەت ماڭا.

ئىستىلا ئەتتىك يۈرەكنى، ھەر مىنۇت ئىلكىگىدە مەن،
خاھىشىگدا كۆزلە كۈلپەت ياكى قىل شەپقەت ماڭا.
دەيدۇ كىم يىغلاپ تۇرار پىنھان مازارنىك تۈۋىدە،
بولمىدى ئىنكار ئۆسەكلەر، سەن ھامان ھەمدەرد ماڭا.

9

جۇنۇن بۇلبۇل ساباغا زارىنى سۇبھىدە ئىيتارمىش،
تۇلۇن ئايمۇ ۋىسال تاپماي ئەلەمدە تاغقا قايتارمىش.
تۇرۇپتۇ ئول نامايىش بىرلە ناز تاشلاپ، ئىما تاشلاپ،
ئۇنىگمۇ مەخپىيەتى بار: پىراقسىزلارنى تارتارمىش.
پىراقسىزغا كىبرەك ماتەم، زىمىندا ئوت گۇرۇلدەيدۇ،
كىمىكى مۇزغا باغلاندى، بالا لەۋلىرىنى ئۇنتارمىش.
سۇلار سايلارغا ئاققاندا سىگەر بەزەن، كېتەر بەزەن،
ھېشى مۇزنىك باھاردا كۆپ، تومۇز كەلگەندە توختارمىش.
ئاراسىدا كۆرۈنمەس رىشتىسى باردۇر قۇتۇپلارنىك،
ۋىسالغا مەگگۇ ئىمكان يوق، لېكىن چىك ئەھدىسى بارمىش.
تۇرۇپ قالدىم ئىزاھاتقا تاپالماي سۆز (يىگىتلىكمۇ؟)
نىگار كۆرمەي مۇقامىمنى بوغۇزلاپ ئاڭنى باتنارمىش.
ئاگاھ بول ئوتتىن ئايرىلىسانك زامان ئاخىرىدۇر پىنھان،
لېكىن ئوتلۇق شۇ دوزاخنىك ئازابخانىسى بەك تارمىش.

10

ئىزاھات سورىسا سەنئەت، سېنىگدە شەرھىسى جەمئى.
ھايات يەتمىش گۇزەللىكنىك ئاداقتى پەللىسى جەمئى.
ئىبتىگنى ئاي قويۇپ خاتاغا يول قويدى، مۇنەۋۋەرسەن،
قارارغا مەندە جۇرئەت يوق، قۇياشنىك جىلۋىسى جەمئى.
پەرىشتە كۆردى قاي ئىنسان؟ تۇرار ئالدىمدا نەق بىرسى،
سىياقىگدا رىۋايەتلىك پەرىشتە بەلگىسى جەمئى.
ئىھۋەنسىز مەۋجۇدات يوق دەپ ئىشەندۇرمەكچىمىش خەلقەر،
ئىھۋەنلەر ساڭا يۆتكەلسە ئاجايىپ جەزبىسى جەمئى.
كۆڭۈلدە بىر كىشى دەپ قايسى دانا تۆكتىكىن مارجان،
دىلىم تەكچىسىدە ئوتلۇق گۈلۈڭنىك بەرگىسى جەمئى.
جامالىنىك سەھنىدە پىتنە تاراتسا مەن چىدالمايمەن،
پىغانىمغا جاۋابىك يوق، خۇدانىك سەۋرىسى جەمئى.
تەرىپ ئەتتىم سۇپەتىگە ئىزىپ ئۇنچە تەمە بىرلە،
دىدى پىنھان ئۇمىدلىك بول، گۈزەلنىك جەۋرىسى جەمئى.

مەھەممەت روزى

شېئىرلار

سەھرا ئەسلىمىسى

تالا - تالا زەر يېپلىق قۇياش
ئويناپ تۇرغان سۆيگۈمسەن مېنىڭ.
ئاھ، دالامنىڭ ھەر قەتىرسىدە،
(ياپراقلارنىڭ يۇمران چېھرىدە)
سۆيۈشلىرىڭ بار ھەم كۆپ سېنىڭ.

يېشىل چۆپلۈك خىلۋەت چىمەنزار
يېتىلدۇرگەن مەندە شۇنداق كۈي.
مەن يېتىلگەن ئانا سەھرانىڭ
توپىلىرى پۇرايدۇ خۇش بۇي.

جىگدىلەرگە يامىشىپ بەزەن
توقايلاردا قىيغىتىپ يۈرگەن
بالىلىقتەك كەپسز ئەسلىمە،
ھېسلىرىمنى غىدىقلار شۇدەم.

گۈزەل سەھرا، خۇش بۇي جىگدىلەر
كۆپ سىرلارغا بولۇشقان پاناھ.
سەندە ئۆسكەن تالاي نەۋرىلەر،
سەن بۇيۈك كۈي، سەن ئۇلۇغ ئانا...

سېغىنىشىڭ تۇتقۇن كۈيلىرى
چىللاپ تۇرار باغرىڭغا يەنە.
قۇياش كەبى كۆلۈشلىرىمدە
سۆسۈپ كېتەي قوينۇڭغا يەنە...

تەنتەمدا ئەنجۇر ھىدى بار

مەن ئەنجۇرلۇك باغدا تۇغۇلغان،
كىندىك قېنىم ئەنجۇر شىرنىسى.
ياپراقلىرى يۆگىكىم بولغان،
يېغامۇ ھەم شادلىق ناخشىسى.

مەن ئەنجۇرلۇك باغدا تۇغۇلغان،
قۇياش ھۆسنى مەندە تېپىلار.
ماڭا ئەنجۇر بولغان ھەم ئوغۇز،
تىنىقمدا ئەنجۇر ھىدى بار.

بىر يېقىملىق كۈيگە تولسۇن بۇ دۇنيا

زەيتۇن چىشلەپ تۇچۇپ كەتكەن ئاق كەپتەر
يەلكىسىگە ئېيتىپ بەردى بىر ناخشا.
چۈشۈم نازى يېشىل ياپراق رەڭگىدە،
يېشىللىققا شامال ئاشنا، نۇر ئاشنا.

سۇزۇك ئۇپۇق تالا - تالا نۇر چېچىپ،
يۇرەكلەرگە بىر كۈي بولۇپ قۇيۇلار.
ئۇپۇق توغقان ئاق كەپتەرنىڭ ناخشىسى
كۆڭۈللەردە مەرتەم - مەرتەم ئېيتىلار.

يېشىل دولقۇن ياسىغاندا كۆك دېڭىز،
تەلپۈندۇ دىللار ئاڭا ھەۋەستە.
تەنھا دولقۇن قىيا تاشنى قۇچاقلاپ،
بۇزغۇنلىنىپ جىمىپ كېتەر بىر پەستە.

زەيتۇن چىشلەپ ئۇچقان ئاشۇ ئاق كەپتەر
ئېيتىپ بېرەر بىزگە شۇنداق بىر ناخشا.
يۇرەكلەرنى يۇرەكلەرگە چاتقاندەك،
بىر يېقىملىق كۈيگە تولسۇن بۇ دۇنيا.

يوللار چەكسىز، پەلەك خىيالدا...

ئاندا - ساندا شۇاق ئۇنگەن چىغىرىول
سوزۇلغانچە ياتار ساينىڭ باغرىدا.

كۆرۈنمەيدۇ چېتى ئۇنىڭ بۇ مەھەل،
تۇرغاچ لەيلەپ ئالۋۇنلارنىڭ قوينىدا.

يولۇچىنىڭ قەدەملىرى بەك ئاستا،
ئۇچۇرماقتا ئىزلىرىنى شامالار.
غىڭشىپ ئېيتقان ناخشىسىمۇ پات - پاتلا
جىمىپ كېتەر ئورئۇالغاچ خىيالار.

كونا ئۆتەڭ كۆرۈنمەيدۇ يېقىندىن،
ئۇ قاياقتا كۆچكەن بۇگۈن دېرەكسىز.
مەنزىل يىراق، سەپەر مۇشكۈل ھەم قىيىن،
ئەجەل سايە تاشلاپ تۇرار تىۋىشسىز.

يوللار چېتى شۇتاپ دىلغا مۇئەمما،
ئاسمان شۇڭا خىيالەتتە ئولتۇرار.
يوللار ئالغا تەلپۈندۈرەر يۈرەكنى،
يوللار، يوللار ئارمانلاردىن تۇغۇلار.

ئابلىكىم خېۋىر

لەئل دانىلەر

ئۇزۇم بايرىمى

لەئل دانىلەرنىڭ شانۇ - شەۋكىتى،
ۋەتەن، قۇچقىنىڭ كەڭلىكىگە خاس.
قۇياش بۇندا ئۆزگە ھۇنەر كۆرسىتمەس،
ئالتۇن ۋادىسىغا بەرگەن ئىمتىياز.

لەئل دانىلەرنىڭ شانۇ - شەۋكىتى
تۆت چاسا كەتمەننىڭ قۇدرىتىگە خاس.
ئانا تەگرىتاغنىڭ يەر ئاستى بىلەن
يەتكۈزگەن سۈتىدىن ئۇنگەن ئىمتىياز.

كۆيلىرىم

ئادەم دېگەن بولمايدىكەن بىئارمان،
قېنىنار دىلدا يەنە تاتلىق ھاياجان.
توختىمايمەن كۆي - كۆيلەشتىن زادىلا
يېنىپ تۇرغاچ دىلدا سۆيگۈ يالقۇنى.

مەيلى ھېسلار مېنى قېيناپ يۇرسىمۇ،
مەيلى يىللار قېرىتسىمۇ پات - پاتلا،
ئارمانلارغا باي بۇ يۈرەك بولسىلا،
ئۆچمەس ھەرگىز ئۇمىدسىنىڭ گۈلخېنى.

كۆيلىرىم خاس ئۇرغۇپ تۇرغان يۈرەككە،
شاھىد بۇلار ئۇ ئارمانغا - تىلەككە،
بەرھەلىنە شېرىن تۇيغۇ دىللارغا،
باغاشلايدۇ ئۇنى ھايات شاۇقۇنى.

بولسا كۆيۈم كەڭ دېگىزنىڭ تامچىسى،
قېنىپ تاپسا چاڭقاق دىلنىڭ قانچىسى،
ئارمانسىزمەن ئۆز بەختىمنى كۆرسەمەن،
مەۋج ئۇرۇپ دىلدا شادلىق دولقۇنى.

سەنەمجان

يىغلىما ياۋ ئالدىدا،
كۆزگە قان كەلگەندە ھەم

كۆنددىشىڭ بايرام قىلۇر،
كىرپىكىڭدىن كۆرسە نەم.

يىغلىغىن يار ئالدىدا،
دەردىنى ئالسۇن كۆز يېشى.
داتنى دەريا يەپ كېتەر،
سەنچە سۈزۈكتۇر قاشتېشى.

باغلىرىڭ ئاچقان ئىشكىتىن
باشچە كىردىم شادلىنىپ.
بەرمىسەڭ تۇر، دەپ ئىجازەت،
تۇرىمەن مىڭ قاتلىنىپ.

ھۆكمى، ئەي ئاپەت كۆزەللىك،
جانىنى ئال، مەن تاپشۇراي:
گۈل ئېتەمسەن، چۆل ئېتەمسەن،
ئىختىيارىڭ دەپ تۇراي.

ئاشىقىڭ جاندىن كېچەمدۇ
ئىشقىدىن زار بولمىسا.
خارلىساڭ مەيلىڭ مېنى سەن
سۆيگۈ خار - زار بولمىسا.

چۈشىنىش ۋە مۇھەببەت

يالغان ۋەدىلەرگە تولا ئالدىنىپ
راستقىمۇ چىن پۈتمەس بولغاندا كىشى،
سۆيگۈ كوچىسىدىن ئۈمىد ئاختۇرۇپ،
تېجىمەل نامىنى ئالغاندا كىشى؛

ئامرىقىم، تەقدىرنىڭ رەھمى كەلدىمۇ،
كۆڭۈل گادايىنى يەتكۈزدى ساڭا.
يەردىن يۇلۇپ ئالدىڭ، قانا تىلار بەردىڭ،
ۋىجدان، ساداقەتنىڭ كۆكىدە ماڭا.

سېنى باغاشلىغان تۇنجى دەقىقە
پاك دەپ باستىم بارماق مۆھۈر ئورنىغا.

پۇراپ قالمىسا، دەپ جىسمىمدە جان يوق،
يات قىز ھىدى مەندىن يارىنىڭ بۇرنىغا.

باشتىن ئېيتىپ بەرەي چۆچەكلىرىمنى
دەپ، ساڭا ئاق بايراق كۆرسەتكەن چېغىم،
چۈشەندىم، بايراقتەك ئاق كۆڭلۈڭنى مەن،
دېگەلتىڭ بۇلۇتقا تاقاشتى بېشىم.

بەك تېز چۈشەنگەننى بەك تېز يوقىتىپ،
قەلبىمدە ساقايماس يارىلار قالغان.
چۈشەندىم دېسلا يەك تىزغا چۆكۈپ،
كۆزۈمنىڭ نۇرىنى رەڭلىرى ئالغان.

تەنها ئۆتۈشلەرنىڭ مىسكىن سازىنى
چالما، دېگىنىڭدە ئۈزدۇم تارىنى.
ئاستا چۈشىنىشسەك مەيلىدى، جانان،
تۆكۈپ يۈرەكلەرنىڭ يوقۇ - بارىنى.

كۆزۈڭدىن ساداقەت نۇرلىرى يانسا،
ئىشەنچىم ئېتىغا سالىمەن چىۋىق.
پارس مۇشۇكلىرى قىزىتقان تانسا
قىزىل كۆز، يېشىل كۆز جانلىرىمغا زىق.

مۇھەببەت - چۈشىنىش، ئىشەنچ، ئەلۋەتتە
چۈشىنىش، ئىشەنچلا ئەمەس مۇھەببەت.
غەرەزسىز بېغىشلاش، بېرىلىش، ئاتاش
ئىشلىش، چىڭدىلىش، يۇغۇرۇلۇش پەقەت.

ئاخىرقى ئۇچرىشىش

ئورۇندۇق تاش،
ئۈستەل تاش.
ئىككى گەۋدە روبىرو،
ساڭگىلىغان ئىككى باش،
قەدەھلەرلىق خېلىدىن،
قەدەھلەرگە يوق بوشاش.
ئۈزۈك - ئۈزۈك ئاھ ئۇرۇش،

تارام ـ تارام ئىسسىق ياش.
ئۇنسىز ئۆتتى سائەتلەر،
قىز قېشىمدەك قارىيسىپ
بارار ئەنە ئۇپۇق، قاش.
ئىس ئۆرلەيدۇ ئاسمانغا،
هالقا ـ هالقا زەنجىرددەك،
ئۇزۇلىدۇ هالقىلار
چوڭىيىدۇ دەز ـ ئاراش،
باشتا بەرگەن قەسەمدەك،
ئاھ ئۇرۇشلار گىچ ـ ماچ...
تاش باغرىنى ئېرىتىپ
تۆكۈلىدۇ ئىسسىق ياش.

كۆۋرۈكسىز دەريا

سەن ئۇ قاتتا، مەن بۇ قاتتا،
ئارىمىزدا بىر دەريا.

سەن بۇ قاتتا تەلپۈنەرسەن،
مەن ئۇ قاتتا مەھلىيا.

سەن ئۇ قاتتىن گۈل ئاتسەن،
مەن تۇتالماي ئاۋارە.
كۆۋرۈكى يوق تەلۈە دەريا
گۈلنى يۇتار هامانە.

پاك مۇھەببەت بەردىك، ئىگەم،
ئارىمىزغا ئوت سېلىپ.
كۆيىمىز شۇ ئوتتا كۈن ـ تۈن،
كۆزگە ئاچچىق ياش ئېلىپ،

يەتتى بەس، كۆرگەن تاماشاڭ،
يا ئارىغا كۆۋرۈك سال.
ياكى بىزدىن سۆيگۈ ئاتلىق
بۇ شېرىن دوزاخنى ئال.

ئېلى زايىت

قىسىنما ماڭا

چاچلىرىمغا سانجىلدى ئاقلار،
قۇرامىغا يەتتى قىز ـ ئوغۇل.
ئۆز قولۇمدا كۆمگەن قەبرەڭدىن
ئۇنۇپ چىقتى تالاي قېتىم گۈل.

كۆز يېشىمۇ قۇرۇدى ئاخىر،
تەقدىرىمگە بەردىم مەنمۇ تەن.
ئونتۇپ كېتەي دەيمەنۇ، لېكىن
چۈشلىرىمگە دائىم كىرىسەن.

ئاق لىچەكلىك گويا ئاپئاق قار،
خۇش تەبەسسۇم قىلىپ كېلىسەن.
مەن تەلپۈنگەن گويا بىر بوۋاق،
قۇچىقىڭغا كىرىپ كېتىمەن.

مەندىن ئازان ئالغىنىڭ كېپەن،
ئەمما ماڭا بەرگىنىڭ چەكسىز.
سەندە قىلچە قالمىغان هەققىم،
مېهرىڭ ئانا، دېگىزدۇر تەگسىز.

پانى ئالەم مۇشەققەتلىرى
تارتقانىدىڭ بىرلا مەن ئۈچۈن.
ئارامىڭنى ئالماي ئەمدى هەم
چۈشلىرىمنى يوقلايسەن نېچۈن؟

جەننەتتىمۇ مېنىڭ غېمىمنى
يەۋاتامسەن، ئاھ جېنىم ئانا؟
بىزمۇ جەننەت قوينىدا بۈگۈن،
ئەمدى هەرگىز قىسىنما ماڭا!



مۇھەممەتسالى ھەتروزى

(ھېكايە)

ئۇ بېشىنى ئاستا كۆتۈردى. ئايالى يېنىدا يېنىك پۇشۇلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ چۈش كۆرۈۋاتقان بولسا كېرەك، چىرايلىق ھەزىلىرىدە تاتلىق كۈلۈمسىرەش جىلۋىلىنەتتى ۋە لەۋلىرىنى بىلىنەر-بىلىنمەس يالاپ قويياتتى. بۇ لەۋلەر ئۇنىڭغا ئەڭ بۈيۈك لەززەتلەرنى بېرىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ بۇ لەۋلەرگە قانمايتتى. پەقەت مۇشۇ لەۋلەرلا ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇشاللاندۇرۇۋاتقاندەك قىلغىنى ئۈچۈن ئۇيدان چۈشمەتتى. ئۇ ئايالالارنىڭ لەۋلىرىنىڭ نېمىشقا بۇنداق سېھىرلىك ئىكەنلىكىنىڭ تەكتىگە زادىلا يېتەلمەيتتى. ئاۋۋالقى ئايالىنىڭ لەۋلىرىمۇ مانا مۇشۇ لەۋلەردەك ئىدى. ئۇ بۇ لەۋلەرگىمۇ قانمايتتى، بىراق، ئۇ لەۋلەر ھازىر...

ئۇ چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتمەيلا يېتىپ قالغىنىنى سېزىپ ئاستاسۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كارىۋاتتىن چۈشتى. كارىۋاتنىڭ باش تەرىپىدىكى تامغا ئورنىتىلغان گىلەم ئىلغۇچتىن كېچىلىك يەكتەكنى ئېلىپ كېيدى ۋە دېرىزە تۈۋىدىكى كارىۋاتتا ئۇخلاۋاتقان تۆت-بەش ياشلار چامىسىكى ئوغلىنىڭ يېنىغا كەلدى. بالا دىققاق قولىلىرىدا ئۇستىگە يېپىنچە قويۇلغان يۇمشاق يېلىڭ ئەدىيالنى چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. بەشى پەر ياستۇقتىن چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇ بالىنىڭ بېشىنى ئاستا ئوڭشىدى ۋە بىر پەس تىكىلىپ قاراپ جىممىدە تۇردى، ئاندىن ئېگىلىپ بالىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى.

ئۇ دېرىزە ئالدىغا كەلدى. پەردە چۈشۈرۈكلۈك ئىدى. پەردىگە بىر جۈپ قۇش كەشتىلەنگەنىدى. بۇمۇ مەيلى، ئايالالارنىڭ قۇشقا ھېرىسمەن بولۇشى ئاسان ئەمەس. ئۇ بىرقانچە ئۇلپەتداشلىرىنىڭ ئۆيىگە كىرگەن، دېرىزە پەردىلىرىگە قارىغان، بىراق، قۇش كەشتىلەنمىگەن، ئاللىقانداق گۈللەر، گۈلدەستىلەر، خاتىرىلىك يېلىنامىلەر كەشتىلەنگەنىدى. گۈل كەشتىلەش — 15-16 ياشلىق قىزلارنىڭ مىجەزى. يېگىتكە ياخشىچاق كۆرۈنۈش ئۇچۇن قولياغلىقلىرىغا ئۆزلىرى خالىغان گۈل نۇسخىلىرىنى كەشتىلەپ سوۋغا قىلىشىدۇ.

هېلىمۇ خۇدا ساقلاپتۇ، بۇ خوتۇن گۈل كەشتىلەپ كۆنمەپتىكەن، بولمىسا، ئاشۇ چاغلىردا بىرەر يىگىتكە... خۇدا، بىر قوۋۇرغىسى كەم بۇ بەندەگىنى، ھەرگىز ئۇنداق يامان ئويغا سالمىغان بولغىيتتىك... يەنە ھېچنېمە دەپمۇ بولمايدۇ ... نېمىشقا ئۇنى ئېلىشتىن ئاۋۋال گۈل كەشتىلەشنى بىلمىدىغان ـ بىلمەيدىغانلىقىنى سورىۋالمىغان دېمەن ...ئېسىم قۇرۇسۇن، خۇدايىم...

ئۇ ئىشكاپ يېنىغا كەلدى. ئىشكاپ ئۈستىگە تىكلەپ قويۇلغان نەقىشلىك رامكارەگ ـ لىك ـ رەڭسىز سۈرەتلەر بىلەن توشقانىدى. سۈرەتلەرنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن چوڭ تار ـ تىلغىنى ـ ئايالى بىلەن ئۆزىنىڭ قول تۇ ـ تۇشۇپ چۈشكەن يېرىم گەۋدىلىك رەسىلىك سۈرىتى ئىدى. ئۆزىغۇيامان ئەمەس تۇرۇپتۇ. بىراق، ئايالى...«خوتۇن خەق دېگەن سۈ ـ رەتكە چۈشسە ئۆزىنى پەردەزلەپ قىلمىغان ـ لىرى قالمايدۇ. قاش، كۆزلىرىنى ئويۇنمۇ تېپ چىرايلىق چۈشۈۋالىدۇ. مەقسىتى ـ ـ ئەركەكلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىش. بۇلار ـ نى كىم بىلمەيدۇ؟ قىز نېمىلەرغۇ مەيلى، ئىككى بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ تۇرۇقلۇق ـ ھە؟ بوينىغا ئېسىۋالغان مارجىنچۇ تېخى...». ئۇنىڭ ساقال باسقان ياغاق يۈزلىرى قو ـ زۇلدى. ئۇيقۇچان كۆزلىرى كىچىكلىدى. ئېغىر ـ ئېغىر تىندى ... سۈرەتتىكى ئايالنىڭ بوينىدىكى خىنە رەڭلىك مارجان قايرىما ياقلىق كۆڭلىكىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان قوش كۆكسىنىڭ ئۈستى تەرىپىدە يارىشىم ـ لىق تۇراتتى. ھە، راست، بۇ مارجاننى سۈ ـ رەتكە چۈشكەندە ئۆزۈم مەجبۇرلاپ ئاس ـ تۇرغانىدىم، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكىلى تاس قاپتۇ. ئۇ كەينىگە تۇتۇۋالغان قوللا ـ رىنى ئالدىغا ئالدى. يېنىسكىسىنە قاس چىقىرىپمۇ قويدى. كۆزلىرىدە بايانسىنقىغا ئوخ ـ شىمايدىغان بىر خىل نۇر تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ، تۇرۇلگەن قوشۇملىرىمۇ ئەسلىگە كەلدى...ئېسىت دۆتلۈكۈم...ئۇ دېگەن توي قىلىپ ئەتىسلا چۈشكەن سۈرەت. ئۇ چاغ ـ دا خوتۇن تېخى قورساق كۆتۈرمىگەن، تۇغمىغان... ئۇ ھۆزۈرلىنىپ مېيىقىدا بىر كۈلۈپ قويدى. خوتۇننى بىكاردىن قاغاپ كەتكىنىم نېمىسى...ئۇ ئارقىغا بۇرۇلۇپ، ئايالىغا قاراپ قويدى. يۈزلىرىدە خىجىللىق. بۇ ـ ئۇنىڭ ئايالىنى تۇنجى قېتىم تىللىشى ئىدى. ھېچقىسى يوق. خوتۇن دېگەننىڭ مۇشۇنداق چىڭ تۇتمىسا، تاپتىن چىقىدۇ. چىڭ تۇتتۇڭمۇ، قۇلقىڭ تىنچ دېگەن گەپ...ئۇ سۈرەتكە بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئايالى ياتقان كارىۋاتىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى.

ئايالى تىنچقىنا ئۇخلاۋاتاتتى. يوتـ قانىنىڭ ئۈستى تەرىپى كۆكسىنىڭ تۆۋىنىگە چۈشۈرۈۋېتىلگەن، ئۇ ئوڭدىسىغا ياتاتتى. ئوڭ قولى يوتقانىنىڭ ئۈستىگە تاشلانغان، ئۇنىڭ چوقچىيىپ چىققان تولۇق كۆكسى ئاپئاق روباشكا ئىچىدە. دەممۇ دەم دول قۇنلىناتتى. ئۇ ئۇنىڭغا قارىغىنىچە تۇرۇپلا قالدى. نېمانچە چىرايلىق. بۇ جەزمىدار ئەمچەكلەر ئۇنىڭغا تەئەللۇق. شۇڭا ئۇ ئۇنى ناھايىتى ئاسرايدۇ، گويا تېگىپ كەتسىلا ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك ئېھتىيات بىلەن سىلايدۇ. ئادەم بوۋاق چاغلىرىدىلا ئانىلار كۆكسىگە باغلىنىدۇ. بوۋاقلارنىڭ پۈتكۈل بەدىنىدىن پۇرايدىغىنى ـ ئانىلار كۆكسىدىن تامغان سۈت. نارەسىدە قىزلار ـ نىڭ رەندىلىۋەتكەن تاختىدەك مەيدىسى بالاغەتكە يەتتىمۇ، ھۆپپىدە كۆتۈرۈلۈشكە باشلايدۇ، مەيلى تەڭ گۈزەللىكىدىن پاك

لەززەتلىنىدىغانلار بولسۇن، مەيلى يەتتىم ھەۋەس كۆچىدىن كۆز تاشلايدىغانلار بولسۇن، بۇ ئۇلارنىڭ تاشكارا كۆز تاشلاشلىرىنىڭ، يوشۇرۇن ماراشلىرىنىڭ ئوبيېكتى، ئادەمدە بوۋاق چېغىدىكى ئانىلار كۆكسىگە بولغان تەلپۈنۈش يوشۇرۇن ساقلىنىدىغان ئوخشايدۇ...ئۇ ئايالنىڭ كۆكسىنى مۇقەددەس بىلىدۇ. ئايالالارنىڭ كۆكسى بىلەنمۇ ئۇلۇغلۇقنى، ئۇلارنىڭ گۈزەللىكىنىڭ كۆكسىگە مۇجەسسەملەنگەنلىكىنى ئۇ چۈشەنمەيدۇ، چۈشەنمەيدۇ - يۇ، ئۇنى ئەزىزلەيدۇ...ئۇنىڭ قاردەك ئاپئاق بويىنى، ئۇ بۇ بويۇنغا قانچە قېتىملاپ گىرە سالغان. ۋاي بەك قىنچىقىم كەپ كەتتى...خۇش بولاي... دېگۈچە ئەركىلەتكەن. بۇ بويۇنغا ئۆز قولى بىلەن ئاشۇ رەڭدار سۈرەتتىكى مارجانىنى ئېسىپ قويغان...

ئۇ ئايالنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. ئىنچىكە ئۈلما قاشلار، بىر - بىرىگە ھەم جىپ سىلەنگەن قاپقارا كىرپىكلەر، سۆيۈشكە ئىنتىلىپلا تۇرىدىغان لەۋلەر، بۇ لەۋلەر ئارىسىدىن مارىشىپ تۇرغان قاشتېشىدەك ئاپئاق دانە - دانە چىشلار...

ئۇ ئايالنىڭ سۈس قان ئۇرغۇپ تۇرغان مەڭزىگە تىكىلدى. تۇۋا، نېمانچە كېلىشكەن چىراي - بۇ، كاساپەتنىڭ؟...ئۇ ئايالنىڭ مەڭزىللىرىنى كۆندە كۆرۈپ تۇرىدۇ. ئەمما، ئۇ بۈگۈنگىچە ئۆز ئايالنىڭ مەڭزىنىڭ مۇنچە گۈزەل ئىكەنلىكىگە دىققەت قىلمىغانىدى. بۇ — ئۇنىڭ تۇنجى قېتىملىق دىققەت قىلىشى، تۇنجى قېتىملىق ئىنچىكە سەپ سېلىپ قارىشى ئىدى. ھازىرغىچە نېمە ئۈچۈن دىققەت قىلمىغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدۇ.

ئۇ قولىنى ئاستا ئۆزىتىپ، ئايالنىڭ پېشانىسىگە چۈشۈپ قالغان بىرنەچچە تال چاچنى ئېھتىيات بىلەن ئېلىۋەتتى. «مۇشۇ چىراي ماڭا تەئەللۇق - ھە؟...» ئۇنىڭ چاچلىرى كەڭ ياستۇقتا تەكشى يېيىلىپ ياتاتتى. ئۇ ئايالنىڭ قولىنى ئاستا چۈشۈرۈپ يوتقانىنى يۇقىرىغا تارتىشتۇرۇپ قويدى. «گۈل...گۈل...خوتۇنىنىڭ مۇشۇ مەڭزى... تۇۋا، ئادەمدىمۇ مۇشۇنداق چىراي بولدىكىنا. مۇشۇ پەرىشتە سۈپەت چىراي بىلەن...ئۇنىڭ مۇشۇنداق چىرايى تۇرۇپمۇ مەن بىلەن توي قىلغان - ھە؟... ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ، بەلكىم خوتۇن كىشى دېگەن ئەرخەقلەرگە باشقىچە كۆز بىلەن قارايدىغاندۇ...» ئۇ ئايالنىڭ سۈزۈك مەڭزىلىرىگە بىر ھازا قاراپ تۇردى.

ئۇ ئۈشكاپ ئالدىغا كەلدى. چوڭ تىكلىمە ئەينەكتە ئۆزىنىڭ ئەكسى. يۇزلىرىنى ئانچە - مۇنچە ئاق ئارىلاشقان ساقاللار باسقان. بۇ ساقاللار ئۇ يەرلەردىكى قورۇقلارنى يوشۇرالمىغان، قىلىن قارايغان كالپۇكلىرى، قاڭشارلىق بۇرنىنىڭ تۆشۈكلىرىدىن سىرتقا ئازلا چىقىپ تۇرغان تۈكلەر، بۇ تۈكلەر ئاستىدىكى قاپقارا ئۈسكىلەڭ بۇرۇتلار. ئورۇق، سوزۇنچاق بويىنى، ئەگمەچ يىلتىزدەك بوغدىيىكى، بىر ئاز ئولتۇرۇشقان بىر جۈپ كۆز، شالاڭ قاشلار...«ئەر دېگەنگە قاش لازىمىتى...» ئۇ قاشلىرىنى سىيلاپ قويدى. كەڭ پېشانە، ئۇنچۇالا ئۆسۈپمۇ كەتمىگەن چاچلار. مەن دېمەتلىكلەرنىڭ بەزىلىرى ئاقباش، بەزىلىرى تاقىر باشقۇ؟...

ئۇ ئەينەكتىكى چىرايىغا خېلى ئۇزاق قاراپ تۇردى. ھېلىمۇ ئىسكەتىم يامان ئەمەسكەن. ئۇنىڭ ماڭا تېگىشىمۇ ئارتۇقچە ئەمەستەك تۇرىدۇ. بىراق، يەنىلا مەندىن

چىرايلىق...مەزلۇم كىشى دېگەن چىرايلىق بولمىسا بولامتى؟ تېخى سەت خوتۇنلارنى ئېلىپ قالغانلارنىڭ چىرايىغا سۇ قۇيۇپ ئىچكىلى بولامدۇ، دەيدىغانلىرىمۇ بار...ھېلىم سەرخۇشنىڭ خوتۇنىچۇ...تازىمۇ بىرتەمرەتكىدىن سۆزۈۋالغاندەكلا خوتۇن... چىرايىغا باقماي، قاشلىقىنى بولۇشىغا ئېتىپ، ئۆزۈن پايپاق تارتىپ يۈرۈشلىرىنى كۆرمەمدىغان؟...

ناۋادا ماڭا ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش زۆرۈرىيىتى بولۇپ قالغان بولسا، تويلۇقنى خوتۇن تەرەپنىڭ ئۆزلىرى ئالسىمۇ توي قىلمايتتىم، قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇنداق خوتۇننى تۇنىنىڭ ئەتىسىلا ئانىسىنىڭ قولىغا تۇتقۇزاتتىم ۋە يا يولىنى بوسۇغىغا تەتۈر قىلاتتىم...

«چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس، كۆيگەن چىرايلىق» دېيىشىدۇ تېخى...چىرايلىقنى كۆيۈپ ئارماندا قالغان بىچارىلەرنىڭ تاپقان گېپىغۇ ھەممىسى... خۇدانىڭ قارغىشى تەگكەن نېمىلەر...پېشانىمىزگە پەيغەمبەر سۆيگەن بىزدەك ئەرزكەكلەر كىم تېپىلىدۇ، جاھاندا... بىزدەكلەرگە تېگىۋالغان چىرايلىقلار خۇشلۇقىدىن ياغلىقىنى ئاسمانغا ئاتىمۇ ئەرزىيدۇ.

ئۇ كاردۇات يېنىغا كەلدى. ئايالىنىڭ چېچىرىندە يەنىلا كۆلۈمسىرەش.

ئۇنى ئايالى ھامان بوسۇغىدا كۈتۈۋالىدۇ...ئۇنىڭ ئۇستىنى قېقىشتۇرىدۇ... ئايالى جاۋۇردا يېرىم دېگۈدەك سۇ ئېلىپ كەلدى...

— تىزلىرىڭىچە يۇسىلا...

— ئەكەلسىلە، مەن ئېرىتىۋېتەي...

— باشلىرىنى ياستۇقتىن ئېگىزرەك چىقىرىپ ياتسىلا، بويۇنلىرى ئاغرىپ قالمىسۇن يەنە...

— ئازلا تەخىر قىلسىلا، ئىسسىقلا بىر تەخسە سېلىپ بېرەي...

مەزىلىڭ قورۇمىنىڭ پۇرىقى...

ئۇ پىيالىدىكى ئاش سۈيىدىن ئوتلاپ ھۇزۇرلىنىپ كېكىرىۋەتتى....

— خوتۇنىڭلىنىڭ قولى بەكلا تەملىك جۇما! بىزنىڭ خوتۇنىڭ ئەتكەن پولوري سەي بولالمايدىكەن بۇنىڭ ئالدىدا.

— خوتۇن دېگەن ئەرنى بېقىپ بولىدۇ، ئاداش!...

— خوتۇنىڭلىنى شاگىرتلىققا بېرىگىلار بولمىسا...

— ھا... ھا...

— بىزنىڭ خوتۇن سىلىنىڭ خوتۇننى تەربىيىلەپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بەرسەكمۇ ئۆلگۈرىمىزغۇ تېخى؟...

ئىلگىرى ئاشپەزلىكمۇ قىلىپ باققانمىدۇ - يە؟... ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس. مېنى ئاشپەز خوتۇننى ئاپتۇ، دېسە بۇ سەتچىلىكىنى...

ئۇنىڭ ئېسىدە: بىرىنچى خوتۇننى تاماقنى ئوخشىتىپ ئېتەلمىگىنى ئۈچۈنلا تالاق قىلدى. ئۇ ئۇنىڭ كۆز ياشلىرىنى ئېقىتىپ، بوغجىملىرىنى قولتۇقىغا قىستۇرغۇزۇپ ئىشىكتىن چىقارغاندىن كېيىن، يا قولىنىڭ تەمى يوق شور پېشانىنىڭ، قولىنى چاتىرىقىغا قويۇپ ياتامدىكىنە - يا؟... دەۋېتىپ يېنىڭ ئۇھ تارتقان...

خوتۇن دېگەننىڭ ئاش - تاماققا قولى كەلمىسە، قانداق قىلغۇلۇق ئەمدى؟ سېغىپ ئىچىدىغان كالا بولمىسا يا ئۇ، ئۆزگە قىلدى بىچارە، ئىككى ئايلا خوتۇن

بولۇپ... سوپىيەك دېگەنچۇ، تېخى ئۆزىنى سوفىيە، دەپ ئاتىۋالىدۇ. تېگى پەس، ھە دېسە نوچىلىق...

ئىككىنچى قېتىم ئەمرىگە ئالغان خوتۇنىنىڭ ئىتى ــ سوفىيە ئىدى. ھە دېسە قاش ـ كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ يۈرۈش... بىر ئەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەندىن كېيىن ئۆزىنى بىلىپ يۈرسىچۇ بەدخۇي... دېگەندەك بىر تالاي قۇسۇرلىرى بىلەن خېتىنى بەردى. بىر مەزگىلگىچە سوفىيەنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىگە بايقاشات سۈرتۈلگەن يۈز مېيى، قېيىن قاشلىقلار، سۈرمىلەر، قېنىق بويالغان لەۋلەر... ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمىدى. ھەر قېتىم شۇلار كۆز ئالدىغا كەلگەندە، تىتاق تومۇرلىرى شاپشىيدۇ ئۇنىڭ... شۇنداقتىمۇ ئالدىدىكى كارىۋاتتا شېرىن ئۇخلاۋاتقان ئايالىغا بىلدۈرمەي ھەر ئايدا 50 يۈەن ھېرىپ تۇرىۋاتىدۇ. بۇنى كونا ئايالى سوفىيە بىلەن ئۆزىلا بىلىدۇ.

بىكاردىن ـ بىكار ئىككى بالىنى يېتىم قىلدى... ھەي... شۇ ئىككى بالىنى بېقىش ئۇنىڭغا ئوڭايمۇ؟... ئۆز ۋاقتىدا مەندەك بىر ئەرنىگە شۇكرى قىلغان بولسا، ئۆزىگە بۇ ئىشمۇ يوق... كۈندەشلىك قىلۋاتسەن، ۋەھاكازا... دەيدۇ تېخى قىلغىنى بىلەن ھېسابلاشماي...

سەھرادىنمۇ مۇشۇنداق قاملاشقان مەزلۇملار چىقىدىكەن. شەھەرنىڭ سەتەك نېمىلىرى شۇنچە چىرايلىق كىيىنىپ، قاشلىرىغا سۈرمە تارتىپ، يۈزلىرىگە ئاق ئۇن چاچقاندەك ئۇپا سۈركەپ يۈرسىمۇ سەھرادىن كەلگەن بۇنداق خوتۇنلارغا يېتىشەلمەيدۇ...

نېمىشقىدۇ ئۇ ئايالىغا بۇگۈنكەدەك دىققەت قىلىپ باقمىغان، ئايالىنىڭ گۈزەللىكىدىن ھۇزۇرلىنىپ باقمىغان... ئادەملەر شۇنداق يارىتىلغان مەخلۇق ئوخشايدۇ، بەزىدە ئۆز يېنىدىكى نەرسىنىڭ قىممىتىنى كېچىكىپ ھېس قىلىدۇ، ھەتتا مەڭگۈ ھېس قىلالمايدۇ...

ئۇنىڭ ھېس قىلىشىچە، ئۇنىڭ ئىلگىرىكى خوتۇنلىرى بۇ خوتۇنىنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرىشكىمۇ يارىمايدىكەن...

ئۇنىڭ تېخى تۇنۇگۈنكەدەك ئېسىدە تۇرۇپتۇ، ئايالى بىلەن بىر ئۆيدە بولۇپ، كۆپ ئۆتمەي، ئىشداشلىرى ئۇنىڭدىن:

ــ پەرى ئەكىلۇاپسەنغۇ پەرى، نەدە چوڭ بولىدىكەن بۇنداق گۈزەللەر؟ ــ دەپ سورىغان. ئۇ گېزىت قەغىزىگە ئورۇالغان موخورىكىسىنى بىرنەچچىنى شورۇۋەتكەندىن كېيىن، ئىستا چەمبىرەك ھاسىل قىلۇېتىپ، ئۇلارغا قاراپ:

ــ ھېلىمۇ چوڭ ئانامنىڭ كۆزى بارىكەن جۇمۇكلار، تۇغقانلار كۆزىسەتكەنني يارىتاي، مانا مۇشۇ خوتۇننى ئېلىپ بەردى. شەھەر دېسە چوڭ بولىدىكەن ئەمەسمۇ سەھرالىق دېگەن، بۇ شەھەردە ئىشلەيدىغانلىقمىنى ئاڭلاپ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ پۇتى تۆت بولدى. غاچچىدە ئاددىيلا توي قىلىپ ئەكىلىۋالدىم، ــ دەپ جاۋاب بەرگەن.

مانا ھازىر شۇ خوتۇن ئىككى بالىغا ئانىمۇ بولۇپ قالدى.

ئۇ ئايالىغا قارىغىنىچە خېلى ئۇزاق ئولتۇردى. ئۇشتۇمتۇت ئورنىدىن تۇرۇپ، جايىدا تۇرۇپلا قالدى. ئەجەب كۆلۈپ يارىتىدىيا ـ بۇ؟ ئادەتتىكىچە مېنى كۆرگەندە شۇنداق كۆلىدىغان، ئۇخلاۋېتىپمۇ كۆلۈپ ياتقىنىنى. كۆلۈپ يېتىشىدا چوقۇم بىر گەپ بار. يېپىنغان يوتقىنىنىمۇ ئىككى قېتىم تارتىپ قويىدۇم، ــ تېخى... ئۇنى ئىختىيارسىز

سوغۇق بىر سېزىم چۈلغۇالدى. مەن بار چاغدىكۇ ئۆيدىن تالاغا چىقمايدۇ، بازارغىمۇ ئۆزۈم ھەمراھ بولۇپ بارىمەن. مەن يوق چاغلاردا ... ئۇنىڭ كۆزلىرى چوڭ ـ چوڭ ئېچىلدى ... كۆلۈپ يېتىشىدىن قارىغاندا... ئۆي ئايالى دېگەنىنى... مۇشۇنداق چىراي بىلەن...

ئۇنىڭ يادىغا چوڭ ئانىسىنىڭ نەسىھىتى چۈشتى. بىر كەچلىكى چوڭ ئانىسى ئۇنى يېنىغا چاقىرتىپ، ئورۇق، قېتىشقان قوللىرىدا ئۇنىڭ قوللىرىنى سىيلاپ تۇرۇپ:

ـ ئوبدان ئوغلۇم، ياشلىرى بىر يەرلەرگە بېرىپ قالدى. ئاپىلىرى رەھمەتلىك بولغان بولسىمۇ ئىشىنىڭ يولىنى بىلەتتى. ئىككى ئۆيلۈكمۇ بوپ قاللا، ئەمدى ئاجرىشىپ يۈرسىلە، ئۆزلىرىگىمۇ سەت، بىزگىمۇ... ـ دېگەندەك سۆزلىرىنى قايتا تاپىلىغان.

بۈمۇ تېخى ھالىغا باقماي، ئوتىياش ئالغىلى چىقسىمۇ كىيىملىرىنىڭ نوچىسىنى كىيىپ چىقىدۇ. چاچلىرىنى تاراپ، ئەينەككە قاراپ كېتىدۇ. تېخى... مەن يوق چاغلاردا... شەھەرلىكنىڭ ئۇرۇقىدىن بوپ قالغان بولسىمۇ ئىشىنىڭ چوڭى بارىكەن... ئاخشاملىرى يوتقانغا كىرسە، بەدەنلىرىدىن، چاچلىرىدىن ئەتىر پۇرايدۇ، كېچىك باللارەدەك ئەركىلەشلىرىچۇ تېخى. ئەگەر مۇشۇ پېتى قويۇۋېتىدىغان بولسام، ـ ئۇنى غەيرىي بىر كۈچ قاتتىق يۇلۇپ تارتقاندەك بولدى، ـ رەھىم نەس تېلىۋىزورىكۆرگەنىنى باھانە قىلىپ، دائىم ئۆيگە كىرىۋالىدۇ. ئۇ دېگەن چىراىلىق خوتۇنلارنى كۆرسە جېنىنى ساتىدىغان نېمە... ئىككى بالىغا دادا بولۇپ سالاپەتلىك يۈرگەندەك قىلغان بىلەن... شۇنىڭدىن ھەزەر قىلمىسام بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. ھەي!... رەھىم نەس...

رەھىم نەس ئۆيگە كىرىپ كەلدى. كۆزلىرىدە شەھۋانىي ئۇچقۇن... ئۇنىڭ ئايالىغىلا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئاستىرتىن يوشۇرۇن قارايتتى. ئۇنىڭ تېنى شۇركىنىپ كەتتى.

بۇنداق چىرايلىق خوتۇنغا كىمنىڭمۇ، قايسى بىر ئەركەكنىڭمۇ كۆزى چۈشمەسۇن؟... ئۆزۈممۇ بۇرۇنقى ئىككى پەسەندىنى چىرايلىق بولغىنى ئۈچۈنلا خوتۇنلۇققا ئالغان ئەمەسمىدىم؟... ئۆزۈمگە تووا!...

بۇ سىر ئۇنىڭ ئۆزىگىلا تەئەللۇق. ھېچكىمگە ئاشكارىلانمىسۇن. ئۇ يالغان ئېيتمايدۇ. راست، مەڭگۈ ئاشكارىلانمىسۇن. بۇ سىر يەرلىكىمۇ ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن قوشۇلۇپ كىرىپ كەتكىنى ياخشى. چىرايلىق ئايالىرىنى خوتۇنلۇققا ئېلىش جىنايەت ئەمەس. كىتابلاردىمۇ «چىرايلىق ئايالىرىغا ئۆچ قەدەم يېرىدا تۇرۇپ قاراش ـ ساۋاب» دەپ يېزىلغان. زۇلەيخانىڭ بارماقلىرىنىڭ توغرىلىنىپ كېتىشىگىمۇ يۈسۈفنىڭ چىرايلىقلىقىنى سەۋەب بولغان. ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن دۇنيادا ھەممىسى قارشى جىنسىتىكى چىرايلىقلارغا باغلىنىدىغان ئوخشايدۇ.

ئۇ گادىرماچ ئويلار بىلەن ئايالىنىڭ يېنىغا كىرىپ ياتتى ـ «بۇ خوتۇن يار كۈنلىرى تېخى ئىچىگە بەدەنلىرىنى قىسىپ تۇرىدىغان تار مايكىلارنى، ھەممە يېرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان نېپىز كۆڭلەكلىرىنى كىيمەيدىلىشقا ئامراق... سەمەرقەند قوشقىرىنىڭ قۇيرۇقىدەك سېمىز ساغرىسى ئادەمنىڭ زوقىنى قوزغايدۇ... كۆكسىلىرىچۇ تېخى... ماكا قاراپ كۈلسىمۇ مەيلى... بىراق... باشقا ئەرخەقلەرگە... مۇشۇ چىراي بىلەن... ئۇخلىسىمۇ كۈلۈپ ياتىدۇ ـ يا؟

ئەجەب كۈلۈپ ياتىدۇ ـ يا...

ئۇنى ئايالى ئويغاتقاندى.

— يۈرسىلە، مېنىڭ ھۈجرامغا كىرىپ بىردەم ياتسىلا، بەكلا زېرىكىپ كەتتىم.

ئۇ ئايالىنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئايالى ئۇنى قولىدىن يېتىلىدى:

— مەن كىرىپ ئورنۇمنى راسلىغاچ تۇراي، كەينىمدىن كىرىڭە رسىلە.

ئايالى ئۇنى كەينىدە قالدۇرۇپ ھۈجرىسى تەرەپكە ئىلدام مېڭىپ كەتتى.

ھۈجرىنىڭ ئىشكى يېپىقلىق ئىدى، ئۇ ئىتتىردى، ئېچىلمىدى. ئايالى ئۇنىڭغا چاقچاق قىلغانىدى؛ ئۇ شۇنداق چۈشەندى. دېرىزىدىن كىرسەمۇ بولىدىغۇ... ئۆينىڭ ئىشكى يوق چاغدىمۇ، دېرىزىلەردىن كىرىپ - چىقاتتۇق ئەمەسمۇ...

ئۇ دېرىزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئايالى دېرىزىلىرىنىڭ ھەممە پەردىسىنى چۈشۈرۈۋېتىپتۇ.

ئۇ پەردىلەرنى تارتتى، پەردىلەر قىمىر قىلىپمۇ قويمىدى. ھۈجرىدىن پەس ئاۋازدا پىچىرلىشىش ئاڭلاندى. ئۇ قۇلقىنى پەردىگە يېقىن ئەكىلىپ پىچىرلىشىشلارغا قۇلاق سالدى: بۇ شەك - شۇبھىسىزكى، ئايالىنىڭ ئاۋازى. ئەرلەر ئۆز ئايالىنىڭ ئاۋازىنى سان - ساناقسىز ئايالالارنىڭ خور ناخشىسى ئارىسىدىنمۇ پەرقلەندۈرەلەيدۇ. بۇ ئەرلەرگە خاس ئەۋزەللىك. يەنە بىرى كىمدۇ؟

ئۇ پەردىنى بىر تەرەپكە تارتتى. پەردە مىدىرلاپمۇ قويمىدى. ھۈجرىدىكى پىچىرلىشىش ئۇنى جىددىيلەشتۈرۈپ، بىتاقەت قىلدۇرەتتى. ئۇبار كۆچى بىلەن پەردىنى بىر ياققا تارتتى. ئادەتتە قول تېگىپ قويسىلا ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىپ كېتىدىغان پەردە بۈگۈن نېمە بولىدىكىن؟ ئۇنىڭ زەردىسى قاينىدى. ئۆز ئۆيىنىڭ پەردىسى ئۆزىگە بويسۇنمايۋاتسا، ئۇ ئاچچىقىدا پەردىنى قاتتىق بىر سىلكىدى. پەردە قۇش كەشتىلەنگەن يېرىدىن يىرتىلىپ كەتتى! ئايالى كەشتىلىگەن قۇشنىڭ كۆزىدىنلا يىرتىلىپ كەتتى!...

ئۇ پەردىنىڭ يىرتىقىدىن ئايالىنىڭ كارىۋىتىغا قارىدى، پەردىنىڭ يىرتىقىنى ئىنچىكە، بىر - بىرىدىن ئۆزگىچە شوينىلار توسۇۋالدى.

قۇشنىڭ يىرتىق كۆزلىرى ئۇنىڭغا قاش ئېتىپمۇ قويماتتى.

شوينىلار ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ سورۇنىغا تەكلىپ قىلىشتى.

ئۇنىڭ كىرپىكلىرىدىن تارتتى.

ئۇ ئۇلارغا بىر ھوميىپ قويۇپ، كۆزىنى قولى بىلەن توسۇۋالدى.

ئۇ بىردىنلا ئۆي ئىچىدىكى كارىۋىتىغا ئولتۇرۇپ قالغانلىقىنى سەزدى.

ئايالى ئۇنى يېنىغا چاقىرغىلى نەۋاخ...

ئۇ ئورنىدىن تۇردى.

ئۆينىڭ تورۇسىدىن ئايالى يېتىۋاتقان كارىۋاتقا قارىدى.

ھۈجرا قالايمىقان كۆرۈندى.

ئايالىنىڭ سايىسىمۇ يوق. ھېلىلا ئايالى كىرىپ كەتكەن ھۈجرا مۇشۇ. خوتۇنىنىڭ مەن بىلەن مۆكۈ - مۆكۈلەك ئويناپىدىغان خۇيى بار ئىدى. مەيلى ئىختىيارىچە ئويناۋالسۇن.

ئۇ تورۇسقا ئۆمىلەپ چىقىشقا باشلىدى. ئۇ تورۇستا مىك بىر بالادا ئۆمىلەپ يۈرۈپ، ئاخىرى دېرىزىنىڭ سىرتىغا چىقىۋالدى.

ئۇ كۆزىنى پەردىنىڭ يىرتىقىغا يېقىن ئەكەلدى. كۆزى پەردىنىڭ يىرتىقىغا كەپلىشىپ قالدى.

ئاھ! شەرمەندىچىلىك!... ئادەملەر دۇنياسىدا تېخى كۆرۈلۈپ باقمىغان بىردىنبىر شەرمەندىچىلىك!

ئۇ پەردىنىك يىرتىقىغا كەپلىشىپ قالغان كۆزلىرىدە قاراپلا قالدى. ئىككى قولى پەردىنىك يىرتىلغان ئارىلىقىنى، قۇشنىڭ يىرتىق كۆزلىرىنى ئىككى تەرەپكە تارتىپ تۇراتتى.

كۈندە ئايالى بىلەن بىرگە تۇنەيدىغان قوش كىشىلىك لەيلىمە كارىۋات. كارىۋات ئاستىدا ئىككى جۈپ ئاياغ، ئاياغلارنىڭ ئۈستىگە پايپاقلار قالايمىقان تولۇپ كەتكەن. ئۇ كارىۋاتقا قاراپ قېتىپلا قالدى: كارىۋاتتا زور مۆجىزە.

ئايالى ئۇنىڭغا قاراۋاتاتتى. قاراپ كۈلۈشكە باشلىدى.

— قاراڭ رەھىم، ئۇنىڭ شۇمشىيىپ تۇرغىنىغا.

— ھا... ھا... ھا...

ئۇنىڭ ئايالىنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ، چېچىنى پۇراپ ياتقان رەھىم ئۇنىڭغا قاراپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. كۈلكە ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاغرىتىۋەتتى.

— كارىڭىز بولمىسۇن جېنىم، — رەھىم ئۇنى ئۆزىگە تارتىپ مەھكەم قۇچاقلىدى، يۈز - كۆزلىرىگە سۆيدى.

ئۇ رەھىمگە ئەركىلەيتتى، بەدەنلىرىنى كۆرسىتەتتى.

ئۇلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىدى. ئۇنىڭ پەردىنىڭ يىرتىقىدىن قاراپ تۇرغىنىغا ئىرەن قىلمىدى. ئۇلار سۆيۈشەتتى، قۇچاقلىشاتتى، بىر - بىرىنى مۇجۇقلىشاتتى، ئېغىنىشاتتى...

ئۇ چىدىمىدى.

ئۇ پەردىنىڭ يىرتىقىنى كۆچەپ يىرتتى. مىڭ تەستە ئاران بېشىنى تىققۇدەك يىرتىلدى. يوچۇقتىن بېشىنى كىرگۈزدى. ئالدىغا دېۋىلەپ ئېتىلدى. كەپلىشىپ قالغان كۆزىمۇ ئارام تاپقاندەك بولدى. پەردە قىمىرلاپمۇ قويمايتتى. ئۇنىڭ بوينىنى پەردىنىڭ قىرلىرى ئېچىشتۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ ھەدەپ كۆچەيتتى. يوچۇقنى كېڭەيتىشكە ئۇرۇناتتى، ئالدىغا ئېتىلاتتى. كۆزلىرى كارىۋاتتىن ئۈزۈلمەيتتى. كارىۋاتتا ئايالى رەھىم بىلەن ئانىدىن تۇغما ھالەتتە، قىپيالىڭاچ...

ئۇلار تۇيۇقسىز ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. بىر - بىرىنىڭ قولىنى تۇتۇشۇپ، ئۇ تەرەپكە خۇشال كۈلۈشكىنىچە كېلىشتى...

ئۇ تونۇيدىغان رەھىم. قوشنىلىرىمۇ تونۇيدۇ. ياشىرىپ ياپياش يېگىتتىنىڭ ئۆزىلا. ئېگىز بۇرۇنلىرى ئاستىدىكى چىرايلىق بۇرۇتلىرى، كەڭ، تەمبەل بەستى، تومۇرلىرى كۆپۈپ تۇرغان قوش بىلىكى، راست! رەھىم ياشىرىپ قالغان. ياغاق يۇزلىرىدىكى ساقالدىن ئەسەرمۇ يوق. ئورا كۆزلىرى ئۆزگەرگەن، پەرىشتىلەرنىمۇ ئۆزىگە جەلىپ قىلالايدىغان كۆزگە ئۆزگەرگەن. رەھىمنىڭ بۇ كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپلا تۇرىدۇ. ئۇ يۇلۇنى ئۇزۇلگەن ئادەمدەك دوكىقاقشىپ ماكىدىغان رەھىم ئەمەس، قامەتلىك، قىران يىگىت — رەھىم!

رەھىم ئۇنىڭ قىپيالىڭاچ ئايالىنى ئۆزىگە مەھكەم يېپىشتۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىۋاتىدۇ، ئايالىنىڭ مەڭزىلىرىدە، كۆزلىرىدە، لەۋلىرىدە، قاش - كىرپىكلىرىدە، بوينىلىرىدا... ھەممە ئەزايىدا ئادەم زاتىدا كۆرۈلمەيدىغان كۈلۈمسىرەش! مەڭگۈ كۆرۈلمەيدىغان... ئايالىنىڭ بەدىنى - بەدىنىدىن كۈلكىلا يېغىپ تۇرىدۇ، مۇشۇلار

بىلەن ئۇنى ھەزىل قىلىۋاتىدۇ، ئۇنى بەچا-
رىلاشتۇرۇۋاتىدۇ.

ئايالى ھەدەپ كۆلەتتى...

رەھىم بىر قولىدا ئۇنۇك ئايالىنىڭ
بېلىنى چىڭ تۇتۇۋالغانىدى. ئۇلار ئۇنىڭغا
يېقىنلىشىپ كېلىپ توختىدى.

— يۇزسىز ئىپلاسلار! پاسكىنىلار...

ئۇنۇك ئاۋازى تەرەپ - تەرەپتىن
سادا قايتۇردى.

— يۇز... سىزئىپلا... سلار... پاس...-
كىنىلار ...

ئۇلار يەنىلا ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈشكە-
نىچە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىنلاشتى.

رەھىم بىردىنلا ئۇنۇك گېلىدىن
بوغدى. ئايالى پەريادىنىڭ يوچۇقىنى تارايـ
تىشقا باشلىدى.

رەھىم ئۇنۇك گېلىدىن چىڭ بوغـ
قىنىچە دېرىزە تەرەپكە سۆرىدى. ئايالى
ئۇنۇك پۇتلىرىدىن كۆتۈردى، — مانا ئە-
مىسە!

بۇ ئۇلارنىڭ قولىدىن ئاجراپ بىنا
دېرىزىسىدىن پەسكە موللاق ئاتقىنىچە ئۇچـ
تى. تۆۋەن تەگسىز قاراڭغۇلۇق...

زېمىن كۆزگە چېلىقىدىغانىدەك
ئەمەس...

ئۇ تۆۋەنگە شۇڭغۇماقتا...

ئاھ! ....

ئۇ ياتقان يېرىدىن چاچراپ قوپتى.
يۈزلىرىدىن تەر چىپىلداپ قۇيۇلاتتى.
بەدىنى ھەدەپ جۇغۇلدايتتى، چىشلىرى...
ئۇ يېنىدا ياتقان ئايالىغا چۆچۈپ قارىدى.
ئۇ بايا تىنىقىدەكلا ياتاتتى. يۈزىدە يەنىلا
شۇ ئەسەبىي كۈلۈمسىرەش!

— يۇزسىز جالاپ! — ئۇ پەس ئا-
ۋازدا ئايالىغا قاراپ ئاچچىق ئېيتتى. دېـ
رىزىگە قارىدى، پەردىلەر ئۆز جايىدا.

ئۇنۇك چىشلىرى قاتتىق كىرىشتى،
پۈتۈن بەدىنى توختىماي تىترەيتتى، ئۇ
ئورنىدىن تەستە تۇردى، ئۇ ماغدۇرسىزلا-
غان. ئايىغىنى پۈتىغا ساپقاچ، ئايالىغا قارا-
دى، چىرايى تۇرۇلدى.

ئايالىنىڭ تاتلىق تەبەسسۇم تۆكۈلۈپ
تۇرىدىغان ئاشۇ يۈزى ئۇنۇك روھىنى قېيناـ
ۋاتىدۇ. خۇددى بىراۋ ئۇنۇك يۈرىكىنى
يىگىنە بىلەن تېشىپ قېنىنى شوراۋاتقاندەك
قىيناۋاتىدۇ...

ئۇ ئۆيى ئىچىدە بىر دەم ھەيكەلدەك
جىملا تۇردى. بىر دەم ئۆۋىسىنى ئىزدەـ
ۋاتقان چۈمۈلىدەك ئۈياق - بۈياقتا ماڭدى.
بۇلارنىڭ ھەممىسگە — چۈشەكتە ھېچنەر-
سىدىن خەۋەرسىز ئۇخلاۋاتقان ئايالىنىڭ ئا-
شۇ كۆلۈمسىرىشى جاۋابكار ئىدى. بۇلار-
نىڭ ھەممىسى ئۇنى ئارامسىزلاندۇرۇۋاتقان
ئاشۇ كۆلكىنى ۋەيران قىلىش ئۈچۈن.

چۈمبەل تارتقۇزايمۇ؟... ئۆيدىن
تالاغا چىققاندا چۈمبىلىنى تارتىۋالسۇن.
ئۆيگە ئەر مېھمان كىرگەندىمۇ چۈمبىلىنى
تارتىۋالسۇن. بولۇپمۇ رەھىم نەس... ئې-
شەك... مۇناپىق جۇھۇت... ئۇ كارىۋاتـ
نىڭ يېنىغا كېلىپ ئايالىنىڭ يۈزىگە قارـ
دى. ئۇنۇك قاراشلىرىغا ئاچچىق ئەلەم ئا-
رىلاشقانىدى. موللىلىرىمىزنىڭ خوتۇنلىرى
چۈمبەل تارتىشىپ يۈرمەمدۇ - ئەنە... چوڭ
ئانامنىڭ قوشنىسى ئايشە قۇشناچىممۇ ھاسا
توكۈلدىتىپ ماڭىدىغان ھالغا كېلىپمۇ چۈم-
بەل تارتىپ يۈرمەمدۇ؟... روسۇل موللام-
نىڭ يامانلىقى - دە، ئۇ... ئۇغۇ ياشلىقىدا
تازا ئۇچىغا چىققان ئويۇنچى سېكىلەككەنـ
مىش...

ئەلۋەتتە، بۇمۇ دۇرۇس. چۈمبەل

تارتىش ھاۋا ئانامنىڭ زامانىسىدىن بولۇپ كېلىۋاتقان يوسۇنغۇ؟ خوتۇن - قىزلارنىڭ پاك يۈزلىرىنى، كۆزلىرىنى ھارام كۆزلەر-نىڭ نەزىرىدىن ساقلىت قىلىش ئۈچۈن كو-نىلىرىمىز چۈمبەلنى ياراتقان. ئەسلىدە ئەر-گە تەگكەن ئاياللار ئۇياقتا تۇرسۇن، بالا-غەتكە يەتكەن قىزلارنىڭ ھەممىسىدە چۈم-بەل تارتىش زۆرۈرىيىتى بولمىدىغان. ھەر-ھەر چوڭ موللىلىرىمىزنىڭ، مەخسۇملىرىمىز-نىڭ ئاياللىرى، كېلىنلىرى، ھەتتا قىزلىرىمۇ چۈمبەل تارتىشپ يۈرۈشمەمدۇ؟

ئۇ روسۇل موللانىڭ قولىدىكى ئايشە قۇشناچمىنىڭ بۇرۇن چۈمبەل تارتىماي يۈرىدىغانلىقىنى بىلمىدۇ. راست، ئايشە قۇش-ناچىم بالدۇرقى ئەرلىرىنىڭ نىكاھىدىكى چاغدا چۈمبەل تارتماي يۈرەتتى. ئۇ مەز-لۇم ياشلىقىدا تازا ئويناۋالدى، يايراۋالدى. ياشلىقنىڭ لەززىتىنى تېتىۋالدى. ئەمدى ياشانغاندا خۇدا كۆڭلىگە ئىنساپ بېرىپ، چۈمبەل تارتىۋاپتۇ. چۈمبىلى بۇرۇنقى چۈمبەلىسز يىللاردىكى شوخلۇقلىرىنىڭ، كەم ئەقىللىقلىقىنىڭ ئىزنالىرىنى يېپىپ ۋېتەر...

ئۇ ئاياللىنىڭ يۈزىگە قارىغىنىچە بايا-تىنقى ئاچچىق ئەلەم دەستىدىنمۇ، باشقا سەۋەبتىنمۇ قۇشۇمىسىنى تۇردى. كۆڭلى بىر قىسمىلا بولدى. نېمىشقىمۇ ئويلىمىغاندىمەن، بۇ شەھەردە كىمنىڭ چۈمبەل تارتىپ يۈر-گىنىنى كۆردۈم؟ چۈمبەل تارتىش ئۇياقتا تۇرسۇن، يەدەنلىرى مانا مەن، دەپلا كۆ-رۈنۈپ تۇرىدىغان كىيىملەرنى كىيىشىپ يۈرمەمدۇ بۇ يەرنىڭ خوتۇن - جەقلىرى؟ ياز كۈنلىرى تاس قالىدۇ تېخى كىيىم كىيمەيلا يۈرگىلى، خۇدا ساقلىسۇن ئۇنداق خوتۇنلار بىلەن بىر ئۆيدە بولۇپ قېلىشتىن، جاھان نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ بارغانچە... يېزا - سەھرا بولغان بولسىغۇ ئىشنىڭ يولى تازا ئوبدان قامالىشاتتى...

ئەزەلدىن بويسۇنۇشنى مۇقەددەس مەجبۇرىيەت دەپ بىلىدىغان ئۇيغۇر يېزا-لىرىنىڭ خوتۇن - قىزلىرى ئۆزىنىڭ جىسمىغا، ئۆزىنىڭ ئارزۇسىغا، ھەۋىسىگە ئۆزى ئىگە بولالمايدۇ. يۇمران يۈرىكىمدە بىخ-لانغان نازۇك ھېسلىرىنى ياشسىز يىغىسىنىڭ، ئېغىر - ئېغىر خورسىنىشلىرىنىڭ، دەردلىك سۆكۈتلىرىنىڭ ئاستىغا دەپنە قىلىۋېتىش بىلەن ئارامالمىنمدۇ، ئۇلار گويا بۇ دۇنيا-نىڭ ئۆزىگىمۇ تەئەللۇق ئىكەنلىكىدىن، تەقدىرى ئۆزىگىمۇ بىر كىشىلىك ئوڭ پېشانە ئاتا قىلمىغانلىقىدىن خەۋىرى يوقتەك، ئويلىمايدىغاندەك ياشاۋېرىدۇ. ئاتا - ئانا، ئەر، جامائەت كۆچىسى — بۇلار ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانى. ئۇلار بۇلارنى ھەقلىق دەپ سانىشىدۇ...

شۇنداق پۇرسەتلەر كېلىپمۇ قالىدۇ، ئۇلارنىڭ ئۇ شەھەر، بۇ شەھەرلەردە ئوقۇيدىغان تۇغقانلىرى، دوستلىرى، بۇرۇن بىرگە ئويناپ ھەمراھلىرى ئۇلارنى يوقلاپ، ئىزدەپ كېلىشىدۇ. ئۇلار ئۇلارغا يېڭى - يېڭى پاراڭلارنى قىلىپ بېرىشىدۇ. جاھان تېخى مۇنداق ئىكەنغۇ، جاھاندا تېخى مۇنداق يېڭىلىقلارمۇ بارىكەنغۇ، دەپ قېلىشىدۇ ئۇلار. ئۇلارنى ئۆزىتىۋەتكەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى چوڭلارنىڭ تاپسى، تەنىسى:

— تووا، كاپىرنىڭ پۇشتىلىرىدىلا بو-لۇپ كېتىپتۇ، ياغلىقنى بولسىمۇ ئارتىشپ يۈرسىچۇ...

— نۇرىمان خېنىمنىڭ قىزىغۇ ھېلى-قى قورچاقىتەك ياسىنىۋالغان؟ نۇرىمان خېنىممۇ كارامەت ئەقىدىلىك خوتۇن. بۇ

قىزغا نېمە بولدىكىنتاك...

ـــ جاھاندا ئۇشتاق بالىلار نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىكىن...

ـــ ئۇنداق ئەخلاقسىز نېمىلەر بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشما قىزىم.

ـــ باردى ـ كەلدى قىلىشما خوتۇن... جاھاننىڭ ساخاۋىتى شۇ بولسا كېرەك. يەنە شۇ سەھرا، يېزا ... ئىشىنىڭ يولى تازا ئوبدان قاملىشىدىغان قاملىشاڭغۇ سەھرا!...

«نېمىلا بولمىسۇن، ئۇنىڭ يۈزىنى ـــ ئاشۇ يۈزىنى خەقلەرگە، بولۇپمۇ ئەرخەقلەرگە كۆرسەتمىگىنىم تۈزۈك. مۇشۇنچىلىك ئىش قولۇمدىن كەلمىسە، كىم قويۇپتۇ ماڭا ئىككى بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغان بۇ خوتۇنغا ئەر بولۇپ يۈرۈشنى... ئۇ جايىدا بىردەم ھاڭۇبقىپ تۇردى. كۆز ئالدىدا...

ئۇ كۆمۈر چوغىدا قىپقىزىل قىزارتىۋېتىلگەن لاخشىگىرنى ئېلىپ كىردى. لاخشىگىردىن كۆچلۈك ئوت تەپتى كېلەتتى. ئۇ ئۇنى ئۇخلاپ ياتقان ئايالىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى، ئېلىپ كەلدى ـ يۇ، جايىدا تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ يۈرىكى قارىت قىلىپ قالدى. ياق... ياق... بۇ مۇمكىن ئەمەس...

كىسلاتا!

دەل كىسلاتانىڭ ئۆزى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يۈزىگە كىسلاتا چاچراپ كېتىپ، دوختۇرخانىدا ياتقان روزەك مۇئەللىم بىردىنلا كەلدى...

ئۇنىڭ ئېسىگە سول تام قوشنىسى ھېزىماخۇن ئۆزىگە ساقلاپ بېرىشكە ئامانەت قويغان كىسلاتا كەلدى. ئۇ جايىدا بىردەم ھاڭۇبقىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئېچىكىرى ئۆيگە تەرەپكە بۇرۇلدى.

ئۇ چىققاندا ئايالى ئۇيقۇچان كۆزلىرىنى خۇشياقمىغان ھالدا ئۇۋۇلاپ ياتاتتى.

ـــ ياتمايلا؟

ـــ ھە، ھە... ـــ دۇدۇقلىدى ئۇ.

ـــ مىجەزلىرى يوقمۇ ـ يا؟

ـــ ھە؟ مىجەزىم جا... يىدا...

ئۇ يەكتىكىنى سېلىۋېتىپ، كارىۋات يېنىغا كەلدى.

ئۇ ئايالىنىڭ يېنىدا ياتماقچى بولدى. بولدى ـ يۇ پۈتۈن بەدىنى غۇژۇندە سىلىكىنىدى...

ئۇنىڭ بىرگە ياتماقچى بولغىنى ـــ ئۆزىنىڭ ئايالى ئەمەس. ئۇ بىرگە ياتماقچى بولغىنى ـــ بىر پاھىشە! ئۇياتسىز پاھىشەدەك تۇيۇلاتتى.

ئۇ ئېسىنكىرىدى. ئۇ ھەقسىزلا بىر ئەر تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدى بىلەن ئايالىنىڭ ۋۇجۇدىدىن تۆرەلگەن ئىككى بالىغا ئانا بولغۇچى ئايالغا ئىگە بىر ئەر تۇرۇپ بىر بۇزۇق ئايال بىلەن ياتسۇنمۇ؟

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھېلىلا باشقا بىر ئەر بىلەن ياتقان ئايالى، ئۇنىڭ قوشنىسى رەھىم بىلەن ياتقان ئايالى.

ھېلىلا ئىككىيلەن پوممىداقلاشقان، ئېغىناقلاشقان كارىۋات.

باشقا بىر ئەرنىڭ تېنىگە ھەمراھ بولغان تەن...

ئۇلار ئۇنى قارىتىپ تۇرۇپ سۆيۈشۈپ، يالاشتى، پوممىداقلاشتى، ئۇنى ئادەم ھېسابىدا، بىر خوتۇننىڭ ئېرى ھېسابىدا سانىمىدى.

ئۇ ئەنە شۇ ئايال بىلەن ئاشۇ ئورۇندا ياتسۇنمۇ؟

ئۇ ئايالىغا ياتسىراپ قارىدى. ئايالى

تازا مۇگدەگەن بولسا كېرەك، يۇزىنى ئۇ- نىڭغا قارىتىپ يەنە ئۈيقۇسىنى باشلىدى... ئۇ ئۆرە تۇرۇۋۇپىرىپ تىزلىرى تالدى. بەللە- رى ئاغرىشقا باشلىدى. ئۇ ئايالىغا بۇزۇق ئايالغا قارىغاندەك قارىدى.

بىر ئەر ئۆزىنىڭ قولىدىكى بىر ئايال- نىڭ يېنىدا ياتالمىسا، يېنىغا بارسىلا تىوك سوقۇۋېتىدىغاندەك قورقۇپ، يېتىمسىراپ تۇرسا، بۇ...

— ئۇلار چۈش! ... — ئۇ يېنىك پىچىرلىدى.

ئۇلار چۈش! ... مۇتلەق بىر چۈش...

ئۇ يېنىك بىر تىنىۋالدى. كارىۋاتقا ئولتۇرۇپ ساپما كەشىنى پۇتىدىن چىقار- دى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يەنە ئۇلار كېلە- ۋالدى. ئۇ كەشىنى قويغان جايدا ھېلىلا رەھىمسىزلىك كەشى تۇراتتى. ئايالنىڭ قالاي- مىقان تاشلانغان پايپاقلىرى ئۇستىدە رەھىمسىزلىك پايپىقى تۇراتتى. ئەمدى...

ئۇ كەشىنى ئايالنىڭ پايپاقلىرىدىن نېرىراق سۈرۈپ قويدى. پايپاقلارغا قاراپ بىر ئالىيىۋالدى.

ئۇ ئايالنىڭ يېنىغا قورۇنۇپراق كىر- دى. يۇتقان ئىچىدە پۈتى ئايالنىڭ ئىس- تىق پاچىقىغا تېگىپ كەتتى، شۇ ھامان تېنى شۇركىنىپ كەتتى. ئۇ پۈتىنى تېزلا تارتىۋالدى. ئايالى بىلەن ئارىلىق قالدۇ- رۇپ ئۆكىدىسىغا ياتتى. ئايالى ئۈيۇقسىز ئۆي- قۇلۇق ھالدا ئۇنىڭ قولىنى ئۇنىڭ بۇستېگە- تاشلىدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا گويا توك سو- قۇۋەتكەندەك بىر ھال پەيدا بولدى. ئۇ ئايالنىڭ قولىنى ئېلىۋەتمەكچى بولۇپ، ئەم- دىلا ئاستا كۆتۈرگەنىدى، ئايالى ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىن كېلىۋالدى، قولىنى ئۇنىڭ بوينىغا چۇشتى.

ئىككىيلەننىڭ تىنىقى بىر - بىرىنىڭ تىنىقىغا ئۇرۇلدى. ئايالدىن خۇش بۇي ھىد تارايتتى. ئايال ئۇنىڭغا مەھكەم چاپلاش- قىنىچە يۇزلىرىنى ئۈيقۇلۇق ھالدا ئۇنىڭ مەيدىسىگە سۈۋايتتى.

ئۇ بىردىنلا ئايالىنى باغرىغا چىڭ باستى، چاچلىرىنى پۇراپ قويدى.

بۇ خوتۇن ماڭىلا تەۋە بولۇشى كېرەك، مەڭگۈ...

قوينۇمدا يېتىۋاتقىنى — مېنىڭ خوتۇ- نۇم. ئۆز خوتۇنۇمنىڭ ئىسىق تەنلىرى، چىرايلىق يۇزلىرى، قوقاستەك لەۋلىرى مەڭ- گۈ ماڭىلا تەۋە بولۇشى كېرەك... ئۇ ئاياـ لىنى ئەسەبىيلەرچە سۆيۈپ كەتتى... ئىغبىر- ئىغبىر تىناتتى، ئايالى پات - پات پەس ئاۋازدا ۋاپاسىز، ناز بىلەن ئىڭراپ قويياتتى. ئۇنىڭ پۇتۇن بەدىنى ھاياجاندىن تىتـ رەيتتى...

پۈتكۈل ھايات مۇشۇ خوتۇن بىلەنلا مەۋجۇتتەك، ئۇنىڭ مېڭىسىگە، ئەس - يادـ لىغا مۇشۇ خوتۇنلا ئورناشقان. ئادەملەر ھەر خىل نېمىگە سەجدە قىلىدۇ، ھەر خىل نېمىنى ئۆزلىرىنىڭ مەبۇدى قىلىدۇ، بۇ مەـ بۇدىغا باش ئۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۇچۇن پەقەت مۇشۇ خوتۇنلا خۇدا. ئۇنىڭ ئۇچۇن دۇنيا پەقەت مۇشۇ خوتۇن بىلەنلا مەۋجۇت. بولـ مىسا... ئۇ ھەۋىسىنى قاندۇرۇپ بولۇپ، خو- تۇنىنى تەستە ئۇخلاتتى، ئۇنىڭ ئۆزىگە يـ لانىدەك چىرماشقان نازۇك قوللىرىنى ئاجرـ تىپ، ئەركىن ياتقۇزۇپ قويىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۆينىڭ تورۇسىغا قادالغان — ياق، چوقۇم شۇنداق قىلىشىم كېرەك. پەقەت مۇـ شۇ بىرلا يول... باشقا ئەركەكلەر... بولۇپـ مۇ رەھىم نەس ئۇنىڭغا ئاللىبۇرۇن كۆز سالغان گەپ... چىرايلىق بولغىنى ئۈچۈنلا...

ئۇ دەلدۇش مېنىڭ نېسىۋەمگە چاك سالماقچى ... ئۇ لامزەللىمۇ ئىككى بالىسىنى يېتىم قىلىپ ... خوتۇنىنىڭ مۇشۇ چىرايىلا ئەركەكلەرنى ئۆزىگە تارتقان، چوقۇم ... مۇشۇ چىرايى يوقالسۇن ... بولۇپمۇ مۇشۇ چىرايى بىلەن ھەجىيىپ يېتىشلىرى ... سېنى ئەركەكلەر ئىككىنچى كۆز سالمايدىغان قىلىۋەتمىسەم ...

ئۇ يوتقاندىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى. ئايالىغا قاراپ يالىڭاچلا ئۆرە تۇردى. ئايالى ئاۋۋالقىدەكلا يەنە چۈش كۆرۈۋاتامدۇ - نېمە، مەڭزىلىرىنىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرى قىزىرىپ كەتكەن. ئۇ بۇ قىزارتمىلارنىڭ بايا تىنىقى قېنىپ - قېنىپ سۆيۈشىنىڭ ئىزلىرى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. لەۋلىرىدە - ھېلىلا تويماي - تويماي يالىغان، قانغىچە شورىغان لەۋلىرىدە كۈلۈمسىرەش! چوقۇم مەن ئۆيدە يوق چاغلاردا ئۇچراشقان ئەركەكلەر بىلەن ئۇچرىشىۋاتىدۇ. بولمىسا، مۇنچە كۆپ ھەجىيىپ ياتامدۇ خوتۇن كىشى دېگەن، كالپۇكلىرىنى يالاپ قويغىنىنى قارىمامدىغان ... چوقۇم باشقا ئەركەكلەر بىلەن سۆيۈشۈۋاتقان گەپ. بولمىسا ... ھۇ پەسكەش ئامرىقىم ... چىرايلىق پاقلىنىم ... سەنمۇ ئۆزۈڭگە قىلدىڭ. بالانى ئۆزۈڭ تاپتىڭ ... نېمىشقىنمۇ ئادەتتە چىراغنى يانداۋۇپ قويۇپ ياتمىغاندىمەن؟ بۇ بۇزۇقنىڭ كېچىدىكى پەسكەشلىكلىرىنى، ئىپلاسلىقلىرىنى بالىدۇررىغا سېزدۇرالايدىغان نېمە ... تېخى بايا تىنمۇ قولىقىمغا چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىشنى ئۇنتۇپ قالمىسلا... دېگىنىچۇ، ھۇ ... نېمە دېسەم بولار ... باشقا ئەركەكلەر بىلەن ئىستىنىڭ كۈچۈكلىرىدەك يالىنىشۇاتقىنىنى ئېيتىم كۆرۈپ قالمىسۇن، دەپتۇ - دە، جالاپنىڭ قىزى ... ئۆزىنىڭ ئاشۇ چىرايىغا ئىشەنگەن گەپ... خەپ، ئەمدى چىرايىڭغا ئىشەنگىنىڭنى بىر كۆرەي ... مېنى قاراتقۇزۇپ قويۇپ كالپۇكلىرىڭنى، ئاشۇ ئىپلاسلاشقان ئۆلمىگۇر كالپۇكلىرىڭنى يالىغىنىڭنى بىر كۆرەي ... مۇشۇ قارغىش تەككۇر كالپۇكلىرى بىلەن مېنىمۇ يالايدۇتېخى ... تۇۋا، پەرۋەيدىگارىم ... بالىسىنمۇ يالاشقا ئامراق ... ئۇ بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختاپ ئايالىغا قاردى. ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەيتتى. بەدەنلىرى لاغىلداياتتى. پۈتلىرىدا جان قالمايۋاتقاندەك سېزىلەتتى.

ئۇ بۇ ساراسىمىلەر، لاغىلداشلار، جانسىزلىنىشلار بەدىلىگە ئۇمۇرلۇك كۆڭۈل تىنچلىقىغا ئېرىشمەكچى. ئادەملەر شۇنداق كېلىدىغان ئوخشايدۇ، بىرىنى يوقتىش ھېسابىغا بىرىگە ئېرىشىدىغان، بىرىدىن مەھرۇم بولۇش بەدىلىگە يەنە بىرىدىن بەھرىلىنىدىغان ... ھەرگىز كۆزلىرىگە تېمىتىۋەتمەي، قارىغۇ بولۇپ قېلىشتىن خۇدا ساقلىسۇن ... ھە، راست، كالپۇكلىرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتمىسۇن، كالپۇكلىرى ... ھېچقىسى يوق. باشقا ئەركەكلەرنى سۆيىدىغان، يالايدىغان ئاشۇ كالپۇكلىرى كۆرگۈلۈكمۇ كۆرسۇن ... كالپۇكلىرىدىن ئۆتۈپ ئىچىزلىرىغا كىرىپ كەتسىچۇ؟ ... ئۇ چاغدا ... خۇدانىڭ ئۆزى بار ... ھەرگىز ئۇنداق بولمىغاي، خۇدا ئاسانلىق بېرەر، ئۇنىڭ كۆزى بىردىنلا بالىغا تىكىلىدى. بالا شېرىن ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇ يۈرىكىنىڭ جىغغىدە قىلغىنىنى سەزدى. پۈتۈن بەدىنى بىر خىل غەيرىي قورقۇنچ ئىچىدە لاغىلدىدى، قوللىرى تىترىدى. كۆزلىرىگە تۇرۇپ - تۇرۇپ قاراڭغۇلۇق تىقىلاتتى ... ئوبدان بالام، جېنىم بالام ... سېنى دېسەم ... ھەرگىز ...

براق، ئامال يوق ... ئاناڭ ئۆزىگە قىلدى، جېنىم قوزام ... بىلەمسەن؟ ئاناڭ بۇنىڭدىن كېيىن سەندىن تېخىمۇ ياخشى خەۋەر ئالىدىغان بولىدۇ. مەن ھەمراھ بولمىسامۇ ... سېنى ئۆزى يالغۇز باغچىلارغا ئاپىرىدۇ، سۈغا چۆمۈلدۈرىدۇ ... چوقۇم ... چوقۇم شۇنداق قىلىدۇ. داداڭغىلا ئەمەس، قوزام ... ساڭمۇ پايدا، جېنىم بالام ... ئامال يوق ...

ئۇ ئايالىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئايالىنىڭ سۆزۈك مەڭزىلىرىدە تاتلىق تەبەسسۇم. ئاشۇ چىرايلىق مەڭزىدىن ئۆچمەيدىغان تەبەسسۇم! نېپىز لەۋلىرى پات - پات مىدىرلايتتى. خرۇستالدەك ئاپئاق بويۇنلىرى ھەر بىر تىنغانىدا ئىنتايىن زور نازاكەت بىلەن يېنىك تەۋرىنەتتى. كۆكسى يوتقان ئاستىدا بىر كۆتۈرۈلەتتى، بىر پەسىيەتتى.

ئۇ ئايالىغا ئېگىشىپ، ئېھتىيات بىلەن يوتقانىنى قايرىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھەممىسى تولۇق ئېچىلدى، يوتقانىنى ئۇنىڭ ئۈستىدىن پۈتۈنلەي ئېلىۋەتتى. ئايالى قىيپاش ياتاتتى. تولغان بەدىنى كەھەرىۋانىڭ ئۆزىلا. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا كرىستالدا قاتۇرۇلغان ئەڭ سېھىرلىك بىر ھەيكەل. ياق، دۇنيادىكى جىمى گۈزەللىكنى ئۆزىگىلا يىغقان پەرىشتە!

ئۇ ئايالىنىڭ بۇنچە گۈزەللىكىگە ئېشەنمىگەندەك، ھەيرانلىق بىلەن قارايتتى. ئولتۇرۇشۇۋاتقان كۆزلىرى چوڭ ئېچىلغانىدى. ئۇ يوتقانىنى چاندۇرماي يەنە ئاۋۇالقىدەكلا يېپىپ قويدى.

ئۇ ئايالىغا بىر دەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئىچكىرى ئۆيگە ئالدىراپ ماڭدى.

ئۇ بىر پەستىن كېيىن بىر بوتۇلكىنى كۆتۈرۈپ چىقتى. كارىۋاتنىڭ يېنىغا كېلىپ تۇرۇپلا قالدى. قولى توختىماي تىترەيتتى، پارتلاش دەرىجىسى ئەڭ كۈچلۈك پارتلاتقۇچ دورىنى تۇتۇۋالغانىدەكلا تىترەيتتى. مۇشۇ تاپتا ئۇ بەزگەكنىڭ ئۆزىنى ئايلىنىپ قالغان. تۇمۇرلىرى ئادەتتىكىدىن ئىتتىك سېلىۋاتقانلىقى بىلىنەتتى. كۆكرەك قەپىسى يېرىلاي دەپلا قالغان. بۇ ئۇنىڭغا مەلۇم: ئۇ ئۆزى دۇنيادا ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان پەرىشتىسىنى ھالاك قىلماقچى. ياق، ئۇنىڭ ئاشۇ ئۆزىنى ئازابلاۋاتقان جىنايەتكار چىرايىنى ھالاك قىلماقچى. ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈنلا ھالاك قىلماقچى، بۇ ھالاك قىلىش ــ ئۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرچە كۆچلۈك ۋەھىمە ئېلىپ كەلسە كېلىۋەرسۇن، ئۇ شۇنىڭغا ئىشىنىدۇ. كىمى، بۇ قىسقا ۋاقىتلىق ۋەھىمە ئۇنىڭغا ئۆمۈرلۈك كۆكۈل تىنىچلىقى ئېلىپ كېلىش بىلەن ئەتىجىلىنىدۇ، خالاس. بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن كەمدىن - كەم ئۇچرايدىغان غەلىبە ئەمەسمۇ؟

ئايالى تۇيۇقسز ئۇخلىسىغا ئۆرۈلدى، بويۇنلىرىنىچە يېپىنىۋالغان يېلىك يوتقانىنى پۈتلىرى بىلەن كۆكسىنىڭ يېرىمىغىچە تارتىشتۇرۇپ قويدى. بۇ ئۆرۈلۈش ــ ئۇنىڭ يۈرىكىنى قېيىپ چىقىرىۋېتىشكە تاس قالدى. ئايال ئۇخلىسىغا ئۆرۈلگەندە، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن غۇژۇلدە تەر چىقىپ كەتتى، ئەڭ يۇقىرى تېزلىك بىلەن قولىدىكى بوتۇلكىنى كارىۋات ئاستىغا قويۇش ئۈچۈن ئېگىشتى. ئۇ ئۆمىلەپ ھازىرقىدەك قورقۇپ باقمىغان. بۇ ئۆرۈلۈش ــ ئۇنىڭ ئۈچۈن ھايات - ماماتلىق ئۆرۈلۈش بولۇپ تۇيۇلغانىدى؛ بۇ ئۆرۈلۈش ــ ئۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى بىر ئۆمۈرلۈك ھاياتىنى يورۇن ئازاب بىلەن، كۈندەشلىك بىلەن ئۆتكۈزۈشكە مەجبۇر قىلاتتى. ئەمما ئۇنىڭ

قورقۇشلىرى، ئالاقزادە بولۇشلىرى ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدى. ئۇ تىترەپ تۇرغان قولىدىكى چېلىك تۇتۇۋالغان بوتۇلكىنى چاقماق تېزلىكىدە كارىۋات ئاستىغا قويۇپ تۇرنىدىن تۇردى. ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئايالىغا قاردى. خۇداغا شۈكرى! ئۇ ئويغىنىپ كەتمەپتۇ. ئۇنىڭ قورقۇنچ ۋە ۋەھىمە ئىچىدە ئاق خەسىدەك ئاقىرىپ كەتكەن چىرايىدا تا ھازىرغىچە، ھەتتا توي كېچىسى ئۆزىنىڭ بۇ پەرىشتە سۈپەت ئايالىنى قۇچقىغا ئالغان، بار ئىشتىياقى بىلەن سۆيگەن، ئەركىلەتكەن چاغلىرىمۇ كۆرۈلمىگەن كۈلۈمسىرەش پەيدا بولدى.

ئۇ ئۆز ئورنىدا قېقىپ قويغان قوزۇقىتەكلا تۇرۇپ قالدى. چەكچەيگەن كۆزلىرىنى ئايالىدىن ئۈزمەيتتى. ئۇ چىرايىنى تاتلىققىنە بىر پۈرۈشتۈرۈپ قويۇپ، يېنىك تىنغىنىچە ئۈيقۇسىنى داۋام قىلدى. چىرايىدا يەنىلا شۇ جىنايەتكار كۈلۈمسىرەش! ئۇنىڭ بارلىق روھىنى، ۋۇجۇدىنى ئازاب ئىچىگە ئىتتىرىش بىلەن ئارام تاپقان كۈلۈمسىرەش...

ئۇ ئايالىنىڭ چىرايىغا ئاخىرقى قېتىم قاراۋالدى. تويماي قاردى. كۆزىنى يۇمۇپ- ئاچقۇچە غايىپ بولۇپ كېتىدىغان قىممەتلىك نەرسىسىگە قارىغاندەك قاردى. كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە تىكىلىپ قاردى. ئۆزۈكىگە قىلدىك پەرىشتەم... ئەسلى... ئەسلى بۇنداق قىلسام بولمايتتى. بالانى ئۆزۈك تاپتىك... نومۇسىنى بىلمەيدىغان دەججال پەرىشتەم... ئامراق خو... تۇ... نۇم... تۇيۇقسىز ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مۇنچاقتەك ياشلار ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىدى.

ئۇ ئۆزىدىكى بارلىق قۇدرەتنى ئوكۇل قولىغا يىغىپ كارىۋات ئاستىغا ئېگىلىشتى.

ئۇ بوتۇلكىنى ئېلىپ، ئايالىنىڭ چىرايىغا ئەكۈ ئاخىرقى قېتىم قاردى. ئايالىسى ياتاتتى، شۇنداق تەمكىن، شۇنداق تىنچ، شۇنداق ئازادە... بىراق، چېھرىدە... يەنە شۇ... يەنە شۇ كۈلۈمسىرەش!...

ئاھ! يەنە شۇ كۈلۈمسىرەش!...

ئۇنىڭ ئەرلىك غۇرۇرىنى دەپسەندە قىلۇاتقان كۈلۈمسىرەش!

ئۇ ئەمدى تاقەت قىلالمايدۇ. ئەمدى سۈكۈت قىلالمايدۇ. ناۋادا مۇشۇ ھال يەنە ئازراق داۋاملاشسا، ئۇنىڭ غۇرۇرى، ئۇنىڭ ئەرلەرگە خاس بارلىق ئەقىدە- ئېتىقادى، ئۇمىدى تراگىدىيە بىلەن ئاياغلىشىدۇ.

ئەجەبا بۇ تراگىدىيىنىڭ قەھرىمانى بولغان بىر مەغلۇپ ئەرنى بۇ دۇنيادا يەنە نېمىلەر بىلەن باغلاش مۇمكىن؟ ئەقەللىسى، ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياتلىقى تۇغرىسىدا يەنە نېمىلەرنى ئويلىشى، نېمىلەرنى ئويلىشى مۇمكىن... ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلىدى.. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قاراڭغۇلىشىۋاتاتتى...

دەرىزىدىن چۈشۈۋاتقان سەھەر قۇياشىنىڭ نۇرى ئۇنى ھەيران قالدۇردى... ئۇ تۇنۇگۈن كېچىدىكى خىيالىغا ھەيران ئىدى.

مازار چاشقىنى



(ھېكايە)

سىرتتا شارقىراپ يامغۇر يېغىۋاتاتتى. قاڭقىق مەمەت تامچە تۆتۈپ تۇرغىلى بولماس بولۇپ كەتكەن تۆۋىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا شۇمشىيىپ ئۇخلاۋاتاتتى. يامغۇر تامچىلىرىنىڭ داسقا، قاچىغا تېمىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھۆرى مومای بىر بۇلۇڭدا چەكچەيگىنىچە تىترەپ ئولتۇراتتى. يامغۇرنى تىللاپ غوتۇلدىغان چاغدا يۈزىدىكى قورۇقلار تەڭ مىدىرلايتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرمايلا ھاسىسىنى ئۈزىتىپ نەۋرىسى قاڭقىق مەمەتنى تۇرتتى. قاڭقىق قوپمىدى. مومای قاڭقىنىڭ بېشىغا بىرنى سېلىۋىدى، ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى، مومانىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كىگىز، پالاز، تاغارلارنى يىغىشتۇرۇپ، ئەلەڭلەپ مېڭىپ چىقىپ كەتتى. قاڭقىق پالاخشىپ قوغۇنلۇققا باردى. قوغۇنلارغا يەتكەن يەرگىچە ئېلىپ كەلگەن نەرسىلەرنى ياپتى. قوغۇن تازا پىشىدىغان چاغدا يامغۇر ياغقىنىنى، دەپ پىچىرلاپ سۆزلەپ كەتتى. قوغۇنلار ئەمدى سارغىيىشقا باشلىغان، ئۆزىمۇ تېخى بىرەرنى يەپ باقمىغانىدى. مۇشۇنداق يېغىۋەرسە قوغۇنلارنىڭ ھەممىسى يېرىلىپ كېتەتتى. چۆنەكلەر سۇغا تۇشۇپ كەتتى. قوغۇننىڭ تەمىمۇ قالمايدىغان بولدى، دېدى خۇددى يېنىدا بىرى تۇرغاندەكلا ئاۋازىنى چىقىرىپ، ئەترابىنى يامغۇرنىڭ پىلەكلەرگە شارىلداپ ئۇرۇلغان ئاۋازى قاپلىغان، ھاۋانىڭ قاپقىقى بەك تۇرۇكلۈك ئىدى. قاڭقىق مەمەت چاپىنىنى، ئىشتىنىنى سېلىپ قوغۇنغا ياپتى. بىر ئۇيان، بىر بۇيان چېپىپ يۈرۈپ ھارىدى ـدە، يالىڭاچ پېتى ئولتۇرۇپ قالدى. قوغۇن يېرىلىپ كەتسە، ساتالمىسا قىمارغا پۇلنى نەدىن ئالىدۇ. بۇدا ماموت كۆرۈككە ئۇتتۇرغان پۇلنى چوقۇم قايتۇرۇپ ئېلىش كېرەك. بىر تۇرۇپ ئۇ مومايىنىڭ پۇلنى تارتۇۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى. ھېلىمۇ ياخشى مومای بازارغا بارالمايدۇ، ئۇ ئىچىدە خۇش بولدى. ئارقىدىنلا چىرايى تاتاردى. شۇ مومای دائىم قارىغاچ ئۇتتۇرۇۋاتسەن، دەپ مومانىنى ئىچىدە تازا تىللىدى. ئۇ مومانىڭ تېخىچە ئۆلمىگەنلىكىگە ھەيران

بولاتتى. چاقماق چېقىپ ئەتراپنى يورۇتۇ-
ۋەتتى. يېقىندىكى قوغۇنلار پىچاق ئۇرۇ-
ۋەتكەندەك يېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ ياما-
غۇرنىڭ ئۇرۇۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى.
ماموت كۆرۈك ئانىسى ئۆلگەندىن كېيىن
تىقىپ ساقلىغان تىللالىرىنى تېپىۋېلىپ باي
بولۇپ كەتتى. قاڭقى مومىسىنىڭ تىقىپ
قويغان نەرسىسى بارلىقىدىن گۇمانلىناتتى.
شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سىزغان
سىزىقىدىن چىقماي كۆرۈپ باقاي دەپ
ئويلاپ باقتى. لېكىن ئارقىدىنلا يەنە بۇ
ئالجىغان مومايىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ھەر-
قانداق ئادەم سارىڭ بولۇپ قالىدۇ دېگەن
يەرگە كەلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن ئۇ
مومايىنى كۆپ خاپا قىلغان. ئەمدى ياخشى
چاق بولۇۋالسا چېنىپ قالىدۇ، ئۇنىڭدىن
كۆرە...ئۇ تەڭقىسلىقتا قالغاندەك ئەتراپىقا
ئىتتىك قارىۋالدى، چىشلىرى كاسىلداپ
كەتتى. ئۇنىڭغا سوغۇق ئۆتكەنىدى. تۈيۈق
سىزلا ئىتقا كۆزى چۈشتى. كاتىكىسوغا توشۇپ
كەتكەن ئىت سىرتتا تىنىردەپ تۇراتتى.
تۈكلىرى قوتۇر دۇمبىسىگە چاپلىشىپ كەتە
كەن بولۇپ، قۇيرۇقىنى چاتىرىقىغا قىستۇرۇۋ-
ۋالغانىدى. قاڭقىغا ئىت توڭلاپ ئۆلۈپ
قالىدىغاندەك تۇيۇلدى. ئىت ئۆلۈپ قالسا،
قوغۇنلۇقتا ئۇنىڭ ئۆزىنى باغلاپ قويسا...
قاڭقى ئۆزىنى يالىڭاچ ھالدا زەنجىرگە
باغلاقلىق قىياپەتتە كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈ-
ۋىدى، تېخىمۇ توڭلاپ، تىترەپ كەتتى.
ئۇ چاغدا ئىت چۈشىنىرى ئولىشۋالسا
قانداق قىلار؟ ياكى ئىت ئولىشارمۇ؟ ئىت
ئىگىسى قۇيرۇقى بار. قاڭقى قانداقمۇ قورۇ-
يالىسۇن؟ ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى.
چاپانىنى ئېلىپ، يېرىلىڭاچ يېرىل، دەپ
پېلەكلەرنى پېشىقلاپ ئىتنىڭ قېشىغا بار-
دى. ئۇ ئىتنىڭ مۇنچۇڭالا قېرىپ كەتكىنى-
گە ھەيران بولدى. ئىتنىڭ ئۈستىگە چا-
پانىنى ياپتى. بىچارە ھايۋان ئانچە خۇشال
بولغاندەك قىلمايتتى، ئۇ چاپانىنىڭ تۈگ-
مىسىنى ئىتنىڭ قورسىقىدىن ئېتىپ قويدى.
ئاندىن يۈگۈرەپ بېرىپ يېپىپ قويغان ئەس-
كى كىگىزنىڭ بىر بۇرجىكىدىن تۇتۇپ پې-
لەكنى مالتىلاپ ئىچىگە كىرىۋىدى، ئۇ تە-
رىپىدىن بېشى چىقىپ قالدى. ئۇ مەيلى
بېشىم يېرىلمايدۇ، دەپ بېشىغا پېلەكنى
تارتىپ ئۇخلاپ قالدى.

ھۆرى مومای يامغۇر سەل پەسەي-
گەندە ئۇسساپ كەتتى. شۇ چاققىچە بىرمۇ
خەمەك-سويما تۇتقۇزمىغان قاڭقى تازنى
مىڭنى تىللىدى. كونا ئور رومىلىنى ئار-
تىپ پاتقاق كېچىپ قوغۇنلۇققا باردى. قا-
رىسا كىگىز، پالاز، ئاغار...لار قالايمىقان
يېپىقلىق تۇرۇپتۇ. قوغۇنلارنىڭ يېرىلىپ
كەتكەنلىكىنى ئىلغا قىلالمىدى. ئۇنىڭ كۆزى
تۆن قاراڭغۇسىدا ئەتراپىنى ئارانلا پەرق
قىلالايتتى. ھامىنى يېگەندىن كېيىن يې-
رىلمىغانىنى يەي، دەپ كىگىزنىڭ بىر بۇر-
جىكىدىن چىقىپ تۇرغان بىرىنى تاپتى.
تىزىنى قويۇپ بىر تارتتى. غەيرىي بىرئاۋاز
چىقىپ كىگىز ئاستىدىكى پېلەكلەر مىدىرلاپ
كەتكەندەك بولدى. مومای بىرلا چىقىراپ
ئورنىدىن تۇردى. ھاسىسىنى پىرقىرىتىپ
چۆرۈۋەتتى. نېمىلەرنىدۇر دەپ ئارقىسىغا
قاراپمۇ قويماي ئۆيىگە قاراپ بەدەر قاچ-
تى. قاڭقى كىگىز ئاستىدىن سۈغۇرۇلۇپ
قاريغاندا، قاراڭغۇلۇقتا ئالچاڭلاپ قېچىپ
كېتىۋاتقان «ئەرۋاھ» نى كۆردى. قاڭقىنىڭ
يۈرىكى «قارت» قىلىپ قالدى. قورقۇپ
كىگىزنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.
قاڭقى پاتقاقلىقتا بەدەن شەكلىنى

قالدۇرۇپ قويۇپتى. دەلدۇگۈنۈپ بېرىپ ئىشتانلىرىنى كىيدى. چاپىنىنى ئىتنىڭ تېگىدىن تارتىپ ئېلىشقا كۆزى يەتمەي، ئۆيگە قاراپ ماڭدى. يول بەكمۇ پاتقاق ئىدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ كۆردىكى، مومای بىر دۆۋە ئەسكى ـ تۈسكى نەرسىنىڭ تېگىدە كۆرۈنمەيلا قالغانىدى. قاتقىق ئويۇقتىن بىر زاغرىنى ئېلىپ تاۋاقتا چىلىدى. چاي يوق ئىدى. ئۇ مومانىنى ئىچىدە راسا تىللاپ، سوغۇق سۇ قۇيىدى، ئاندىن بىردەم ئولتۇرۇپ قوغۇنلۇقتا چېقىپ كىگىز كېچەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ كەلدى. يولدا مومانىڭ كالىچىنى تېپىۋالدى. ئۇ چاي ئىچكەچ بۇ قېرى قاچاندا قوغۇنلۇقتا بارغاندۇ دەپ غۇتۇلدىدى.

تاڭ تېخى يورۇمىغان، ھاۋا يەنىلا سوغۇق ئىدى. ئۇ ئادىتى بويىچە مومانىڭ قېشىغا كەلدى. مومای قۇرۇپ كەتكەندەك بولۇپ قالغان ئۆپكىسىنى تىترىتىپ ئۇخلاۋاتاتتى. قاتقىق ئۇنىڭ بەتبەشىرە تۇرقىغا بىردەم قاراپ تۇردى. ئاندىن ئاستا تۈرتتى.

ـ ھەي موما، قوغۇنلۇقتا نېمىشقا باردىڭ؟ ـ دەپ سوردى. قاتقىق ماموت كۆرۈكىنىڭ ئانسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، مومانىڭ ئۇخلىغاندا گەپ سورىسا جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى تاسادىپەن بىلىۋالغانىدى. مومای ئاغزىنى تامشىتىپ قويۇپ جىمىپ قالدى. قاتقىق يەنە سوردى.

ـ ھەي، ھۆرەك، قوغۇنلۇقتا نېمىشقا باردىڭ؟

ـ سويما يېگىلى.

ـ نېمىشقا كالىچىڭنى چۈشۈرۈپ قويدۇڭ؟ ـ قاتقىق ئاۋازىنى سەل كۆتۈرۈپ ـ رەك سوردى.

ـ جىن بارکەن، قورقۇپ كەتتىم، ـ دېدى مومای، قاتقىق بۇرۇن تولا سوردىغان سوئالنى يەنە سوردى.

ـ ھۆرەك، تىللانى نەگە كۆمدۇڭ؟

ـ تىللا يوق.

ـ قاسىمباي بىر كوزا تىللا بېرىپتىكەن، نەگە كۆمدۇڭ؟

ـ يوق يەپسەن.

قاتقىق چۆچۈپ كەتتى. ئەمما مومايىنىڭ مىدىرلىمای ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى. ئۇ ئېگىكىنى يۆلەپ ئولتۇرۇپ خىيالغا كەتتى: ئۆتكەندە ماموت كۆرۈك «قاتقىق، سەن قاچان ئۆتقان؟ سەن ئۆتتۈرمىسالىڭ بىز كىمدىن ئۆتىمىز؟!» دەپ مەھەللىلىك بالىلار ئالدىدائېجەپ مازاق قىلدى ـ ھە. خەپ كۆرۈك، مەن سېنى بوغۇز قىلمۇدتىمىسەم...

قاتقىق ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالدى. بېشىغا تاققىدە قىلىپ تەگكەن كالتەك ئاۋازى بىلەن تەڭ ئويغىنىپ دىرىگ كىدە ئورنىدىن تۇرۇپ قوغۇنلۇقىقا قاراپ چاپتى. بىر ھازا ھەپىلىشىپ چۆنەكلەرگە يىغىلىپ قالغان سۇنى چىقاردى. راسا ھارغان چاغدا يېرىلىپ كەتكەن قوغۇندىن بىرنى ئېلىپ يەي دەپ شوندىق كۆتۈرۈشىگە قوغۇن ئىچىدىن بىر پاقا سەكرەپ چىقتى. ئۇ ئەمدى پاقىنا ئامەت كەپتۇ ـ دە، دەپ پۇتى بىلەن پاقىنى يىراقتا ئىرغىتىۋەتتى. قولىنى قوغۇنلىڭ يېرىقىدىن ئىچىگە تىقىپ ئۇرۇقىنى سىيرىپلا ئېلىپ تاشلىدى ۋە يۇز ـ كۆزلىرىنى ئالابۇلىماچ قىلىپ قوغۇننى بىردەمدە سوقۇپ بولدى. ھۇزۇرلىنىپ ئولتۇرۇپ ئىتقا قاردى. ئىتنىڭ تۆكلىرى سەل كۆپۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭ چاپىنىنى لايغا مىلاپ رەسۋايى ئەزىم قىلىۋەتـ

كەن، ئۆزى قوغۇنلۇقنى بىر كىم كۆتۈرۈپ كەتسىمۇ تۇيمىغۇدەك ھالدا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

ھۆرى مومای شۇ كۈندىن تارتىپ قوپالماي قالدى. قاڭقىنى ئىشقىمۇ بۇيرۇمايدىغان بولدى. ھويلىدىكى ئۆچكىگىمۇ بىر نەرسە بەرمىدى. قاڭقىنىڭ قىمار ئويناشقا دەسمايىسى قالمىدى. ماموت كۆرۈك ھەي قاڭقى تاز، تۇنۈگۈن كاكىلىدىكىمۇ؟ دەپ ئۇنى زاكلىق قىلىدۇ. ھەممىدىن مۇھىمى مومايدىن بايلىقنى سوراپ بىلىۋېلىشى كېرەك.

— ھۆرەك، قاسىم باي نېمەك؟ — دېدى قاڭقى.

— يارىم.

— نەچچە ئەرگە تەڭدىك؟

— بەشكە. مەن ئىشچان، چىرايلىق ئىدىم، — دېدى مومای. قاڭقى ئۇنىڭ بەتبەشىرە تۇرقىغا قاراپ ئالىيىپ قويدى.

— ئەمىسە تىللانى نەگە كۆمدۈڭ؟!

— پوق يەپسەن.

قاڭقى چۆچۈپ كەتتى. لېكىن مومای ئويغانمىغانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يەنە سوئال سوراپ سېلىشىدىن قورقۇپ قوغۇنلۇقنى چىقىپ ئۇخلىدى. ئاسمانىدىكى جىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلار ئۇنىڭ كۆزىگە بىر كوزا تىللادەك كۆرۈنۈپ كەتتى. لېكىن ئۇ ئۆزى ئەزەلدىن تىللا كۆرۈپ باقمىغانىدى. پاشىلار غىڭشىلايتتى. سوغۇق ئارىلاش مەيىن شامال زەيكەش پۇرىقىنى ئېپكىلەتتى. چۆنەكلەردە پاقىلار كۇكىرايتتى. پاشىلارنى ئۇچۇرالمىغان قانداق شامال بۇ! قېرى ئىت غىڭشىپ قويماتتى. قاڭقى ئاسمانغا قارىغىنىچە ئۇخلاپ قالدى. چۈشىدە بىر ئەسكى تامنى بىرنى تەپسە بىر كوزا ھەرە چۈشۈپ ئۇنى قوغلىغۇدەك، مومای چىشسىز ئاغزىنى يوغان ئېچىپ قاقاقلاپ كۈلگۈدەك.

تاڭ ئاتتى. ئۇ چۈشىنى بىردەمدە ئۇنتۇپ قالدى. ئۆيگە بېرىپ چىنىگە زاغىردىن بىرنى چىلىدى. ئاندىن ئىككى قوشۇق قوي مېيىنى سېلىپ، چاي قۇيۇپ دۈملەپ قويدى. ماموت كۆرۈك قايسى كۈنى شۇنداق پەيزى بىر شەيتان ھارۋا سېتىۋاپتۇ. ھەي كۆرۈك، ساڭا داداڭ دۇنيا قىلىپتىكەن. ماڭا دادام نېمىشقا دۇنيا قىلىپ بولغىيدى؟ ئۇ دادىسىنى بەك غۇۋا ئويلىيالايتتى. ئىشقىلىپ دادىسىنى ئويلىسا، قىماردا ئۇتتۇرۇپ ئاندىنى ئۇرغان ۋاقتى كۆز ئالدىدا پەيدا بولاتتى. لېكىن چىرايى تازا ئېنىق ئەمەس ئىدى. قاڭقى قوي مېيىنىڭ پۇرىقىدىن ھۇزۇرلىنىپ چايىنى ئىچتى. ئاندىن مومىسىغا نان چىلاپ قويدى. ھۆرەك تۇنۈگۈن بىر مومای ئوت كۆچۈرۈپ قويغاندىن بېرى خېلى ياخشى بولۇپ قالغاندەك قىلاتتى.

قاڭقى كۈندۈزدە قوغۇنلارنى ئۇزدى، سانىنى كەم مەلۇم قىلدى. كەچ پېشىن بىلەن قوغۇنلارنى سېتىپ بولدى. پۇلنىڭ يېرىمىنى ئېلىۋېلىپ قالغىنىنى بەردى. مومای قاڭقىغا غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قويۇپ، كۈندە نەچچە قېتىم قاراپ باقىدىغان سانىدۇقىغا سېلىپ قويدى. ساندۇقتا بىر پارچە كېپەنلىك رەخت بىلەن بىر ئاق رومال ۋە كونا - يېڭى كىيىملەر بار ئىدى. ئاندىن بۇلتۇرقى جىگدىدىن ئازراق بار ئىدى. قاڭقى ساندۇقتىكى نەرسىلەرنى بىر نەچچە قېتىم ئوغرىلاپ قمار ئويناغان، مومايىنىڭ ئېسى جايىدا بولمىغاچ تازا تۇيالمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ بۇلار ئاخىرەتلىكىم دەپ ئۇنى

ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى. قاڭقىغا مومای ئۆچلۈكىدىن ھېچ نەرسە دەپ بەرمەي ئۆلۈپ قالىدىغاندەك كۆرۈندى.

كەچتە قاڭقى ئۆيگە كىردى. مومای تېخىمۇ سەتلىشىپ كەتكەندەك تۇراتتى. ئۇنىڭ چىشسىز ئاغزى كۆكقۇرتتەك لۆمۈلدەپ تۇراتتى. قاڭقى دائىم ئۇنىڭ شۇنداق ئورۇق، تاياقتەك تۇرۇپمۇ ياشاۋاتقانلىقىغا ھەيران بولاتتى. ئۇنىڭ ئۆپكىسىدىن قۇرۇق تېرىنىڭ تاراقلىشىدەك ئاۋاز چىقاتتى. ئۇ بېشىنى يانغا بۇرىۋالدى. قاڭقى بۇگۈن نېمە سورايدىغانلىقىنى تازا ئويلىۋالدى. ناۋادا سورىۋالمىسا بۇ پىخسىق مومای سىرلىرىنى گۆرگە ئېلىپلا كېتىدۇ. قاڭقى شۇ قوتۇر كۆرۈكنىڭ ئالدىدا ئۆمۈر بويى بېشىنى كۆتۈرەلمەي ئۆتىدۇ. كۆرۈك دائىم شەھەرگە قاتناپ تۇرىدۇ. قاڭقى شۇ چاقچەچە بىرەر قېتىمۇ بېرىپ باقمىدى. قارىغىمۇ دەسمايە بولمىسا، دۇنيا بولمىسا ئۆتكىلى بولمايدىكەن! مومايغا دۇنيا قىلىپ قوي، دېمەكچى بولدى، ئۆلۈمىنى تىلىدىڭ دەپ ھاسا تەڭلىشىدىن قورقتى. شۇنداقتىمۇ سورىمای تۇرالمىدى.

ـ ھۆرمەك، سەن ئۆلۈپ كېتىسەن، تىقپ قويغان نېمەڭ بولسا دەپ قويۇپ كەت، بىكار ئارماندا كېتىسەن.

مومايدىن ئاۋاز چىقمىدى. قاڭقى تۇرۇپلا قالدى. مومای دائىم دەرھاللا جاۋاب بېرەتتى. خېلى بولدى، ھېلىقى كۆنى قوغۇنلۇقتىن قېچىپ كىرگەندىن بۇيان، شۇنداق تەرسا ئەجەز بولۇۋالدى. قاڭقى ئاۋازىنى مۇلايىم چىقىرىپ يەنە سورىدى. مومايڭ كانىيىدىن خارت ـ خۇرت قىلغان ئاۋاز چىقىپ كەتتى. ئۇ نېمە ئىش؟ دېگەتتە تىڭشىۋىدى، مومای تەستە نەپەس ئېلىۋېتىپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن ئۇ ھوشىدىن كەتكەندەك بولدى. يۈزىدىن ئىسقا ئوخشاش كۆكۈش بىر نەرسە كۆتۈرۈلدى. قاڭقى داڭ قېتىپ قالدى. كۆزىگە ئىشىنەلمىدى. مومايڭ كالپۇكلىرى لۆمۈلدەشكە باشلىدى. ئىس يەنە كۆتۈرۈلدى.

ـ قاڭقى مەمەت، ـ مومايڭ ئاۋازى زى جانسىز تىترەپ چىقتى، ـ مەن ساڭا بىر نەرسە قالدۇرۇپ كېتىمەن، شەرتىم، مېنى ئۆلگەندىن كېيىن قاسىم بايىڭ قېشىغا قويىسەن. ئاندىن قەبرەمنى قاتۇرۇپ ھەر پەيشەنبە يوقلاپ تۇرىسەن!

قاڭقى مەمەتنىڭ بەدىنى تىكەنلىشىپ كەتتى. مومايڭ ئويغاق ياكى ئۇيقۇلۇق ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى. تېخى قاسىم بايىڭ قېشىغا قويغۇدەكمىشمەن، بۇ ئالجىغان مومای نېمىلەرنى دەۋاتىدۇ، دەپ غۇدۇڭشىدى، بىرتۇرۇپ ئاڭلاپ باقمايمەنمۇ دەپ ئويلىدى.

ـ قاڭقى مەمەت، تىڭشا ھەم ئېسىڭدە مەھكەم ساقلا، مەن ئۆلۈپ بىر يىلدىن كېيىن گۆرۈمنى ئاچقىن. چوقۇم كەچتە. كېپىنىمنى بەك يىرتىۋەتمە، ئاندىن سول پۇتۇمنىڭ ھوشۇقىنى ئالسەن، ئۇنى قولتۇقىڭغا ئېسىۋالساڭ بولىدۇ. ئاندىن مېنى ئۆز پېتىم كۆمۈپ قويىسەن. ھوشۇق سېنى مۇرادىڭغا يەتكۈزىدۇ! ـ دېدى مومای.

مومای جىمىپ كەتتى. قاڭقى مومايڭ راست دەۋاتقانلىقىغا ئىشىنەلمىدى. ئۆزىنى قاسىم بايىڭ قېشىغا كۆمدۈرىمەن دەپ شۇنداق ئالجىۋاتامدۇ ـ يا؟ ھەيلى نېمىلا بولسۇن سىناپ بېقىش كېرەك. مومايڭ غۇۋا تىنىقى بارلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، كۆڭلى بىر ئاز ئارامىغا چۈشتى. مائوت كۈرۈكنىڭ ئانىسى ھوشۇق قويۇپ

كەتكەنمىدۇ؟ ئۆزىگىمۇ بۇ توغرىلىق گەپ قىلىپ بەرمىگەن ئىدىغۇ؟ سوراپ بېقىش خەتەرلىك. ئەگەر ياخشىسى كۆتمەكتىن باشقا ئامال يوق. قاڭقى مەمەت مومايغا گۇمان بىلەن قاراپ قويۇپ قوغۇنلۇققا ماڭدى. جېرىپلا سويمىدىن بىرنى يېرىپ يىدى ـ دە، بىردەمدىلا ئۇخلاپ قالدى. چۈشىدە گۆرگە كىرىپ قارىسا مومايىنىڭ قورسىقىدا بىر كاللەك يىلان تۇرغۇدەكمىش، هوشۇقنى ئالغىلى قويمىغۇدەكمىش، قاڭقى ۋارقىراپ ئويغىنىپ كەتتى. قېرى ئىت روهسىز بىر نەچچىنى قاۋاپ قويدى. ئاسمان يۈلتۇزلار بىلەن توشۇپ كەتكەن، قاڭقى مەمەتنىڭ كالپۇكىنى پاشا چېقىپ دورايتىپ قويغانىدى.

قاڭقى ئويغانغاندا كۈن خېلى ئۆرلىگەنىدى. ئۇ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە ماڭدى. يولدا ئىزلارغا دىققەت قىلىپ هېچ نەرسىنى پەرق قىلالمىدى. ئۆيگە پېتىنالماي تەستە كىردى. مومايىنىڭ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولغاندەك بولدى. چاينى ئەزمىلىك بىلەن ئىچتى. قوي مېيىنى كۆپ سالدى. مومايغىنان چىلاپ قاچىنىڭ ئاغزىنى كۆمتۈرۈپ قويدى. بىردەمدىن كېيىن ئەسنەپ كەتتى، مومايىنى تۈرتتى. ئۇ مىدىرلىمىدى، يەنە تۈرتتى. قولىنى مەيدىسىگە ئېلىپ كېلىپ تىكشىدى. هېچ ئاۋاز چىقمىدى. ئىتتىك قوشنا ئايالنى چاقىرىپ كىردى. ئۇ ئايال يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ مومايىنى هۆرىخان ئاچا، دەپ چاقىردى. پېشانىسىگە قولىنى ئاپىراي دېگەندە يوغان روچىۋىن غۇڭ قىلىپ ئۇچۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاللا توۋا كۆتۈرۈپ هازا ئېچىشقا باشلىدى. قاڭقى ئىشك تۈۋىدە هاڭۋېقىپ قالدى. قوشنىسى مومايىنى پەرىشتىدەك سۆيەتلەپ قوشاق قوشۇشقا باشلىدى. ئاۋازى شۇنداق يېقىملىق ئىدى. هۆرى مومايىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى بىردەمدە يېقىن ئەتراپتىكىلەر ئاڭلاپ بولدى. ئۇلار كېلىپ هەممىسى بىر بولۇپ هەرە توپىدەك غۇڭۇلداپ هازا ئېچىشتى. قاڭقى بىلەن هېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. ئۇ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي ئۆيىاق ـ بۇياققا چۆگىلەپ يۈردى. يىغلاي دېۋىدى كۆزىگە ياش كەلمىدى.

جامائەت مومايىنى ئولۇغ كۈندە ئۆلۈپتۇ، دەپ نامازدىن كېيىن قويماقچى بولدى. قاڭقى باشقا گېپى يوقلۇقىنى ئېيتتى. پېشىن نامىزىدىن كېيىن مومايىنىڭ نامىزى چۈشۈرۈلۈپ جىنازا يولغا چىقتى. جىنازا ئالدىدا قاڭقى يالغۇز كېتىپ باراتتى. ماموت كۆرۈك ئۈنكىگا يېتىشۈپلىپ يېنىدا گەپ قىلماي ماڭدى. باشقىلار ئۈنكىگا پاختىلىق چاپان، كونا قۇلاقچا كىيدۈرۈپ، بېلىگە ئاق بەلباغ باغلاپ قويغان ئىدى. قاڭقى بىر تۈرۈپ بۇ قېرى ئەجەب ئىسسىق بىر كۈندە ئۆلدى. بىر يىل قانداق تۇشار، دەپ ئويلىسا، بىر تۈرۈپ مومای ئۆلىدىغان چاغدا ئالجىپ ئالاجوقا گەپ قىلغان بولغىيدى، دەپ ئويلايتتى. يول توپا بولغاچ ئۆزۈن سەپنىڭ ئارقىسىدا چاڭ ـ توزان ئەگىشىپ كېلەتتى. ئۇنىڭ تەرلەپ ماجالى قالمىغىلى تۇردى. شۇ تاپتا ياقا شوراپ قويغان بولسىمۇ بىر قوغۇن بولسا ئەجەپ ياخشى بولاتتى، دەپ ئويلىدى. مەهەللە سىرتىغا چىقىپ خېلى ماڭغاندىن كېيىن مازارلىققا بارغىلى بولاتتى. قاڭقى ئانچە ـ مۇنچە ئۇنەدەرىگەندەك ئانامەي، دەپ ۋارقىراپ قوياتتى. لېكىن ئۆزىنىڭ ۋارقىراۋاتقانلىقىغا كۆڭلىدە ئىشىنەلمەي كېلىۋاتاتتى.

پاختىلىق چاپان شۇنداق ئېغىر، ئاسماندا قۇياش بارلىق زەھىرىنى ئۇنىڭغىلا سانجىۋاتقاندەك قاددىلىپلا تۇرۇۋالدى. مەيىت ئۇزاتقۇچىلار ھېلىدىن ـ ھېلىغا جىنازا كۆتۈرۈشكە ئالـ ماشىپ تۇراتتى. قاڭقى بىر تۇرۇپ ـ بۇگۈن ئۆلگىنىمۇ ياخشى بولدى، ئۇلۇغ كۈن بولـ ماچقا كۆپ ئادەم كەلدى، دەيتتى. ئۇلارـ نىڭ ئارىسىدا ئۆزى تونۇمايدىغانلارمۇ كۆپ ئىدى. قارىغاندا مومانىڭ تەڭشۇشلىرى خېلى بارەدەك قىلاتتى. ئۇلار چورۇقىنىڭ ئۈچىدا تۇپىنى كۆرەپ، توزۇتۇپ ماڭاتتى. قاڭقى پات ـ پاتلا ئانامەي، دادامەي، دەپ قويۇپ، يېڭى بىلەن تەرلىرىنى سۈرتۈپ كېتىپ باراتتى.

مەھەللە كىچىك بولسىمۇ زاراتگاھلىقى خېلىلا چوڭ ئىدى. ئۇلار قەبرىلەرنى ئارـ لاپ، كولاپ قويغىلى خېلى بولغان بىر گۆرنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇنىسىمۇ موماي ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئوخشايدۇ، ئەتراپىنى يانتاق، جىسن تاۋۇزى قاپلاپ كەتكەنىدى. بەزى چوڭراق قەبرىلەرگە ئالا ـ تاغىل بايراقلار سانجىپ قويۇلغانىدى. ئىككى ئادەم گۆرنىڭ ئىچىگە سەكرەپ كىردى. ئىككى ئادەم مەيىتنى جىنازىدىن چىقاردى، كىگىزدىن يەشتى، ئاندىن تاشقارقى گۆرگە چۈشۈردى. بىرى مومانىنى ئىچكىرىكى گۆرگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى. گۆر كولانغىنىغا ئۇزۇن بولغاچ تاشقارقى گۆردە تۇرغانلار توپىغا كۆمۈلۈپ كەتتى. قاڭقى توپا بېسىقـ قاندا قارىۋىدى، كېيىنلىكتىكى مومانىڭ ئىچىپ قويۇلغان يۈزى پارقىراپ كەتكەنـ دەك بولدى.

مومانىڭ قىرقى توشقاندا قاڭقى مەھەللە ـ كويدىكىلەرنى يارما ئاش ئېتىپ ئۇزاتتى. شۇ كۈنگىچە ئاق بەلباغ تونۇغىنىز بولۇپ، پاختىلىق چاپان قۇرتلاپ كەتكەنـ دى. مامۇت كۆرۈك قوناق يارىدەم قىلدى، ئۆيىگە ئانچە ـ مۇنچە تاماق ئەپكىرىپ بېرىپ تۇردى. شۇنداقتىمۇ قاڭقى «خەپ كۆرۈك، بىر يىلمۇ تۇشار» دەپ ئىچىدە خەپلەپ يۈردى. قاڭقىغا بېشىغا تېگىدىغان ھاسا ۋە خورەك ئاۋازىلا كەملەپ قالغاندەك تۇراتتى. ئۇ كەچتە قوغۇنلۇقتا ياتاتتى، قېرى ئۆچكە ئورۇقلاپ تۇغمىشپ كەتتى. بۇرۇنقىدەكلا يۇلتۇزلارنىڭ ئاسماندا جىمرـ لاشلىرى، پاقىنىڭ كۈكىراشلىرى، پاشىنىڭ بىر كۈن بىر يېرىنى، يەنە بىر كۈن بىر يېرىنى دورايتىپ قويۇشلىرى... ئىشقىلىپ قاڭقى قوغۇندىن ئازراق پۇل قىلىۋالدى. ئەمدىكى ئۇمىدى يەنە گۆردە قالدى. بۇ موماي تىرىكىدە ئۆچ ئالالماي ئۆلگەندىن كېيىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن مېنى ئالداۋاـ تامدۇ ـ يا، دەپمۇ ئويلاپ كېتەتتى. زادى شۇ قوتۇر ئوشۇقتا نېمە كارامەت باردۇر؟ قاڭقى بىرى پېشىدىن تارتقاندەك مازارلىققا باردى. مومانىڭ قەبرىسىنى پەرق قىلالماي كۆپ جىلە بولدى، ئەتراپ قورقۇنچلۇق ھەم سۇرلۇك ئىدى. شىرىققىدە قىلغان ئاۋازلا قاڭقىنى تىترەتتىپ، جېنىنى ئېلىشقا يېتىپ ئاشاتتى. ئۇ ئەمدى گۆرنى ئېچىشقا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. كۆز ئالـ دىدا شۇنداق سەت ئالۋاستىلار پەيدا بولاتتى، يوقلاتتى. بەزىسى مومايغا ئوخـ شايتتى. ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاچتى. ناۋادا بىر ئاۋاز «توختا!» دېسىلا قاڭقى ئۆلۈپ قالغان بولاتتى. بولدى، قېرى قاغـ نېكى گۆرنىگە كىرمەيمەن. بويى بىلەن تەڭ ئالتۇن بەرسىمۇ، قوغۇنىنىڭ پۇلىنى تىقمۇاـ لىمەن، ئىتنىڭ ئورنىغا مېنى باغلامدىكەن تېخى... قوغۇنلۇقتا كەلگەندىلا ئۇ ئۆزىنىڭ

ئەسەبىيلەرچە پىچىرلاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

شۇندىن كېيىن ئۇ ھەر كۈنى كەچتە شۇنداق قېچىپ كېلىدىغان، ئاغزىدا بىر نېمىلەرنى توختىماي پىچىرلايدىغان بولدى. مازارلىققا باراتتى، قاچاتتى، باراتتى، يەنە قاچاتتى، قەبرىلەر ئارىلىشىپ كەتتى. ئۇ ئەندىشگە چۈشۈپ قالدى. ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ؟ كۈندۈزدە ئۇ تۈيدۇرماي ببرىپ بىر نەرسىنى بەلگە قىلۋالاتتى. كەچتە يەنە يىتتۈرۈپ قويىاتتى. كۆپ ۋاقىتى مازارلىقتا ئالاقزادىلىكتە تۇگەتتى، كۆپ ئورۇقلاپ كەتتى. چىرايىدىن توپا ئۆرلىدى، ئۇئۆزىنىڭ بىر يىل توشمايلا ئۆلۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قورقۇپ قالدى.

بۇ كۈنى ئاي قاراڭغۇسى بولغان ئىدى. قاڭقى تىمسىقلاپ بىرى پېشىدىن ئارتقاندەك مازارلىققا باردى. خۇپتەن نامەزى ئوقۇلۇپ بولغىنىغا خېلى بولغان ۋاقىت ئىدى. ئەتراپ تىمتاس، يېقىن جايدىن قوينىڭ مەرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قاڭقى نىشانىنى پەرق قىلالمىدى، ئادىشىپ قالدى. كېيىن يەنە تام ياقلاپ كېرىش ئېغىزىغا كەلدى. ئاندىن نىشانىنى ئۇدۇللاۋېلىپ ماڭدى، بىر ئادىشىپ يەنە توغرىلىۋالدى. ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىدى. قەبرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىردەم ئارام ئالدى، ئاندىن تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ توپىنى تارتىشقا باشلىدى، توپا يۇمشاق، نەمخۇش ئىدى، يۇرىكى قاتتىق سوقۇۋاتاتتى. ھەر سوققاندا ئۆزىنىڭ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. ئاغزى قۇرۇپ كەتتى. پۈتۈن ئىچ باغرى، ئۆپكىسىنى مازار توپىسى قاپلاپ كەتكەندەك ھېس قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ ئازلا قالدى، مۇنكىر - نەكىر، يەنە بىر پەستىن كېيىن... ــ دەپ پىچىرلايتتى. ئىچكەركى گۆرنىڭ خىشى كۆرۈنگەندە چېكە تومۇرى يېرىلىپ كېتىدىغاندەك سوقۇپ كەتتى. ھەي، كاساپەت تۇمۇرلىرىم ئېتىلىپ كەتمىگەي، دەپ پىچىرلىدى. بىردەم ئولتۇرۇپ ئارام ئالغۇسى كەلدى، لېكىن ئالدىرايتتى. بىر نەرسىنىڭ خاتىرىلىدىغان ئاۋازى ئۇنى ئوڭدىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى. ھوشىنى يىغىپ دىققەت بىلەن تىڭشىدى، كۆزىنى ئېچىشقا جۇرئەت قىلالمىدى. ئاۋاز گۆردىن چىققاندەك قىلمايتتى، شۇندىلا كۆكلى ئارامىغا چۈشۈپ كۆزىنى ئاچتى. گۆرنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە بىر ئىت ھاسىراپ تىلىنى ساڭگىلىتىپ تۇراتتى. قاڭقى مەمەت چالمىدىن بىرنى تېپىپ، پەملەپ تۇرۇپ ئاتتى. قورقۇپ تىترەپ كەتكەچكىمۇ تەگكۈزەلمىدى. ئىت قېچىپ كەتتى، ئاندىن يىراقتا تۇرۇپ ھۇۋلاشقا باشلىدى. قاڭقىنى سۇر بېسىپ پۈتۈن بەدىنى تەرلەپ كەتتى. بىسمىللا، دەپ خىشقا قولىنى ئۇزاتتى ۋە دەرھال تارتىۋالدى. گۈناھلىق ئىش قىلۋېتىپمۇ شۇنداق دېسە بولامدىغاندۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. بولدىلا، ھەممىسى مومايغا ھېساب، ئۇ خىشقا قولىنى ئۇزاتتى. خىشقا چاپلىشىپ قالغان توپا شۇرىدە سىيرىلىپ چۈشتى. بىرنى، ئىككىنى ئالدى. گۆر ئىچىدىن سېسىق پۇراق ئېتىلىپ چىقتى. قاڭقى تۇمشۇقىنى پېشىدە ئورۇۋېلىپ، كۆزىنى يۇمۇپ تۇردى. ۋاقىت ئاستا ئۆتەتتى. لېكىن بىر تۇرۇپ تاك ھازىرلا يورۇيدىغاندەك، كىشىلەر ئۇنى كۆرۈپ قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. ئاخىرى تۇمشۇقىنى تۆشۈكىكە ئاپىرىپ باقتى. پۇراق ئاۋالقىدىن سۇسلاپ قالغاندەك ئىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇپ بۇرنىنى پۇركەپ، بىر قولى بىلەن سىيلاپ - سىيپىلاپ

خىشلارنى سۆكۈشكە باشلىدى. خىش بەك يۇغان بولىدى، ئۇنىڭ ئېسىدە قېلىشىچە خىش بۇنچە چوڭ ئەمەستەك ئىدى. ھەرىپ ھالىم قالمىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى. قولىنى تۆشۈك ئېچىدە ئايلاندۇرۇپ بېقىۋىدى. ئۆزى پاتقۇدەك ئېچىلىغانلىقىنى ھېس قىلدى. گۆرگە بىر تەرەپتىن شىرىلداپ توپا ئېقىپ كىرىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ كەينىچە كىرىشكە باشلىدى، تىنىقلىرى تېخى تاپ قالدى. چېكە تېمۇرلىرى ئۇزاق ـ ئۇزاقتا بىر سوققاندەك، كاللىسى تىترەپ كېتىۋاتقاندەك بولىدى. گۆرگە كىرىپ ـ مۇ بولدى، ئۇھ، دەپ ھاردۇق ئالدى ـ يۇ، شۇئان كۆڭلى ئېلىشىپ كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. بىر پەستىن كېيىن سۇبھانالا، دەپ كۆزىنى ئاچتى. ئالدىدا پارچە سۆڭەكلەر تېرىلىپ ياتاتتى. ئەجەب ئىش، شۇنداق ئاسان قۇرت يەپ كەتكەنمۇ؟ خۇدا ماڭا ئېچ ئاغرىتقان ئوخشايدۇ، دەپمۇ ئويلاپ قالدى. ئېچ باغرىغا تېۋىا ـ تۇمانلىق سېسىق پۇراق سىڭىپ كەتتى. تۇيۇقسىز ئۆزىنىڭ دەل ئۆڭلۈكىنىڭ قورساق تەرىپىدە ئولتۇرغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ ئىتتىنىڭ قوپۇتى. لېكىن بېشى گۆرنىڭ تېرىسىغا تېگىپ لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. كاللىسى ئوڭ تەرىپى چۆگىلەپ، گۆر دۆم كۆمتۈرۈلگەندەك بولدى، ۋارقىراپ تاشلىۋىدى، كانىيىدىن ھېچقانداق ئاۋاز چىقمىدى. گۆر ئاغزىدىن قاپقاراڭغۇ تۈن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاغزى شۇ قاپقاراڭغۇ تۈننىڭ دەھشەتلىك ئاغزىدەك، ھازىرلا ئۆزىنى يۇتۇۋېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. بۇ ئېغىز ئېچىدە كۆكۈش نۇر چېچىپ تۇرغان ئىككى نەرسە كۆرۈندى. ئۇ ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى، بىردەم قىمىرلىماي تۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھېلىقى ئىتنىڭ كۆزى ئىكەنلىكىنى بىلىپ بىر ئاز جانلاندى. ئۇ ئەتراپقا سەپ سېلىپ يەرنى قارىسىغا سىپىلاشقا باشلىدى. كۆزى غۇۋا ئاقىرىپ تۇرغان بىرپارچە سۆڭەككە چۈشتى. ئۇ ھۆشۇقتەك تۇراتتى ھەم باشقا سۆڭەكلەردىن پەرقلىق ئىدى. ئۇنى ئالماقچى بولدى. لېكىن ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. بىرتۇرۇپ ھوماينىڭ ئۆزىنى ئالدىغىنىنى جەزم قىلاتتى. بىر تۇرۇپ بالدۇر كېلىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن شۇنداق بولدى، دەپ ئويلايىتتى. قاڭقىنىڭ گۆردىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىشىغا ئىت بەدەر تىكىلەتتى. ئۇ ھۆشۇقنى يانچۇقىغا سېلىۋالدى. قايسى پۇتىنىڭكىنى ئالغاندىمەن دەپ دەرگۇمان تۇرۇپ قالدى. قايتا كىرىشكە ماجالى قالمىغاندى. خىشلارنى كەلسە ـ كەلمەس تەرەپ، تېۋىنى ئىتتىرىشكە باشلىدى. قانداقلا قىلسۇن ئەسلىدىكىگە ئوخشىتالمىدى. باشقا يەردىكى قۇرۇق تېۋىدىن چاپىنىغا ئۇسۇپ ئەپكىرىپ گۆر ئۈستىگە چاچتى، يەنە ئوخشىمىدى. ئاخىر ئۆيگە قاراپ بەدەر قاچتى. ئىت قورقۇپ ئۇنىڭ ئالدىدا قاچتى. ئاخىر ئىككىسى ئىككى تەرەپكە قاچتى. بىر پەستىن كېيىن ئىت ئۆزىنى قوغلىمايۇاتقانلىقىنى بىلىپ، كۆكۈش كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قاراپ قالدى.

قاڭقى شۇ چاپقىنىچە ئۆيگە كەلدى ۋە سوغۇق سۇدىن راسا ئىچتى، ئېچ ـ باغرىدىكى توپا ـ تۇمانلار پاتقاققا ئايلىنىپ كەتكەندەك بولدى، بىردەمدەلايدەك ئىزىلىپ ئۇيقۇغا كەتتى. چۈشىدە، قاسىم باينى كۆردى. ئۇ ئېتىكاپ ئالدىدا تۇراتتى. چاپانلىرى يىرتىق، بەدىنىمۇ مايناق كۆرۈنەتتى. جامائەت ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇراتتى. ئۇ بولسا ھۆشۇقى يوق پۇتىنى كۆرسىتىپ جاما-

ئەتكە زارلىناتتى. قاقشايتتى. ئاقساپ مېڭىپ قويياتتى. ھاسسىنى شىلتىپ قويياتتى. جامائەت غۇگۇلداپ سۆرىلەرنى تەكشى ئاۋازدا ئوقۇيتتى، بەزىلەر ياقسىنى، پېشىنى چىشلەيتتى، ئويۇقنىڭ يېنىدىكى جىن چىراغ غۇۋا يورۇپ تۇراتتى، ئاۋاز توختىغاندا پېشايۋاندىكى قالىغاچنىڭ ياكى باشقا قۇشنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قاسىم باي يەنە ھوشۇقنى كۆرسىتىۋاتاتتى...

قاڭقى ئويغىنىپ قارىسا، كۈن خېلى ئۆرلىگەندى. كۆزىنى ئۇۋۇلاۋېتىپ چۈشىنى ئويلىدى. نېمىدىن بېشارەت بەرىدىغانلىقىنى ئۇقالماي ئۇزاق ئولتۇردى. قوينىدا بىر ھوشۇق تۇراتتى.

ئۇ بىر كۈن كەچكىچە يۇرەكزادە بولۇپ يۈردى. بىردەمدىلا ئاغزىنىڭ ئەتراپىغا قوقاق چىقىپ كەتتى. ئۇ قىچىشىۋاتقان قوقاقنى تاتلىغاچ ئورۇق ئۆچكىگە قاراپ ئولتۇرۇۋەردى. ئورۇقلاپ كەتكەن ئۆچكە كىچىك بالا يىغلىغاندەك مەرەپ قويياتتى، كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتەتتى. ناماز شام بولغاندا ئۆچكە قاتتىق مەرىدى. قاڭقى چۆچۈپ قارىغاندى، ئۇ قاسىم بايىغا ئوخشاپ قالدى. ياشاڭغۇراپ تۇرغان كۆزلىرى، بىر تۇتام ساقلى... قاڭقى بىر ۋاقىراپلا ئۆيگە قېچىپ كىردى. سۇبھانااللانى شۇنچە تەكرارلىسىمۇ ئۆچكە مەرەشتىن توختىمىدى. ئاغزىدا دەل شۇ، نەق ئۆزى، ئۆچكە، دەپ بىر بۇلۇڭغا تۇڭۇلۇپ كىرىۋالدى، ئاخىرى ئۇخلاپمۇ قالدى. چۈشىدە قاسىم باي ئاقساق پۇتىنى خالايىققا كۆرسىتىپ زارلايتتى، قارغايتتى. بىردە ئۆچكىگە ئايلىنىپ مەسچىتتە چۆگىلەپ يۈرەتتى، مەرەپ قويياتتى. قاڭقى بولالمىدى. ھويلىدا ئۆچكە مەرەۋاتاتتى. ئۇ ئاستا مېڭىپ مازارلىققا باردى. گۆر ئوچۇق تۇراتتى. كۆڭلىدە كەتمەكەندەك ئىدىمغۇ دەپ ئويلىدى. ئىشنىڭ تېگىگە زادى يېتەلمىدى. قوينىدىكى ھوشۇقنى گۆر ئىچىگە تاشلىۋەتتى.

كۈن شۇنداق ئۆتۈۋەردى. قاڭقى ئاچ قالمىدى، لېكىن قىمارنى شۇندىن كېيىن ئويىنىمىدى. ھازىر كېچىچە ماموت كۆرۈكىنىڭ ئالتۇنلىرىنى ئوتۇپ چۈشەپ چىقىدىغان بولدى. قاسىم باي چۈشىدە كۆرۈنمىدى. يۈزىدىكى قوقاقلار بارا - بارا يوقاپ كەتتى. قېرى ئۆچكە ئەمدى قاسىم باي ئەمەستەك تۇراتتى. ئۇ ئۆيىنىڭ بىر ئېغىزىدىن باشقىلىرىنى تاشلىۋەتتى، مەھەللە ئېغىزىدىكى كۆل بېشىدا قارتمۇ ئويىنىمىدى. كۆرۈك نەچچە قېتىم دوغا چاقىرغان بولسىمۇ خەپ، شۇ ھوشۇقنى بىر ئالاي، شۇ چاغدا كارامىتىنى بىر كۆرەي، دەپ ئىچىدە خەپلەپ يۈرۈۋەردى، قوشنىلىرى بۇ قاڭقىغا جىن چاپلاشقاندەك تۇرىدۇ، ھېچ بولمىغاندا ئۆيلەپ قويساق بولاتتى، دەپ ئۇنىڭغا ئەردىن چىقىقان يېتىم جۇۋانىنى سايە قىلدى، قاڭقى ئۇنمىدى. قېرى ئايالىلار ئۇھ تارتىپ ھەي سېنىڭ يېشىڭدا... بۇ بالىنىڭ بىرەر كەمتۈك تەرىپى بارمىدۇ-يە؟! دېيىشىپ ئاماسىز باش چايقاپ قېلىۋېرىشتى. بۇ گەپمۇ ئاستا - ئاستا يېتىلى. بىراق، قاڭقى ئۇستىدە تەڭتۈشلار ئارىسىدا باشقا گەپلەر ئاۋۇپ قالدى. ماموت كۆرۈك بۇ دۆرەم تېخىمۇ يايراپ كەتتى، بىر كۈنى يۈزىدىن - يۈزىگە ئوغۇل بالا دېگەن شۇ يەردىن كەتكۈزۈپ قويسا... ھەي، ھەتتا قىمارمۇ ئويناپ بولمايدۇ، دېدى. ئامال يوق. قاڭقى چىداپ يۈرۈۋەردى.

ئۇ بىر كۈنى چۈشتە قوپۇپ ئويلىنىپ

قالدى. نەمشقا مازارلىقنى ئۇنتۇپ قالغاندىمەن؟ ئۆچكىنى تاشلاپلا شۇ يەرگە بارمايمەنمۇ؟ ئۇ زەيكەشلىككە قاراپ ماڭدى. ئۇ يەر ئۈچ ـ تۆت چاقىرىم كېلەتتى، بۇ رۇنلاردا تولا باردىغان. قاڭقى كەڭ سازلىقنى بىر كۆرۈپلا شۇنداق ئازادىلىشىپ قالدى، كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلاپ كەتتى. كۆڭلىگە ئورنىشۋالغان توپىلار ئېقىپ چىقىپ كەتكەندەك بولدى. بىرەر بۇلاقنىڭ كۆزىگە چۈشۈپ كېتىپ قالماي دەپمۇ ئويلىمىدى. ساز سۈيىگە چۆمۈلۈپ قىن ـ قىنىغا پاتماي ئويناپ كەتتى. قاڭقى يەنە يىغلاپ تاشلىدى. بېلىقلار ئۇنىڭ بەدىنىنى غىدىقلايتتى، سازلىقنىڭ ئەتراپى قومۇش بىلەن قاپلانغاندى، باشلىرىدا ئېغىر توزغاقلار ئىغاڭلاپ تۇراتتى، ئاندا ـ ساندا غازنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالاتتى. قاڭقى مومايىنىڭ ھۇشۇقىنى ئۇنتۇپ كەتتى، سۇدىن چىقىپ شۇر يەردە ياتتى. ساپسېرىق بىر قۇش يېقىنلا يەردە قۇيرۇقىنى لىكىلدىتىپ تۇراتتى. قاڭقى قوپۇپ ساز سۈيىنىڭ يېنىغا باردى. ئۇششاق بېلىقلار تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىپ كەتتى. بىرەدىدىن كېيىن ئۇلار ئاستا ـ ئاستا قاڭقىنىڭ ئالدىغا كەلدى، لەشىلەرنىڭ ئارىسىغا كىردى. ئۇ چەبدەسلىك بىلەن لەشنى يۇلۇپ قورۇق يەرگە ئاتتى. ئاندىن كۆتۈرۈپ سىلكىدى. باشمال تاقىتەك پارقىراق زاغرا بېلىقلار، بۇدرۇق قىنە بېلىقلار يەرگە سەكرەپ چۈشتى. قاڭقى ئۇلارنى تېرىۋېلىپ ئۇراق قاراپ كەتتى. يۇمۇلىيدىغان كۆزلىرى سىيلىق بەدىنى، قۇيرۇقلىرى... قاڭقى ماڭا سايە قىلىشقىنى مۇشۇ بېلىقتەك بولسا كاشكى، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇنىڭچە ئۇ كۆرگەن ھەم ئېسىدە قالغانلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن چىرايلىقى شۇ بېلىق ئىدى. ئۇ بېلىقلارنى سۇغا سېلىپ قويىدى. بېلىقلار دەسلەپ تازا ئىشىنەلمەي تۇردى. كېيىن ھايات دېگۈچە كۆزدىن يوقالدى. ئۇ قايسى بىرلىرىنىڭ قايسى تەرەپلەرگە كەتكەنلىكىگە ئۇزاق سىنچىلاپ قاراپ تۇردى. يۈرىكى ئېغىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى. ئاندىن ئارقىسىغا ئارقا بىرنەچچە قېتىم يەنە شۇنداق قىلىپ ئويىنىدى. بېلىقلارغا قانىدىغاندەك ئەمدى ئىدى. قوش چاڭگىلىغا سۇ ئېلىپ بېلىقلارنىڭ ئالقىنىنى غىدىقلىشىدىن ئۇزاق، سۇ سىرغىپ تۆگەپ كەتكۈچە ھۇزۇرلىنىپ تۇردى.

كەچكى شەپەق كۆل يۈزىنى قىزارتىۋەتكەندە قۇشلارنىڭ ئاۋازى كۆپەيدى. سازلىق ئوتتۇرىسىدىكى دۆمبەللەردىن ياۋا ئۆردەكنىڭ غاقىلدىغان ئاۋازى ئاڭلىناتتى. قاڭقى بىر دۆڭلۈكنىڭ ئاستىغا كەلدى، دۆڭنىڭ ھەممە يېرىدە ۋىلىقلاپ كىچىك كىچىك بۇلاقلار چىقىپ تۇراتتى. ئۇ بىر بۇلاق كۆزىنى كۆمدى. لېكىن سۇ بىرەدەمدە كۆتۈرۈلۈپ چىقتى، چالما تېپىپ كېلىپ تىقىۋەتتى، لېكىن، سۇ بىرەدەمدە يېنىدىن چىقتى. ئىشقىلىپ بۇ كىچىكىدىن تارتىپ ئويىنىغان ئويۇن. ئۇ چاغدا ماموت كۈرۈك بىلەن بىللە ئويناپتتى. كۈرۈك ھازىرغۇ ئايىنىپ كەتتى. قاڭقى قورسىقى ئېچىپ كوركىراشقا باشلىغاندا، ئۆيگە قايتىپ كەلدى.

قاڭقى يېزىم كېچە بولغاندا ئويغىنىپ كەتتى. ئۇيقۇسى قاچقاندى. ئولتۇرۇپ ئۇزاق ئويلاندى. كۆز ئالدىدا بېلىقلار پەيدا بولمىدى. بۇلاقلار بۇلدۇقلاپ تۇرمىدى. ئۇ ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ مازارلىقا قاراپ چاپتى. بىرنەرسە پېشىدىن تارتقاندەك بولدى. ئۇ چاققانلىشىپ كەتتى.

بىردەمدە ئۆزىمۇ ئۇقماي ئۆزىنى گۆرىنىڭ خىشىنى تارتىۋاتقان هالدا كۆردى. ئىچىدىن زەي، سېسىق پۇراق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ گۆر ئىچىدىكە پۈتىچىلاپ چۈشتى. مېيىت ساقلا تۇراتتى. ئۇ باشقا گۆرنى كولاپ قالغاندىمەنمۇ، دەپ ئەندىشە قىلدى. كېيىن كېپەنلىكنى ئاستا تارتىپ سالدۇرۇشقا باشلىدى، تۇرۇلۇپ قېلىپ كۆچەپ بىر تارتتى، تۇيۇقسىز بىر پەشۋا كېلىپ ئېڭىكىگە تەگدى. ئۇ ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتتى. قاڭقى ئاجايىپ چوڭقۇر ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپ باراتتى، چۈشەتتى، چۈشەتتى. زادى تېگى كۆرۈنمىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ۋاي، دەپ ئىنكىسى قولىنى شىلتىۋىدى، قولى نەم توپىغا تەگدى. قاڭقى ئۆزىنىڭ قانداق سىگە گۆر ئۈستىگە چىقىپ قالغانلىقىغا جاۋاب تاپالماي هاڭۋېقىپ تۇرۇپ كەتتى. بىر نەرسىنىڭ ئېڭىكىگە تەگكەنلىكى ئېسىدە. ئېڭىكىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىنى سەزدى. تاشقىرىگۆرگە سىيرىلىپ چۈشۈپ خىشنى ئېگىز - پەس تىزدى. توپىنى جان-جەهلى بىلەن تارتىپ چۈشۈرۈشكە باشلىدى. ئىچىدە ئىت مومای، ۋاقىت تېرىشمىدى، دەپ تەپكىنىگىمۇ - هە؟ قېرى قاغا، مەمەت قاڭقاڭىنىڭ هالىنى بىلمەمتىڭ! سەن قېرى، ئۆلۈك تۇرۇپمۇ قانداق تەپتىڭ؟! دەپ سۆزلەيتتى. راست قانداق تەپكەندۇ؟ ئويلا، ئويلا ئۆيىگە بەدەر قاچتى. ئۆيدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنمۇ تۇيماي قالدى. ئاندىن ئارقىسىغا يېنىپ ئۆيىگە كىردى. ئۆچكە مەردۇددى. يۇرىكى تېخىمۇ سېلىپ كەتتى. ئۇ هارغاندى. تېزلا ئۇيقۇغا كەتتى. چۈشىدە چاچلىرى چۈۋۈق، كېپەنلىرى يىرتىق بىر مومای قاڭقىنى سۆرۈپ چىقتى. ئەتىسى ئېڭىكىنىڭ مايماق بولۇپ قالغانلىقىنى ئەينەكتىن كۆردى.

قاڭقى شۇندىن كېيىن خېلى ۋاقىت قېچە مازارلىققا قورقۇپ بارالمىدى، گۇمانلاندى. مومايىنىڭ ئۆزىنى ئالدىغانلىقىنى تېخىمۇ جەزملەشتۈردى. لېكىن ئۇمىدىنى ئۈزەلمىدى. قارا قىشنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرى مازارلىقتا دىدىغۇلدا بولۇپ ئۇزاق - ئۇزاق تۇردى. قېرى ئۆچكىنى سېغىۋەتتى. ئىت ئۆڭاۋپ قالدى. ئۇنىڭ چىلىدىن چىقمايدىغانلىقىغا ئۆزىنىڭمۇ كۆزى يەتكەنىدى. ماموت كۆرۈك بۇلتۇر شەھەرگە كىرىپ كەتكەن پېتى قايتىپ چىقمىدى. كىشىلەرمۇ ئۇنى ئۇنتۇپ قالغانىدەك ئىدى. بىراق مەھەللە كوپىدىكىلەر قاڭقىنى ساراڭ دەپ بىلىدىغان بولىدى. بولمىسا مومىسىنىڭ گۆرىنى قازاتتىمۇ؟

هەش - پەش دېگۈچە قوغۇن پىشىشقى بولۇپ قالدى. ئويلىسا شۇنداق تەسكە چۈشكەن كۈنلەرنى قانداق ئۇتكۈزگەنلىكىگە ئۆزىمۇ بىر نەرسە دېيەلمەيتتى. قوغۇنىنىڭ باش بۇرنىنى قورقماي ئۆزى يەۋالدى. بارزاغا هەپتىدىن كېيىن ئەكىرسە قىمارغا لايىق ئازراق بىر نەرسە چىقىرىۋالىدۇ. ئۇ كېچە - كېچىلەپ ئاسمانغا قاراپ ياتاتتى. خىيالىغا بېلىققا ئوخشاش چىرايلىق قىزلار كىرىپ تۇراتتى. لېكىن ئۇلار كۆپرەك جىنغا ئوخشايتتى. پاشا غىڭشىپ ئۇخلاتمايتتى. ئەتراپنى پاقا، چېكەتكىنىڭ ئاۋازى بىر ئالغان ئىدى، غۇر - غۇر شامال زەيكەشنىڭ، قوغۇن پېلەكلىرىنىڭ پۇرىقىنى ئېلىپ كېلەتتى. قاڭقى كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا بېرىپلا ئويغىنىپ كەتتى. بىرى ئۇنى تۇرتكەندەك قىلغانىدى. خېلى ئويلاپ كۆردى. ۋاقىتنى تەپسىلىي هېسابلىدى. ئاندىن مازارلىققا ئۇچقاندەك باردى، كولىدى،

بەك چوڭقۇر كولىدى. بۇ قېتىم ئازمىدى. تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغاندەك تۇراتتى. ئاخىرى قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، گۆر ئېچىلدى. قاڭقى هوشۇقنى ئالغىچە يۇرىكىم يېرىلىپ كەتمىسلا بولاتتى، دەپ ئويلىدى. بۇ قېرى موماي يەنە بىرەر توزاق قۇرۇپ ئولتۇرغان بولمىسۇن، ئاۋايلاش كېرەك. ئىككىمگە تەپكەن قېرى...ياكى ئۇرغاندۇر. سەت ئالا جوقا، ياق، توۋا، پەرىشتىدەك قېرىغان مومام، ئېسىل مېهرىبان چوڭئانام ئىدى. كۆيۈمچان، بېلىقتەك مومام. ئۇ گۆرنىڭ ئېچىگە كىردى، ئىسكىلىت تېرىلىپ تۇراتتى. مېيىتنىڭ سول تەرىپىنى تەستە پەرق قىلدى. هوشۇق پارقىراپ نۇر چېچىپ تۇراتتى، ئۇ ئالدى، قوللىرى كۆيۈپ كەتكەندەك بولدى. سۆڭەكلەر تېرىلىپ كەتتى. ئاھ، مومانىڭ هوشۇقى، سېنى بىر يىل كۈتتۈم، مازار چاشقىنىدەك هەممە يەرنى كولاپ بولدۇم. خۇددى ئىتتەك، قاڭقى هوشۇقنى كۆزلىرىگە سۈرتۈپ كەتتى، يۇرىكىگە تاڭدى، ئاندىن گۆردىن سۈغۇرۇلۇپ چىقتى. چىقىپلا يېتىپ قالدى. كۆڭلى كەتكەندەك بولدى. ئاھ، خۇدا، قوغۇنۇمنى تېرىسام بولماتتى، بېلىقمنى، بۇلىقمنى ئويىنسام بولماتتى. ماڭا قايسى كۈنلەرنى كۆرسىتىپ ئەمدى بۇ هوشۇق، مېنى راستىنلا مۇرادىمغا يەتكۈزەرمۇ؟!

ئاۋات شەهەرنىڭ كوچىسىدا قاڭقى تىنەپ-تەمتىرەپ يۇرەتتى. ئۇ خۇش بولۇپمۇ كەتمىدى، ماگىزىنلارغا كىردى، چىقتى. ماگىزىن ئەينىكىگە قارىسا ئۆزىنىڭ شۇ يىرگىنىچلىك بەتبەشىرەسى، مايماق ئېكىكى، قارا ئوروق يۈزى... بۇلار هوشۇقنى تۆلىگەن بەدەل. ئۇ ئاخىرى نېمىگە ئېرىشەر؟ قاڭقى بۇ يەرنىڭ ئادەملىرىنىڭ قانداقلىقىنى خىيالىغمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ مەتودەك دوقۇرۇپ يۇرۇۋەردى. بىر چاغدا بىرى دولىسىغا قاقتى. قاڭقى چۆچۈپ كەتتى. قارىسا بىرى ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قولىغا بىر سومكىنى تۇتقۇزۇپ قويدى ۋە سومكىنى قالايمىقان تاشلاپ قويماڭ، بىكار يۈتۈپ كېتىدۇ، دەپ كېتىپ قالدى. قاڭقى ئاغزىنى ئۆمەللەپ بولغۇچە ئۇ ئادەم كۆزدىن غايىب بولغانىدى. ئۇداڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

قاڭقى هوشۇقنى ئېلىپلا بۇ يانغا ماڭغان ئىدى. ئۇ هېچنەرسىنى ئويلىيالماي، پەقەت شەهەرگە بارساملا بولدى، دەپ كېچىلەپ ماڭغانىدى. هازىر نېمە قىلارىنى ئۇقماي تۇرۇپ قالدى. سومكا خېلى ئېغىر تۇراتتى. مۇنداق چىرايلىق سومكىنى ئۇ بۇرۇن زادىلا كۆرۈپ باقمىغان، ئېچىپ قاراپ بېقىشقا پېتىنالمىدى، تەستە مېڭىپ كوچىغا چىقتى. نەگىلا قارىسا مىغلىداپ تۇرغان ئادەم، قاراپ باقايچۇ دەپ خىلە ۋەتىرەك بىر يەرنى تەستە تاپتى. سومكىنى يەرگە قويدى. لېكىن ئاياغ ئاۋازى ئاڭلىنىپ توختاپ قالدى. بىر ئايال مېڭىپ كېلىپ ئۇنىڭ كۆزىگە يېقىملىق قارىدى. بېلىققا ئوخشىمىسمۇ بەك پۇزۇر ئايال ئەكەن دەپ ئويلىدى ئۇ، يۈرىكى پوكۇلداپ كەتتى. كۆزىنى ئېلىپ قاچسىمۇ ئايال ئۇ-دۇل كېلىۋەردى. قاڭقىغا سالام قىلدى. قاڭقىمۇ سالام قايتۇرىدى. ئاغزىنى تەستە مىدىرلىتىپ سومكا سىلىنىڭمۇ؟ دېمەكچى بولۇۋاتقاندا ئايال:

—سەرادىن كەلگىنىمۇ؟—دەپ سوراپ قالدى.

—هەئە، بۇ... —دەپ قاڭقى تۇرۇپ قالدى.

—بۇرۇن كېلىپ باققانمۇ؟

—ياق، كەلمىگەن، تەلەي سىناي دەپ بىر كەلدىم. راست ماموت كۆرۈك. بىز دوست ئىدۇق. شۇنى ئىزدەپ كەلگەن ئىدىم.

—كىم؟ ماموت ئىسىملىك ئادەم تولا، كۆرۈك دېگەن ئادەمنى ئاڭلاپ باقماپتىمەن.

ـــزەيكەشتىن كەلگىلى بىر يىل بولـ
مىدى. ئېگىز قاشقارلىق ئادەم.

ـــھە، راست ماموت ھاجىم. قويسىلا يىگىتچاق. مەن ئۇنى بۇرۇن ياخشى كۆتـ كەن ئىدىم. ھازىر مەندىن چاندى. نېمە، بىرەر مەدىكارچىلىقى بولسا قىلىپ بېرەي دەپ كەلگەنمۇ؟ يا باشقا ئىشقىمۇ؟

ـــياق، مەن ئۇنىڭ بىلەن قىمار ئويـ ناغىلى كەلدىم.

ئۇ ئايال بىردەم قاراپ قالدى. ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمەيدىغاندەك تۇرۇپ كەتتى. قاتقى بۇ ئايالنىڭ ئۆزىگە نېمشقا مۇنداق يېقىنچىلىق قىلىدىغانلىقىنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭ ئۆزىنى مۇنداق بىمالال تۇتۇۋاتقانلىقىغا ھەۋىسى كەلدى.

ـــنېمە ھۇنەر قىلىدىلا؟

ـــھۇنىرىم يوق. قىمار ئويناىمەن،ـــ دېدى قاتقى. شۇڭا ئۇ سومكىنىمۇ ئۇنـ تۇپ قالغاندى.

ـــگەپنىڭ پوسكاللىسىنى دەيدىكەنلا. لېكىن بۇ تۇرقىلىرى بىلەن شەھەردە ھېچ ئىشنى بىر باشقا چىقىرالمايلا. بەك تەس. ناۋادا خالىسام بىر ئاي ئىچىدە بۇ شەـ ھەردىكى ھەرقانداق ئادەمدىن قېلىشمـ غۇدەك پەيزى يىگىت قىلىۋېتىمەن،ـ دېدى.

ـــنېمە شەرت بىلەن؟ـــدېدى قاتقى ئېڭىكىنىڭ ئوڭلىنىشىغا ھەرگىز ئىشەنمەي.

ـــسومكىدا نېمە بارلىقىنى بىلەمدىلا؟ـــ دەپ سوراپ قالدى ئايال.

ـــياق،ـــدەپ جاۋاب بەردى قاتقى.

ـــئۇنداقتا بىلمەيلا قويسىلا. ئۇ سومـ كىنىڭ سىلىنىڭ ئەمەسلىكىنى بىلمەن. مەن بىر كۈن پېيىدا يۇردۇم. قىزىق، كېيىن سىلىنىڭ قوللىرىغا چۈشۈپ قالدى. شۇنى بەرسىلە، باشقا نەرسە تەلەپ قىلمايمەن،دېدى.

قاتقىنىڭمۇ مۇنداق يۇرۇۋېرگۈسى يوق، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆرۈكنى تېپىشى كېرەك ئىدى.

قاتقى يېڭى كىيىملەرنى كىيدى. ھېـ لىقى ئايال تاماق ئېتىپ بېرەتتى، كېچىچە ئۇنىڭ بەدىنىنى يۇمشاق قوللىرى بىلەن ئۇۋۇلاپ چىقاتتى، مۇنچىغا چۈشۈرەتتى. تەلەپپۇزىنى ئۆزگەرتىشكە ياردەم بېرەتتى. مېڭىش-تۇرۇشنى ئۆگىتەتتى. ئىشقىلىپ قاتقىغا ئۆزىنىڭ ئەمدىلەتىن ئايىغى چىقـ ۋاتقاندەك بىلىندى. كۆپ ئۆتمەي تېرىلـ رى يۇمشاپ، رەڭگىمۇ ئاقىرىشقا باشلىغانلـ قىنى ھېس قىلدى. ئۇ كۈندۈزى راسا ئۇخـ لايتتى. كېچىچە بەك ھېرىپ كېتەتتى، ئا ـ يالنىڭ ئۆزۈندىن ئۆزۈن ئەركىلەشلىرى ئۇـ نىڭ ھالىنى قويمايتتى. تاماقلار شۇنداق مەززىلىك ئىدى. يوتقانلار، ئولتۇرىدىغان يەرلەر...ئىشقىلىپ قاتقى مەمەت چەكسىز ھۇزۇر ئىچىدە ياشاۋاتاتتى. سومكىنى ئاللـ بۇرۇن ئۇنتۇپ كەتتى. مومايغا بىرنەچـ چە قېتىم دۇئا قىلدى. چوقۇم مازىرىنىڭ قېشىغا مەسچىت سالدۇرىمەن، دەپ ئۆزىگە قەسەم بېرەتتى. كېيىنرەك مازارلىقنىڭ بەك يىراق ئىكەنلىكىنى ئېيتقاندا ئېلىپ، مەسچىت سالدۇرغانىنىڭ پايدىسى يوق، شۇنـ داق تۇرۇۋەرگەن تۈزۈك، ياق، بىر گۈمـ بەز سالدۇراي، كۇرۇك ھاجىم بولغاندەك مەنمۇ ھاجىم بولۇپ قالسام مومانىڭ ھەيـ ۋەتلىك گۈمبىزى بولسا، مېنىڭ ئىناۋىتىم ـ گىمۇ پايدىسى بار دېگەنلەرنى خىيال قىلـ دى. ئاخىرىدا، مومام بۇ ئايالنىمۇ ئاتايىن ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانمۇ - يە؟ دەپ چو ـ كانىنىڭ كۆزىگە ئۇزاق قاراپ كەتتى. لې ـ كىن مەنىلىك قارىش ۋە جىلۋىدىن باشقا ھېچ نەرسىنى ھېس قىلالمىدى. نېمىدې ـ گەن راھەت، ھۇزۇر، جەننەتمۇ ئۇنىڭ ئالـ دىدا سىرلىقلىقىنى يوقتىپ قويىدۇ، بې ـ لىقمۇ ئۇ ئايالدەك سىلىق ئەمەس دېگەن يەرگە كەلدى.

ۋاقىت بەك تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. قاتقىنىڭ بۇ يەردىن زادى كەتكۈسى يوق ـ تەك ئىدى. بىر كۈنى قاتقى مەمەت ئۇخلا ـ

ۋاتاتتى. ئۇ ئايال نوقۇپ ئويغىتىپ قالدى. ئاندىن، بازارغا چىقىمىز، دەپ يېڭىلا ئېلىپ كىرگەن كاستىيۇم - شىمنى كىيگۈزدى. قولىدىن يېتىلەپ تالاغا ئېلىپ چىقتى. قاڭقى سىرتقا چىقىپ، كۆزىنى ئاچالمايلا قالدى. ئۇنىڭ پەقەت چىققۇسى بوق ئىدى. ئۇنىڭغا خۇددى جەننەت ئىشىكىدىن چىقىپ كېتىۋاتقاندەك، ئەمدى قايتا كىرەلمەيدىغاندەك تۇيۇلاتتى. يۈرىكى ئاغاتتى. قاڭقى مەمەت گاراڭلىقتا قايسى ئۆيىدىن، قايسى كوچىدىن قانداق بازارغا چىقىپ قالغانلىقىنى ئۇقالمىدى. بىر يەرگە كەلگەندە ئايال ھەي سەرالىق، ئەمدى ئۆزۈڭ مېڭىپ باق! دەپلا غايىب بولدى. قاڭقى يۈرىكىنىڭ شۇرراسىدە ئېرىپ كېتىشىدىن ئۆزىنى ئاران ساقلاپ قالالىدى، ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىدى. قاڭقى ماگىزىن ئەينىكىدىن ئۆزىنى قايتا كۆرگەنسىدە ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى. ئايالدىن مىڭ مەرتە رازى بولدى. ئۇنى سېغىنىدى. ئۇنى پەرىشتە، دەپ ئاتىدى. كوچىلاردا خېلى ئازادە مېڭىپ يۈردى. كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىدىن مەغرۇرلاندى. لېكىن ئۇ ئايالىنىڭ ئىسمىنىمۇ ئۇقمايىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆپ ئەپسۇسلاندى. ئۇنىڭ قېشىغا كەچتە كەتكۈسى كەلدى. بىراق نىشانىنى پەرق قىلالمىدى. بۇلار خۇددى خىيالدەك، ياكى بىرى سۆزلەپ بەرگەن چۆچەكتەك تۇراتتى.

ئۇ بىرنەچچە كۈن لاغايلاپ كۈن كەچۈردى. بۇ كۈنى توخۇ سوقۇشتۇرۇش مەيدانىغا كېلىپ قالدى. ئەتراپىنى ئوربغان ئادەم بەك زىچ ئىدى. قاڭقى قىزىقىپ قىستاپ ئالدىغا بېرىپ قالدى. ئوتتۇرىدا بىر چوڭ، بىر كىچىك خوراز بىر - بىرىنى قان قىلىپ سوقۇشۇۋېتىپتۇ. بىرى: دو چىقىدىغان بارمۇ! دەپ قاڭقىنىڭ كۆزىگە قارىدى. قاڭقى تەمتىرەپ قالدى. تەۋەككۈل قىلىپ نەچچە دېسە شۇنچىگە دو چىقىتى. قاڭقى كىچىكىگە تۇردى. ئۇ بايۇەچچە چوڭىغا تۇردى. ئەتراپتىكىلەر قاڭقىنىڭ ئەخمەقلىقىغا قاراپ ئۇنى كالۋا، دەپ قويىدى. ئىككى خوراز راسا سوقۇشۇشقا باشلىدى. كۆپ ئۇتمەي چوڭ خوراز سەل ھېرىۋىدى، كىچىكى تۈيۇقسىز ئارقا - ئارقىدىن سەكرەپ ئىككىنى تەپتى. چوڭى ئوڭىدىسىغا چۈشۈپ قوپالمىدى. تىپىرلاپ يېتىۋەردى. كىشىلەر قاڭقىنىڭ مۇنداق ئالدىن بىلەرلىكىدىن ھەيرانۇ - ھەس بولۇشتى. ئۇنى ئىنتايىن تەجرىبىلىك قىمارۋاز، دەپ ماختاشتى. ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلدى. كۆپ ئۇتمەي ئۇنىڭ ئۇلپەتلىرى كۆپەيىپ كەتتى. ئۇزىمۇ خېلى پۇل توپلۇۋالدى، لېكىن ھېلىقى ئايال ئىزدەپ كەلمىدى. ئۇ ئۇيمۇ سېتىۋالدى، باشقىلارنىڭ مەسلىھىتى بىلەن بىر كىچىك دۇكانمۇ ئېچىۋالدى. شۇنداق قىلىپ قاڭقى بەزىدە ئەزەلدىن مۇشۇ يەردە ياشاپ كېلىۋاتقاندەك، بۇرۇنقى كۈنلىرىنى تېخى ئاخشام چۈشىگەن چۈشىدەك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈۋەردى. قاڭقى بىر كۈنى دۇكاندا ئولتۇرسا بىرى كېلىپ كۆرۈشتى. زەن قويۇپ قاراپ ئالدىدا ماۋۇت كۆرۈكىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى، تەرەپ كەتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئۆزىنى تونۇمىغىنىغا ھەيران قالدى. ئۇلار بىردەم سودا - تىجارەت تۇغرىلىق پاراڭلاشتى. ئاخىرى قاڭقى مېنىڭ ئىسمىم قاڭقى مەمەت، زەيكەشلىك دېگەندە ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. لائىلاھە... دەپ ياقىسىنى چىشلەپ، ئارقىسىغا قارىماي بەدەر كېتىپ قالدى. قاڭقى ھەي مېنىڭ نامىمنى ئاڭلاپ بىر ئويناپ باقاي دەپ كەپتىكەن ئەمەسمۇ، ھەي، چاتاق قىپتىمەن ئەمەسمۇ، دەپ

ئەپسۇسلاندى. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي كۆرۈك يەنە كەلدى. بۇ قېتىم ئۇ شۇنداق دوستانە ئىدى، تېخى قاڭقى دەپمۇ قويدى. قاڭقىمۇ ئۇنى كۆرۈك دەپ قويدى، لېكىن ئىككىلىسى ئەتراپىغا قاراپ قويۇشتى. قاڭقى كۆرۈكنىڭ چىرايىنىڭ تاتىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى، ئولتۇرۇپ چاي ئىچىپ پاراڭلاشتى. مەھەللە كويىلاردىكى دوستلىرىنى سوردى. ئاخىرى گەپ تاپالماي بىر بىرىگە قاراپ قېلىشتى. ماموت كۆرۈك مەن سېنى كۆتۈۋېلىشىم كېرەك، دەپ ئۆيىگە باشلاپ تۇرۇۋالدى، قاڭقى تۇزۇت قىلدى، ئۇنىمىدى، كۆرۈكمۇ قويۇۋەتمىدى. كوچا ئايلىنىپ خېلى ئۇزۇندا بىر ئۆيگە كېلىشتى. كۆرۈك ئىشىكنى بىر خىل رىتىمدا خېلى قاقتى. ئىشىكنى بىر موماي چىقىپ ئاچتى. ئۆي ئىچى ئاجايىپ ھەيۋەت، سالقىن، ئازادە، ئۆزىگە لايىقلىقى بار ئىكەن. گۈل نەقىشلىك تام - تورۇسلار، ئېسىل ئۆي جابدۇقلىرى ... ھەي، دەپ قالدى قاڭقى، كۆڭلىدە: شۇ كۆرۈك ئەجەب بەيىپ كېتىپتۇ، كونا ھۈنەرنى تاشلىغان ئوخشىمامدۇ، دەپ ئويلىدى، ئىچىدە يەنە خەپلىشىمۇ ئونتۇمىدى. كۆرۈك ئايالىنى ئەكىلىپ كۆرسەتتى. قاڭقىنىڭ بىر قاراپلا يۈرەكلىرى پۇلاڭشىپ كەتتى. تولغان ساغرىلىرىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئونتۇپ قالدى. كۆرۈك بولسا پەخىرلەنگەندەك تۇراتتى ۋە ھەر مەزگىلى، دەپ توختىماي تەكلىپ قىلاتتى. گەپ ئارىلىقىدا ماموت ئۇنىڭدىن شەھەرگە قانداقسىگە كېلىپ قالغانلىقىنى كوچىلاپ سوراۋەردى. قاڭقى: ئالتۇن مەنىدىلا بار دەپ ئويلىما، جۇمۇ، دەپلا قويدى.

ئۇلار شۇنداق يېقىن ئۆتۈۋەردى، قاڭقى ئۇنىڭ ئىغىز ئىچىشىنى كۆتۈپ يۇرۇۋەردى. ئاخىرى كۆرۈكنىڭ ئاغزى قىچىشتى، بىر كۈنى ئۇلى ئۆيىگە باشلاپ بېرىپ مېھمان قىلدى. ئاندىن ئىچىمىز پۇشۇۋاتىدۇ، دەپ قارتا ئەكەلدى، بىكارلىق ئويناشتى. مەززىسى يوق ئىكەن، دەپ ئاز - راقتىن پۇل تىكىشتى. بارا - بارا كۆپەيتتى. كۆرۈك شۇ كېچىدىلا قاڭقىغا نۇرغۇن ئۆتتۈرۈۋەتتى. قاڭقى بەك تەستە موماينى مىڭنى تىللاپ يۈرۈپ ئاران بىر قېتىم ئۆتتۈرۈپ بەردى. كۆرۈك كۆزىگە ئىشەنمەي قالدى. چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ خىرىسمۇ قىلدى. بىراق ئاقمىدى.

كېيىن ئۇلار خېلى كۈنلەرگىچە بىر-بىرىنى ئىزدەشمىدى. ئۆتتۈرۈۋەتكەن پۇلغا كۆرۈكنىڭ ئىچى ئېچىشتى. ئاخىرى يەنە ئۆزى كېلىپ تەكلىپ قىلدى. قاڭقى ئويلىنىمىدى. كۆرۈك ئۇنىمىغانغا قويمىدى. ئۇلار ئاز - پاز ئويناپ قويۇشتى. قايتىدىن يېقىن دوست بولۇپ قالدى. قاڭقى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بىمالال كىرىپ چىقىپ تۇراتتى. بىر قېتىم كۆرۈكنىڭ ئايالى ناز بىلەن قېشىدىن ئۆتكەندە قاڭقى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى. ئۇنى كۆرسە يۈرىكى قاتتىق سوقۇپ كېتەتتى، قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى بىلەلمىدى. پەيت كۈتتى، ئامال بولمىدى، نەپسى تاقىلداپ كەتتى، ئىشق ئوتى قىيناپ ھالىنى قويمىدى.

بىر كۈنى قاڭقى مەمەت چوتاچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كۆرۈكنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇمۇ نېمىگە كېلىشكەنلىكىنى بىلمەي، چوتاچىلىرىنى ئادەم ئەۋەتىپ ئەكەلدۈردى. ئالدىدا قورساقنى ياخشى تويغۇزۇشتى. كېيىن ئايرىم ئۆيگە كىرىپ ئويۇننى باشلاشتى. بۇ دۆرەم ھوشۇقتا ئويناشتى. دەسلەپتىن تارتىپلا كۆرۈك ئوتتۇرۇۋەردى. پۇللىرىنى

تىكىپ بولدى. ئاغىنە دەپ قاتقىدىن قەرز ئالدى. يەنە ئۇتتۇردى. ھوشۇق ئاتىسىلا چۇ، ياكى ئالاچۇ چۈشەتتى. قىماردا بۇرۇن خېلىي نامى چىققان بۇ كۆرۈكىنىڭ نېمە ئىش بولۇۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي بېشى قاپاق بولۇپ كەتتى. ساقا باش ئىگەمدىمەن قاتقىق تاز، دەپ دوچىقىۋەردى. تاقىغا يېقىن ئۆيىنىمۇ باھالىتىپ ئۇتتۇرۇۋەتكەنلىكىنى ئاران تەستە ئېسىگە ئالالىدى. قاتقىقى يۈرىكى تۆختاپ قالغاندەك سالقىن ئوينايتتى، ئۇنىڭ ئۇششۇقلۇقلىرىغا پىسەنت قىلمايتتى. ئۇي خېتى ۋە كۆرۈكىنىڭ ھۆججىتى قاتقىنىڭ قوينىدىن چىقىپ تۇراتتى. كۆرۈك تەن بەرمەي يەنە ئوغۇل بالىچىلىق، دەپ ۋارقىراپ قويياتتى، ئاۋازى شۇنچە زەئىپ ئىدى. ئۇ قاتقىدا نېمە كارامەت بارلىقىنى زادىلا ئۇقالماي قالدى. ئاخىر ئۆزىنى كاچاتلاپ يىقىلدى، يالۋۇردى. بىر يۇرتلۇقمىز، كىچىكىمىزدىن بىرگە ئۆسكەن، دوستلۇقمىزنىڭ يۈزىنى قىل، دېدى. قاتقىقى گەپ قىلماي تۇرۇۋەردى. ئۇ ئاخىرى :ھەي دەيۈز كاپىر! كۆڭلۈڭدىكىدەك بولسۇن. خوتۇنۇمنى تىكتىم، دەپ ۋارقىردى - يۇ، سولىشىپ سۆزىنىڭ ئاخىرى پەسلەپكەتتى. ئىككى تەرەپنىڭ بازبازچىلىرى گۈۋاھ بولدى. قاتقىقى مەمەت ئۇتقان پۇل، ئۆي-جايىنىڭ ھەممىسى بىلەن كۆرۈكنىڭ خوتۇنىغا دو چىقىدىغان بولدى. كۆرۈك ئۇتسا ھەممىگە خوتۇنىمۇ ئىگە بولىدىغان بولدى. كۆرۈك تەرلەپ تەپچىرەپ چىرايىدا قان دېدارى قالمىدى، چىقىپ تەرەت ئېلىپ بىر ۋاق نەپسىمە ناماز ئوقۇدى، سۈرىلەرنىئوقۇپ ئۆزىگە ھۆرۈپ تۈردى، قاتقىقى ئىچىدە :ھۆرى مومام بېلىقتەك مومام...دەپ پىچىرلايتى. ئاخىرى باشقىلارنىڭ دەۋىتى بىلەن كۆرۈك تەستە جەينامازدىن قوپتى. بىر يەرگە كېلىشتى. كۆرۈك يا شاھى مەردان دەپ ھوشۇقنى ئاتىتى-دە، دەرھال بۈزۈۋەتتى. ئۇششۇقلۇق قىلىپ، قولۇم تىترەپ كېتىپ چۈشۈپ كەتتى، دەپ تۈرۈۋالدى. كۆپ تولاشتى. قاتقىقى بولاپتۇ، دەپ يول قويدى. قاراپ تۇرغانلار قاتقىنىڭ مەردلىكىدىن ھەيران قېلىپ بارىكاللا ئېيتىشتى. كۆرۈك ھوشۇققا سۈرە ئوقۇپ ھۆرۈۋەردى، باشقىلارىنە ئالدىراتتى. ئاخىرى ئاتتى-دە، ئوقدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. كۆرۈپ تۇرغان چوتاچىلار قېتىپ قالدى. بىرى كۆرۈككە سۇچىچىپ تۇردى.

قاتقىقى كەلگەنلەرگە چوتانى ئايىماي بەردى. كۆرۈكنىڭ ئادەملىرىنمۇ كەڭ قولۇق بىلەن رازى قىلدى. كۆرۈك ھوشىغا كېلىپ مىڭ تەستە خوتۇنىنى تالاق قىلدى. خوتۇنىنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىپ، بىر كۇپلېت بېيىت ئوقۇدى:

ئەي دىلىرەبا ئۆلەرمەنمۇ ئوتۇڭدا كۆيۈپ،
دوزاختىمۇ يۈرمەس ئىدىم مۇنچىلا كۆيۈپ.

ئاخىرىنى چۈشۈرەلمەي ياقىسىنى پارە-پارە قىلىپ قارىيامغۇر يىغلاپ كەتتى. شېرىنكىلىرى ئوغۇل بالىچىلىق، دەپ ئۇنى تەستە يۆلەپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. قاتقىقى ئۆزىنى توتۇۋالالماي خوتۇنىنىڭ خانىسىغا ئېتىلدى. باشقىلار ھاي، شەيتانغا ھاي بەرسىلە، نامەھرەم، دەپ، ئۇنى تەستە توتۇۋالدى.

قاتقىقى مەمەت ئۆچ ئاينى شۇنداق تەستە، كۈن ساناپ ئوتكۈزدى. شۇ خوتۇنىنىڭ ۋىسالىدا كۆيۈپ ھالسىزلاندى. ئاخىرى ۋاقتىمۇ توشۇپ، توت ئادەمنى گۈۋاھ قىلىپ ئۇنى ئۆزىگە نىكاھ قىلدۇرۇۋالدى. شۇندىن

كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ئۆتكەن كۈنلىرىنى بىھىشتىكى كۈنلەر، دەپ ئاتايدىغان بولدى. ئۇنىڭ قىزغىنلىقىدىن مەست خاراموش بولۇپ يېتىۋەردى. ئۇ بەكنى تەڭ چېكىپ بېرەتتى. چوتاچىلىرى قاڭقىنى ئىزدەپ كېلىپ قىمارغا قىزىقتۇرالمىدى. ئۇ كۈندۈزى خۇش ياقسا دۇكان ئاچاتتى، بولمىسا ئۆيدە خوتۇنىنىڭ قۇچىقىغا بېشىنى قويۇۋېلىپ ئۇخلايتتى، ياكى ئۇنى چىمدەپ ۋاقىرىشىدىن هۇزۇر ئالاتتى. يىلىمۇ ئۆرۈلدى، خوتۇنى ئېغىر ئىياق بولدى. قاڭقىنىڭ ئىشقى هەسسىلەپ ئېشىپ باراتتى. ئۇنىڭ نېمە گېپى بولسا ئاڭلايتتى، هەرقانداق تەلەپنى ئىجابەت قىلاتتى. لېكىن دائىم: كىمنىڭ بالىسىدۇ! مېنىڭمۇ! ياكى كۈرۈكنىڭ ياكى ئۇچ ئاي ئىچىدە... — دەپ ئۇزاق ئويلىناتتى. يۈرەكلىرى پوچىلىناتتى. سوراپ بېقىشقا ئاغزى كۆيەتتى. بەزىدە شۇ چاغلاردا نەدە بولغىيتىنىڭ؟ دەپ قايتا-قايتا سوراپ قويىاتتى. خوتۇنى ئۇنىڭ قىمارداى مۇنداق تەلىيى كېلىشىنىڭ سەۋەبىنى سوراپ تۈرۈۋالاتتى. قاڭقىنى گەپنى ئېلىپ قېچىپ نەچچە قېتىم جاۋاب بەرمىدى. ئايال دوتارنى شۇنداق مۇكلۇق چالاتتىكى، تارىلار تىلى بارەڭ سايراپ كېتەتتى. قاڭقىنى كېچە - كۈندۈز ئەيشى - ئىشرەتلىك هايات كەچۈرۈۋاتاتتى، شۇ شېرىن كېچىلەرنىڭ تاڭغا ئۇلاشقانلىقىنى كۆرگەنده ئەپسۇسلىنىپ كېتەتتى. ئايالىنىڭ قۇچىقىدىن چۈشكۈسى كەلمەيتتى. ئۇ كېچىكىدىن كەتمەن چېپىپ جاپالىق ياشاپ كۆنگىنىگە قارىماي مۇنداق راهەت تۇرمۇشقا بەك ئىجىل بولۇپ كەتتى. شۇ هوشۇقى قولتۇقىدا ساڭگىلاپ تۇراتتى. پات - پات خوتۇنىنىڭ بىر يەرلىرىگە پېتىپ، ئۇنى چىرقىرىتىپ سالاتتى. بىر قېتىم بۇ هوشۇق خوتۇنىنىڭ كۆكرىكىگە پېتىپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقىدا بىر چىرقىراپ هەي مەمەت بۇ نېمىنىڭ هوشۇقى؟ يا بۆرىنىڭ هوشۇقىغا ئوخشىمايدۇ، چوشقىنىڭمۇ، ئىتنىڭمۇ، دەپ سوردى. قاڭقى دەسلەپ تەرلەپ كەتتى. تەڭ قىسلىقتا قالدى.

كېيىن: سوردىمايلا قويساڭ بولاتتى. بۇ بىر قېرى چوشقىنىڭ هوشۇقى، بىراق ئامەتنىڭ هەممىسى مۇشۇنىڭدا. بۇ بولسا هەممە ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ، دېدى. خوتۇنى بىر هازا ئاغزىنى ئېچىپ هەيران بولۇپ تۇردى. كېيىن چوشقىنىڭ دەپ يىرگەنگەنده بولدى، تەتۇر قارىۋالدى، ئاندىن ئىتتىك ئۆرۈلۈپ ئۇنى قۇچاقلاپ مەمىتىم، گۆھىرىم، دېگىنىچە سۆيۈپ كەتتى.

يىل ئۆتۈپ كەتتى. قوغۇن پىشىشقا باشلىغان بىر كۈنى تالادا شارقىراپ يامغۇر يېغىۋاتاتتى، قاڭقى مەمەت يېرىم كېچىده مەستلىكتىن تەستە يېشىلدى. خوتۇنى تۇغقىلى كەتكەچكە ئۆيده ئۆزى يالغۇز قالغانىدى. قارىسا گىلەمنىڭ بىر مۇنچە يېرىگە قۇسۇۋېتىپتۇ. قويۇپ سوغۇق سۇدىن راسا ئىچكەنىدى، بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىپ كەتتى، تالادا يامغۇرنىڭ تال بارىڭغا شارىلداپ قۇيۇلۇۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بېشى گاراڭ، هېچنەرسە كالىلىسىغا كىرمەيتتى. بىر چاغدا هويلىدا شىپىرلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ بىر هازا دىققەت قىلىپ بىرىنىڭ هويلىدا پاتقاق كېچىپ يۈرگەنلىكىنى تۇيدى، كاللىسى سەل سەگەكلەشتى، زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈشكە تىرىشىپ ئۇزاق ئويلاندى. كىممۇ بۇ يامغۇرلۇق كېچىده ئۇنى ئىزدەپ كەلگەندۇ؟ ئىشكىنى ئېتىشنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ - يا؟ بىردەمدىن كېيىن هەربىر ئىشكىنى ئىتتىرىپ باقىقان ئاۋاز كەلدى. بەزى ئىشكىلەر قېقىلدى بولغاي. قەدەم تاۋۇشىدىن كەلگۈچىنىڭ هارغىن ئادەم ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. بەزى ئىشكىلەر

غەچ قىلىپ ئېچىلىپ يەنە يېپىلىپ قالاتتى، قەدەم ئاۋازى رېتىمسىزدەك قىلاتتى. خوتۇنى قايتىپ كەلدىمىكىن دېسە بۇ مۇمكىن ئەمەس. مانا قەدەم تاۋۇشى يىراقلاپ كەتتى، لېكىن كۆپ ئۆتمەي ئاۋاز يەنە يېقىنلاپ كەلدى. قاڭقى تۇرغان ئىشىكنىك ئالدىغا كەلگەندە شىپىدە يوقاپ كەتتى. قاڭقى مەمەت يۇرىكىنىك دەھشەتلىك سېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بىردە توختاپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. مەستانىكى ئاللىقاياقلارغا يوقاپ كەتتى. ئىشىك ئىتتىرىلدى، ئېچىلمىدى. قاڭقى خىتىراپ: كىم؟! دەپ توۋلىدى. ئىشىك ئىتتىرگەن ئاۋاز يوقاپ كەتتى، جاۋابمۇ بولمىدى. ئارىدىن شۇنداق



ئىغىر بىر مىنۇت ئۆتتى. ئىتتىرگەن ئاۋاز قايتا ئاڭلاندى. ئاخىرى ئىشىك ئىلگىكى ئۆزلۈكىدىن شاراقشىپ چۈشۈپ كەتتى، ئىشىك غەچ قىلىپ ئېچىلدى. تالادىن سوغۇق شامال ئارىلاش يامغۇر پۈرىقى ئۇسۇپ كىردى. بوسۇغىدىن پەرەنجىگەئورۇلۇۋالغان بىرى ئوك پۈتىدا ئاتلاپ كىردى. ئۇنىك تۇرقى بەك سەت ئىدى. قاڭقى داجىپ تامغا چاپلىشىپ قالدى. كىرگەن كىشىنىك ئەر ياكى ئاياللىقىنى بىلىپ بولمايتتى، بىر پۈتى تېخى تالادا ئىدى. قاڭقى ئۇ كىشىنىك ئىككىلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدى، ئۇنىك دۈمچەك تۇرقى تونۇشتەكلا قىلاتتى. قاڭقى ئېسىگە ئالالمىدى. ئۇ بىردە ئەرۋاھقا ئوخشىغاندەك كۆرۈنەتتى، ئۇچىدىن يامغۇر تامچىلاپ تۇراتتى. قاڭقى مەمەت چىراغ يېنىنى تەستە تاپتى ۋە چىراغنى ئىتتىك يېقىۋەتتى. ئالدىدا ئاق كىيىمى تىتىلىپ كەتكەن ھەم پاتقاقلا مىلىنىپ كەتكەن بىرى تۇراتتى. ئۇنىك سول پۈتى تۇگۈلۈكلۈك ئىدى. ھوشۇقىنىك پەس تەرىپى ساڭگىلاقلىق، بوشلۇقتا ئېسىلىپ تۇراتتى. قاڭقى مومىسىنى بىردىنلا تونۇدى، ۋارقىراپ تاشلىدى. ئاۋازى چىقماي قالدى. مومای ئاقساقلاپ، زورۇقۇپ قاڭقىنىك ئالدىغا كەلدى. چىرايىگە بەك مىسكىن كۆرۈنەتتى. ئاغزىنى ئۆمەللىدى. ھەي، دەيۇز ھارىمى، ئەھدىگە ۋاپا قىلغىنىك، مېنى ئۇنتۇمىغىنىك قېنى؟! ھوشۇقۇمنى قايتۇرۇپ بەر! دېدى. قاڭقى مەمتىنىك يۈرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ قالدى، بىر نېمە دېيىشكە ئورۇنۇپ باقتى. قولتۇقىدىن بىرنەرسە سوغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ھاسا پىرقىراپ كېلىپ ئېگىگە تەگدى...

مەسئۇل مۇھەررىر ئارسلان

ھەقىقەت ھەممىگە ئادىل بىر مىزان

ياشلىق گۈزەللىكى

ياشلىق گۈزەللىكى، بىلەمسەن، نەدە؟
شىجائەت، ئىزدىنىش قىلىنغان يەردە.
ئىجاد، مېھنەتنى قىلىپ سەركەردە،
ھارماستىن ئىلگىرى چاپقان يەردە.

ياشلىق گۈزەللىكى، بىلەمسەن، نەدە؟
ھەر ئىشقا بەلنى چىڭ باغلىغان يەردە.
غەيرەتنى ئۇرغۇتۇپ، تىكلەپ ئىرادە،
ئۆزىنى گويا شىر چاغلىغان يەردە.

ياشلىق گۈزەللىكى، بىلەمسەن، نەدە؟
ئىلىمگە ئىشتىياق باغلىغان يەردە.
ئەڭ يىراق مەنزىلنى تۇتۇپ نەزەردە،
نادانلىق كۆكسىنى داغلىغان يەردە.

شۇڭلاشقا بىل ياشلىق قەدرىنى، يىگىت،
شان بىلەن تولدۇرغىن ئۆمرۈڭ بېتىنى!
ئەجرىڭدىن ئەلگە چاچ خۇش پۇراقلىق ھىد،
كۆرسىتىپ ياشلىقنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىنى.

ئىلىم ـ پەن كۆكىده مەغرۇر قانات قاق،
ئايلاندۇر ئۇچقۇننى ئۆچمەس يالقۇنغا.
كۆلدۇرۇپ ئۆلكەمنىڭ دالا ـ قىرىنى،
ئايلاندۇر ئەجرىڭدىن تاشنى ئالتۇنغا.

بۇ يېڭى دەۋرانغا باغلاپ ئەقىده،
تارىخنىڭ چاقىنى تىنماي ئالغا سۈرە!
تۇرغۇزۇپ ئەجرىڭدىن شانلىق ئابىده،
ئەۋلادلار قەلبىگە بەرگىن چىن ھۆزۈرە!

شۇنداىدۇر ياشلىقنىڭ قەدىر ـ قىممىتى،
شۇنداىدۇر ھەقىقىي مەنىسى، بىلىسەڭ.
شۇنداىدۇر ئۆمۈرنىڭ شانۇ ـ شەۋكىتى،
ئۆزۈڭنى دەۋرنىڭ دەناسى بىلسەڭ.

شائىر ۋە شېئىر

ھەر ئىشنىڭ باتىنى ۋە بار زاھىرى،
قادىردۇر شېئىرىيەت كۈچى ھەممىگە.
شائىر ياشمايدۇ، ياشايدۇ شېئىرى
بۆسۈپ كىرەلىسە خەلق قەلبىگە.

دۇنيادا ھەر ئىشنىڭ ئۆز ھىكمىتى بار،
ھېچ نەرسە سەۋەبسىز ئەمەس قىسمەتتە.
شېئىرنىڭمۇ ئۆزىگە خاس خىسلىتى بار،
قىممىتى ھېسسىيات،چىن مۇھەببەتتە.

چاقماقتەك تەسەۋۋۇر، قىلىچتەك پىكىر
شېئىرنىڭ مېغىزى، جېنى، قانىتى.
قۇرۇق سۆز ھەرقانچە قىلىنسا زىكىر،
يوق ئۇنىڭ مەنىسى، تەمى، لەززىتى،

خەلق بىلەن ھەمنەپەس بولمىغان شائىر،
خەلق بىلەن ياشاشقا ئەمەستۇر قادىر.
خەلقنىڭ ھېس ـ تۇيغۇسى سىڭمىگەن شېئىر
بولالماس ھېچ قاچان يېقىملىق، نادىر.

ئاۋازى يېقىمسىز بولغاچقا زاغنىڭ،
ئاڭلاشنى خالىماس ئۇنى ھېچ كىشى.
ۋە لېكىن سايرىسا بۇلبۇلى باغنىڭ،
توختىماس يۇرەكنىڭ سىرلىق تىتىرىشى.

ھەقىقەت ھەممىگە ئادىل بىر مىزان،
بول دوستى ھەقىقەت، ھەققانىيەتنىڭ.
ئۆلچىنەر ئۇنىڭدا پاك قەلب ـ ۋىجدان،
بولمىغىن چاكىرى نەپسانىيەتنىڭ.

پەرقىنى ئايرىماي ياخشى ـ ياماننىڭ
ھەدىسىيە ئوقۇماق شەيتانىنىڭ ئىشى.
شائىرى يالغانچى بولسا زامانىنىڭ،
خەلقىنى باسىدۇ غەپلەت تەشۋىشى.

بۇلبۇلى بول ئەلنىڭ، راستچىل بول شائىر،
شېئىرىڭدا زامانىنىڭ روھى قاينىسۇن.
ھېسلىرىڭ ئۆركەشلەپ، ئۆرلىسۇن قاينىاپ،
خەلقنىڭ قەلبىنى بايان ئەيلىسۇن.

بىل، شائىر بولماقلىق ئاسان ئىش ئەمەس،
بولمىسا سېنىڭدە يۈكسەك ماھارەت.
كوپايە قىلمايدۇ ئاددىي بىر ھەۋەس،
كېرەك زور ئىرادە، قەتئىي جاسارەت.

ناەەرد بۇلۇت

قاغجىراق مايسىلار چىشلەپ لېۋىنى،
بۇلۇتقا تەلمۇرۇپ، كۆز تىكىپ قالدى.
لېكىن بىلمىگەنىدەك ھېچ بىر نېمىنى،
بۇلۇتمۇ دېڭىزغا قاراپ يول ئالدى.

كۆتۈرۈپ قۇملۇقلار، بارخانلار ئىسيان،
قارا قۇيۇن بولۇپ قوغلاپ مېڭىشتى.
يېتەلمەي بۇلۇتنىڭ كەينىدىن، شۇ ئان
مەيۈسلۈك ئىچىدە قايتىپ كېلىشتى.

سورىدىم بۇلۇتتىن: سەپىرىڭ نەگە؟
— يامغۇر بوپ تۆكۈلەي دەيمەن ئوكيانغا.
مەن دېدىم: «يىراقنى ئىزدەپ يۈرگىچە،
تۆكۈلسەڭ بولمامدۇ ئانا ماكانغا؟

«بىلەمسەن، بۇ قۇملۇق، قۇرغاق ماكانغا
تۆكۈلسەم، ماڭا ھېچ شانۇ ـ شەۋكەت يوق—
دېدى ئۇ، — تۆكۈلسەم ئەگەر ئوكيانغا،
ئابرويۇم قانچىلىك ئۆسىدۇ تولۇق!

شۇنچىلىك يىرگەندىم نامەرد بولۇتتىن
كەينىدىن كۆز تىكىپ، قاراپلا قالدىم.
بىلمىگەن قەدىمنى بۇ ئانا يۇرتنىڭ،
غەزەپ ۋە نەپرەتلىك ھېسقا ئۇرالدىم.

تەتۇر سايە

سايرامنىڭ بويىدا تۇرىمەن تەنھا،
بېشىم سۇ تېگىدە، ئاسماندا پۈتۈم.
يىراقتىن كۆرۈنگەن تاغلارمۇ ھەتتا
كۆرۈنەر تەتۇرىنىپ، سۇ ئاستىدا دۇم.

ياپيېشىل كۆكەرگەن ئارچا ـ قارىغاينىڭ
سۈمبۈلدەك چاچلىرى سۇ تەكتىدە جىم.
يىلتىزى چۆكۈپتۇ بۇلۇت باغرىنىڭ
ئاستىغا، نوتىسى شۇنچە ئەۋرىشىم.

ئۇچۇپ ئۆتتى كۆكنى يېرىپ بىر بۇركۇت،
پۈتىدا كۆك تىرەپ، قانىتىدا سۇ.
چوققىلار ئۇستىدە تاپقان كەبى قۇت،
ئاسمانغا پۇت تىرەپ، سەكرەيدۇ ئاھۇ.

ئايلىنار گويا كى كۆزۈم ئالدىدا
تىنىمسىز چۆرگىلەپ چوڭ چەرخى پەلەك.
قالغاندەك بۇ تەتۈر سايە دالدىدا،
ئويلاپ باق، بېرىدۇ نېمىدىن دېرەك؟

ئايدىڭدىكى كۆتۈش

كۆمۈش كۆكتە مارىلايدۇ ئاي،
بۇلۇتلارنىڭ كۆكسىنى يېرىپ.
بىر نېشانىنى قارىلايدۇ ئاي،
شۇڭا ھەرگىز قالمايدۇ ھېرىپ.

تۇرار ئايغا تەلمۈرۈپ يىگىت،
تالماس ئۇنىڭ كىرپىكلىرى ھېچ،
بەزەن سۈكۈت ئىچرە باش ئېگىپ،
بىر نۇقتىغا تىكىلەر تىنچ.

گاھ يۆلىنىپ سۆگەت غولىغا،
چوڭقۇر خىيال قوينىغا چۆمەر.
قاراپ - قاراپ يارىنىڭ يولىغا،
يۈرەك باغرى كۆيەر، ئۆرتىنەر.

ئاپئاق كېچە، ئاق ئايدىڭ كېچە،
كۆزگە ئۇيقۇ ئىلىنمەيدۇ ھېچ.
كۈتكەن بىلەن يارنى ھەر قانچە
ئۆتكەن ۋاقىت بىلىنمەيدۇ ھېچ.

تۈيۈقلار

ئالدىڭدا بار سېنىڭ ئۆتكىلى،
قىل ئىشەنچ ئۇنىڭدىن بۆسۈپ ئۆتكىلى.
بىلەمسەن، ئۆزۈندۇر تارىخىڭ يولى،
باغلا بەل، مەردانە بولۇپ ئۆتكىلى.

ئابلىز ئوسمان

* *

يېشىڭغا قوشۇلدى يەنە يېڭى ياش،
بولۇپ قال، ئەمدى سەن مەردانە بىر ياش.
غەيرىتىڭ تاغ بولسۇن، ئىرادەڭ پولات،
مۇشەققەت ئالدىدا تۆكمىگىن كۆز ياش.

* *

ئىھ ئانا، چېچىڭغا ئارىلاپتۇ ئاق،
قەلبىڭمۇ يىپەكتەك يۇمشاق ۋە ئاپئاق.
ئاق نىيەت، ئاق كۆڭۈل خىسلىتىڭ بىلەن،
قەلبىمدە ئەبەدىي دەريا بولۇپ ئاق!

* *

يوقالسا كىشىلەر قەلبىدە ئەدەپ،
يامانلىق تېخىمۇ كېتىدۇ ئەدەپ.
شۇڭلاشقا ياشلارغا ئۆگىتەيلى بىز
دىيانەت، پەزىلەت، قائىدە - ئەدەپ.

* *

ئالدىڭدا توساقلار بولسا نەچچە قات،
مۇشكۈللەر تاغ بولۇپ تۇرسىمۇ قات - قات،
ئىلگىرىلە تاغ يېرىپ، جاسارەت بىلەن،
ئەل - ۋەتەن ئىشىغا ئۆز ھەسسەڭنى قات.

* *

ئاققىنى دەريا تېگىدە تاشمىدى؟
سۇلىرى ئۆركەشلىدى، ھېچ تاشمىدى.
قىلمىدىڭ بۇ ناله - زارىڭغا پىسەنت،
بىلمىدىم، باغرىڭ سېنىڭكى تاشمىدى؟

* *

ئالغا ماڭسام، ئالدى ئۆڭكۈر - يار، دېدى.
تاپقىنىڭ شۇنداق ۋاپاسىز يار، دېدى.
سەن ئەگەر يارىڭغا باغرىڭ داغىنى
كۆرسەتەر بولساڭ، يۈرەكنى يار، دېدى.

كەپتىرىم

ھەر كۆڭۈل ساماسىدا قاققىن قانات كۆك كەپتىرىم،
ئۇرغۇتۇپ دىللاردا چىن ۋىجدان - سۈبات كۆك كەپتىرىم.

بۇ يۇرەك بولسۇن ساڭا جاي، ئىزدىسمە قونداق بۇلەك،
دىل ئارا سەيلانە قىل شادلىق تارات كۆك كەپتىرىم.

كىر ـ غۇبارسىز پاك كۆڭۈلگە پەرلىرىك بولسۇن مىسال،
ھەر قەلبتە ھەر قۇياش، يۇلتۇز يارات كۆك كەپتىرىم.

باغىبان بولسۇن قاقاس دىل، شاۋقۇنۇك يارسۇن ساما،
چاقمىنىپ كۆزلەردە نۇر قىلغىن پارات كۆك كەپتىرىم.

كۇنلىرىك بولسۇن باھار ـ قۇت، تۇنلىرىك ئاپتاپ ـ ناھار،
كۆك ئارا جەۋلانە قىل تاپقىن مۇرات كۆك كەپتىرىم.

* *

كەل نىگار كاككۇك بولۇپ قونغىن كۆڭۈلنىك تالىغا،
باغ ئارا سەنەم كەبى يەتكىن غەربىنىك ھالىغا.

زارىقىپ كۇتمەكتە دىل، تەشنا يۇرەكىم لەختە قان،
قالمىغىن قاقشال چۇشۇمنىك قارغىشى ـ ئۇۋالىغا.

مەن ئەجەب تەنھا دەردخ بولدۇم يىراقتا مۇڭلۇنۇپ،
بىر قاراپ قوي سارغىيىپ تۇرغان غازاڭ ـ نەھالىغا.

شەپسىز ئۇتمەكتە كۇن، شەپەك يۇرەكنىك تىۋشى،
كۆزلىرىم تەشنا مۇھەببەت نۇرلىرى نىگاھىغا.

مەيلى مۇز بولغىن بۇدەم ئوتتۇر ساڭا ھەر بىر سەنەم،
ئاي بىلەن كۇن ئاقىۋەت يەتكەن تېگى ۋىسالىغا.

ھۇشۇر ئىبراھىم

سۆيگۈ ئازرۇلىرى

ھىجرانلىق

باھاردا سۆيۈشتۇق لەۋلەردە قىيام، كۆيدۇرگە يارىسى ئاغرىتار جاننى
كۆزدىكى ھىجرانلىق بولدى قىيامەت. يەلكەمدىن باسقاندەك تاغلار ئالامەت.

ئاھ! مېنىڭ ئوتقاشتەك جىلۋىگەر كۆلۈم
ئاپئاق قار ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالدى.
ۋاقتسىز ئېپ قاچتى شۇنرغان ئۇنى،
ئارمانلار چۆلدىكى شۇاق بوپ قالدى.

ئۆكۈنۈش نە ھاجەت ھېسلىرىم ئۇچۇن،
دېرىزەمۇ مۇڭلانغان جىملىققا مۇشتاق.
چاناقتا مىڭ قۇياش جىلۋە قىلسىمۇ،
دىلخانەم چاڭ باسقان كەپىدە بىراق...

ياشلىقىم سۆيگۈنىڭ ئاتەش نەزمىسى

ياشلىقىم تۇلپىرى سەرىيدۇ تىزگىن،
ئۇمىدنىڭ چوققىسى پارلىغان چولپان.
قولۇمدا سىم قامچا چاقىدۇ چېقىن،
يۇرەكتە لاۋۇلداپ كۆيىدۇ گۇلخان!

تەشنالىق نەشتىرى سانجىلسا تەنگە،
ۋىسالىنىڭ ئىشقىدابولار تەن سىماب.
سۆيگۈنىڭ شەبنىمى ياغسا چىمەنگە
باغرىمدا چوغلىنىپ پارلايدۇ ئاپتاپ!

سىنچىنىڭ كۆزىگە تۇتاشسۇن يۇرەك،
يەر - ئاسمان قوشۇلۇپ بولسۇن بىر مەشئەل.
ئارزۇلار بەغدا ئېچىلسۇن چېچەك
بۇپ گويا بال بىلەن ئويۇلغان ھەيكەل!

ۋادەرىخ، سۆيگۈدىن تۆرەلگەن ئالەم
ئۇ گويا كرىستال تېشىدەك سۇزۇك.
ئۇنىڭسىز ھاياتلىق گۈرۈستان - ماتەم،
ئۇنىڭسىز بارچە دىل يېپلىرى ئۇزۇك!

ئىنتىلىش تومۇردا يامرىغان قېيان،
ۋىسالكى ئۆمۈرنىڭ بەختە بەزمىسى.
ھاياتلىق دەرياسى تىنىمسىز دولقۇن،
ياشلىق ئۇ سۆيگۈنىڭ ئاتەش نەزمىسى!

ئارزۇ

1

كۆزلىرىڭ ئېقىندۇر، كىرپىكىڭ ساھىل،
شۇ زۇمرەت ئېقىندا سايەمنى كۆردۈم.
مەرۋايىت كاندۇر قارىقىڭ، جانان،
سۆزۈڭ نۇر خەزىنىسى قەلبىمگە كۆيدۈم.

شام - سەھەر كۆزلىرىم ئۇيقۇدىن بىدار،
ھېسسىيات ئەگلىكىم تاسقايدۇ مېنى.
يۇرىكىم مىسالى چوغدەكى كاۋاپ،
خىيالىم قۇشلىرى ئەگمىيدۇ سېنى.

سەن كۆڭلۈم ئىلاھى،
ئارزۇيۇم قېيان:
سەن سەزگىن ئۆمۇرلۇك مېنى ئۆزۈڭدە.
پەرۋاز قىپ ئۇچاي مەن ۋىسال پەيتىدە،
سوقسا گەر يۇرىكىم سېنىڭ كۆكسۈڭدە!

2

چۆچە ئەمەس بىر تال دان ئۇچۇن
تىنىم تاپماي چۆكۈلدايدىغان.
كۆرۈك توخۇ ئەمەس ۋە ياكى
توخۇم تۇغماي روكۇلدايدىغان.

مەن بۇلبۇل مەن، روھىمدا جەزبە
سۆيگى - سەھەر چالمەن رويال.
تاڭ ئاتقىچە كىرپىكلىرىم تاق،
ئەل ئىشقىدا سۆرىمەن خىيال.

چاڭ كەلتۈرۈپ سايراپ شاد - خۇرام
باغ ئىچىنى قىلىمەن ئاۋات.
ئېچىلدۇرۇپ ئىشقىمدىن گۈللەر،
مېھنىتىمدىن بېرىمەن ناۋات.

مەن قۇلىڭى ئەلنىڭ ـ خەلقىڭ،
تىلى بولۇپ قىلىمەن خەندە.

ئۆمەر مۇھەممەتئىمىن

ئىزاھاتلىق پاراگلار

ـــ ئاسمان ھەققىدە خاتىرە

ئاسمان يۈپۈقى

1

ھۆتمەتۆشۈك بوپ كەتكەن تامام،
يېتىرقاپ قارايدۇ چىم ـ چىم يوچۇقلار.
ھەر سەھەر شەرقتىن كېلىدۇ سۈبھى،
قويىدۇ ھەر تاڭدا ئاسماننى ياماپ...

2

تولۇن ئايىنى ئۇشتۇۋالغان كىم؟
پۈچۈڭ ناندەك تۇرار بويىنىنى قىسىپ.
ئون بەش كۈنلۈك سەپىردە
يېرىمىنى ئاپتۇ پۈتۈنلەپ...
غايىب ئىكەك
ئىلاھىي چىشىدا غاجىلاپ ئۇنى
تۆكۈۋەتتى خالتىسىغا كېچىنىڭ...

3

چېكىسىگە ئاسمانىنىڭ
قىستۇرۇلدى يەنە بىر تال قىزىلگۈل.
يۈيۈپ تۇنۇڭ چاپاقلىرىنى،
ئاق كۆڭلەكلىك ئاقلاندى جاھان!...
چۈشۈپ كەتتى گۈل
چېكىسىدىن ئاسمانىڭ،
بۇ ئۇۋالدى جاھان قارا يۈز.
تېشىلىپ كەتتى ساناقسىز جايدىن
سەھەردە يامالغان ئاسمان يۈپۈقى...

ئۇمىدلىرىم

نەۋاق يىقىلغىلى قۇيماش گۈگۈمغا،
يوللار خىرە ـ شىرە
بوشلۇققا يامرىغان تۇن غۇۋالىقى
قەغەزگە قارا سىياھ يامرىغاندەك...
شۇڭا كۆرۈنگەندىمەن ساڭا بۇ كېچە،
شادلىقىم نەدىدۇر قۇربان بولغاندەك.
كۆزلىرىڭ كۆرگەندۇ بىر قاقشال دەرەخ،
شاخ ـ شاخلىرىغا ئەجەل ياماشقان
ئۇمىدسىزلىك ئاڭا سىرتماق سالغاندەك...
ئۇمىدلىرىم
چۆللەردىمۇ قالمايدۇ قۇرۇپ،
ئۇششۇمەيدۇ قىشتىمۇ سولۇپ.
ئۇ كۆمۈلگەن شېئىرلىرىمغا!
ئۇ كۆمۈلگەن
دەۋرداشلار قەلبىگە،
ۋەتەنداشلار قەلبىگە،
ئىنسانىيەت قەلبىگە ھەتتا!
ئانا تارىم دەريالىرىڭ ئاخىرى
تەكلىماكانغا كۆمۈلگەن...

تەكلىماكان ئەلبومى

كۈنچىقىشتىن كۈنپېتىشقىچە
كۆپ چېكىتلەر دۇئىسى.

ئارزۇيۇم شۇ: ئەجرىمدىن دەستە
تۆتسام دەيمەن ئەلگە ـ ۋەتەنگە!

تامدىكىن
قايسى شائىرنىڭ قەلەملىرىدىن؟
ئاپتاپ كۆشەپ ئېزىقمىدا
چاقنار نۇردا دانە - دانە قۇم
ئەمالارنىڭ يېزىقى كەبى...
ئالقىنىدا دۆڭلەرنىڭ
كلاسسىك ئارمانلارنىڭ ئىسكىلىتلىرى
قاقشاللارغا ئۆزگىرىپ كەتكەن.
ئېتىكاپقا چۈشكەن توغراقلار
ئېسىپ شاخلىرىغا ئەپسانىلەرنى
پۈلاڭشتار سەگىتمەك ئۇچۇن
شامالدۇرغۇچىدا يىراق دېڭىزنىڭ...
قۇيۇنلارنىڭ قاناتلىرىدا
ئۇنتۇلغان جەڭنامىلەر ئۇچۇپ يۈرەر،
پۈۋلەپ سېپىلىنى كونا شەھەرنىڭ.
ئۆتكەن كەبى بىر قوشۇن ھەيۋەت
ئايىغىدىن قالار توزانلار
ئىچىمەك بولۇپ
دەريالارنىڭ دېمىدىسىنى...
ئۆلۈك ئېقىن بويىدا
قەدىمىي سۇكۇتكە كۆمۈلگەن يۇلغۇن
شېھىدلەرنىڭ تۇغ - ئەلىمىدەك.
قۇياش شەرق كوچىسىدىن باشلار نامايىش،
كۆتۈرۈپ دەسلەپكى لوزۇنكىسىنى...
ئاچكۆز بۇلۇتلار
شورىغاچقا كېچمۇ - كۈندۈز

ئەنەيتۇللا قۇربان

قۇرۇپ تالقان بولۇپ كەتكەن دولقۇنلار.
ئاسىيانىڭ بۇ غېرىب چۆلى
ياتار چۈشلىرىدە ئەمەس، ئۆگىدا
مودېلنى ياساپ جەننەتنىڭ...

ئايدىڭ

بىر كۈمۈش تەڭگە
لەيلەپ يۈرەر مۇئەللەقتە يېگانە.
ئېزىلىرىدىن ئاسمان قەھرىدە
كۆرسىتىدۇ نەشپۈتلەر چېچەك...
كائىناتقا يېپىشقان بەستى
چۆپلۈكلەر يېشىدا چاقنايدۇ يارقىن.

ئېقىنلارنىڭ يۈرەكلىرىگە
نەقىش ئويۇپ ئويناق بىر جىلۋە،
مۇزلۇق چوققىلارغا يامىشار ئۇنسىز...
دەرەخلەرگە پاتمىغان كېچە
ساڭگلايدۇ كۆلەڭگە بولۇپ،
ئۆزى دەسسەپ تۇرغان زېمىننى
غەرق مەست قىلىپ،
گۈڭگا رەسىملىرى بىلەن ئاسمانىنىڭ.

كىر ئالغۇسىدا توك ۋە سوپۇنسىز
يۇيۇپ يۈرەر ئاپئاق بىر پەرى
بوشلۇققا يېپىشىپ ئالغان
داغلىرىنى كېچىنىڭ...

ئۇچ شېئىر

ھايات

ئۆرۈلگەن ئابىدە قوۋزاقلىنىپتۇ،
تىنىقلار قۇرۇغان خازانلار بىلەن.

تارالدى قۇياشنىڭ تارالغان چېچى،
ھاياتنى ئويغاتتى بىخ سۈرگەن چىمەن.

بۆشۈك بوپ تەۋرەندى مۈگدىگەن تاغلار،
دەريالار ياڭراتقاچ ئەللەي ناخشىسى
چۈشلەردىن گۈلۈمنى تىلەيدۇ باغلار،
ئاتامدىن گۈل سورار قەلبىم يىغىسى.

ئانامنىڭ كۆز يېشى مەن ئۈچۈن دەريا،
كۈلكىگە كۆنىدۇ بېلىقتەك بوۋاق،
دولقۇنلار قەھرىگە ئىگىلگەن قىيا،
ئاتامنىڭ مېھنىتى تور يايقان قۇلۇاق.

جاپالار چېھرىمدىن كۈلكە ئىزدەيدۇ،
مۈڭۈمدا كاۋاپتەك كۆيەر جۇپ يۈرەك.
مەن بىر ئاي، يۈلتۈز بوپ ئۇلار ئورايدۇ،
مەن قۇياش ئاتام ۋە ئانام نۇرلاردەك.

زېمىنىمدەك ئەبىدى كۆتۈرگىسى بار،
تاغلاردەك مەڭگۈلۈك قالقان بولغۇسى.
ئۇلارنىڭ قۇچىقى ھاياتىمغا يار
كېسەك ئۆي يەنىلا ئاھ تۇرالغۇسى.

چىمەنلەر ئۇستىدە شۇ ئاددىي كۈلبە،
قارىغايلار ئورىغان كۆرۈپ مۇقەددەس.
سۈرىتى ئەسىنەيدۇ غېرىبتەك چۆلدە،
ئارزۇيۇم خۇش ئېيتىپ قارايدۇ بىر پەس.

بۇلۇتلار قويىندا تۇرىدۇ ئۆگزە،
زېمىنىنىڭ باغرىدا ئۇخلايدۇ تۆت تام.
شۇ تاملار ئىچىدە بوۋاق چاغلىرىم،
ھاسىغا تايىنىپ يىغلايدۇ ناخشام.

خىيالىم مۆكۈندى تاغلار باغرىغا
تارىمدا يۇغاندا ئانام تېنىمنى،
تومۇردا دومىلاپ ئاققان بىر قۇياش
سۆيگۈدە تاتلاپ ئۆتتى قېنىمنى.

ئاتلار قەلبىدە تېنىم ھامىلە،
ئانلار ئاھىدا مۆڭلىرىم ناخشا.
ھاياتىم ھەر ئىنسان ساڭا ئابىدە،
خالىساڭ يۈرەكتە مۆگدەپ ياشا.

ئابىدە

1

ماتەمدار قەبرىنداشلار ئاق بۇلۇتتەك،
ئېپ ماڭدى بىر جەسەتنى قۇياش كۆرۈپ؛
كۆزلەردە چايقىلىدۇ ئەزىم دەريا،
قايتقاندا يەرلىكىگە ئۇنى كۆمۈپ،
يۈلتۈزلار گىرەلەشتى كىرپىكلەرگە،
قامەتلەر تولغىنىدۇ چاقماقسىمان.
ئاھىمىز يامغۇر بولۇپ سىڭدى يەرگە،
مۇسىبەت تونى كىيگەن چەكسىز ئاسمان.

2

بىر ئاچچىق شامال تىنماس قەبرىگاھتا،
ھىجرانلىق يىغلار بار ئاشۇ يەردە؛
دۇئادا تىنچىتىدۇ گاھىلىرى،
ھەسرەتلىك تىنىقلارنى ھەر سەھەردە.
دۇئا قىپ، ياغ پۈرتىپ، نەزىر قىلىپ،
تەسەللى بېرىشىدۇ مۇسىبەتكە؛
ئابىدە بولالامدۇ قەبرىندىشىم،
بۇ ئىشلار مەرھۇم باغرىڭ شۇ ــ جەسەتكە!؟

3

مەنمۇ بىر شىبەن تاشنى ئابىدە دەپ،
قەبرىلەر ئارىسىغا قويۇپ قويدۇم،

سەردىشىم نام - ئەمەلى، شەرىپىنى
يۈرىكىم تېپىشىدە ئويۇپ قويدۇم.
ھەر ئىنسان كۆمۈلىدۇ بىر قەبرىگە،
بەزىلەر كۆمۈلىدۇ ئەل قەلبىگە؛
گاھىلار ياتالمايدۇ قەبرىدىمۇ،
كۆمۈلۈش لايىق بولغاچ ئەل قەھرىگە،
سەردىشىم مۇسىبىتى لېكىن باشقا،
ئېھرامىلار تۇرغۇزساقمۇ قەبرىسىگە،
بەدىلى بولالمايدۇ ھېچ ئەجرىگە.

* *

ئانا يەر بىر ئىنساننى قۇچاقلىغاچ،
بىر قەبرە ئانا يەرنى باغاشلىدى؛
قەبرىگە ئابىدىنى تىكلەلمىگەچ
مىليونلاپ يۈرەك يىغلاپ كۆز ياشلىدى.

ھەر كۈنى كەچتە

ھەر كۈنى كەچتە
ئانام كۆكسىنى تىكشاپ ياتىمەن.
ھىدىنى پۇراپ،
ئۇپۇق قويىنىدىن قۇياش تاپىمەن،

ھەر كۈنى كەچتە
ئانام كۆكسىنى تىكشاپ ياتىمەن.
قورۇقنى ساناپ،
تارىم سۈيىدەك تىمتاس ئاقىمەن.

ھەر كۈنى كەچتە
ئانام كۆكسىنى تىكشاپ ياتىمەن.
چاچلىرىنى تاراپ ئاۋايلاپ،
تەڭرى تېغىنى ئەسكە ئالىمەن.

ھەر كۈنى كەچتە
ئانام كۆكسىنى تىكشاپ ياتىمەن،
كۆيىنى ئاڭلاپ،
رىۋايەتلەرنى ئويلاپ قالىمەن.

* *

ھەر كۈنى كەچتە، ھەر كۈنى كەچتە،
ئانام كۆكسىنى تىكشاپ ياتىمەن.
.....

ئەنۋەر ئوسمان

مېنى روھسىزدىن ئەزدە تۇتلار

(نەسىر)

- ئۇشخانىدا دائىم ئاڭلايدىغىنىم، كىمدۇر بىرىنىڭ كىتاب يېزىپ تالقىشقا سازاۋەر بولغانلىقى، يەنە بىرىنىڭ ئوقۇتۇشتا نەتىجە يارىتىپ «شەرەپ سەھنىسى» دىن ئورۇن ئالغانلىقى، قەيەردىدۇر يەنە بىرسىنىڭ ئاجايىپ تەسىرلىك ئۇشلارنى قىلىپ باشقىلارغا ئۈلگە بولغانلىقىدەك خەۋەرلەر ئىدى. بۇنداق ئۇشلار قولۇمدىن كەلمىگەچكە بۇ ھەقتە كى ئۇچۇرلارنى ئاڭلىسامىلا قۇيقا چاچلىرىم تىك بولۇپ كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئازاب ۋە زېرىكىش ئىچىدە كۈننى ئاران كەچ قىلاتتىم - دە، ئۇشتىن چۈشۈپلا گويا كى مەست ئادەملەردەك بېشىم قايغان تەرەپلەرگە كېتىپ قالاتتىم. بۇنداق چاغلاردا ھېچكىم مېنىڭ مەستلىكىمدىن گۇمان قىلمايتتى.

بۇگۈنمۇ شۇ ئادىتىم بويىچە كوچا ئايلىنىپ يۈرۈپ، نامى ھەممىگە تونۇشلۇق «كەيپ سۈرۈش مەيخانىسى» ئالدىغا كېلىپ قاپتىمەن. ئۇ يەردە بىرقانچە ئۇلپەتلىرىم بىلەن ئۇچراشتىم. بىز مەيخانىغا كىردۇق. مەيخانا شۇنچە چوڭ بولۇشىغا قارىماي «كەيپ سۈرۈش» ئۇچۇن كىرگۈچىلەر بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ياشلار بولۇپ، بەزىلىرى ئۆزىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلىشمەيتتى. يەنە بەزىلىرى كىملەرنىدۇر ئارقىسىدىن ئىللايتتى. بۇ ھال مېنىڭ كەيپلىكىمنىڭ شىددەت بىلەن ۋايىغا يېتىشىگە مەدەت بولدى.

مانا ئەمدى مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ قەيەردە تۇرۇۋاتقانلىقىمنى بىلمەيمەن.

تېخى بايىلا كۆزلىرىمنى چاقنىتىپ تۇرغان كوچا چىراغلىرىنىڭ جىلۋىدار نۇرلىرى قاياققىدۇر غايىب بولغان. مەن بىلەن ھەر كۈنى دېگۈدەك «ھايات پەيزى» نى بىللە سۈرۈپ كېلىۋاتقان «ئاق كۆڭۈل» ئۇلپەتداشلىرىمۇ بىردەمدىلا نەگىدۇر يوقالغانىدى. مەن گويا كى قاراڭغۇ تۇگمەن ئىچىدە ھاياتلىق ئۇچۇن تىرمىشىۋاتقان قارا قۇغۇزلار- دەك ئۇياق - بۇياقلارغا مۆدۈرۈپ، يىقىلىپ - قوپۇپ، بىر خىل تەشۋىش، قورقۇنچ ئىچىدە كېتىۋاتىمەن...

مانا كۆز ئالدىمدا چەكسىز كەتكەن سازلىق، ئەترايىمىدا يول تاپالمای تەمتىرەپ يۈرگەن ناھايىتى نۇرغۇن بىچارە ئادەم. بۇلارنى كۆرۈپ قورقۇنچلىرىم بىردىنلا يوقاپ، قانداقتۇر بىر ئىش ئېسىمگە كەلگەندەك بولدى: «توغرا، ــ دېدىم مەن ئۆز - ئۆزۈمگە، ــ بۇ مەن ئۈچۈن ئەڭ ياخشى پۇرسەت. ئەگەر بۇلارنى قۇتقۇزۇۋالالىسام، مېنىڭ بۇ «قەھرىمانلىقىم» ئالدىدا باشقىلارنىڭ «ئۇنداق تۆھپىلىرى» نېمىگە ئەرزىيتتى!» شۇنداللا مەن قەھرىمان دانكونى ئەسلىدىم ۋە ئۇلارغا قاراپ بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىرىدىم:

ــ بۇرادەرلەر، يۈرۈڭلار، مەن سىلەرگە يول باشلاپ بېرەي!

بىراق، ھېچكىم مېنىڭ سۆزۈمگە پەرۋا قىلمىدى. مەن بۇ «غەلىتە» پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ، ئۇلارنى سۆزۈمنىڭ راستلىقىغا ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن دەرھال كۆكرىكىمنى يارىدىم - دە، يۈرىكىمنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئېگىز كۆتۈردۈم. ئەپسۇسكى، يۈرىكىم دانكونىڭ يۈرىكىگە زادى ئوخشىمايتتى. دېمەك ئۇ ئەتراپىنى يورۇتالمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ مەن ئۆز - ئۆزۈمگە تەسەللى بېرىپ، «چىراغ ئۆزىنى يورۇتمايدۇ» دېگەن سۆزنى كۆپ ئاڭلىغان ئىدىمغۇ! توغرا، يۈرىكىم مېنى يورۇتمىغان بىلەن باشقىلارغا چوقۇم ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىۋاتىدۇ، دېدىم - دە، پۈتۈن كۈچۈم بىلەن يۈگۈردۈم. ئارقامدىن نۇرغۇن جان ئىگىلىرى ماڭا ئەگىشىپ كەلمەكتە ئىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ بۇ ئاجايىپ قەيسەرلىكىمدىن ھاياجىنىمنى باسالمىدىمۇ قانداق، ئۇشتۇمتۇت يىقىلىپ چۈشتۈم. ئەپسۇسكى، ھېچكىم مېنى يۆلەپ قويمىدى، قانچە تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسامۇ، ئورنۇمدىن تۇرۇشقا ماغدۇرۇم يەتمىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ماڭا ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ پەرۋاسىزلا يىراقلاپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا تازا ئاچچىقىم كەلدى - دە، ئىچىمدە ئەسەبىيلەرچە تىل يېغدۇرۇشقا باشلىدىم.

بىردىنلا كۆز ئالدىمدا ئاقۇش تۇتەك پەيدا بولدى. مەن قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم. ماڭا ئانچە يىراق بولمىغان جايدا ئېگىز - پەس قەبرىلەر، قەبرە ئەتراپىدا باشسىز تەن، گەۋدىسىز باشلار كېپەنلىرىنى سۆرۈشۈپ، ئۇياقتىن بۇياققا ئۆتۈشمەكتە ئىدى. قۇلقىم تۇيۇدە قانداقتۇر چۈشىنىكسىز ۋە ئىنتايىن ۋەھىمىلىك، غەلىتە ئاۋازلار. مەن بۇ مەنزىرىدىن قورقۇپ غال - غال تىترىگىنىمچە كۆزلىرىمنى چىڭ يۇمدۇم: توۋا، مەن، دانكو بولماقچى ئەمەسمىدىم؟ قەبرىستانلىققا قانداق كېلىپ قالغاندىمەن؟ سازلىق تىنكىلەرنى قۇتۇلدۇرىمەن، دەپ ئۆلۈكلەرگە يول باشلىغىنىم، ئا Q چە غالىبانىلىق، دۇنيا خوتچە ئەخمىقانىلىق بولماي نېمە؟

مەن ئۆز قورقۇنچلىرىمنى يوشۇرۇش‌ۋە بۇ قاباھەتلىك رېئاللىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچۈمنى يىغىپ ناھايىتى تەسلىكتە ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، باش ۋە گەۋدىلەرگە قاراپ تىترەڭگۈ، بوغۇق ئاۋاز بىلەن خىتاب قىلدىم:

ــ ھەي ئەرۋاھلار، ئاڭلاپ تۇرۇڭلار. مەن سىلەرنى يولدىن ئېزىپ قالغان كىشىلەر ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ھاماقەتلىك قىلىپ قويۇپتىمەن. گۆرۈڭلارغا كىرىپ كېتىڭلار! ئەمدى سىلەرگە يول باشلاپ بېرەلمەيمەن! مەن شۇنداق دەۋېتىپ چىققىنىچە تەرگە چۆمۈپ كەتتىم. تۇساتتىن ھاۋا قاتتىق گۈلدۈرلەپ، چاقماق چاقىنىدەك بولدى.

مەن تېخىمۇ قاتتىق سارىسىمگە چۈشۈشكە باشلىدىم. ئارقىدىنلا دەھشەتلىك كۆلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. شۇنان ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ، نەپىسىم قىسىلغاندەك بولدى. مەن ئۆز ھالىم بىلەن قىلىۋاتقان پەيتىتە قۇلقىم تۈۋىدە ناھايىتى ئاچچىق، ئەمما، نەشتەردەك ئۆتكۈر سۆزلەر جارانلاشقا باشلىدى.

— رەھمەت ساڭا ھاماقەت، سەن بىزگە يول باشلاپ بەرمەكچىمىدىڭ؟ شۇنى بىلگىن كى، يولدىن ئازغان ئەخمەق بىز ئەمەس، بەلكى سەن! سەن تېخى شۇ ئەپتىڭ بىلەن باشقىلارغا يول باشلىماقچى، ئۇلارنى قۇتۇلدۇرماقچى بولۇۋاتامسەن؟ ھا... ھا... ھا... تولىمۇ كۈلكىلىك ئىشقۇ بۇ! ئوغلۇم، ياخشىسى، سەن باشقىلارنى قۇتۇلدۇرمەن، دەپ ئاۋارە بولماي، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى قۇتقۇزۇۋال! ئېيتقىنا ئوغلۇم، سەن ھازىر ئۆزۈڭ ئىڭ قەيەردە تۇرۇۋاتقانلىقىڭنى بىلەمسەن؟ ئاللا سېنى قانداقلارچە ئادەم قىلىپ يارىتىپ قويغاندۇ؟! ئاڭلاپ تۇر، ئۆزى مېڭىش ئۈچۈن يول تاپالمايى قىينىلىۋاتقان ئادەم ھەرگىزمۇ باشقىلارغا يولباشچى بولالمايدۇ...

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۆزۈمنىڭ ناھايىتى چوڭقۇر بىر ئازگال ئىچىدە ياتقانلىقىمنى بىلدىم. ئېھتىمال ئاشۇ سۆزلەر باشلىنىشى بىلەنلا تېنىمىنىڭ ئۆتمە تۆشۈك بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ «قوغدىنىش» يۈزىسىدىن بۇ يەرگە دومىلاپ چۈشكەن بولۇشۇم مۇمكىن. مەن ئەمدىلا ئۈيقۇدىن ئويغانغان كىشىدەك ئازگال تامىلىرىغا تايىنىپ ئاستا ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، قىلمىشىمغا تۆۋە قىلىپ، ئۇلاردىن كەچۈرۈم سوراشقا باشلىدىم.

— ئەي شەھىتلار، ياق، ئۇلۇغلىرىم... ئە... ئەجدادلىرىم مېنى كەچۈرۈڭلار، مەن سىلەرنى بىئارام قىلىپ قويدۇم. بۇنىڭ ئۈچۈن دوزاختا كۆل بولۇشقا لايىقمەن،— ئاخىرىدا نېمە دېيىشىمنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدىم. بىردەم جىمجىتلىقتىن كېيىن ھېلىقى غايىبانە ئاۋاز قايتا جارانلاشقا باشلىدى:

— شۇنداق، توغرا ئېيتتىڭ ئوغلۇم. بۇ ئالەمدە سەندەك ياشىغانلار دوزاختا كۆل بولسىمۇ ئازلىق قىلىدۇ. بۇنداق ياشاش «بەندە» نىڭ ئىشى. «بەندە» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلەمسەن؟ ئەگەر سەن ئۆزۈڭنى «ئادەم» ھېسابلىساڭ ياشاش ئادىتىڭنى ئۆزگەرتىشىڭ كېرەك. ھازىرقىدەك ياشىساڭ سەندەكلەرنىڭ بولغىنى زېمىنىمۇ ئېغىر يۈك. بولدى، سېنى كەچۈردۈقمۇ دەيلى، لېكىن بىز كەچۈرگەن بىلەن ئاللا كەچۈرمەيدۇ. زاماندىشلىرىڭ، جۈملىدىن ئەۋلادلىرىڭ كەچۈرمەيدۇ. سەن شۇلارغا يۈز كېلەلەمسەن؟ ئىشەنمىسەڭ ئۆز ئەپتىڭگە ئوبدان نەزەر سېلىپ باق! ئەنە، سەن تېنىڭنى ئىنتايىن يىرگىنىشلىك بىر نەرسە بىلەن بۇلغىۋاپسەن. ئەگەر ئۇنى تېزدىن يوقاتمىساڭ، كېيىن قاتتىق پۇشايمانغا قالىسەن، چىداپ بولغۇسىز دەرىجىدە ۋىجدان ئازابى تارتىسەن!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران قالدىم. مەن ئۆز ئەپتىمگە خېلى سىنچىلاپ قارىغان بولساممۇ، بىرەر غەلىتە نەرسىنىڭ بارلىقىنى سېزەلمىدىم. بىراق دەسلەپ «سازلىقتىكىلەر» گە يول باشلاپ ماڭغاندا يۈرىكىمنىڭ يورۇقلۇق چىقارمىغانلىقىنى ئەسلەپ، ئۇنى بۇلۇغانغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم - دە، ئۆزۈمگە قىلىۋاتقان بۇ خىتابىنىڭ توغرىلىقى

نى خىرە - شىرە بولسىمۇ ھېس قىلىپ، ئۇلارغا تەشەككۇر بىلدۈرۈش مەقسىتىدە دۇئاغا قول كۆتۈردۈم؛

— رەھمەت سىلەرگە، ئۇلۇغ ئەجدادلىرىم...

— ھا... ھا... ھا... تولىمۇ ئەقىلسىزلىك قىلىۋاتسەن ئوغلۇم، سەن ھازىر ئەجدادلىرىڭغا ئەمەس، تېنىڭدىكى نىجاسەتنىڭ مەۋجۇدلۇقىغا تەشەككۇر بىلدۈرۈۋاتسەن. يۈر ئوغلۇم. يۈر، ئالدى بىلەن تېنىڭدىن نىجاسەتنى يوقات، ئۆزۈڭنى پاكلا، ئاندىن ئەجدادلىرىڭغا دۇئا بىلەن ئەمەس، ئەجىر - مېھنەتىڭ بىلەن جاۋاب قايتۇر، مانا بۇ سېنىڭ ئۆمۈر بويى ئوخلىماي قىلغان ئىبادىتىڭدىنمۇ نەچچە ھەسسە ئارتۇق...

بۇ گەپ ئاخىرلىشىشى بىلەن تەڭلا ھېلىقى ئاقۇش تۇمانلار بارغانچە يىراقلاپ، ئاستا - ئاستا خىرەلىشىشكە باشلىدى. كېيىن تەلتۆكۈس يوقالدى. گەرچە مەن ئۆزۈمگە خىتاب قىلۋاتقان بۇ ئۇلۇغ روھ ئىگىلىرىنى كۆرەلمىگەن بولساممۇ، لېكىن ئۇلار مەنىدە نۇرغۇن سوئاللارنى قالدۇرۇپ كەتتى.

كىمدۇر بىرىنىڭ بېشىمنى قاتتىق سىلكىپ ئەنسىز ۋاقىرىشىدىن چۆچۈپ بېشىمنى كۆتۈردۈم - دە، ھەيران بولغان ھالدا يېنىمدىكى كىشىگە قارىدىم. ئۇ دەل مېنى بۇ يەرگە باشلاپ كىرگەن ئۇلپەتلىرىمنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ كۆزۈمگە تىكىلىپ تۇرۇپ:

— ئادىشوي، نېمە بولدى ساڭا، ئادەمنى قورقۇتۇپ نېمىلەرنى دەۋاتسەن؟— دېدى. مەن ھاڭ - تاڭ بولۇپ، ئۇنىڭغا جاۋابمۇ بەرمەستىن ئەتراپىغا نەزەر سالدىم. مەن تۇرۇۋاتقان بۇ جاي قەبرىستانلىق بولماستىن، دەل ھېلىقى ھەممىگە تونۇشلۇق «كەيپ سۈرۈش مەيخانىسى» ئىدى. مەيخانىنىڭ ئىچىنى تاماكىنىڭ تۈتەكلىرى قاپلاپ كەتكەچكە بۇ يەردە دەلدەڭشىپ يۈرگەن مەستلەر ماڭا ھېلىقى تۈتەكلەر ئارىسىدا كېپەنلىرىنى سۆرىشىپ ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇرغان «جەسەت» لەرنى، قۇسۇقلىرىغا ياندىشىپ، پۇشۇلداپ ياتقانلار بولسا ھېلىقى ئېگىز - پەس قەبرىلەرنى ئەسلەتتى. بۇ يەردىن چىقىۋاتقان ئاۋازلار بىردىنلا مېنى يەنە قورقۇمسىرىتىپ قويدى. چۈنكى مەن تەسەۋۋۇرۇمدىكى رېئاللىق بىلەن كۆز ئالدىمدىكى رېئاللىقنى ئارىلاشتۇرۇپ قويۇۋاتاتتىم. مەن ئاخىرى بۇ بۇرۇخىتۇملۇقتىن بىزار بولۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم - دە، يېنىمدىكىلەرگە زۇۋانمۇ سۆزىمەستىن، مەست روھىمغا شىپا ئىزدەپ سىرتقا قاراپ ماڭدىم. كېتىۋېتىپ ھېلىقى سۆزلەر ئېسىمگە كەلدى. ئۆز ئەھۋالىم، تەقدىرىم ئۈستىدە ئويلىنىپ قالدىم: مەن راستىنلا بۇ ئالەمگە ئارتۇقچە يارىتىلىپ قالغان ئادەممۇ؟ تېنىمدىكى «نىجاسەت» زادى قانداق نەرسىدۇ؟ قانداق قىلغاندا ئۇنى ۋۇجۇدۇمدىن تەلتۆكۈس يوقىتىپ، ئۆزۈمنى پاكلاپ، ئادەمدەك ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالارمەن؟ زامانداشلىرىمنىڭ، ئەۋلادلارنىڭ، ئەجدادلارنىڭ مەدھىيىلىشىگە ئېرىشەرلەرمەن؟!

گەرچە مۇشۇ مىنۇتتا بۇ سوئاللارغا باشقىلارنى قانائەتلەندۈرەلىگۈدەك جاۋاب بېرەلمىسەممۇ، ھەر ھالدا خېلى چوڭقۇر بىر ھەقىقەتنى بىلىۋالغانىدەك بولدۇم. ئۆزۈندىن بۇيان ھەسرەت ئوتىدا پۈچىلىنىپ كېلىۋاتقان يۈرىكىم، ئەمدىلىكتە خۇشاللىقىمغا تەڭكەش بولغاندەك رىتىملىق سوقماقتا ئىدى.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

ئەسلەر

دېڭىز

دېڭىزغا ئۇزۇن يىللاردىن بېرى تىكىلىپ قاراۋاتىمەن. ئۇ نېمىشقىدۇر سۆرلۈك شارقىرايدۇ. ھەر قېتىم خادا تاشلارغا ئۇرۇلغاندا چاچرىغان بۇرغۇن خىيالىمنى نەم شامالغا يەم قىلىۋېتىدۇ. گاھىدا شىددەتلىك دولقۇن، چايكىلارمۇ خىيالىمنى قايتۇرۇپ كېلەلمەيدۇ.

دېڭىز بەئەينى مېنىڭ قەلبىم. مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراۋاتىمەن. ئۇ سۆرلۈك شارقىرايدۇ. ئەپسۇس، ھازىرغىچە دېڭىزنىڭ تىلىنى بىلەلمىدىم.

يۇلغۇن چېچىكى

فېۋرالنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى. ئاچچىق شىۋىرغان قۇم دولقۇنلىرىنى ئۇچۇرتۇپ كەتمەكتە. چېچەرقۇتتىن تىكىلگەن ئۇزۇن يەكتەكمىنى ۋە سالۋا تۇمىقىمنى قۇم دۆۋىسىنىڭ يېنىغا سېلىپ قويدۇم ـ دە، ئۆرۈك ياغىچىدىن ساپلانغان پالتامنى خۇددى چاچىلىرى چۈۋۈلغان دەرۋىشكە ئوخشاش، شاخلىرىنى يېيىپ ياتقان يۇلغۇننىڭ غولىغا ئۇرۇدۇم. مەن كۆچەپ پالتا ئۇرغان يۇلغۇننىڭ غولىدىن خۇددى بالىسىدىن ئايرىلغان ئانىنىڭ يېشىنى كۆرگەندەك بولدۇم. بۇرۇلداپ چىقىۋاتقان ياش دېڭىزنىڭ غەزەبلىك قايناملىرىنى ئەسلىتەتتى. نېمە ئۈچۈندۇر، كېسىلەي دەپ قالغان يۇلغۇننى سوغۇق شامالغا تاشلاپ بېرىپ، چۆللۈككە كېتىپ قالدىم.

ئىيۇل ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى. مەن جاڭگالغا كېتىۋېتىپ، ھېلىقى يۇلغۇننى ئۇچراتتىم قالدىم. ئۇ چېچەكلىگەنىدى. ئۇنىڭ تۈز قانىتىغا ئوخشاش يېيىلغان شاخلىرى قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا مەغرۇر قانات كېرىپ تۇراتتى. مەن نېمىنىدۇر ھېس قىلغاندەك بولدۇم ۋە كەچكى شەپەقتىن ھەللەنگەن بارخانلارغا سىڭىپ كەتتىم.

يول

ئالدىمدا يول، ئەتراپىمنىڭ ھەممىسى يول. مەن ھېچقايسىدا ماڭمىدىم. چۈنكى مەن يول ئىزدەۋاتقان يولۇچى. مەن بىلگەن يولۇمچە مېڭىۋەردىم. قارىسام ئىزىمدىن يەنە بىر يولنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ھېس قىلدىم ۋە بۇ يول بىلەن داۋاملىق مېڭىۋەردىم.

گۈزەللىك

شېرىن چۈشلىرىم، تاتلىق ئەسلىمىلىرىم تۈمانلىق قەلبىمنى ئاۋۇنداۋرالمىدى. نېمشقىدۇر مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان شېئىر ئوقۇش، مۇزىكا ئاڭلاشمۇ خۇشياقمايتتى. تىت - تىتلىق ئىچىدە تاشقارقى ئۆيگە چىقتىم، چىقتىم - يۇ، بۆشۈكتىكى بوۋىقىمنىڭ كۆزىدىكى نۇرنى، چېھرىدىكى تەبەسسۇمنى كۆردۈم. قەلبىم بىردىنلا قۇياشلىق ئاسمان دەك يورۇپ كەتتى. مەن تۇنجى ئاتىلىق مېھرى - مۇھەببەت بىلەن بالىغا جىلمايدىم ۋە گۈزەللىكنىڭ نېمىلىكىنى ھېس قىلغاندەك بولدۇم.

ھايات كۈيى

بىزنىڭ يۇرت تولىمۇ قۇرغاق ئىدى. شۇڭلاشقىمىكىن، ياز كۈنلىرى ھاۋا خۇددى تونۇردەك قىزىپ كېتەتتى. بىز بۇنداق مەزگىلدە كۈن بۇيى سۇغا چۆمۈلەتتۇق، دەريا بويلىرى، كۆل بويلىرىدىكى چۆمۈلىلەرنىڭ ئۆزىدىن چوڭ نەرسىلەرنى سۆرەپ كېتىۋاتقىنىنى تاماشا قىلاتتۇق. ئۇلارنى قىزىق قۇم بىلەن كۆمۈشەتتۇق. كۆمگەندىمۇ راسا كۆمەتتۇق. لېكىن ئۇ بىردەمدىن كېيىن نەدىندۇر تېشىپ چىقاتتى - دە، يولىغا راۋان بولاتتى. بىز قىزىقسىنىپ يەنە كۆمۈشەتتۇق. ئۇنىڭ يامانلىقىدىن ھەيران قېلىشاتتۇق. يىللار ئۆتكەنسېرى شۇ بالىلىقنى سېغىنىدىغان بولۇپ قالدىم. بارا - بارا شۇ كىچىك جانلىق قەلبىمدە بىرخىل ھاياجان ھېسلىرىنى قوزغايدىغان بولۇپ قالدى. نېمىشقىدۇر بىرەر قېتىم مەسىلىگە دۇچ كەلگىنىمدە، ھاياتتىن بەزگىنىمدە شۇ كۆرۈنۈش كۆز ئالدىمدا ئامايان بولاتتى - دە، ۋۇجۇدۇمدا غايىبتىن سېھرىي كۈچ پەيدا بولاتتى ۋە تۇمۇرلىرىمدا قانلار دولقۇنلىنىپ، ھايات يولۇمنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئۇندەيتتى. شۇڭا بۇ كۆرۈنۈشنى ھەر قېتىم ئەسلىگىنىمدە، خۇددى جۇشقۇن ھايات كۈيىنى ئاڭلىغاندەك، شادلىق تۇيغۇسىدا ئۆپۈۋقا كۆز تىكىدىغان بولۇپ قالدىم.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

ئابدۇقادىر جالالىدىن

چالا كۆيگەن رىسالە

(نەسىرلەر)

سەپسەتە

— سەن كىم؟ — دېدىم ئۇنىڭغا.

— تونۇمايسۇاتامسەن؟ — ئۇ رودىپايىدەك كۆلۈمسىرىدى، ئۇنىڭ چىرايى ھەسرەتلىك ھەم ۋەھىمىلىك ئىدى.

بۇ مېنىڭ ئۇنى تونجى قېتىم كۆرۈشۈم بولسىمۇ، قاراپلا تونۇۋالدىم. ئۇ يەنە سۆزلەشكە باشلىدى:

— سەكراتقا چۈشكىنىمدە، بىر سىقىم قۇمنى سىقىمداپ تۇرۇپ، ئاللادىن قۇمدەك كۆپ ئۆمۈر بېرىشىنى تىلىگەنىدىم، تەلىپىم ئىجابەت بولدى. بىراق، ئەڭ زور سەۋەنلىكىم شۇكى، مەن ئاللادىن ياشلىقىمنى تىلەپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. قاچان تۇغۇلغىنىمنى بىلمەيمەن، ھازىرغىچە سەكراتتا ياشاۋاتىمەن.

— سېنىڭ كۆتىدىغان بىرەر ئارزۇيۇڭ يوقمۇ؟

— ھەي، بۇنداق ھاياتتىن تولىمۇ بەزدىم. ئۆلۈشنىلا ئارزۇ قىلىمەن. بىراق، ئاللا تەرىپىدىن ئۇنتۇلۇپ كەتتىم.

تىلاۋەت

تىرىكلەردىن قورقىغانلار ئۆلگەنلەرنىڭ ئەرۋاھىدىن قورقىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ دۇنيا ئۆلگەنلەرنىڭ روھىغا ئاتاپ كۆيدۈرۈلگەن ياغلارنىڭ بۇسى بىلەن تولغان.

مەنمۇ ئەرۋاھلارنىڭ بەختسىزلىكى ئۈچۈن قايغۇرۇپ، شادلىقىمنىڭ ھەممىسىنى قۇربان قىلىپ بولغانىمەن. ھەتتا ئوتۇن يېتىشمىگەندە، كىيىمىنىمۇ ئەزدىرىچىراغ ئوچىقىغا قالۇۋەتكەنمەن. بىراق مېنىڭ تامامەن قۇربان بولغان شادلىقىمنىڭ قەبرىسى بارمۇ - يوقمۇ، بۇنى بىلمەيمەن.

بولسمۇ، ئۇنى كۆمۈپەيكۈم قىلمۇمتىمەن.

ماڭا قالغىنى يېرىم ناشۇدلۇق. مەن ئۇنىڭ مەۋجۇدلۇقىدىن دېرەك بېرىدىغان بىرەر ئالامەتنىڭ بولۇشىنى خالىمايمەن. ئەگەر بارلىقىنى سېزىپ قالسام، ئۇنىڭمۇ كۆلىنى كۆكسە سوروۋېتمەن. چۈنكى، ھاۋادا ۋىزىلداپ ئۇزۇپ يۈرگەن بۇسلاردىن تولىمۇ بىزارمەن.

مەن ئۆلگەنلەرنىڭ يۈز خاتىرىسى ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئۇلاردىن تىلەپ ئولتۇرمايمەن. پەقەتلا بۇ پايانسىز زېمىنده مېنىڭ قەبرەمنىڭ بولماسلىقىنى تىلەيمەن. قەبرىستان گۈللىرىنىڭ ئۆسۈشىنى، غۇنچىدە ئېچىلىپ تۇرۇشىنى خالىمىمۇ، ئۇلار ئېچىلىۋەردى. بۇ — مېنىڭ نېسىۋەم.

زېمىن بىر - بىرىگە زەرپ بىلەن ئۇرۇلغان پۇت - قوللارنىڭ دۆۋىسى. مەن ناخشۇەن. مەغپىرەت قىلغىن، پەرۋەردىگار!

رىسقى

ئالدىمدا دېرىزە، تامسز دېرىزە، مەن شۇنداق بىر ئۆينىڭ ئىچىدە.

دېرىزىنىڭ سىرتىدا بىر تۇپ چىلان دەرىخى، ئاۋازىم يەتمەيدىغان نېرىدا. چىلان دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى بارمۇ - يوقمۇ، بۇنى بىلمەيمەن. بىراق زاۋال يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، چىلان دەرىخىنىڭ ناھايىتى زورىيىپ، پەلەكنىڭ قەرىگە شاخلىنىپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى، مېۋىسىنىڭ چوغدەك جۇلالاپ تۇرغانلىقىنى كۆرىمەن. شامالدار دېرىزەمنى چېكىپ ئۆتتى، بىرقانچە ناتونۇش قۇشلارمۇ غۇي قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئۇلار پەرۋاز قىلغان ھاۋا بوشلۇقىدا چىلانغا ئوخشاش بىر نەرسىلەرنىڭ لەيلەپ قالغانلىقىنى كۆردۈم. بۇ چىلانمۇ ياكى چىلانغا ئوخشايدىغان نەرسىمۇ، بۇنى بىلمەيمەن.

مەن ئۇشتۇمتوت ئېسىمگە ئالدىم، يۈرىكىمنىڭ چىلاندەك قىپقىزىل ئىكەنلىكىنى ئېسىمگە ئالدىم. لېۋىمنى تامشىپ قويۇپ، كۆكرىكىمگە قولۇمنى ئۇزاتتىم. نېمە!؟... جەننەت؟! ھا - ھا - ھا... مەن رىسقىمنى تاپقانىدىم.

قەھرىمان

ئاللا ئۆزىنىڭ مۆمىن، ئىخلاسمەن بەندىلىرىگە ھەددىدىن زىيادە شاپائەت قىلىدۇ، ئۇلارغا ھەرقانداق ئىشىكىنى كەڭىتاشا ئېچىۋېتىدۇ. بىراق، مەن ئەڭ قورقۇنچاق بەندىسى بولغاچقا، بوسۇغىدىن ئۆتكەنده ھوشۇمدىن كېتىمەن. ئالەم شۇنچە كەڭ بولسىمۇ، ئادەملەر مېغىلدىشىپ يۈرۈپتۇ، شەھەر رەستىلىرىدە قەسىرلەر كۆپەيدى، مەن ئۇلارنىڭ ۋەۋىسكىلىرىنى ئوقۇشقا ئۇلگۈرەلمەيمەن، ھەتتا قاراشقىمۇ پېتىنالمايمەن. ئىشىكلەر شۇنچە تولا، بىراق، مەن شۇنچە تىخۇ يۈرەك.

ماشىنىلار چەۋەندازىدەك ئالدىدىن غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ

تۇ. قەھرىمانلارنىڭ ئىش ــ ئىزلىرى تارىخ-
نىڭ چىرىپ كەتكەن ۋاراقلىرىدا ئار-
سىنىپ تۇرۇپتۇ. دەر ھەقىقەت، يېڭى
قەھرىمانلىقنىڭ ئىشكىلىرىمۇ ئېچىلىپ
تۇرۇپتۇ:

ئۆزىنىڭ يۇرىكىنى يۇلۇپ ئېلىپ،
مەشئەل قىلغانلارمۇ قەھرىمان، قەھرىمان-
لارنى تەتقىق قىلغانلارمۇ قەھرىمان،
قەھرىمانلار ئۈستىدە گەپ ئاچقانلارمۇ
قەھرىمان...

زېمىن شۇنچە كەڭ، يوللار شۇنچە
تولا، ئەلۋەتتە، بۇنىڭغا بېقىپ، بۇلۇڭ-
پۇچقاقلارمۇ تولا. مەن بىر بۇلۇڭدا تۇ-
رۇپ، قەھرىمانلار ھەققىدە گەپ قىلماسلىق-
نى، ھەتتا ئويلىماسلىقنى نىيەت قىلدىم. تۇڭا،
بۇ مېنىڭ قەھرىمانلىق دەۋرىدىكى گۇناھىم.

ئىمتىھان

جاللات ماڭا قامچىسىنى كۆرسىتىپ
تۇرۇپ سورىدى:

ــ بۇ نېمە؟

مەن گەپ قىلمىدىم.

جاللات دېۋەيلەپ كېلىپ، ماڭا
تىكىلىپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن قۇيۇلۇ-
ۋاتقان قىپقىزىل قانىنى كۆرۈپ، شۇركە-
نىپ كەتتىم. ئۇ قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ
تۇرۇپ يەنە سورىدى:

ــ بۇ نېمە؟

مەن ئۇنچىقمىدىم. راستىنى ئېيتە-
قاندا، مېنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى يوقاتە-
قان مەنىۋى كۆزۈم ئۇنىڭ قامچا ئىكەن-
لىكىنى بىلمەيتتى. چارس قىلىش بىلەن
تەڭلا بىر ئوت دولقۇنى تېنىمگە تارىدى،
مەن بۇنداق ھارارەتنى ئۆمرۈم بويى
كۆرۈپ باقمىغانىدىم، گۈرۈلدەپ كۆ-
يۈۋاتقان ئوتنىڭ ئىچىدىن ھېلىقى تو-
نۇش ئاۋاز كەلدى:

ــ بۇ نېمە دەۋاتىمەن!؟

ــ ئوت!

ــ نېمە؟

ــ ئوت!

ئوت ئۇلغىيىشقا باشلىدى، تىترەۋاتـ
قان بەدىنىمگە ماگما سۈيۇقلۇقى چېلەك-
لەپ قۇيۇلغاندەك بولدى. مەن ئالەمدەك
كەڭ ئوتنىڭ ئىچىدە ئېزىپ قالغاندەك بول-
دۇم. ۋاقىت ۋە ماكان ھەققىدىكى سەزگۈ-
لىرىمنى يوقاتتىم. بىراق كۆكرىكىمنىڭ
ئىچىدە مۇزدەك بىر نەرسە تېخىمچە تۇرغان-
دەك قىلاتتى. خۇدا، شەيتاننىڭ جەننىتىنى
بەرگىنىڭگە مەك قەتلى شۇكرى!

ــ بۇ نېمە دەۋاتىمەن!؟ ــ بۇ ئاۋاز
يەنە يىراق بىر يەردىن كەلدى.

كۆكرىكىمدىكى مۇزدەك نەرسىمۇ
ئېرىپ تۇگىدى. ئەقلىم سۈزۈلگەندەك قىل-
دى. ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ، توۋلىدىم:

ــ قامچا!

قورقۇپ كەتكەن جاللاتنىڭ كۆزى
چەكچىيىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قوللـ
رى ھەدەپ خىرىس قىلىپ تۇرۇۋاتقان زە-
ھەرلىك يىلاننى تۇتقاندەك كېلەڭسىزلىشىپ
كەتكەنىدى. مەن ئۇنىڭ قولىدىكى قام-
چىنى يۇلۇپ ئالدىم.

ــ بۇ نېمە!؟ ــ سورىدىم ئۇنىڭدىن.
جاللاتنىڭ زۇۋانى ئۆچكەنىدى.
كۆزىدىكى ئوتىمۇ ئۆچكەنىدى.

دانىشمەنلىك بەدىلى

ئانام دانىشمەنلەر ئالدىدا يالغان گەپ قىلىش گۇناھ دەيتتى. لېكىن، مەن يالغان گەپ قىلىشنى دانىشمەنلەردىن ئۆگىنىۋالدىم. كوچا - كويلاردا كىشىلەرنىڭ مېڭىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئەزەلدىن كۆرۈپ كېلىۋاتىمەن. لېكىن، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ دانىشمەن ئىكەنلىكىنى بارا - بارا تونۇپ يەتتىم. دانىشمەنلەر ئارىسىدا ياشاۋاتقىنىم ئۈچۈن خۇشالمەن. ئەمما ئۆزۈمنىڭمۇ دانىشمەن بولۇپ قالغىنىمغا ھەيرانمەن. مادامىكى، بۇ ھەيرانلىق خۇشاللىققا ئايلانسا ئەجەب ئەمەس.

— ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى قان سۇغا ئوخشايدۇ، — دانىشمەنلەر بۇ گەپنىمگە باش لىڭشىتىشتى.

— ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى قان يۇندىغا ئوخشايدۇ، — دانىشمەنلەر بۇ گەپنىمگە ھەيران قېلىشتى.

— ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى قان قانغا ئوخشايدۇ، — دانىشمەنلەر بۇ گەپنىمگە ھومىيىشتى.

— ئادەمنىڭ بەدىنىدىكى قان سىياھغا ئوخشايدۇ، — دانىشمەنلەر بۇ گەپنىم ئۈچۈن مېنى جازالماقچى بولۇشتى.

كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دانىشمەن بولغاندا، دانىشمەن بولۇش ئاسانغا توختىمايدۇ.

كىشىلەر مېنى جازالاش ئۈچۈن ھېچ بولمىغاندا مېنىڭ قېنىمنى كۆرۈپ باقماقچى بولۇشتى. ئۇلار قوللىرىغا تېغ ئالمايلا دېۋەيلەپ كېلىشتى.

تېرەم ئاق بولسىمۇ، نېپىز ئەمەس ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇرغۇپ ئېقىۋاتقان ئىسسىق قېنىمنى كۆرۈشكە ئامالسىز قالدى. شۇنداق بولسىمۇ، دېۋەيلەپ تۇرۇۋەردى. كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دانىشمەن بولغاندا، ئۆزىنى - ئۆزى جازالاشمۇ بىر دانىشمەنلىك، مەن ھېچبىر ئىككىلەنمەستىنلا بېشىمغا قولۇمنى ئۇزاتتىم. بارماقلىرىم بىلەن بېشىمنىڭ تېرىسىنى پۈرلەپ قاماللىدىم - دە، پۇتكۈل تېرەمنى كۆچۈنۈپ تارتتىم. قېلىن تېرەم خۇددى كۆڭلەكتەكلا يۇلۇنۇپ چىقتى. ئۇنى شۇزاماتلا دېۋەيلەپ تۇرغان دانىشمەنلەرگە قارىتىپ ئاتتىم، دانىشمەنلەر قاقاقلاپ كۈلۈپ، تەنتەنە قىلىشتى، مەدھىيە ئوقۇشتى...

تومۇر - تومۇرلىرىمدىكى قېپقىزىل قانلار مانا مەن، دەپ كۆرۈنۈپ قالدى. دانىشمەنلەر مەندىن يىرگىنىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشتى. شۇنداق بولسىمۇ، قېپقىزىل گۆش ھالىتىم بىلەن دانىشمەنلەرنىڭ ئارىسىدا ياشاۋەردىم. دانىشمەن دانىشمەندىن قاچقاندا، دانىشمەن دانىشمەندىن قاچسا، بۇمۇ بىر دانىشمەنلىك. مەن ئانىدىن تۇغما بولۇپ ياشاۋەردىم.

قانۇ - زەرداپ جىسمىم ئۈچۈن قاسساپلاردىن ماي تىلىدىم، ئاشخانىلارنىڭ يېمىنغا بېرىپ ئوت تىلىدىم، ھەممىسى ھەيدەپتىشتى، چۈنكى، دانىشمەننىڭ دانىشمەنلىكى ھەيدەپتىشىمۇ دانىشمەنلىك.

كۈنلەر ئۆتۈۋەردى. مەندە بىر قەۋەت تېرە ھاسىل بولدى. قارىسام، دانىشمەنلەر ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەپتىپتۇ. ئۇلار يەنە تېرەمسىنىڭ ئىچىدىكى قېپقىزىل قاننى كۆرمەكچى بولسا كېرەك.

خەير خوش، سويۇلۇپ پۈتكەن پىيىاز، قەدىمىي ھايات پەرۋازىغا قوشۇلۇپ كەتكەن روھ.

ناتىۋان

بىر تامچە ياش مەشۇقۇمنىڭ كۆزىدىن سىرغىپ چۈشۈشى بىلەنلا ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزىنى يىتتۈرۈپ قويىدۇم. ئالدىمدا قويۇق تۈمان، ھاشاراتلارنىڭ چىرىلدىشىنى ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىشى بېسىپ كەتكەن. ئۈيەر - بۈيەردىكى گۈڭگا چىراغلار ئەجدىھانىڭ قېتىپ قالغان شۆلگىيىدەك كۆرۈنەتتى. مەن ئۇنى پۈتۈن شەھەردىن ئىزدىدىم.

ئايىغىمدا نېمىدۇر چىلىقلايتتى. بۇلۇڭ - پۇچقاقلاردىن كۈسۈرلىغان ئاۋازلار كېلەتتى. ئىسسىمغا ئوخشاپ كېتىدىغان تاۋۇشلار قۇلىقىمغا كىردى. مەن بەدەر تەكشۈەتتىم. راستىنى ئېيتقاندا، مېنىڭ بۇ يەرلەردە يۈرۈشۈمنىڭ ھاجىتى قالماپتۇ.

بەربىر ئۆي - دە. بۇ ئۆي پىرىسىتاندىن شۇنچە يىراق بولسىمۇ، تاملىرىنى چۈسا قېنىنىڭ داغلىرى قاپلاپ كەتكەن بولسىمۇ، ماڭا شۇنچىلىك مېھرىبان تۇيۇلدى. ئۇپۇقنىڭ چەمبىرەكلىرى بارغانسېرى يوغىناپ، ئۆزۈلۈپ كەتكەندەك بولدى. سەل يەڭگىللەپ قالدىم.

تۇنۇگۈن سېتىۋېلىپ ئەكىرىگەن بىر دۆۋەت سىياھقا كۆزۈم چۈشتى. قەغەز قۇتىنى ئاۋايلاپ ئاچتىم. دۆۋەتنىڭ ئاستىدا بىر پارچە خەت تۇراتتى:

«بازارغا چىقسا بازارغا ياراشمايدىغان، ئۆزى ئورۇق بولسىمۇ جىنازىغا پاتمايدىغان غوجام...» (مەن ھەقىقەتەن دۇنيادىن يىراق ئىكەنمەن) خەتنى ئوقۇشقا رەغبىم بارمىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۈيەر-بۈيەرلىرىگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى:

«... پاراسلاپ كۆيۈۋاتقان ئوتنى ياش بىلەن سىز...»

دۆۋەتنىڭ ئىچىگە قارىسام، سۈپسۈزۈك نەرسە چايقىلىپ تۇراتتى. دۆۋەت بارغانسېرى زورىيىۋاتقاندەك كۆرۈندى. مەن شائىر ئەمەس، رەسسامۇ ئەمەس، پەقەت تىرىكلەرنىڭ ئۆلۈكلەرگە يوللىماقچى بولغان مەكتۇپلىرىنى يېزىپ بېرىپ جان باقىمەن.

مەن دۆۋەتكە قارىدىم.

دۆۋەت ماڭا قارايتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن



پاسسل

سەەت دۇگايلى

(پوۋېست)*

ئاجايىپ دۇنيا

قىز ئۇلارنى قويۇق توغراقلىق ئارىسىغا جايلاشقان كۆجۈم بىر مەھەللىگە باشلاپ كەلدى. مەھەللىنىڭ چۆرىسىدە قاتار ـ قاتار ئۆيلەر بار ئىدى. ھەممە ئۆيلەر ئوخشاش قېلىپتا، توغراق ياغاچلىرى تۈۋرۈك قىلىنىپ، يۇلغۇن چىۋىقلىرى بىلەن توقۇلۇپ ياسالغان، كۆپىنچە ئۆيلەرنىڭ ئىچى سۇۋىلىپ، تېشى توقۇما پېتى قالدۇرۇلغانىدى. تېشى سۇۋالغان ئۆيلەرنىڭ سۇۋىقىمۇ قوپال، يېرىلىپ كەتكەن، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل ئىدى. مەھەللىدە توپ ـ توپ ئىتلار، باغلاقسىز ئېشەكلەر قاتراپ يۈرۈشەتتى. مەھەللە تېشىدىكى يالغۇز بىر ئۆينىڭ ئالدىدا چاچلىرى ژادىلا تاغاق كۆرمىگەنىدەك چىگىشلىنىپ كەتكەن، قاپقارا يۈزىنى چوڭقۇر قورۇق باسقان، بېشىغا تۇماق، ئۇچىسىغا جۇۋا كىيىۋالغان بىر موماي ئولتۇراتتى، مومای ئۇلارغا ئېگىشىپ سالام قىلىدى، ئۇ ئورنىدىن تۇرماقچى بولغان بولسىمۇ، قېرىپ كەتكەنلىكتىن تۇرالمىدى.

— تۇرسۇنخان ئانا، تىنچ تۇرىدىلامۇ؟ — دەپ ھال سورىدى قىز ۋە ئۇنىڭ جاۋابىنى كۈتمەيلا يۈرۈپ كەتتى.

مەھەللىگە كىرىش ئېغىزىدا 8 — 10 ياشلار چامىسىدىكى ئۇچ ـ تۆت بالا قورۇق قۇمدىن ئۆي ياساپ ئويناۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى يەتتە ـ سەككىز ھورۇن ئىت قورشىۋالغانىدى. بالىلار تۇغما قېپىيالىگاچ ئىدى، ئۇلار قىز ۋە ناتونۇش ئىككىيلەننى كۆرۈپ، ئويۇنلىرىنى توختىتىپ تۆگىلەرگە ئەگىشىپ 20 — 30 قەدەمچە ماڭدى ۋە بىر

* بېشى ئۆتكەن سانىدا.

ئۆينىڭ دالدىسىدا كۆرۈنمەي قېلىشتى. يولۇچىلار ئېگىزرەك دۆڭگە سېلىنغان بىر چوڭ ئۆينىڭ ئالدىدا توختىدى.

— ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن تۆگىلەرگە يەم بېرىۋېتەي، — دېدى قىز ۋە قادىرغا لاپپىدا بىر قاراپ قويۇپ تۆگىلەرنى يېتىلەپ ئۆي كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى.

مەجىددىن بىلەن قادىر توغراق بادرىلىرىدىن ياسالغان قوپال، ئېغىر ئىشكىنى ئىتتىرىپ ئۆي ئىچىگە كىردى. ئىشكىنىڭ ئىچىدىمۇ تېشىغا ئوخشاش پۈرلىشىپ كەتكەن قوي تېرىسى بىلەن قاپلانغانىدى، ئۆينىڭ ئىچى قۇيۇقۇرۇق، ھېچقانداق بىسات يوق ئىدى. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۆڭلۈكتىن قۇياش نۇرى چۈشۈپ تۇراتتى. تۆڭلۈكنىڭ ئۇدۇلىدىكى يەردە يۇمىلاق بىر ئويمان بولۇپ ئۇ كۆلگە توشقانىدى. مېھمانلار بۇ ئويمانغا گۈلخان يېقىلىدىغانلىقىنى، ئىس تۆڭلۈكتىن چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى پەھەم ئېتىشتى. ئۆيگە تۆڭلۈكتىن باشقا يەردىن يورۇق چۈشمىگەنلىكتىن، ئۆي ئىچى گىرىمسەن ئىدى. تامنىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىدىن چىقىپ تۇرغان قوزۇقلارغا تۇلۇم، چاناچ ۋە بىر - ئىككى جۈۋا ئېسىلغانىدى. ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا بىرنەچچە تېرە دۆۋىلەپ قويۇلغانىدى.

ئۇلار تۆگىدە چايقىلىپ ھېرىپ كەتكەنلىكتىن، ئوڭ تەرەپتىكى تامغا يۆلىنىپلا ئولتۇرۇشتى ۋە ئاستىدا كىگىز بارلىقىنى سېزىشتى، ئەسلىدە گۈلخان يېقىلىدىغان ئويمانىنى چۆرىدەپ كىگىز سېلىنغانىدى، كىگىزلەرنى قوم - توپا بېسىپ كەتكەنلىكتىن دەمالقا پەرق قىلغىلى بولمايتتى.

— بىز نەگە كېلىپ قالدۇق؟ — سورىدى قادىر پەس ئاۋاز بىلەن ئىشىك تەرەپكە بىر قارىۋېتىپ.

— مەنمۇ بىلەلمىدىم، — مەجىددىن دولىسىنى كۆتۈرۈپ بېشىنى چايقىدى، — مەن بۇ چۆلگە مۇشۇنىڭ بىلەن تۆت قېتىم كەلدىم. لېكىن بۇ قېتىمقىدەك قىسما - قىسما ھاسىدىسىلەرنى، بەختسىزلىكلەرنى زادىلا باشتىن كەچۈرۈپ باقمىغانىدىم، چۆل ئىچىدە مۇنداق مەھەللە بارلىقىنى ئاڭلىماپتىكەنمەن.

— تىلىسمات ياكى سەرەپ بولۇپ يۈرمىسۇن؟ — قادىر يۇرتىكى سىقىرىغان ھالدا ئەنسىزلىنىپ سورىدى.

مەجىددىن سەل ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ:

— ئەقلىم يەتمىدى ئۇكام، بۇلار بىز ئۆلگەندىن كېيىن كۆرۈۋاتقان كۈنلىرىمىز- مۇ يا ئۆكىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان تىلىسماتىمۇ بىلەلمىدىم، بېشىم گاڭگىراپلا تۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى.

قادىرمۇ ئويلىنىپ قالدى، ئۇ قۇمغا يېقىلىشتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن باشتىن كەچۈر- گەنلىرىنى، تاسادىپ غايىب بولۇپ كەتكەن ئاكىسىنى، قان سەپرا قىلىپ ئۆلگەن ھوشۇر ئەپقاچتىنى ۋە سۈنى ئىككى ھەمراھىنغا قالدۇرۇپ ئۆزىنى ئەجەلگە ئۇرغان چاۋارلارنى ئەسلىدى، تىلىسمات يۈز بېرىۋاتقان بولسا نېمىشقا ئۇلار بار چاغدا يۈز بەرمىدى، قىز پەرىشتە بولسا ھېلىقى مومايمۇ، يالىڭاچ باللارمۇ پەرىشتىمۇ؟ پەرىشتىلەر ئاشۇنداق تېرە كىيىملەرنى كىيىپ، مۇشۇنداق كۆرۈمسىز ئۆيلەردە ياشامدۇ؟ ئۇلار غىزا يەپ،

چاي ئىچىپ، توڭلىسا ئوت قالاپ ئىسسىنىپ، تۆگىگە مىنىپ يول ماڭامدۇ؟... بۇ تېپىش-ماقنى ئۇ زادىلا يېشەلمەيۋاتاتتى. قىز كىردى، ئىككىيلەن ئۆز خىيالىرى بىلەن بولۇپ كەتكەچكە ئىشىك ئېچىلىشى بىلەن تەڭ چۆچۈپ كېتىشتى ۋە قىزنىڭ ھۇرمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلدى.

ــ ئولتۇرۇڭ،ئولتۇرۇڭ،ــ دېدى قىز مېڭىپ كېلىۋېتىپ، ئۇ قولتۇقىدىن بىرتېرىنى ئېلىپ داستىخان قىلىپ سالدى، ئاندىن كېيىن ئىشكىنىڭ تېشىدىن چاناچ بىلەن قاناداقتۇر بىر تۇغۇنچەكنى كۆتۈرۈپ كىردى، تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تۇغۇنچەكتىكى كۆمەچىلەرنى توغرىدى، چاناچتىن ئىككى چۆچەككە قېتىق قۇيۇپ ئاۋۋال قادىرغا، ئاندىن مەجىدىنگە سۇندى.

ــ بېقىشسىلا، ــ دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ سىلىمۇ كەلسىلە، ــ دېدى قادىر. ئۇ «سىلە» دېيىشكە كۆنمىگەنلىكتىن بۇ سۆزنى دېگۈچە سەل دۇدۇقلىدى، ئەمما ئۇ ئۆزلىرىنى ئۆلۈمدىن قۇتقازغان قىزنى «سىز» لەشكە تىلى بارمايتتى.

ــ مەن سەل تۇرۇپ يەيمەن، ــ دېدى قىز ۋە ئۇلارنىڭ قارشىسىدا، گۈلخان ئورنىسىنىڭ نېرىسىدا يۇكۈنۈپ ئولتۇردى.

قادىر كۆمەچنى قېتىققا تۇكۇرۇپ يەۋاتقىچە قىزنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپلا ئولتۇرغىنىنى سېزىپ تۇردى. ئۇنىڭمۇ بۇ قىزنىڭ شەيدا قىلغۇچى كۆزلىرىگە تويغۇدەك بىر قارىۋالغۇسى كېلەتتى، لېكىن، ئۇ تارتىناتتى ۋە ئەيمىنەتتى، ئۇ تېخى ھاياتىمدا باشقا قىزنىڭ بۇنداق سىرلىق، يۇرەكنى ئەنسىزلىككە سالىدىغان تىكىلىشلىرىنى ئۇچراتمىغانىدى.

ئۇلار غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن داستىخانغا دۇئا قىلدى، يول بويى قىز ئۇلارنى دۇئا قىلىشقا ئۆگىتىپ مەجبۇرلاپ كەلگەنىدى.

ــ ئەمدى يېتىپ ئارام ئېلىشسىلا،ــ قىز پىسكىدە، قادىر سەزگۈدەكلا كۈلۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

ئۇلار نەچچە ــ نەچچە كۈنلەردىن بۇيان كۆرپە، ياستۇق دېگەنىدەك نەرسىلەرنى كۆرمەي قۇم ئۈستىدىلا يېتىپ ئۇخلاپ كۆنگەنلىكتىن، توپا ئارىلاش كىگىزگە سۇنايلىنىپ يېتىشتى.

ــ قىزنىڭ ساڭا كۆڭلى چۈشۈپ قالغانىدەك تۇرىدۇ ئۇكام، ــ دېدى مەجىددىن ئەسىنەپ تۇرۇپ، ــ بۇ بەلكىم ياخشىلىققا تارتىمۇ قالار.

قادىر ئۇنچىقمىدى. ئۇ كۆڭلى چۈشۈپ قېلىشنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان دەردىجىدە ساددا بولمىسىمۇ بۇنداق ئىشنىڭ ھازىر، مۇشۇنداق جايدا يۈز بېرىشىنى خالىمايتتى.

ئۇلار ئويغانغان چاغدا ئۆينىڭ ئىچى ئادەمنى تونۇمىغۇدەك دەرىجىدە قاراڭغۇلاشقانىدى. ئۇلار كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ۋە ئەسنەپ ئولتۇرۇشقانىدا، ئۈي ئىشكى ئېچىلىپ كەينى - كەينىدىن بىرمۇنچە كىشىلەر كىرىشتى. كىرگەنلەرنىڭ ھەممىسى بوۋايلار ئىدى. ئۇلار ئىككىيلەن بىلەن «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى ۋە ئۇلارنى تۆردە، ئىشكىنىڭ يان تەرىپىدىكى تامنىڭ ئۈدۈلىدا ئولتۇرۇشقاتەكلىپ قىلدى،

ئەمما، مەجىددىن بىلەن قادىر ئۇنۇماي: «ھەر بىرلىرى چوڭ، ھەر بىرلىرى تۆرگە ئۆتۈشسىلە ...» دەپ ئۆزىرە ئېيتىپ تۇرۇۋالدى، تۆرگە بويى ھەممەيلەندىن ئېگىز، قاملىمەتلىك، سەل دۈمچەكرەك كەلگەن، چاچ، ساقاللىرىلا ئەمەس، قاشلىرىمۇ ئاقىرىپ كەتكەن بىر بوۋاي ئۆتۈپ ئولتۇردى، بۇ ئىككىيلەن ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئۆتۈپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، باشقا بوۋايلارمۇ تامنىڭ ئوڭ تەرىپىنى بويلاپ قاتار ئولتۇرۇشتى. تۆردىكى بوۋاي بېشىغا تۈكلىرى بۆرتۈپ تۇرغان، ئىستىن ۋە كىردىن قارايغان سالۋار تۇماق، ئۇستىگە ئاشلانغان قوي تېرىسىدىن تىكىلگەن، تاشلانمىغان جۇۋا كىيگەنىدى. ئۇنىڭ مەيدىسىنىڭ ئۈچۈقلۇقىغا قارىغاندا ئىچىدە كۆڭلەك يوق ئىدى ۋە پۈتىمۇ يالىڭاياق ئىدى. باشقا بوۋايلارنىڭ كىيىنىشىمۇ ئاساسەن شۇنىڭغا ئوخشايتتى. لېكىن تۇماق ۋە جۇۋىلىرى كونىراق، بەزىسىنىڭ يىرتىق ئىدى. تېرە ئىشتانلىرىنىڭمۇ پۈشقىقىنىڭ ئۈزۈن ـ قىسقىلىقى پەرقلىق ئىدى.

تۆردىكى بوۋاي پىچىرلاپ قىسقا بىر ئايەتنى ئوقۇپ ئالقانلىرىنى يۈزىگە سۈرىدى ۋە ئورنىدىن سەل كۆتۈرۈلۈپ:

ـــ خۇش كېلىشپىلا، مېھمانلار، ھاردۇقلىرى چىقىپ قالغاندەكمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى خىقىراق تاۋۇش بىلەن. ئۇنىڭ ھال سورىشى ھەممەيلەنگە تەئەللۇق بولۇپ، باشقا بوۋايلارمۇ تىزلىرىغا تايىنىپ كۆتۈرۈلۈپرەك قويۇشتى.

ـــ ھەر بىرلىرىمۇ سالامەت تۇرۇشۇپلا، ـــ دېدى مەجىددىن بوۋايلارنىڭ ھەركىتىنى تەكرارلاپ، قادىر ئۇنىڭغا ئەگەشتى، ـــ بىز ئوبدان ئارام ئالدۇق ...

شۇ ئاردىلىقتا ئۇلارنى باشلاپ كەلگەن قىز تامنىڭ ئويۇقچىلىرىغا قارا چىراغلارنى قويۇپ چىقىپ كەتتى ۋە ھايال ئۆتمەي يېنىۋاتقان ئۈزۈن چىۋىقلارنى كۆتۈرۈپ كىرىپ چىراغلارغا ئوت ياقتى، شۇنىڭدىن كېيىن تۆردە ئولتۇرغان بوۋايدىن:

ـــ چوڭ بوۋا، ئوت ياقايمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەيلى قىزىم، ياققىن، ـــ دېدى بوۋاي ۋە قىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىككى مېھمانغا بۇرۇلۇپ:

ـــ بۇ قىز مېنىڭ چەۋرەم بولىدۇ، نەۋرەمنىڭ قىزى، ـــ دېدى ئاللىقانداق پەخىرلىنىش بىلەن، ـــ قىزىم كىچىك ۋاقتىدىلا دادىسى قازا قىلىپ كەتكەن، ماۋۇ ئوغلۇم تۇرسۇنئاخۇن قىزىمىنىڭ بۇۋىسى بولىدۇ، ـــ دەپ ئوك يېنىدىكى بوۋايىنى كۆرسەتتى. قىزنىڭ بۇۋىسى ئۆز دادىسىدىن يەنى تۆردىكى بوۋايدىن ساقلىنىڭ ئازلىقى، ئورۇق ۋە سەل پاكارلىقى بىلەنلا پەرقلىنەتتى، يېشىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىنى ئايرىۋالغىلى بولمايتتى.

ـــ بالىنىڭ ئىسمى تۇرسۇنئاي، پېقىرنىڭ ئەزان چىللاپ قويۇلغان ئىتى چوڭئاخۇن، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن دۆلىتىم چوڭ، يېشىمۇ ھەممىدىن چوڭ، بۇ يىل 120 ياشقا كىردىم ... تۇرسۇنئاخۇن... ـــ ئۇ يېنىدىكى ئوغلىنى ئىشارە قىلىدى، ـــ بىزنىڭ تۆتىنچى خوتۇندىن بولغان بالا ئىدى، تۇرسۇنئايىنىڭ دادىسىمۇ تۇرسۇنئاخۇنىڭ تۆتىنچى خوتۇنىدىن تۇغۇلغان ...

شۇ پەيتتە تۇرسۇنئاي بىر قۇچاق قۇرۇق، كەسىلەنگەن ئوتۇن ئەكىرىپ ئوتقا رەتلىك

تىزدى. ئۆزى ئۇستىدە گەپ بولۇۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ يەر ئاستىدىن چوڭ بوۋىسىغا قاراپ قويدى، ئۇ بىر چىۋىقنى چىراغقا تۇتۇپ يانـدۇرۇپ ئورىدىكى ئوتۇنلىغا ئوت ياقتى. ئوت تۇتاشقاندىن كېيىن سىرتقا چىقىپ كېتىپ‌يەنە بىر قۇچاق ئوتۇن ئەكىرىپ گۇلخانلىغا تاشلىدى.

تۆردىكى بوۋاي ئۆزى ئۇستىدىكى تونۇشتۇرۇشنى تۇگىتىپ باشقا بوۋايلارنى تونۇشتۇرۇشقا باشلىغانىدى، ئوت يالقۇنى تونۇشتۇرۇلۇۋاتقان بوۋايـلارنىڭ چىـرايىنى يورۇتۇپ تۇراتتى. بوۋاينىڭ ئېيتقانلىرىغا قارىغاندا بۇ بوۋايـلار چـوڭ بوۋايغا تۇغـقان كېلەتتى، بىرلىرى ئۇنىڭ قازا قىلىپ كەتكەن سىڭلىسىنىڭ ئوغلى، بىرلىرى ئىنىسىنىڭ نەۋرىسى، بىرلىرى ئىككىنچى خوتۇنىنىڭ يائۇچىنچى خوتۇنىنىڭ ئانا تەرەپ ياكى دادا تەرەپ ئەۋلادلىرىدىن ئىدى، ئەڭ يىراق دېيىلگەنلىرىمۇ قايسىدۇر بالىلىرىنىڭ قۇدا تەرەپ ئەۋلادى ئىدى. «دېمەك، بۇ مەھەللىدىكىلەر تېخى بىر ئۇرۇقتىن ئىكەن - دە ... » دەپ ئويلىدى قادىر، ئۇ يەنەبۇ بوۋايلارنىڭ ئىچىدە چوڭئاخۇن، كىچىكئاخۇن، يانتاقئاخۇن دېگەن ئىسىملار بىلەن ئاتىلىدىغانلىرىدىن باشقىلىرىنىڭ ئىسمى توختاخۇن، تۇرسۇنئاخۇن دەپ ئاتىلىدىغانلىقىغا ۋە كۆپلىرىنىڭ چوقۇر ئىكەنلىكىگە ھەيران بولۇپ قالدى.

تونۇشتۇرۇش تۇگىگەندىن كېيىن چوڭ بوۋاي يەنە شۇنداق دېدى:

- بىزنىڭ نەسەبىمىز ھەزرىتى ئەلى كەرىمۇللا ۋەجھۇغا تۇتىشىدۇ، بۇنـدىن مىڭ يىللارچە ئىلگىرى بۇ يەردە كاتـتا بىر شەھەر بولۇپ، 92 دەرۋازىـسى بار ئىكەنمىش. ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن يامغۇر ياغسا زېمىن قۇرۇق پېتى تۇرۇۋېرىـدىكەن، بۇ شەھەرگە كاتتا بىر خان پادىشاھ بولۇپ، ئۆز شەھىرىدەك چوڭلۇقتىكى 36 شەھەر، 72 ئايماقتىن باج - خىراج ئېلىپ ئاجايىپ ھەيـۋەت بىلەن يۇرت سوراپتىكەن. ئۇنىڭ چىرايلىق بىر قىزى ۋە كۆندەك نۇرلۇق ئىككى ئوغلى بولـغانىكەن. كۈنـلەرنىڭ بىرىدە قىز چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە تۆكلۈكتىن بىر ئارسلان چۈشۈپ قورقۇپ كەتكەن قىزغا: «قورقمىغىن، مەن ئاللانىڭ ئەمرى بىلەن كەلـدىم. مەن يىگىتـلەرنىڭ پىـرى، تـۆت چاھـار يارنىڭ بىرى ھەزرىتى ئەلى كەرىمۇللاھۇ ۋەجھـۇ بولىمەن، پات يېقىندا مەملىكىتىڭلار ئۇسـتىگە ئاللا - نىڭ غەزىبى ياغىدۇ، چۈنكى سىلەر ھەددىدىن ئاشقان بۇتپـەرەس كاپىـرسىلەر، ھالال - ھارامنى، ساۋاب - گۇناھنى بىلمەيسىلەر، يۇرتۇڭلارنى قۇم بېسىپ، شەھىرىڭلارنى يەر يۇتـىدۇ، سەن سۆڭىكى ئاق پۇتۇلگەن مەزلۇمسەن، شۇڭا ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بول، يەـقىن دوستلىرىڭ، قووۇم - قېرىنداشلىرىڭغا ئىمان ئۆگىتىپ مۇسۇلمان قىل، ئۇلار پۇقرالارنى بۇتقا چوقۇنماسلىققا، يەككە - يېگانە بىر ئاللاغا ۋە ئۇنىڭ يەر يۈزىدىكى ئەلچىسى مۇھەـمەتكە ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولۇشقا ئۇندىسۇن» دەپتۇ. قىز ماقۇل بولۇپ، ئارسلاننىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە ئىمان ئېيتىپتۇ، ئارسلان غايىـب بولغاندا قـزمۇ ئويغىنىپ كېتىپتۇ. پۇتۇن ۋۇجۇدى سىمابتەك ئېرىپ، كۆڭلى ئېچىلىپ قالغانلىـقىنى، ئۆزىـدە ئەر كىشىنىڭ ھىدى قېپقالغانلىقىنى سېزىپتۇ. ئۇ ئەلى كەرىمۇللاھۇ ۋەجھۇنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئىككى ئىنىسىغا ئىمان ئۆگىتىپـتۇ، ئۇلار رەت قىپتۇ، دوستلىرىغا ئۆگىتىپتۇ، ئۇلارمۇ رەت قىپتۇ، ھەتتا كېنىزەك، چۆرە - دىدەكلىرىمۇ ئىـمان ئېيتىشـتىن باش تارتـىپتۇ، دادىسى خان بۇنى ئاڭلاپ قىزىنى چاقىرىپتۇ ۋە بۇتپەرەسلىكتىن قايتماسلىقىنى بۇيرۇپـتۇ، ئەگەر

ئۇنىمسا 36 شەھەر، 72 ئايماق ئىچىدە سازايى قىلىپ دارغا ئاسىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. قىز شۇنداق دەپتۇكى، ئى دادا، ئەگەر سەن تەرسالىق قىلىپ بۇتپەرەسلىك يولىدىن يانمىساڭ مەملىكىتىڭنى قوم باسىدۇ، شەھەرلىرىڭنى يەر يۇتىدۇ ... خان قاتتىق غەزەپلىنىپ دار تەييارلاشنى، سازايى قىلىدىغان ئىشنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. قىزنى ئىشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ، يۈزىگە قارا سۈرتۈپ كوچىغا ئەپچىقىدىغان چاغدا قىز ئالالاغا ناله قىلىپ، ئىي تەڭرىم، مېنى بۇ كاپىرلار ئالدىدا ئۇزاغا قويمىغىن، دەپ يىغلاپتۇ، ئاللانىڭ كارامىتى، ئەلى كەرىمۇللاھۇ ۋەجھۇنىڭ مۆجىزاتى يۈز بېرىپ، قىز ئىشەككە ئوڭ ئولتۇرۇپ قاپتۇ، ئىشەك شامالدەك تېز يۈگۈرۈپ قىزنى ئىلىپ قېچىپتۇ. خاننىڭ ئەڭ ئۇچقۇر ئاتلىرىمۇ ئۇنى قوغلاپ يېتىشەلمەپتۇ. قىز شۇ قاچقانچە بىر قۇملۇققا كېلىپ توختاپتۇ. سۇسىز، گىياھسىز قۇملۇقتا نېمە يەپ، نېمە ئىچىشنى بىلەلمەي ئاھ ئۇرۇپ، چاچلىرىنى يۇلۇپ، يىغلاپ - يىغلاپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. ھوشىغا كېلىپ قارىغىنىدا ئاللانىڭ قۇدرىتى، ئەلى كەرىمۇللاھۇ ۋەجھۇنىڭ كارامەتلىرى ئاشكارىلىنىپتۇ. يۇلۇنغان چاچلار توغراق بولۇپ ئۆسۈپ چىقىپتۇ. ئاققان ياشلىرىدىن يەتتە كۆل پەيدا بوپتۇ. قىز ئاللاغا شۈكرى قىلىپ يەنە ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئۇ چۈشىدە ئارسلان سۈرتىدىكى ئەلى كەرىمۇللاھۇ ۋەجھۇنىڭ تىنىقلىرىدىن ھاسىلدار بولغانىكەن، 10 ئاي 10 كۈن 10 سائەت 10 دەقىقە ئۆتۈپ بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ، ئوغۇل تۇغۇلغان مەھەلدە بوران چىقىپ، چاقماق چېقىپ يەر تەۋرەپتۇ ۋە بۇ 36 شەھەر، 72 ئايماقنى ئاللانىڭ قەھرى تۇتۇپ يەر يۇتۇپتۇ. بۇچاغدا پەقەت بىر قىز بۇۋاق ساقلىنىپ قالغانىكەن، بوران ئۇ بۇۋاقنى ئىمان ئېيتقان قىزنىڭ يېنىغا ئۇچۇرۇپ ئەپكېلىپ قويۇپتۇ. ئاللانىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇۋاقلار ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ، ئانا ئوغلارغا ئىمان ئۆگىتىپ تويىنى قىلىپ قويۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئوغلار ھاياتلىقىدا يەتتە ئوغۇل، يەتتە قىز كۆرۈپتۇ. كېيىن يافا يۇرتىدىن يەتتە قىز، يەتتە يىگىت تېپىپ كېلىپتويىنى قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەۋلادى كۆپىيىپ بۇگۈنگىچە داۋاملىشىپتۇ. مانا بىزلەر ئاشۇ ئانىمىزنىڭ ئەۋلادلىرىدىن بولىمىز.

بۇۋاي شۇنچە ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي قىزغىن ۋە توختىماي سۆزلەيىتتى. چۆچەك تۇسىدىكى بۇ رىۋايەت بۇ يەردە ئولتۇرغان بۇۋايلارنىڭ قولىغا سىڭىشىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئانچە ھەيران قالغانلىق ئالامىتىنى بىلدۈرمىدى، لېكىن، ئۇلار ئىخلاس بىلەن ئاڭلىدى ۋە بەزىنى لىڭشىتىپ «شۇنداق»، «بۇ راست» ئىشارىسىنى قىلدى.

قادىر بۇۋاينىڭ رىۋايىتىنى ئەھمەلىيەتتە بولغان ئىش دېيەلمىسەمۇ، ئۇقۇغان كىتابلارغا سېلىشتۇرۇپ بۇ ئىشنىڭ قاراخانىلار خانىدانلىقىنىڭ چەنۇبقا يۈرگۈزگەن دىنىي ئىسىتىلا ئۇرۇشىغا مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك، دەپ چۈشەندى. قاراخانىلار خانىدانلىقىنىڭ تۇنجى قېتىم ئۆزىگە ئارسلان قاراخان ئۇنۇانىنى بەرگەن مەشھۇر خانى يۈسۈپ قادىرخان تۆبۇت ۋە كەڭسۇدىكى بۇددىست ئۇيغۇرلارغا نەچچە ئون يىللاپ قىلچ ئارقىلىق مۇئامىلە قىلىپ، ئاخىرى ئۇلارنى مۇسۇلمانلاشتۇرۇپ غەلىبە قىلغانىدى. قادىر چۆل ئوتتۇرىسىدىكى بۇ كىشىلەرنىڭ ئەجدادى ئەقلىگە سىغمايدىغان ھامىلىنىڭ تەرەققىياتى بولمىغانىدىمۇ شۇ چاغدا مۇسۇلمان بولۇپ كېيىن يېڭىلگەندە قېچىپ كەتكەن

بىر تۇركۈم مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋلادى بولۇشى مۇمكىن دەپ تەسەۋۋۇر قىلدى.

بۇنى بۇ يەردە سۆزلىگىلى ۋە مۇلاھىزە قىلغىلى بولامدىغان؟ قادىر بوۋايلارنىڭ ئۆز بوۋىلىرىدىن ئاڭلىغىنى بويىچە سۆزلەيدىغانلىقىنى ۋە ئۇنى تېخىمۇ ئۇلۇغلاشتۇرۇپ، گۈزەللەشتۈرۈپ ئەۋلادلىرىغا سۆيدۈرىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ تۇراتتى. ئۇ يەنە بۇ چۆل كىشىلىرىنىڭ غايىبىتىن تۇغۇلغان مۇسۇلمان بوۋاقنىڭ ئەۋلادى ئەمەسلىكىنى ئۇلارنىڭ ئوتقا ھەددىدىن ئارتۇق ئامراقلىقىدىنمۇ سەزمەكتە ئىدى. ئوت بۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ھاياتىدا تۇپىدىن قالسا كۆپ يېقىن يۇرىدىغان نەرسىسى ئىدى. شۇ تاپتا چۆل قىزىپ كەتكەن، ئادەملەر تىن ئالالمايۋاتقان ئەھۋالدىمۇ ئۇيغۇر ئىچىدە گۈلخان كۆيۈۋاتاتتى. بۇ، چۆلدە تۇنىگەندە كېچىنىڭ سوغۇقىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن يېقىلىدىغان گۈلخانغا ئوخشىمايتتى، بۇ يەردە يېقىلغىنى كۆرۈشۈش مۇراسىمىنىڭ بىر تەركىبىي قىسمىدەك تۇراتتى، ئۇ تۇرسۇنئاينىڭ ئوت يېقىش ئالدىدا ئۆتۈن تىزغىچە ئۆيدە ئولتۇرغانلارغا بىر قارىۋېتىپ، ئاندىن ئۆتۈننى ساناپ دەستىلەپ تىزغىنىغا دىققەت قىلغانىدى.

— مېھمان ئېغىز ئاچمىغىچە سوراش مۇۋاپىق ئەمەس ئىدى، — دېدى چوڭبوۋاي بۇ ئىككىيلەنگە بۇرۇلۇپ، — ھەر بىرلىرى نېمە ۋەجدىن بۇ چۆلگە كېلىپ قېلىشتىلاكىن، تۇرسۇنئاينىڭ ئېيتىشىچە ھەر بىرلىرى كۆتمىگەن تەرەپتىن كېلىشكەن ئوخشايلا ...

— بىز پەن بىلەن شۇغۇللىنىش ئېھتىياجى بىلەن چۆلگە كىرگەنىدۇق، — دېدى مەجىددىن ئۇڭايسىزلانغاندەك.

— نېمە؟ نېمە قىلىش ... ؟ — بوۋاي چۈشەنمىدى.

مەجىددىن «پەن»، «شۇغۇللىنىش» دېگەن گەپلەرنى بوۋايغا چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئېنىقراق ئېيتتى:

— بىز قۇمغا كۆمۈلۈپ كەتكەن قەدىمكى خارابىلىقنى ئىزدەپ ...

— ھە، غايىب خەزىنە ئاختۇرۇپ دېيىشسىلە، — بوۋاي ئەمدى چۈشەندى ۋە كۈلۈپ قويۇپ باشقا بوۋايلارغىمۇ ئاڭلىتىپ مۇھاكىمە قىلدى، — غايىب خەزىنىنى ئىزدەپ تاپقىلى بولامدىغان؟ ئۇ چۆلنىڭ ھەممە يېرىدە بار، كۆزگە كۆرۈنىدۇ، بېرىپ تاپاي دېسە يوقلىپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇنى بەكرەك ئىزدەي دېگەن كىشى جاندىن ئايرىلىدۇ، بۇ ئاللانىڭ كارامىتى، ئاللا غەزەب قىلىپ كۆمۈۋەتكەن نەرسىنى-زە بەندە ئاختۇرۇپ تاپالامدۇ؟ بۇ خىيالىدىن كېچىشسىلە.

باشقا بوۋايلارمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ چوڭ بوۋاينىڭ سۆزىنى ماقۇللاشتى.

— بىزمۇ شۇنداق ئويلىغان، ئۇ خىيالدىن كەچكەنىدۇق ... — دېدى مەجىددىن بۇ يەردىكى كەيپىياتقا ماسلىشىپ.

— شۇڭا جانلىرى ساق قالغان، ئاللا تۇرسۇنئاينىڭ دىلىغا سېلىپ، پولنى ھەربىرلىرى تەرەپكە ئاچقان - دە!

— شۇنداق، — دېيىشتى بىرنەچچە بوۋاي.

تۇرسۇنئاي تېرە داستىخانلارنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ئوتتۇرىغا يايدى. كېيىن تەڭلەردە ھورى ئۆرلەپ تۇرغان گۆشلەرنى ئېلىپ كىردى. ھەممەيلەننىڭ بەلىبەغدا

پىچاقلىرى بار ئىدى، مەجىددىن ئۇچۇن قىز بىر پىچاق ئېلىپ كىردى، قادىرغا ئاتايىن ئۆزىنىڭ بەلبېغىدىكى پىچىقىنى بەردى.

ـــ بەزىدە ئۆز ئىچىمىزدىكىلەرمۇ يىراقراق كېتىپ قالسا بۇ يەرنى تېپىپ كېلەلمەيدۇ، ـــ دېدى چوڭ بوۋاي ئىككىيلەنگە مۇراجىئەت قىلىپ، ـــ غايىپ خەزىنە ئىزدەيدىغان نىيەتتىن يانغانلىقلىرى ئۈچۈن ھەر بىرلىرىنى ئاللا بۇ يەرگە يەتكۈزۈپتۇ، ئالىلانىڭ بەرگەن رىسقىنى تەڭ كۆرەيلى، بېقىشسىلا!

بوۋاينىڭ سۆزىدىن قادىرنىڭ تېنى ئەيمەندى. ئۇلار ھەققەتەن مۆجىزە يۈز بېرىپ تۇرسۇنئاينىڭ كۆزىگە چۈشۈپ قالغانىكەن ـ دە؟ قىز ئۇ تەرەپكە نېمىشقا بېرىدۇدىكىن؟ گۆشنى بۆلار كۆپ يېيەلمىدى. گۆش تۈزلۈق، ھەددىدىن ئارتۇق سېمىز ئىدى. بوۋايلار بولسا پىچاقلىرىنى قاسساپتەك ئويىنىتىپ، لوق ـ لوق گۆشلەرنى ئالقاندەك ـ ئالقاندەك يالپاق كېسىپ ئىشتىھا بىلەن يەيتتى. ئەجەبلىنەرلىكى، ئۆزىنىڭ ئېيتقىنىغا قارىغاندا 120 ياشقا كىرگەن چوڭ بوۋاينىڭمۇ چىشلىرى بەجىرىم بولۇپ، سۆڭەكلەرنى بەھۇزۇر غاجايتتى ۋە كۆمۈرچەكلەرنى قارىسلىتىپ چاينايتتى. ئۇ ئىككى مېھمانىنى گۆشتىن ئېلىشقا زورلاۋەردى، بۆلارنىڭ مىس ـ مىسلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ھېرىپ قېلىشىپلا، بۇ ھارغىنلىقىنىڭ ئالامىتى، ـــ دەپ قويدى.

گۆشتىن كېيىن سۇ ئارىلاشتۇرۇلغان قېتىق ئىچىشتى، چۆچەكلەر ئىككى كىشىگە بىردىن قويۇلدى، ئىسسىپ قالغان سۇغا چېلىنغان قېتىقمۇ تازا ئوبدان تېتىمايتتى. ئەمما، مېھمانلار باشقىلارنى دوراپ ئىچىپ تۇگىتىشتى.

ـــ ئەمدى مېھمانلىرىمىزنىڭ يەنە بىر يارىشىقىنى قىلايلى، ـــ دەپ جاكارلىدى چوڭ بوۋاي دۇئادىن كېيىن.

تۇرسۇنئاي ئىككى جۈۋا ئېلىپ كىردى، چوڭ بوۋاينىڭ ئورنىدىن تۇرغىنىنى كۆرۈپ باشقا بوۋايلارمۇ تۇرۇشتى، مەجىددىن بىلەن قادىرمۇ ئۇيۇشقان پۇتلىرى بىلەن تازا قولىشالماي ئورنىدىن قوپۇشتى. چوڭ بوۋاي يېنىگى ئەمەس، تەز بىلەن تۇپا پۇراپ تۇرغان ئىككى ئۆزۈن جۈۋىنى مەجىددىن بىلەن قادىرنىڭ يەلكىسىگە ئارتىپ قويدى.

ـــ مۇبارەك بولسۇن، ـــ دەپ تەبرىكلەشتى بوۋايلار.

ـــ رەھمەت، رەھمەت، ـــ دېدى مەجىددىن بىلەن قادىر.

مېھمانلارنى قارشى ئېلىش ۋە بۇ يۇرتتىكى كاتتىلار بىلەن كۆرۈشۈش مۇراسىمى ئۆزىنىڭ بىلەن تۈگىدى، بوۋايلار گۈدۈكلىشىشقا باشلىدى، ئۇلار تارقىلىشنىڭ گېپىنى قىلىشۋاتاتتى.

ـــ چېچىلمايلا خۇپتەننى ئوقۇۋالايلى، ـــ دەپ ئېلان قىلدى چوڭ بوۋاي.

ئۇلار ئولتۇرۇپلا يەرگە ئالقانلىرىنى ئۇرۇپ يۈزلىرىنى سىيپاشتى، ئالقانلىرىنى ئىككەنچى قېتىم ئۇرۇپ قول بېغىشلىرىنى سىيلاشتى، قادىر مەجىددىنىنىڭمۇ شۇنداق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنى دوردى. «بۇ تەيەممۇم، ـــ دەپ پىچىرلىدى مەجىددىن قادىرنىڭ قۇلىقىغا، ـــ سۇ يوق يەردە ئېلىنىدىغان تاھارەت ...» ئىمامەتچىلىككە چوڭ بوۋاي ئۆتتى. ئۇنىڭ ئىقتىدا قىلغان تەرىپى ئىشىكنىڭ ئۈدۈلىدىكى بايات تۆر دېيىلگەن تام تەرەپ

ئىدى، مەجىددىن بىلەن قادىر سۈرۈلۈپ ئاياغ-قا بېرىپ تۇرۇشتى، قادىر ناماز ئوقۇپ باقمىغان بولسىمۇ ئالدىدىكى بوۋايلارنىڭ ھەرىكىتىنى تەكرارلىدى.

بوۋايلار تارقاشتى. ئۇلار ئۆيدىن قاتارلىشىپ چىقىۋېتىپ مەجىددىن بىلەن قادىرنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە «بىزنىڭ ئۆيگىمۇ ئىلتىپات قىلىشسىلا» دەپ قويۇپ كېتىشەتتى. بۇلار «رەھمەت، رەھمەت» دەپلا جاۋاب بېرىپ تۇردى.

ئۆي ئىچى قارا چىراغتىن چىققان بۇس بىلەن گۈلخاندىن چىققان ئىسقا تولۇپ كەتكەنىدى. ئۇلار تالاغا چىقىشتى ۋە ئىشكنىڭ ئىككى تەرىپىگە گۈلخان يېقىلغىنىنى كۆرۈشتى، ئوتنىڭ ئەتراپىدا ئادەم يوق، سەل نېرىراقتا بىر توپ ئىتلار سۆڭەك غاجاۋاتاتتى، قادىر گۈلخانىنى كۆرۈپ بۇمۇ مېھمان كۈتۈشكە دائىر مۇراسىم بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى. شۇ چاغدا تۇرسۇنئاي بىر تەرەپتىن چىقىپ كەلدى - دە:

— قورساقلار تويدىمۇ ياكى چوڭلاردىن تارتىنىپ يېيەلمىدىڭلارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— تويۇپ كەتتۇق، تارتىنمىدۇق، — دېدى قادىر، — سىلىگە ناھايىتى كۆپ رەھمەت!

تۇرسۇنئاي ئۆي تەرەپكە مېڭىۋېتىپ بىر نەرسە يادىغا كەلگەندەك توختاپ قالدى- دە، قادىرغا پەس ئاۋازدا:

— چوڭ بوۋامغا جاۋاب بەرگەندە رەھمەت دېمەي «قوللۇق» دېيىشسىلە، — دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى.

قادىر چوڭ بوۋاينىڭ بايانىنى جۇۋا ياپقان ھەرىكىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، بۇنى پادىشاھلارنىڭ ۋە كاتتىلارنىڭ ئۆزئارا تون يېپىشىدىغانلىقى بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆردى. چوڭ بوۋاينىڭ ئۆزى، نەسەبى توغرىسىدا ئېيتقانلىرىغا قارىغاندا، ئۇ بۇ يەردە كۆرۈنمەس ھاكىمىيەتكە ۋەكىللىك قىلاتتى.

كېچە خېلى سالقىنلىغانىدى، ئاسمان يۇلتۇزلار بىلەن تولغان، ئايمۇ خېلى چوڭىيىپ قالغانىدى، پەسته بولسا توغراقزارلىقلار، قاتار - قاتار ئۆيلەر قارىيىپ كۆرۈنەتتى.

چوڭ بوۋاي ئارقا تەرەپتىن چىقىپ كەلدى ۋە ئىشك ئالدىدا تۇرغان مېھمانلارغا:

— ئۆيگە كىرىلى، — دەپ قويۇپ ئۆزى ئاۋۋال كىرىپ كەتتى.

مەجىددىن بىلەن قادىر يەلكىلىرىنى بېسىپ كېتىۋاتقان ئىغىر جۇۋىلىرىنى سۆرىشىپ ئۆيگە قايتىپ كىردى. ئۆيدە ئەمدى تۆر تەرەپتىكى تامدا بىرلا چىراغ قالدۇرۇلۇپ باشقىسى ئۆچۈرۈۋېتىلگەنىدى، گۈلخاندىكى ئوتۇنلار كۆيۈپ تۈگىگەن، لېكىن چوغ يېنىپ تۇراتتى.

تۇرسۇنئاي ئۇلارنى كۆرۈپ:

— چوڭ بوۋا، تۈگىلۈكنى يېپىۋېتەيمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۈگۈن ياپمىساڭمۇ بولار قىزىم، كېچە سوغۇق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ.

تۇرسۇنئاي چىقىپ كەتتى، مەجىددىن بىلەن قادىر نېمە دېيىشنى ۋە نېمە قىلىشنى بىلەلمەي ئولتۇرۇپ قالدى.

— مۇشۇ ئۆيدە ياتمىز، بۇ مەن بىلەن تۇرسۇنئاينىڭ ئۆيى، — دېدى چوڭ بوۋاي مېھمانلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك ۋە يەنە دەرھال بۈگۈي بىلەن پەخىرلىنىدىغانلىقىنى

ئۇقتۇردى، — تۇرسۇنئاي ئون يىلدىن بېرى مەن بىلەن تۇرۇۋاتىدۇ. مەن ئۇلىسەم ئۇي ئۇنىڭغا قالىدۇ.

— ئوبدان ئۇي ئىكەن، — دەپ قويدى قادىر ئىسلىشىپ كەتكەن بادرا ۋە چۈنۇق بىلەن يېپىلغان تورۇسقا، قاپقارا تاملارغا بىر قاراپ قويۇپ.

— شۇنداق، كەك، ئېگىز، ئازادە ئۇي، — دېدى بوۋاي قادىرنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ، — تۇرسۇنئاي ئون يىلدىن بۇيان ھالىمدىن خەۋەر ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ، مەن ئۇنىڭغا، ئۇ ماڭا ئىچەكىشىپ كەتتۇق. شۇنداق بولمىغاندىمۇ ئۇيىنى شۇنىڭغا بېرىشكە ۋەسىيەت قىلاتتىم، چۈنكى، ئۇ قىز بالا، ئاجىزە ئەمەسمۇ؟

— ئوبدان ئويلاپلا، — دەپ قويدى قادىر يەنە.

شۇ ئەسنادا تۇرسۇنئاي تۆت قوي ۋە ئىككى ئۆچكىنى ئۆيگە ھەيدەپ كىرىپ ئىشىكنى تاقاپ قويدى. ئۇي ئىچىگە دەرھال چىلە پۇرىقى تارقىلىپ، كۆيگەن قوي يېغىنىڭ پۇرىقىنى بېسىپ كەتتى، قىز قويلارنىڭ بويىنىنى قىل ئارغامچىدا باغلاپ تامدىكى قوزۇقلارغا چېتىپ قويدى.

— ئۇخلاۋاتقاندا كېلىپ پۇراپ ئاۋارە قىلمىسۇن، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇ ۋە قادىرغا قاراپ كۈلۈپ قويدى، ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسىنى «ئەسلى باغلىمايتتىم، سېنى دەپ شۇنداق قىلىۋاتىمەن ...» دەپ چۈشىنىشكە بولاتتى.

— ئورۇن راسلا بالام، مېھمانلار ئارام ئالسۇن، — دېدى بوۋاي.

تۇرسۇنئاي بۇلۇڭدىكى دۆۋىلەكلىك تۇرغان تېرىلەرنى كۆتۈرۈپ كېلىپ تامنى ياقلىتىپ تۈزىپ چىقتى، ئۇنىڭ تىزغىنى ئىچىگە يۇڭ تىقىلغان تېرە تەكىي ئىكەنلىكى شۇ چاغدا بىلىندى. ئۇ تامنىڭ تۈۋىدىكى بىر تەكىينى سىلكىپ - سىلكىپ كۆپىتۇرۇپ قويۇپ قادىرغا لەپىدە كۆز تاشلىدى. «بۇ ساڭا ...» دېگەن مەنىنى چۈشەندى قادىر.

— ئۇخلاشسىلا، — بۇيرۇدى بوۋاي مېھمانلارغا، — قىزىم، چىراغنى ئۆچۈر.

تۇرسۇنئاي چىراغنى پۈۋلىمەي بېشىدىكى تۈمىقىنى ئېلىپ يەلپۇپ ئۆچۈردى، ئەمدى كۆيگەن قوي يېغىنىڭ بۇسى دىماغلارنى ئېچىشتۇرغىلى تۇردى. بوۋاي بىلەن قىز جۈپ-جۈپ سىنىمۇ سالمىدى. مەجىددىن بىلەن قادىر داق كىگىزنىڭ ئۈستىدە بۇغۇن ئېرىشكەن جۈۋىلارنى يېپىنىپ يېتىشتى.

ئۇي ئىسسىق بولغانلىقتىن قادىر جۈۋىسىنىڭ كۆپرەكىنى ئاستىغا باسۇرۇپ ئۇكىدىسىغا ياتتى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەيتتى. تۈكلۈكتىن چۈشۈۋاتقان يېڭى ئاينىڭ ئاجىز نۇرى قويلار ئۈستىگە چۈشۈپ تۇراتتى. قويلار يېتىشىپ پۈشقۇراتتى ۋە رېتىملىك كۆشەيتتى.

«بۇ قايسى يۇرت، ئىسمى نېمە؟ — دەپ خىيال سۈرەتتى قادىر، — تۇرسۇنئاي بىزنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇردى. چوڭ بوۋاي ۋە يۇرت چوڭلىرى بىزنى يوقلىدى، مېھمان قىلدى، تون ئورنىغا جۈۋا ياپتى، قوندۇردى. نېمىشقا ئۇلار بىزنى چۆلدىن چىقىرىپ قويۇشنىڭ گېپىنى قىلمايدۇ؟ بوۋاينىڭ ئۆز ئېچىمىزدىكىلەرنىڭمۇ بەزىلىرى يىراقراق كېتىپ قالسا بۇ يەرنى تېپىپ كېلەلمەيدۇ، دېگىنىگە قارىغاندا، بىز چىقىپ كېتەلمەيمۇ قالارمىزمۇ، يا بۇ بىر ئەنسىز خىيال ئىدى. ئۇ تۇرسۇنئاينىڭ ئۆزىگە ئالاھىدە مۇئامىلە قىلۋاتقىنىنى،

كۆڭۈل ئووڭلاۋاتقىنىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، شۇ تاپتا قىزىنىڭمۇ ئوخلىمايلا ئۆرۈلۈپ يېتىۋاتقىنىنى تۇيۇپ تۇراتتى. «ناۋادا شەھەردە ياشاپ، شەھەر قىزلىرىچە كىيىنگەن بولسا گۈللەرنىڭ گۈلى بولىدىكەن بۇ بەرنا.»

ئۇ مەجىددىنىڭ تۈرتۈشى بىلەن ئويغىنىپ كەتتى. بوۋاي ئۆرە تۇرۇپ بوشاپ كەتكەن تېرە بەلبېغىنى چىڭىتىۋاتاتتى، تۇرسۇنئاي يوق ئىدى. قارىغاندا ئۇ قوي ۋە ئۆچكىلەرنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەنىدى.

— نامازغا چىقايلى، مېھمانلار، — دەپ تەكرارلاۋاتاتتى بوۋاي.

قادىر ئورنىدىن تۇرۇپ جۇۋىسىنى كىيىدى - دە، بوۋاي بىلەن مەجىددىنگە ئەگىشىپ تالاغا چىقتى. تولۇق تاك ئېتىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، قويلارنىڭ مەرەشلىرى، ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراشلىرى، كىشىلەرنىڭ يۆتەللىرى ۋە قايسى تەرەپتىكى ئۆيدىنكىن بوۋاقنىڭ چىرقىراپ يىغلىشى ئىشتىلەتتى. مەھەللە تولۇق ئويغانغانىدى.

ئۇلار توغراق بادرىلىرى تىكلىنىپ دائىرە قىلىنغان بىر ھويلىچىلىك بار مەيدانغا كىرىشتى. ئۇدۇلدا توقۇلما تام بار ئىدى. تامنىڭ ئىككى تەرىپى ئېگىز تۈۋرۈك بولۇپ، تۈۋرۈكلەرگە قاتارلاشتۇرۇپ گۈل چىقىرىلغاندەك قوچقار مۈڭگۈزلىرى تىزىپ قويۇلغان، تۈۋرۈكنىڭ چوققىسىدىكى خادىغا تېرىدىن ئۇچ بۇرجەك بايراق كېسىلىپ باغلاپ قويۇلغانىدى. شامال بولمىغانلىقتىن بۇ تېرە بايراقلار پۇرلىشىپ ساڭگىلاپ تۇراتتى. بۇ يۇرتتىكى مۇقەددەس جاي — مەھەللە مەسچىتى ئىدى.

قادىرمۇ بوۋاي ۋە مەجىددىنگە ئوخشاش كېتىۋېتىپلا يەرگە شاپىلاقلاپ، قولىغا يۇققان نوپىنى يۇزىگە ۋە بېغىشلىرىغا سۈرتۈپ، تەيەممۇم تاھارەت ئالدى. مەسچىتكە كىرگەندىن كېيىن چوڭ بوۋاي ئالدىغا ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ ئىمامەتچىلىك قىلىشى كېرەك ئىدى. كىمدۇ بىرەيلەن تەگىبىر ئېيتقاندىن كېيىن بامدات نامىزى باشلانىدى. چوڭ بوۋاينىڭ ئاۋازى جارانلىق ۋە يېقىملىق ئىدى. ئۇ ئاخشام خۇپتەندە ئوقۇغان سۈرە پاتىھە بىلەن سۈرە ئىخلاسنى ھەر ئىككى رەكەتتە تەكرارلاپ، قىسقا دۇئا بىلەن نامازنى تۈگەتتى. قادىر بىلەن مەجىددىنىنى بىر بوۋاي — يەنى چوڭ بوۋاينىڭ ئوغلى تۇرسۇنئاخۇن ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى. بۇ ئىككىيلەن چوڭ بوۋايغا قاراشتى. ئۇ «يۇرۇشسىلە ...» دېگىنىچە ئۆزى ئالدىن باشلاپ ماڭدى.

بۇ ئىككىيلەن دەرھال ئەگىشىپ ماڭالمىدى. بامداتقا كەلگەن چوڭ كىشىلەر 35—40 چە كېلەتتى، يەنە 12 دىن 14 ياشلارغىچە كېلىدىغان بالىلاردىن 15 — 20 سى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قاتارلىشىپ بۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ چىقىشتى. كىچىك بالىلارمۇ چوڭلارغا ئوخشاش تەلەپپۇزىنى توشقۇزۇپ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەيتتى ۋە ئىككى قوللاپ كۆرۈشۈپ ئالقانلىرىنى يۇزىگە سۈركەيتتى. شۇنىڭ بىلەن خېلى ۋاقىت ئۆتتى.

تۇرسۇنئاخۇن ئۇلارنى ساقلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆيى مەسچىتتىن ئانچە يىراق ئەمەس، ئىككى تۈپ توغراق ئارىلىقى ئىشىك قىلىنغان بىر ئۆي ئىدى. ئۆينىڭ قۇرۇلمىسى چوڭ بوۋاينىڭكىگە ئوخشايتتى، ئەمما، خېلىلا پەس ۋە ناچار سۇۋالغاچقا تامدا يېرىدىلار كۆپ ئىدى. ئۆيگە ئۇلاردىن ئىلگىرىرەك بەش - ئالتە بوۋاي كىرىپ ئولتۇرۇپ

بولۇشقىنىغا قارىماي، بۇلار كىرگەندە قايتىدىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ يېڭىباشتىن كۆرۈشۈشتى ۋە تۆر تەرەپكە تەكلىپ قىلىپ چوڭ بوۋاينىڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇشتى. كېيىن كېچىنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكى، تۇنۇگۈنكى ۋە بۈگۈنكى ھاۋارايى توغرىسىدا سۆزلىشىشتى. ھايال ئۆتمەي تەڭنە ـ تەڭنىلەردە گۆش كەلتۈرۈلدى. ئەتىگەنلىك ناشتىدا سېمىز ئىسسىق گۆش يېيىش مېھمانلارغا يوچۇن بىلىنگىنى بىلەن بوۋايلار يەنە ئىشتىها بىلەن يېيىشتى.

قادىر ئۆيگە كىرىپ ـ چىقىپ يۈرگەن، داستىخان سالغان ۋە تەڭنە ئەكىرىپ ـ ئەپچىققان ئايالغا دىققەت قىلدى. قانچە ياشتا ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان بۇ ئايال ئىككى ئۆرۈم چېچىنى تۇماق بىلەن باسۇرۇۋالغان ۋە ئۇچىسىغا ئۇزۇن جۇۋا كىيگەنىدى. جۇۋىنىڭ پېشىدىن يالتاچ پۇتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئەمما، ئۇ ھەرقانچە قىلغان بىلەن تۇرسۇنئاخۇندىن يېرىم ھەسسىدەك كىچىك ئىدى. قادىر ئۇنى تۇرسۇنئاينىڭ مومىسى دېيىشكە پېتىنالمايتتى. ئۆي ئىگىسى ياكى باشقىلار ئۇنى تونۇشتۇرمىدى. لېكىن تۇرسۇنئاخۇننىڭ خوتۇنى ئىكەنلىكى ئىككىسىنىڭ قىلىشقان گەپلىرى ۋە مۇئامىلىلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

قېتىق چېلىنغان سۇ ئىچىلگەندىن كېيىن دۇئا قىلىندى. داستىخان يىغىلىغاندىن كېيىن چوڭ بوۋاي:

ـ ئىككىلىرى كەم ئىشتىھاكەنلا. بىزنىڭ بۇ يەردە ئادەمنى ئۆزە قىلدىغانمۇ، يىقىتىدىغانمۇ تاماق جۇمۇ، ـ دېدى.

ـ تويۇپ قالدۇق، ئىشتىھايىمىز شۇنچىلىك ئىكەن، ـ دېدى مەجىددىن.

ـ بىرنەچچە كۈن ئۆتسە كۆڭۈپ كۆپ يەيدىغان بولىدۇ، ـ دېدى تۇرسۇنئاخۇن. ئىشىكتىن چىقىۋاتقىنچە يەنە بىر بوۋاي «بىزنىڭ ئۆيگە كەچتە ...» دەپ ئېيتىپ قويدى.

قادىر مەجىددىنگە قاراپ قويدى. تۇرسۇنئاخۇننىڭ «كۆڭۈپ قېلىش» دېگەن سۆزى بىلەن يەنە مېھماندارچىلىقنىڭ داۋام قىلىشى ئۈنى گاڭگىرىتىپ قويۇۋاتاتتى. «نېمە، بۇلار بىزنى كۆندۈرىدىكەن ـ دە؟».

سىرتتا بىر ئايال يىغلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كىمىنىشى باياتىن ئۆي ئىچىدە قالغان ئايال بىلەن ئوخشاش بولۇپ، چېچى تارالمىغان، پېشى ئىككى تەرەپكە ئېچىلىپ قالغان جۇۋىسىنىڭ ئارىلىقىدىن كىندىكىنىڭ ئۈدۈلىغىچە ساڭگىلاپ تۇرغان كۆكسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئايال چوڭ بوۋاينىڭ ئالدىغا توستى.

ـ بىزنىڭكىگە بىر دوقۇرۇپ ئۆتكەن بولسىلا دادا!

ـ نېمە بولدى توختىخان؟ ـ چوڭ بوۋاي توختىدى ۋە ئايالنىڭ مەيدىسىگە كۆز تاشلاپ چېچىلدى، ـ ئالدىلىرىنى ئەتسىلە توختىخان، نامەھرەم بولىدۇ.

ئايال ئەمدى ئىسسىق كەلگەندەك جۇۋىسىنىڭ پەشىلىرىنى باسۇرۇپ، ئېغىرلىقىنى بىلەن بىللىنى قىسىپ باغلاۋېتىپ ھال ئېيتتى.

ـ بىلمىدىم، بالام كېچىچە قىزىپ يىغلاپ چىقتى ...

ـ ئوتتىن ئايلاندۇرلىمۇ؟

— ۋاي، نەچچە ئايلاندۇردۇم ...
— قىزىق قۇمغا كۆملىمۇ؟
— ئۇنىمۇ قىلدىم.
چوڭ بوۋاي سەل تۇرۇۋېلىپ باشقا بوۋايلارغا:
— مەن توختىخانىڭكىگە بېرىپ كېلەي، ھەر بىرلىرى بىلەن كەچتە توختىئاخۇنىڭ كىمدە كۆرۈشەيلى، — دېدى ۋە مەجددىن بىلەن قادىرغا بۇرۇلۇپ ئۆيى تەرەپنى كۆرسەتتى، — ئىككىلىرى ئۆيگە بېرىپ ئارام ئېلىشسىلا.
ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ كەينىگە يېنىپ مېڭىپ كەتتى، توختىخان ئۇنىڭ كەينىدىن يالاڭئىداق پۇتلىرى بىلەن قۇمنى كېچىپ، سوكۇلداپ ئەگەشتى.
ئىككىيلەن باشقا بوۋايلار بىلەن خوشلىشىپ چوڭ بوۋاينىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئەتراپتا ئىتلار يۈرۈشەتتى. ئادەملەر كۆرۈنمەيتتى. قادىر ئاخشامدىن بېرى كۆڭلىگە كەچكەنلىرىنى مەجددىنگە سۆزلەپ بەرمەكچى بولۇۋاتاتتى. ئەمما بىردىنلا ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىز سېلىپ كەتتى. ئۇ چوڭ بوۋاينىڭ ئۆيىگە كۆتۈرۈلىدىغان دۆڭنىڭ پەس تەرىپىدىكى توغراقنىڭ كەينىدە ئۆزىگە چەكچىيىپ تىكىلىپ تۇرغان قارا ساقاللىق بىر ئادەمنى كۆرۈپ قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە دۈشمەنلىك، قىساس ئوتى يالتىراپ تۇراتتى. قادىر ھاياتىدا بۇنداق كۆزلەرنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. بۇ ئادەم كىمىنىشى بىلەن باشقىلاردىن پەرقلەنمەيتتى. ئەمما، تۇمىقى قارا ئىدى. قاشلىرى قويۇق ۋە قېلىن ئىدى. ئۇنىڭ يۈزىنى پۈتۈنلەي ساقال باسقانىدى. ئۇنى 30 ياشلارغا كىرمىگەن يىگىت دەپ پەرەز قىلىشقا بولاتتى. ئۇ كۆزلىرىدىكى ئوت يېتىشمىگەندەك چىشلىرى بىلەن تۆۋەندىكى كالپۇكىنى چىشلۇۋالغان، ئوڭ قولى بىلەن بەلبېغىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى غىلاپتىن چىقىپ تۇرغان پىچاقنىڭ سۆڭىكىنى دەستىسىنى قاماللۇۋالغانىدى.
قادىرنىڭ بەدىنى تەرلەپ سۇ بولۇپ كەتكەنىدى، ئەمدى ئۇ مۇزلاۋاتقاندەك بولدى، يۈرىكى ئەنسىز سوقۇپ، پۈتى كالۋالىشىقا، تۆپتۆز يەردىمۇ پۇتلىشىشقا باشلىدى. ئۇ ئىختىيارسىز مەجددىننىڭ يېڭىنى تۇتۇۋالدى. مەجددىن ھېچنېمىنى سەزمىگەچكە بۇرۇلۇپ:
— ئىسسىقلاپ كېتىۋاتامسەن؟ ھېچگەپ ئەمەس. مەنمۇ ئاران - ئاران نەپەس ئېلىۋاتىمەن. لېكىن، تازا بىر تەرلىۋالساقلا شۇندىن ئېتىبارەن سالقىنلىق ئىچىدە ياشايمىز. چۆل خەلقىنىڭ سەرتان ئىسسىقتىمۇ جۇۋا بىلەن تۇماق كىيىۋالىدىغانلىقى، ئاغرىپ قالمايدىغانلىقىنىڭ سەۋەبى شۇ، بۇرۇن شۇنداق دېسە ئانچە ئىشەنمەيتتىم ...
قادىرنىڭ قۇلىقىغا بۇ گەپلەر كىرمەيتتى. ئەمما، ئۇ ھېلىقى كىشى ۋە ئۇنىڭ كۆزلىرى ھەققىدىمۇ ئېغىز ئاچالمىدى. كەينىگە بۇرۇلۇپ قازىماقچى بولۇۋېدى، يەنە جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇلار ئۆيى ئالدىغا كېلىپ قېلىشقانىدى. تۇرسۇنئاي ئۆيدىن چىقىپ ئۇلارنى قارشى ئالدى. قادىر شۇ چاغدىلا ئارقىسىغا قاراشقا جۈرئەت قىلدى. يىراق، توغراقلىقنى قۇم دۆڭى توسۇۋالغاچقا قادىر ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى.
— مېھماندارچىلىقتىن رازى بولغانسىلەر؟ — دەپ سورىدى تۇرسۇنئاي كۈلۈپ.

ـ ۋاي ـ ۋۇي، كېرىكىدىن ئاشۇرۇپ مېھمان قىلۇۋېتىشىدىكەنلا، ـ دېدى مەجىددىنمۇ كۈلۈپ، ـ بۇنداق تەمىلىك، سېمىز گۆشنى قانداقمۇ كۆپ يەپ سىڭىرگىلى بولار؟

ـ ئۆيگە كىرىشسىلە، تالا ئىسسىق، ـ دېدى تۇرسۇنئاي ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، ـ يۇرتىمىزنىڭ قائىدىسى شۇ، مەن تۇغۇلغاندىن تارتىپ بۇ يۇرتقا بۆلەك جايلاردىن مېھمان كەلگىنىنى كۆرمىدىم، ئاغىلاپمۇ باقمىدىم. بۇ يەردە مېھماندارچىلىق مۇشۇنداق بولىدۇ، ھېيت ـ ئايەملەردە پەتىلەشمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاشراق بولىدۇ. سىلەرمۇ بارا ـ بارا كۆنۈپ قالىسىلەر...

ئويۇن ۋە ھازا

ئۇلار ئۇدا 11 كۈن مېھماندارچىلىقتا بولدى. بۇۋايلارنىڭ دېگىنىدەك ئىشتىيى خېلى ئېچىلىپ جىق ـ جىق يەيدىغان بولۇشتى. دەسلەپكى كۈنلەردە گۆشلا يېيىشتىن زېرىكىش ھېس قىلىپ كۆڭلى نان تارتىشتى. چۆلدە يېگىنىمىزدەك بىرەر بۇرىدىن كۆمەچ بولسىمۇ مەيلىدى، دېيىشتى. ئەمما، كۆمەچنىڭمۇ پەۋقۇلئادده ئەتىۋارلىقى، ئۇنى ئەڭ ھاللىق ئائىلىلەر ھېيت ـ ئايەملەردە يېيەلەيدىغىنىنى بىلىشتى، ئۆتكەندە ئۇلار چۆلدە يېگەن كۆمەچ تۇرسۇنئاينىڭ چۆلگە چىققانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تەييارلانغانكەن.

ـ بۇ يەردە قوناق تېرىلىدۇ، ـ دەپ چۈشەندۈردى قىز، ـ لېكىن ھوسۇلى شۇ قەدەر ئاز بولىدۇكى، ئۇرۇقلۇقتىن ئاشقىنى ئىككى جان ئادەمنى بار ئۆيگە ئۆچ ـ تۆت قېتىم كۆمەچ پىشۇرۇشقا ئاران يېتىدۇ... مال بېقىش ئۈچۈن ئوتلاق يوق. بار قوي ـ ئۆچكىلەر ۋە تۆگىلەرنىمۇ باقماق قىيىن. ئىت بىلەن بىھىكتەك ھارام مالىلارنى بېقىپمۇ يۈرمەيمىز. ئۇلار تاپسا يەيدۇ، تاپالمىسا كارىمىز يوق. سىلەرنىڭ يۇرتىڭىزچۇ...

ئۇ پات ـ پات شۇنداق سورايتتى. بۇنى ئۇنىڭغا نېمىدەپ چۈشەندۈرۈشنى بۇلار بىلمەيتتى. ئۆز يۇرتىنى بىر قېتىم ماختاپ قويغان مەجىددىنگە تۇرسۇنئاي ئەيمەنمەي ھۇرپەيىپ: «ياخشى يۇرتتا خاتىرجەم ياشىماي غايىب خەزىنە ئىزدەپ نېمە قىلاتىتىلا؟ بايلىق ئاۋۇتقان پادىشاھلارنى يەر يۇتۇپ، شەھەرلىرىنى قۇم بېسىپ كېتىپتىكەن...» دەپ رەددىيە بەردى. شۇندىن كېيىن بۇلار ئاشۇنداق سوئالغا: «بىز تەرەپتىمۇ شۇنداق»، «ئاساسەن شۇنداق ...» دەپ جاۋاب بېرىدىغان بولۇشتى. ئەمما بۇ جاۋابقا ئىشەنمەيدۇ ياكى ئۆز يۇرتىدىن ياشقا يۇرتلاردا ياشقىچە ھايات بارلىقىدىن ئۇمىدلىنەمدۇ، ئىشقىلىپ، گەپنىڭ ئاخىرىدا «سىلەرنىڭ يۇرتىڭچۇ؟» دەپ تەكرارلايتتى.

ـ سىلەر بۇگۈن بارغان ئۆينىڭ ئىگىسى كىچىك توختى ئاكىنىڭ ئۆچ خوتۇنى بار، ـ دېدى بىر كۈنى تۇرسۇنئاي. بۇ يەردىكىلەر ئوخشاش ئىسىملىك كىشىلەرنى پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن «چوڭ توختى»، «ئارا توختى»، «كىچىك توختى» ياكى بىرەر بەلگىسىنى قوشۇپ «ئاققاش تۇرسۇن»، «ئۇنچ مايماق تۇرسۇن»، «كۆتمەك تۇرسۇن» دەپ چاقىرىشاتتى. بۇنى ئاياللارغىمۇ قوللىناتتى. ـ ئۇنىڭ كىچىك خوتۇنى يېگىرمە ياشتا، بىرەر ئايچە بولدى تويىنى قىلغىلى، ـ تۇرسۇنئاي بۇ سۆزلەرنى دېگەندە شۇنچىلىك مەيۇس ۋە

ئاجىز كۆرۈندىكى، ئۇنىڭغا كىشىنىڭ ئىچى ئاغرىپ قالاتتى، ـ سىلەرنى كۆتكىنى چوڭمۇ، ئوتتۇرانچىسىمۇ، كىچىكىمۇ؟

ـ دىققەت قىلماپتىمىز، ـ دەپ قۇتۇلدى مەجىددىن. ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئىككى ئايالـ نى كۆرگەن، لېكىن يېشىنى پەرق قىلالمىغانىدى.

ـ قولىدا بىلەيزۈكى بارى چوڭى، ئىسمى توختىئاي، ـ دېدى قىز ۋە شۇئان ئېسـ گە كەلگەنـدەك كۈمۈش زىرىسى بىلەن چاچىتەڭگىلىرىنى سىيلاپ داۋام قىلدى، ـ مېنىڭ زىرەم بىلەن چاچىتەڭگىلىرىم بۇتپەرەس پادىشاھنىڭ قىزى قېچىپ كەلگەندە بىللە تاقاپ كەلگەن بېزەكلەر ئىكەنمىش. قولدىن ـ قولغا ئۆتۈپ ئاخىرى ماڭا نېسىپ بوپتۇ. چوڭ بوۋام شۇنداق دەيدۇ...

ئۇنىڭ كۆزلىرى ئويناپ، قارامتۇل چىرايىدا شەپەق نۇرى پەيدا بولدى. ئۇ ئېتـ قادتىنمۇ كۆرە ئاشۇ بېزەكلەرنىڭ قۇلىقى ۋە بويـنىدا تۇرغىنىـدىن خـۇشال ئىكەنـلىكىنى بىلدۈرۈۋاتاتتى.

ـ بەك چىرايلىق ئىكەن، ـ دەپ قويدى مەجىددىن.

ـ توختىئاينىڭ بىلەيزۈكى قانداق كەلگەن، بۇنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ، ـ داۋام قىلدى تۇرسۇنئاي، ـ چوڭ بوۋامنىڭ دېيىشىچە ئۇنى توختىئاينىڭ 6 ـ بوۋىسى ئېچىلىپ قالغان بىر ئەسكى شەھەردىن تېپىۋاپتىكەنمىش. چۆلدە شۇنداق يەرلەر ئۇچراپـمۇ قالىـدۇ، بىز ئۇ يەرگە يېقىنمۇ بارمايمىز. توختىئاينىڭ 6 ـ مومـىـسى ئاشۇ بىلەيزۈكـنى تاقىغاچـقا ئۇنىڭ ئەۋلادى ئىچىدىكى قىزلار يا تۇل بولۇپ قالىدۇ يا كۈندەشلىكتىن قۇتۇلالمايدۇ، سىلىنىڭ بۇ بىلەيزۈكلىرىچۇ؟ ئۇ كىمدىن قالغان؟ ـ دەپ سوريدىئۇ مەجىددىننىڭ سائىتىنى ئىملاپ، ـ يا سىلە ئەسكى شەھەرلەردىن تاپتىلىمۇ؟

ئالدىنقى قېتىملىق سۆھبەتتە مەجىددىن قىزغا سائەت دېگەن نەرسىنىڭ نېمىلىكىنى زادىلا چۈشەندۈرەلمىگەنىدى. شۇڭا:

ـ بۇنى ئادەملەر قولدا ياسىغان، ـ دەپ قويدى.

تۇرسۇنئاي كۈلۈپ كەتتى:

ـ قانداق ياسايدۇ؟ جىنلار ياساشنى ئۆگىتىپ قويىدىغان يۇرتتىن كەپسىلەردە؟ چوڭ بوۋامنىڭ دېيىشىچە چۆلدىكى قۇم بېسىۋالغان شەھەرلەردىن بەزىدە قەغـەزلەرمۇ چىقىپ قالارمىش. ئۇنىڭ خېتىنى جىنلار ئوقۇيالارمىش. ئۇ جىنلار ئادەمگە تۆمۈردىن ئۇچىدىغان، يۇگۈرەيدىغان ھەررەك ـ سەررەك نەرسىلەرنى ياساش ئۇسۇلىنى ئۆگىتەرمىش. چوڭ بوۋام كىچىك چېغىدا پەرەك دېگەن يۇرتتىن كەلگەن قىزنىڭ چاچـلىق ئادەمـلەرنىڭ ئاشۇنـداق قەغەزلەرنى ئېلىپ كەتكىنىنى كۆرۈپتىكەن. سىلەرنىڭ يۇرتتىمۇ ئاشۇنداق بىلەيزۈكـلەرنى تاقىۋالغان ئادەملەرنىڭ قىزى توقال بولىدىغاندۇ؟

مەجىددىننىڭ كۆزلىرىگە قارىغان كىشى ھەيران قالغان بولاتتى. ئۇ قىزنىڭ چۆلدەـ كى خارابە شەھەرلەرنى بىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويغانلىقىدىن ھايانجانلىنىپ كېتىۋاتاتتى. دېمەك مۇشۇ يېقىن ئەتراپتا، ھېچ بولمىسا چۆل مۇساپىسى بىلەن ھېسابـلىغاندىمۇ بىرـ نەچچە كۈنلۈك دائىرە ئىچىدە بىرەر قەدىمىي شەھەر خارابىسى بار ئىدى. بىراق، ئۇ يەرگە قانداق بارغىلى بولىدۇ؟

تۇرسۇنئاي بايىقى سوئالنى ئىككىيلەنگەن جاۋاب بەرمىگىنىنى كۆرۈپ يەنە سورىدى:
ــ ئاياللار، قىزلار كۆندەشلىككە قالىدىغان ئىشلار سىلەرنىڭ يۈرتىڭىزمۇ بارمۇ؟
مەجىددىن ئۆز خىيالى بىلەن قالغاچقا سوئالنى دىققەت قىلمىدى. شۇڭا قادىر جاۋاب بەردى:
ــ يوق، بىز تەرەپتە بىر ئەر بىر خوتۇن ئالىدۇ. بىر خوتۇن بىرلا ئەرگە تېگىدۇ.
قىز ئانچە ئىشەنمىدى. بىراق، ئۇ شۇبھىسىنى باشقىچىرەك ئىپادە بىلەن بىلدۈردى:
ــ رۇسۇللىلاھ تۆت خوتۇن ئاپتىكەنمىش. ھەزرىتى ئەلى بولسا 40 خوتۇنلۇق بوپتىكەن...
ئۇنىڭ سۆزىدە، كۆز قاراشلىرىدا ھەسرەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كىملەرگىدۇ توقال بولۇشىدىن، كىملەرنىڭدۇر ئۆز ئۈستىگە توقال بولۇپ كىرىشىدىن ئەنسىرەيدىغانلىقىنى ئىپادىلەۋاتاتتى.
بۇ يۈرتتىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ئادىتى بالىلارنىڭ ئەڭ بولۇش نىسبىتىدە قىزلار كۆپ سانىنى ئىگىلەپ كېتىدىغان تەڭپۇڭسىزلىق ئامىل بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. قادىر، ئەگەر ئوغۇللار ئاۋۇپ كېتىدىغان ھالەت پەيدا بولسا ئىش تەتۈرسىچە بولىدىغانلىقىنى كۆڭلىدە مۇلاھىزە قىلىپ باقتى.
بۇگۈن پۈتۈن يۈرت مەسچىت ئالدىدىكى كىچىككىنە سەينا‌غا يىغىلدى. چوڭ بۇۋاي ئىككىيلەنگەن مەسىرەپ ئۈيۇشتۇرۇپ بېرىمىز دەپ ئىنىتقانىدى. ئىككىيلەنگە بۇ خەۋەر ناھايىتى يېڭىلىق بولۇپ تۇيۇلۇۋاتاتتى. بۇ مەسىرەپتە ئۇلار يەنە بىرمۇنچە تۈرمۇش بىلەن تونۇشاتتى. يەنىمۇ مۇھىمى مېھماندارچىلىقىمۇ بىر يەرگە بارىدى، مەسىرەپ تۈگىسە ئۆزلىرىنىڭ تەقدىرى قانداق بولىدىغانلىقى ھەل قىلىنار دەپ ئۈمىدلىنەتتى.
مەسىرەپكە چوڭلاردىن تارتىپ بالىلارغىچە ھەممەيلەن يىغىلىشتى. كۆزچەن بىلەن ھېسابلىغاندا ھەممەيلەننى 100 دىن ئارتۇق، 150 دىن كەمرەك دەپ مۆلچەر قىلىشقا بولاتتى. مەسچىتنىڭ ئۈدۈلىدىكى ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە ئىككى ناغرا توختىتىلدى. ئۆگزىگە ئۇچ كىشى چىقتى. ئۇلارنىڭ بىرسىنىڭ قولىدا قوپال، سىرلانمىغان سۇنايى بار ئىدى. قاراڭغۇ چۈشمىگەن بولسىمۇ گۈلخان يېقىلدى. بالىلار ئەتراپتىكى دۆڭلەرگە، ئۆينىڭ ئۆگزىلىرىگە چىقىۋېلىپ چۈرقىرىشاتتى. ئون نەچچە ياشلىق قىز، ئوغۇل بالىلارنىڭ قىپيالىكاچ يۈرۈشى بۇ يەردە ئەجەبلىنەرلىك ئىش ھېسابلانمايىتتى. ئۇلارنىڭ سەكرەشلىرى، ۋارقىراشلىرى كۆچىيىپ كەتكەنلىكتىن چوڭ بۇۋاي:
ــ بولدى باشلاۋېرەيلى، ــ دەپ قول سىلكىدى.
ئەرلەر ئوتتۇرىدا، ئوتنى چۆرىدەپ يەرلا ئولتۇرۇشتى. ئاياللار ئۇلارنىڭ كەينىدە دائىرە بولۇپ ئۆرە تۇرۇشتى. ناغرىدىن ئىلگىرى سونايى چېلىندى. سوزۇپ چېلىنىۋاتقان ئاھاڭ قادىرغا قانداقتۇر بىر مۇقامنىڭ مۇقەددىمىسىدەك بىلىندى. بىراق، ئۇ ناخشا مۇزىكىغا ھەۋەس قىلىپ كۆنمىگەنلىكتىن قايسى مۇقامنىڭ باشلىنىشى مۇزىكىسى چېلىنىۋاتقىنىنى ئۇقالمىدى. بىرەمدىن كېيىنلا ناغرىلار چېلىندى. ناغرىنىڭ كۆرۈمسىزلىكىگە قارىماي بۇنداق كۆچلۈك ئاۋاز چىقىرالايدىغانلىقى قادىر بىلەن مەجىددىنىنى ھاڭ-تاڭ

قالدۇردى. ناغرىلارغا سونايى ماسلاشتى. شۇ چاغدا چوڭ بوۋاي ئورنىدىن قوپتى-دە، بىر قولىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ، بىر قولىنى بېلىگە تەتۈر تۇتۇپ ئاستا قەدەم تاشلاپ ئوتنى بىر ئايلىنىپ چىقتى. سونايى سەل ئىتتىكلىدى، ناغرىمۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ تېزلەشتى. بوۋايمۇ قەدەملىرىنى قىسقا ئېلىپ ئوتنىڭ ئەتراپىدا ئىككىنچى قېتىم پىرقىرىدى. بۇ قېتىم ئۇ دەسلەپ كۆتۈرگەن قولىنى بېلىگە تەتۈر قويۇپ يەنە بىر قولىنى كۆتۈرۈپ پىرقىرىدى. پىرقىراشنىڭ سۈرئىتى بارغانسېرى تېزلەشتى ۋە 11 قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن يىگىتلىپ چۈشەي دەۋاتقان بوۋاينى ئىككى يىگىت بىردىپ يۆلەپ بالدۇرقى جايىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. بۇ چاغدا گۈلخان ئۆچەي-ئۆچەي دەپ قالغانىدى. شۇڭا، ئايالار تەرەپ-تەرەپتىن گۈلخانغا ئوتۇن تاشلىغىلى تۇردى. چاچرىغان چوغ ۋە كۈلىلەر ئەرلەر ئولتۇرغان دائىرىگىچە كەلگەن بولسىمۇ، ھېچ كىم كەينىگە چېكىنمىدى.

ناغرا بىلەن سۇنايى توختاپ راۋاب بىلەن نەي چېلىنىشقا باشلىدى. ئۇلارغا داپ تەڭكەش قىلىناتتى. قادىر بويۇنداپ قارىدى. ئىككى تارىلىق راۋاب ئۆزىنىڭ ئەپتىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن تىرىكلايىتتى. نەيىنىڭ مۇڭلۇق ئۇنى بۇلارغا تونۇش بولمىسىمۇ، يەرلىك كىشىلەرگە ياقىدىغان بىر كۈيىنى ئەۋجىگە چىقارماقتا ئىدى. داپنىڭ ئۇنى بوش تەڭكەشلىنەتتى.

راۋاب بىلەن داپتا 60 ياشلاردىن ئاشقان بوۋاي كۈيلەيتتى، سۆڭەكتە پاسالىغان نەينى بولسا تېخى بۇرۇتى خەت تارتمىغان بىر بالا پۈۋلەۋاتاتتى. راۋابچى بىلەن داپچى ئاخىرا باشلىدى:

قوي، ئۆچكىلىرىم كەتتى مەرىشپ، قالدى كەينىمدە بۇلۇت ماريشپ،
يۈردۈم ئارقاڭدىن سوڭداپ ئەگىشپ. كەلگىن قالايلى خېنىم ياريشپ.

كېيىنكى ئىككى مىسرا تەكرار-تەكرار ئىككى قېتىم ئېيتىلغاندىن كېيىن كۈي ئۆزگەردى. ئەمدى ئەر-ئايال ھەممەيلەن ناخشىغا قوشۇلدى:

خەشەك بىلەن سەمرىتەي دەردىم ئەگەر سۇ بولسا،
ئۆيدە باققان قويۇمنى. دەشت-چۆللەرنى باساتتى.
ئالدىڭدا گۈناھ قىلسام، يۈرەكتىكى ئوتۇمدا،
باغلاپ بەرەي قولۇمنى. كۆمەچ كۆمسەم پىشاتتى.

يوچۇنلا ئاھاڭ، يوچۇنلا قوشاق بۇ چۆل ئەھلىنىڭ ئۆتمۈشىنى ۋە ھازىرىنى كۈيلەيتتى. بۇ ئاھاڭنى كىم ئىجاد قىلغان، قوشاقلارنى كىم توقۇغان، ئۇلار قاچان پەيدا بولغان، بۇنى بىلگىلى بولمايتتى. ئەمما، ئۇ ئۇزۇن يىللاردىن، بەلكى نەچچە ئەۋلادلاردىن بۇيان ئېيتىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى. چۈنكى، ئاغزىدا چىشى يوق بوۋاي، مومايلاردىن تارتىپ تىلى چىققان بالىلارغىچە ناخشىغا قوشۇلۇپ ئېيتىۋاتاتتى.

گۈلخانغا بىرنەچچە قېتىم ئوتۇن تاشلانىدى، كۈيلەر ئۆزگىرىپ ئالمىشىپ تۇردى. بەزى قوشاقلارنى ئەرلەر، بەزىلىرىنى ئايالار ئېيتتى. بەزىدە قوشۇلۇپ ئېيتتى، بۇ كۈيچىلەر

كىشىگە چوڭ شەھەرلەردىكى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ خاس خورچىلىرىنى ئەسلىتەتتى.

خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن راۋاب بىلەن نەي توختاپ، ناغرا بىلەن سونايلارغا نۆۋەت كەلدى. كىشىلەر شۇلى كۈتۈپ تۇرغاندەك دۇررىدە ئورنىدىن تۇرۇپ چېكىنىشتى- دە، سورۇننى كېڭەيتتى. ئەرلەر ۋە ئوغۇل بالىلارنىڭ ھەممىسى يالىڭاچلىنىپ ساماغا چۈشۈپ كەتتى. شۇنچىۋالا كۆپ ئادەم ئانچىلىكمۇ كەڭرى بولمىغان سەينادا بىر-بىرىگە ئۇرۇلماي، سۈركەلمەي، تەكشى قەدەم بىلەن رىتىملىك دەسسەپ ساما سالاتتى.

ھاياتىن مەيدان كېڭەيتىلگەندە قادىر توپنىڭ چېتىگە چىقىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئالدىنى تۇماقلىق ئايالار توسۇۋالغانلىقتىن، ئۇ پۈتىنىڭ ئۇچىدا كۆتۈرۈلۈپ مەجىددىنىڭ نەدىلىكىنى كۆرمەكچى بولۇۋاتاتتى. شۇ چاغدا بىر كۈچلۈك، ئامبۇرەدەك قول ئۇنىڭ بېغىشىنى شۇنداق قىسىپ تۇتتىكى، ئۇ ۋاي دەپ تووۇلۇۋېتىشكە تاس قالدى. بۇرۇلۇپ قاراپلا ھېلىقى كۆزلىرى دەھشەتلىك پارقىراپ تۇرىدىغان ساقاللىق كىشىنى كۆردى.

ـ ئۇنۇڭنى چىقارماي بۇياققا ماڭ، بولمىسا بوغۇزلاپ تاشلايمەن، ـ دېدى ساقاللىق كىشى بوغۇق، خىرىلدىغان ئاۋازدا.

قادىر قورقىنىدىن ئۇنىڭغايا ئۇاشلىق بىلەن ئىتائەت قىلىپ مېڭىپ كەتتى. ناتونۇش كىشى ئاھايىتى كۈچلۈك ئىدى. ئۇنۇيمان يەر، دەرەخ كۆتەكلىرى ئۇچراپ قالسا قادىرنى خۇددى كېچىك بالىنى كۆتۈرگەندەك لەككىدە يەردىن ئۇزۇپ، ئۆتكۈزۈپ قويۇاتتى. ئۇ قادىرنىڭ بېغىشىنى تۇتۇۋالغاچقا، قادىر توپىلىق يولدا دىكىلداپ ـ سوكۇلداپ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بېتىشەتتى.

ئۇلار مەسچىتنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بىرنەچچە ئۆيلەرنى ئايلىنىپ، شالاڭ توغراقزار- لىقتىن، بىرنەچچە قۇم دۆڭلىرىدىن ئۆتتى. شۇنىڭدىن كېيىنىن ئۇلارنىڭ ئالدىدا قېشى ئانچە ئېگىز بولمىغان بىر كۆل نامايان بولدى. قادىر بۇ ئەتراپلارغا كېلىپ باقمىغاچقا كۆز ئالدىدىكى يېڭىلىقتىن ھەيران قالدى. ئەمما، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قورقۇنچ ئىگىلىۋالغانىدى. ئۇ يېنىدىكى كىشىنىڭ ئۆزىگە نېمىشقا بۇنچىۋالا ئۆچ ئىكەنلىكىنى، بۇ يەرگە نېمىشقا باشلاپ كەلگەنلىكىنى چۈشىنەلمەي دىرىلدەپ تىترەيتتى.

ناتونۇش كىشى شۇ يەرگە كەلگەندە قادىرنىڭ بېغىشىنى سىلكىپ قويۇۋەتتى. قادىر ئىككى مېتىرچە شوخشۇپ بېرىپ يۇمشاق، نەم قۇمغا ئولتۇرۇپ قالدى. ھەر ئىككىيىلەن ھاسىرىغىنىچە بىرھازا بىر ـ بىرىگە قاراپ قېلىشتى.

ـ نېمە ئادەمسەن؟ ـ دەپ سورىدى ناتونۇش كىشى سەل ئېگىلىپ. ئاينىڭ نۇرىدا ئۇنىڭ غەزەپتىن چەكچەيگەن كۆزلىرىدىكى يالقۇننى بىمالال كۆرگىلى بولاتتى، ـ ئېيتە، نېمە ئادەمسەن؟ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ؟

قادىر ئۇنىڭ ئوتتەك يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىگە ۋە پىچاقىنىڭ دەستىسىنى قامالىلاپ تۇرغان ئوڭ قولىغا قورقۇپ ـ قورقۇپ قاراپ ئىسمىنى، بۇ چۆلگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى دۇدۇقلاپ چۈشەندۈردى.

ـ كەت، ئۇقتۇڭمۇ؟ بۇ يەردىن دەرھال يوقال! ـ قىسقا، كۆچلۈك ئۇرغۇ بىلەن بۇيرۇدى ناتونۇش كىشى، ـ سەن مېنىڭ بەختىمگە چاڭ سالما! تېز كەت! كېيىنمەسەن يوق؟ ئەگەر كەتمەيمەن دېسەڭ، ئەزىرايىل خۇدا ... ـ ئۇ پىچاق دەستىسىگە قول سوزدى.

غىلاپتىن سۈغۇرۇلۇۋاتقان پىچاق ئاي نۇرىدا يالت ـ يۇلت قىلىپ كۆز چاقاتتى.

قورقۇپ پۈت ـ قولىدا ماغدۇر قالمىغان قادىر:

ـ كېتىمەن، مەن كېتەي، ـ دېدى ۋە پىچاقىنىڭ يەنە غىلاپقا كىرىپ كېتىشىنى كۆزىتىپ تۇرۇپ سورىدى، ـ لېكىن بۇ چۆلدىن چىقىپ كېتىشنى بىلمەيمەن ئەمەسمۇ؟

جاۋاب تېخىمۇ قىسقا بولدى:

ـ تۇر ئورنىڭدىن، مەن ئەپچىقىپ قويۇمەن!

قادىر ئورنىدىن تۇردى. ئۇ تېخىچە دىرىلدەپ تىترەيتتى. ۋۇجۇدى تېخىمۇ مۇزلاپ كېتىۋاتاتتى.

ـ مېنىڭ يەنە بىر ھەمراھىم بار ئىدى... ـ دۇدۇقلىدى ئۇ، ـ بىز بىللە چىقىپ كەتمەكچى ئىدۇق...

ـ سەن ئاۋۋال مەن بىلەن ماڭ! ـ ناتونۇش كىشى پەس ئاۋازدا سۆزلەۋاتقان بولسىمۇ غەزەبتىن چىشلىرى كاسىلدايتتى، ـ سەنلا ۋەدە بەرسەڭ، بۇ يۇرتقا يەنە كەلمەسلىككە قەسەم ئىچسەڭ، ھەمراھىڭنىمۇ تېپىپ بېرىمەن، سەنلەر ئىزدەيدىغان غايىب شەھەرگىمۇ ئاپىرىپ قويۇمەن...

ـ مەن ۋەدە بېرىمەن، قەسەمىمۇ قىلاي، شۇ ھەمراھىم بىلەن بىللە يولغا سالغان بولسىڭىز...

ـ ھۇ شەيتانىنىڭ نەسلى، ـ ناتونۇش كىشى بۇ قېتىم شارتتىدە پىچقىنى كۆتۈرىدى، ـ سەن شۇنى باھانە قىلىپ كەتمەسلىكنى ئويلاۋاتسەن ـ ھە؟

ناتونۇش كىشى راستىنلا پىچاق سالامتى ياكى قورقۇتۇۋاتامتى، بۇمۇ مەلۇم ئەمەس ئىدى. دەل شۇ چاغدا مۆجىزە يۈز بەرگەندەك:

ـ تۇرسۇن دېمە، قولۇڭنى تارت! ـ دېگەن بۇيرۇق ئاڭلاندى.

ئىككىلەن چۆچۈپ كەتتى ۋە بۇرۇلۇپ ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراشتى. ئۇلاردىن



ئىككى ـ ئۈچ قەدەم نېرىدا تۇرسۇنئاي تۇراتتى. تۇرسۇن دېۋە دەپ ئاتالغان غەزەبلىك كىشىنىڭ پىچاق كۆتۈرگەن قولى سالپىيىپ پەسكە چۈشتى. ئەمما ئۇ پىچاقنى غىلاپقا سالمىدى.

ـ مۇقەددەس چوڭ ئانىمىزنىڭ كۆز ياشلىرىدىن بىنا بولغان كۆلنىڭ بويىدا خۇدا يەتكۈزگەن مېھمىنىمنىڭ قېنىنى تۆكمەكچىمۇسەن! ـ دېدى قىز يەنە بىر قەدەم ئالدىغا كېلىپ، ـ سەن پۈتۈن يۇرتىمىزنىڭ قۇمغا كۆمۈلۈپ كېتىشىنى، ئادەملەرنى يەر يۈتۈپ كېتىشىنى خالامسەن؟

ـ خېنىم ماڭا ئىچىلىرى ئاغرىسۇن، ـ تۇرسۇن دېۋە بوتىلاقتەك ھۆركىرەپ يىغلاپ، ئۆزىنى تۇرسۇنئايىنىڭ ئايىغىغا گۈپپىدە تاشلىۋەتتى. پىچاق ئۇنىڭ قولىدىن چۈشۈپ كەتتى، ـ بۇ كەلداخۇن سىلىنى ئالمايدۇ، ئۇلار غايىب خەزىنە ئىزدەيدىغان ئالۋاستىلار، تېخى ھازىرلا ئۇ ماڭا ھەمراھىنى تېپىپ بەرسەم، غايىب خەزىنە كۆمۈكلۈك شەھەرنى كۆرسىتىپ قويسام بۇ يەردىن كېتىشكە ۋەدە بەرگەن...

تۇرسۇن دېۋە بېشىدىكى تۇمىقىنى ئېلىۋېتىپ، ئۆسكىلەك چاچلىرى ئۇستىگە قۇم چېچىپ، يۈزىنى يەرگە ئۇرۇپ شۇنداق پەريات ئۇرۇپ يىغلىدىكى، قادىرنىڭ ئۆز بېشىدىكى تەشۋىشى بىر ياقتا قېلىپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ئۆزىنى نېمىشقا ئۆچ كۆرىدىغانلىقىنى، نەچچە كۈنلەردىن بۇيان نېمىشقا تەقىپ قىلىپ يۈرگىنىنىمۇ چۈشىنىپ قالدى. بىراق، تۇرسۇنئايىنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىمىدى.

ـ مەن ساڭا تەگمەيمەن تۇرسۇن دېۋە. ساڭا بۇنى بۇرۇن ئىككى قېتىم ئېيتتىم، بۈگۈن ئۈچىنچى قېتىم يەنە دەپ قويايى: ساڭا تەگمەيمەن...

ـ خېنىم، ئوبدان خېنىم، ماڭا ئىچىلىرى ئاغرىسۇن... مەن تىرىك تۇرۇپ دوزاخ ئازابىنى تارتىۋاتقىنىمغا ئىككى يىل بولدى، مەن بۇ ئوتتا كۆيۈپ ئۆلىمەن، ماقۇل دېسىلە خېنىم...

ـ ياق، ـ يەنە رەت قىلدى قىز، ـ خۇدايىم ئىككىمىزنىڭ يولتۇزىنى بىر ـ بىرىگە ئوخشاش يارىتىپتىكەن. سەن خوتۇن ئالغان ئادەمسەن، خوتۇنۇڭ ئۆلگىنى بىلەن مەن بەرىبىر ئۇنىڭ ئەرۋاھى ئالدىدا توقال بولۇپ قالىمەن. قىيامەتتە ھەممە ئەر ـ خوتۇنلار جەم بولغاندا مەن سېنىڭ ئۇ خوتۇنۇڭنىڭ كەينىدە تۇرامدىمەن، يېنىدا تۇرامدىمەن...

ـ مەن ئۇنىڭ ئەرۋاھىنى تالاق قىلىۋېتەي خېنىم، ـ تۇرسۇن دېۋە قىزنىڭ يالاڭ غىدىق پۇتلىرىغا يۈزىنى سۈركەپ يىغلاپ كەتتى، ـ ئۇنىڭ ئەرۋاھىمۇ ئۈچ تالاق، ئۈچىيۈز تالاق...

ـ بولمايدۇ، مەن خۇدا يەتكۈزگەن ئاشۇ يىگىتكە تېگىمەن، ـ ئۇ قادىرنى كۆرسەتتى، ـ ئادەم، ئۇچار قانات ئۇگۇل جىن ـ شايتانۇنمۇ ئايىغ باسمايدىغان چۆلگە تەڭرىم ئۇنى مەن ئۈچۈن ئەكىلىپ قويغىنىنى بىر كۆرۈپلا كۆڭلۈم تۈيغانىدى. سەن قايتىپ كەت!

ـ خېنىم...ـ تۇرسۇن دېۋە سۆزلىيەلمەي ھوشىدىن كەتتى.

تۇرسۇنئاي ھەيرانـ ھەسلىكتىن قېتىپ قالغان قادىرنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتتى. قىزنىڭ قولى ئىسسىق، يىمرىك بولسىمۇ يېقىملىق تۇيۇلاتتى. ئۇ تېخىمچە ئۆزىنى

قولغا ئالالمايۋاتقان قادىرغا بايا تىنىقمىغا زادىلا ئوخشىمايدىغان سىياپە، مۇلايىم ئاۋاز بىلەن:
ــ يۇرسىلە، نېرى كېتەيلى، ــ دېدى.

قادىر ئۇنچىقارماي بويسۇندى. بايا تۇرسۇن دۇڭە قىسىپ تۇتقان بېغىشىنى ئەمدى قىز تۇتۇپ ماڭاتتى. ئۇلار تۇرسۇن دۇڭىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىشتى. قادىر ئۆزىنى شۇنچە قورقۇتقان ۋە ھەتتا ئۆلۈم خەۋپى سالغان بۇ كىشىگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قارىدى. تۇرسۇن دۇڭە ئاغزىدىن ئاققان شۆلگەيلىرى لاي قىلغۇچەكەن قۇمغا ئۇلۇق مەڭزىنى يېقىپ، ئىككى قولىنى كېرىپ ياتاتتى. قادىر قىزنىڭ ئۆزىنى يەنە بىر قېتىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرغانلىقىغا شەكسىز ئىشەنىدى.

ئۇلار يېرىم سائەتچە مېڭىشتى. قىز تېخىچە قادىرنىڭ قولىنى تۇتۇپ ماڭماقتا ئىدى. بايىقى كۆل ئارقىدا قالدى. ئۇلار ئىككى قۇم دۆۋىسىدىن ئۆتكەندە كۆز ئالدىدا يەنە بىر كۆل پەيدا بولدى. قادىر بايا تىن جان قايغۇسىدا قالغانلىقتىن ئۇ كۆلنى تازا كۆزىتەلمىگەنىدى. ماۋۇ كۆلنىڭ دائىرىسى يېرىم مودىن چىقراق، سوقۇچاقراق بولۇپ، سۇ يۈزى تىپتىنچ ئىدى.

ــ ئولتۇرايلى، ــ تەكلىپ قىلدى قىز ۋە ئاۋۋال ئۆزى قۇم قىرغاقىغا ئولتۇردى، ــ بىزنىڭ يۇرتتا يەتتە كۆل بار، ئۇ يۇرتىمىزنى ئوراپ تۇرىدۇ. بۇ مۇقەددەس چوڭ ئانا مىزنىڭ مۆجىزاتلىرى. شۇڭا بىز كۆللىرىنى جېنىمىز بىلەن تەڭ كۆرىمىز. ئۇنىڭ سۈيى ئازلاپ قالمايدۇ، تېشىپمۇ كەتمەيدۇ. شۇنداق بولسىمۇ بىز سۇنى ئايلاپ، قەدىرلەپ ئىشلەتىمىز. سۇ پاسكىنا بولمىسۇن دەپ كۆلنىڭ ئەتراپىدا مال باقمايمىز. سىلەرنىڭ يۇرتتىمۇ مۇشۇنداق چىرايلىق يەتتە كۆل بارمۇ؟

قادىر كۆلنىڭ ئىككىسىنى كۆرگەن، قالغان بەشىنى كۆرمىگەن بولسىمۇ يەتتە كۆل بارلىقىغا ئىشەنىدى. ئەمما، ئۇ قىزنىڭ سوئالىغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇنىڭ يۇرتىدا بۇنداق پارچە - پۇرات كۆل ئەمەس، تاشقىنلاپ ئاقىدىغان دەريالار بارلىقىنى قانداقمۇ ئېيتالىسۇن؟ ئۇ يەردىكى كىشىلەر بىلەن بۇ يۇرتىكىلەرنىڭ تۇرمۇشىدىكى ئاسمان - زېمىنچە پەرقنى قانداق سىلىشتۇرالىسۇن؟ سۇنى ئايلاپ، قەدىرلەپ يۇزىنى، قولىنى يۇمايدىغان، تاھارەتنىمۇ توپىدا ئالىدىغان، قۇمغا كۆمۈلۈپ يۇيۇنىدىغان بۇ كىشىلەر ئۇ يەردىكىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى قانداقمۇ كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلىسۇن!

ــ مېنى ئەمىرلىرىگە ئالىسىلا، ــ دېدى قىز توساتتىن كۆل توغرىسىدىكى سۆزىنى يۆتكەپ تىترىگەن ئاۋازدا، ــ بايا تىن ھەممە گەپنى ئاڭلىدىلا. مەن سىلىنى قۇملۇقتا ھوشسىز ياتقان يەرلىرىدە كۆرۈپلا كۆيۈپ قالغانىدىم... بۇنى يەنە يوشۇرۇۋەرمەي...

قادىر بايا تىن ھەممە گەپنى ئاڭلىغان، شۇنىدىن ئىلگىرىمۇ ئۇ قىزنىڭ سىرلىق قاراشلىرىنى، ئۆزگىچە مۇئامىلىلىرىنى كۆرگەنىدى. لېكىن قادىرغا قىزنىڭ ھازىرقى تەكلىپى بەك تاسادىپىي سېزىلىپ گەپ قىلالماي قالدى. قىز ئۇنىڭغا تېخىمۇ يېقىن ئولتۇرۇپ، ئەتراپىتا ھېچكىم بولمىسىمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا پەس ئاۋاز بىلەن:
ــ بايا تىنىقى ئىش يۈز بەرمىگەن بولسا ئالدىرىمايراق ئۇقتۇرماقچىدىم. قېنى قىز

ئىكەن دەپ قالمايدىغانلار؟ ـ دەپ پىچىرلىدى، ـ كۆيۈك كىشىنى نېمە سەۋداغا سالمايدۇ؟ نېمىشقا گەپ قىلمايلا، مېنى ئالاملا؟

قادىر يەنىلا جاۋاب بېرىلمەيتتى. ئۇنىڭ قۇلىقىدا قىزنىڭ ئىسسىق، مەست قىلدىغان لەپىسى سېزىلەتتى. قىز قېلىن جۈۋا ئىچىدە بولسىمۇ ئۇنىڭ بەدىنىدىكى قىزلىق ھارارەت قادىرنىڭ تېنىگە چىداپ بولمايدىغان ئالىلىقانداق شېرىن سېزىملەرنى ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. قىز تېخىچە قويۇپ بەرمىگەن بارماقلىرى بىلىنەرلىك تىترەيتتى.

ئۇ قىزنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمەيدىغان كۆچىگە، ئىمكانىيىتى يوقلۇقىنى سەزمەكتە ئىدى. ئۇ بۇ يۇرتتىكىلەرگە، ھەممىدىن ئاۋۋال تۇرسۇنئايغا مېنىنەتدارلىق بىلدۈرۈشكە تەييار ئىدى. ئەمما... بۇ يەردە ئۆيلۈك بولۇپ تۇرۇپ قېلىش...

ـ كۆيۈك ئوتنى خۇداۋەندە كېرىم ئۆزى ياقارمىش، ـ قىز يەنىلا ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىماقتا ئىدى. قىزنىڭ لېۋى ئىككى ـ ئۈچ قېتىم ئۇنىڭ قۇلىقىغا تېگىپ كەتكەندە ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى سىمابتەك ئېرىپ كەتتى، بۇنى ئاز دەپ قىزنىڭ مەڭزىمۇ ئۇنىڭ يۈزىگە سەل ـ پەل سۈركەلدى، ـ مەن سىلىگە ئۆمۈرۋايەت خىزمەت قىلدىغان ئىنسانبىلىق خوتۇن بولىمەن...

قادىر زادىلا چىداپ تۇرالمىدى. ئۇ ئۆزىنى بۇرۇن زادى بولۇپ باقمىغان ئاجايىپ بىر تۈيغۇنى سېزىپ يىگىتلىك كۈچىگە تايانىدى ـ دە، قىزنى جۈۋىسى ئۈستىدىنلا قۇچاقلاپ ئۇنىڭ ئېلىپ قېچىشقا ئۇلگۈرەلمىگەن، تېخى يېمەك ـ ئىچمەكتىن باشقا نەرسە يولاپ باقمىغان لەۋلىرىگە سۆيدى. ئەمما، قىز بىرلا يۇلقۇنۇپ بوشاندى ۋە شارتتىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، خىلىلا قوپاللىق بىلەن:

ـ نېمە قىلغانلىرى بۇ؟ گۇناھ بولىمامدۇ؟ ـ دېدى.

قادىر ھېسسىياتقا بېرىلىپ ھەرىكەتتە ئاشۇرۇۋەتكەنلىكىنى تۇيدى. شۇنىڭ بىلەن سۆيۈشنىڭ راھىتىمۇ بىلىنمەي قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىكىگە ئىقرار قىلدى. چۈنكى، ئۇ تۇرسۇنئاينىڭ سوئاللىرىغا تېخى جاۋاب بېرىلمەيتتى. ئىزا ـ ئەلەم ئۇنىڭ مەڭزىنى قىزىتىپ تېنىنى بوشاشتۇردى. ئۇ ئەيىبدارلارچە بېشىنى تا يەرگە تەگكۈچە ئەگدى. كەچتە يەنە قىزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تۇنەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ قولىدىن غىزا يەيدىغانلىقىنى، سوئال سورىسا جاۋاب بېرىشكە تىوغرا كېلىدىغانلىقىنى ئويلىغىنىدا يەرگە كىرىپ كەتكۈسى كېلىۋاتاتتى.

قىز ئولتۇردى. ئەمدى ئۇ قادىردىن بىر جەينەكچە نېرىدا ئولتۇردى. ئۇنىڭ قولىدىن ئۆتىدىغان ھارارەت ئۇزۇلدى. قوي يېنىغى، تېرە ۋە تۇغراق يىلىمىنىڭ پۇرىقىنى بېسىپ چۈشىدىغان قىزلىق پۇرىقى يىراقلىدى.

ـ سىلىنىڭ خوتۇنلىرى بارمۇ؟ ـ سورىدى قىز تېخىچە بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇرغان قادىردىن.

ـ ياق، مەن تېخى ئۆيلەنمىگەن! ـ قادىر بۇ قېتىم تېز جاۋاب بەردى. ئەكسىن يەنىلا بېشىنى كۆتۈرمىدى.

قىز ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ئىچكى تۈيغۇلىرىنى چۈشەنگەندەك بولدى. ئۇ ئىنكىسۇ سەل

ئالدىراپ قوپاللىق قىلغىنىغا ئۆكۈنگەندەك يېقىنراق سۈرۈلۈپ ئولتۇرۇپ:

— خاپا بولمىسلا، نىكاھىمىز بولغاندا ... — دېدى ۋە ئىزا تارتىشىنى قويۇپ سورىدى، — مېنى راست ئاللا - ھە؟

— بۇنى ... نېمە دېسەم بۇلار؟ — دېدى قادىر سەل ئويلىنىپ، — مەيلى، تەگسىلىرىلا ئالاي، — ئۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئېنىق ئېيتتى، — مەن بىلەن كېتەملا؟

خۇشاللىقىدىن كۈلۈپ كېتەي دەۋاتقان قىز قادىرنىڭ سوئالىدىن كېيىن مەڭدەپ قالغاندەك بولۇپ قايتۇرۇپ سورىدى:

— نەگە، سىلىنىڭ يۇرتلىرىغىمۇ؟

— ھەئە.

قىز بىر ئاز جىم ئولتۇرۇپ ئاندىن پەس ئاۋاز بىلەن:

— سىلىنىڭ يۇرتىتا مۇشۇنداق مۆجىزىلىك يەتتە كۆل بارمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بار، بار ... — ئالدىراپ جاۋاب بەردى قادىر بېشىنى شارتتىدە كۆتۈرۈپ، — بىزنىڭ يۇرتلاردا كۆلدىن تولا نېمە يوق. شارقىراپ ئاقىدىغان دەريالار، بۇلدۇقلاپ قايناپ تۇرىدىغان سۇزۇك بۇلاقلار، قىش، ياز سۇيى ئۈزۈلمەيدىغان ئېرىق، ئۆستەڭلەر بار، ئۆيلەرنىڭ ئىچىگىمۇ جۈمەك ئورنىتىلغان، ئۇنى بۇرىسىلا سۇزۇك سۇ چۈشىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى مۆجىزە دېسىلە ...

قىز سەل پەسكويغا چۈشۈپ يەنە سورىدى:

— مۇشۇنداق چىرايلىق، جىمجىت كېچىلىرى بولامدۇ؟ توغراقلىرى بىزنىڭ يۇرتتىكىدەك ئىنچىكە، تۈز ئۆسەمدۇ؟

قادىر چۆلدە يۈرۈشكە باشلىغاندىن بېرى يۇرتىنى بەكمۇ سېغىنغانىدى. بۇ يەردە ئۆز يۇرتىنى تەرىپلەشكە توغرا كەلگەنلىكى ئۈچۈن ھاياجانلىنىپ كېتىپ راستىنى ئېيتتى:

— بىزنىڭ يۇرتىنىڭ كېچىلىرى بەك چىرايلىق بولىدۇ. كۈپكۈندۈزگە ئوخشايدۇ. ئۆيلەردىمۇ، يوللاردىمۇ چىراغلار يانىدۇرۇپ قويۇلىدۇ. ئۇ چىراغلار ئىس، بۇس چىقارمايدۇ. ئاشۇنداق چىراغ يانىدۇرىدىغان نەرسىنى توك دەيمىز. توك بىلەن ئۆي ئىچىدە ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرىمىز. تېلېۋىزوردا ئويۇنلار كۆرسىتىلىدۇ ... باغلاردا ئېسىل پۇراق چېچىپ تۇرىدىغان ھەر خىل، ھەر تۈرلۈك گۈللەر، قىشتىمۇ، يازدىمۇ ياشىرىپ تۇرىدىغان قارىغاي، ئارچىلار بولىدۇ. كەچلىرى زېرىكسەك كىنو كۆرىمىز. كىنو دېگەن تېلېۋىزورغا ئوخشاپراق كېتىدۇ ...

— جاندىكەرلەرنىڭ يۈرتى ئىكەن ئۇ ئەمىسە، — دېدى قىز گەپنى بۆلۈپ. بۇ سۆزنى قادىرغا تېگىپ كەتمىسۇن دەپ تولۇقلاپ قويدى، — سىلىدەك يىگىتلەرنىمۇ ئاشۇ جاندىكەرلەر مەپتۇن قىلىۋاپتۇ. خۇدايىم كېچىنى قارا ئىگىز، كۈندۈزنى يورۇق ياراتسا، كېچىنىمۇ يورۇق قىلىمەن دېگەنلىك جاندىكەرلىك ئەمەسمۇ؟ سۇ دېگەننى ئەجىر قىلىپ سىرتتىن ئەكىرىمەي ئۆيىنىڭ ئىچىگە سۇ چۈشىدىغان بىر نەيلەرنى ئورنىتىۋالسا، ئۆيدىن چىقماي ئويۇن كۆرىدىغان نەرسىلەرنى ياسىۋالسا بۇ جاندىكەرلىك بولماي نېمە؟

قادىرنىڭ ئۇمىدى ئۆچتى. تۇرسۇنئايىنىڭ ھەۋەس قىلىشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنى

ئەيمىلىشى ئۇنىڭ رادىئو، ماشىنا، پويىز ۋە ئايروپىلانلار ھەققىدە سۆزلەپ بېرىش ئو-
يىنىمۇ كۆپ ئوكما ئايلاندۇردى.

ـ سىلەرنىڭ يۇرتتا ئادەم جىقمۇ، يامغۇر ياغسا ئادەمنىڭ جىقلىقىدىن زېمىنگە
يامغۇر چۈشمەمدۇ؟ ـ دەپ سوردى قىز يەنە.

قادىر بۇتىپەرەس پادىشاھ ھەققىدىكى رىۋايەتنى يادىغا كەلتۈردى. بۇ يەردىكىلەرنىڭ
ئېڭىدا پەقەت شۇ بىرلا ۋەقە ۋە ئۆز يۇرتىنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى تەسەۋۋۇردىن باشقا
نەرسە يوقلۇقىغا يەنە بىر قېتىم ئىشەندى.

ـ راست ئادەم جىق، ـ دېدى ئۇ، ـ ئەمما يامغۇر ياغسا ئادەملەر دالدا يەرلەرگە
قاچىدۇ. بەزىدە يامغۇر سۇيى يوللاردا ئېرىق بولۇپ ئاقىدۇ.

ـ يامغۇر ئەمەس خۇدانىڭ غەزىبى ياغىدىكەن ئەمىسە، ـ دېدى قىز بۇنىمۇ ئۆز
ئېڭىغا بويسۇندۇرۇپ چۈشەندۈرۈپ ۋە يەنە سوردى، ـ ئادەملەر بىر بىرىنى ئۆلتۈرۈ-
ۋېتەمدۇ؟ بىر ـ بىرىنىڭ نەرسىلىرىنى ئوغرىلامدۇ؟ غەيۋەت ـ شىكايەت قىلامدۇ؟ ھاراق-
شاراب ئىچىش، قىمار ئوينىاش بىلەن شۇغۇللىنامدۇ؟

ـ بۇ سوئاللار قادىرنىڭ يۇرتىنىڭ ئىناۋىتىنى يەرگە ئۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ
قىزنىڭ تەلىپىنى قانداقىردى:

ـ شۇنداق قىلىدۇ، ھەمىشە، ھەممە ئادەم قىلىپ يۈرمەسمۇ ئادەم ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان
قاتىللار، خەقنىڭ نەرسىسىنى ئېلىۋالىدىغان ئوغرىلار، ھاراقكەشلەر، قىمارۋازلار چىقىپ
تۇرىدۇ. بۇنداقلارنى ھۆكۈمەت تۇتۇپ جازالايدۇ. غەيۋەت ـ شىكايەتكە كەلسەك، بۇنىڭغا
قاتناشمايدىغان ئادەملەر يوق دېيەرلىك.

ـ مانا ـ مانا... ـ قىز چوڭ ئاساسقا ئىگە بولغاندەك قەددىنى بىر كۆتۈرۈۋالدى، ـ
ھەممەيلەن جاددىگەر بولمىسمۇ جاددىگەرلەر مەپتۇن قىلىۋالغان ئادەملەر كۆپ ئىكەن.
بىزنىڭ يۇرتقا جاددىگەر يېقىن يولىيالمايدۇ، چوڭ بوۋام ھەممەيلەننى كۈندە بەش ۋاق
نامازغا چاقىرىپ تۇرىدۇ. جاددىگەر ئەزەن ئاۋازىدىن قورقىدۇ...

قادىر بوۋاينىڭ سۆزە پاتمە بىلەن سۆزە ئىخلاستىن باشقا سۆزە ـ ئايەتلەرنى بىلە-
مەيدىغانلىقىغا ئاللىبۇرۇن دىققەت قىلغانىدى. تۇرسۇنئاينىڭ چوڭ بوۋىسىنىڭ نامازخان
لىقىنى پەش قىلغىنىغا ئۇ كارى بولمىسمۇ بولاتتى. ئەمما، بۇنىمۇ دەۋەتكۈسى كەلدى.

ـ بىز تەرەپلەردە ھەممە كوچىلاردا دېگۈدەك چوڭ مەسچىتلەر بار. بۇلۇت سۆيۈپ
تۇرىدىغان ئېگىز مۇنارلاردا مەزىنلەر كۈنىگە بەش قېتىم ئەزەن ئېيتىپ تۇرىدۇ...

ـ لېكىن ئادەملىرىڭلارنىڭ كۆپىنىڭ ئېتىقادى بۇلغىنىپ كەتكەن، ـ قارشى چىقتى
قىز، ـ چىن ئېتىقاد بىلەن، رەسمىي ئىخلاس بىلەن نامازنى ئوقۇمىسا يۇرتقا بەرىبىر جاد-
گەر كېلىۋالىدۇ. ئۆزلىرى دېدىلىغۇ ئەنە! مانا بىزنىڭ يۇرتتا خۇدا ئەۋەتكەن ئەزرائىلىب
دىن باشقا بەندە بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈرمەيدۇ، ھەممەيلەنىنىڭ مال ـ ۋاران، نەرسە ـ كېرەك-
لىرى تالا ـ تۇزدە تۇرىدۇ، بىرسىنىڭكىنى يەنە بىرسى ئېلىۋالمايدۇ. ھېچكىم ئىشكىكە دەم،
تاقاق سالمايدۇ. يوقلار ئوغرىلىماي بارلاردىن سورايدۇ. ھاراق ـ شاراب دېگەن نەرسىنى
ياسىمايدۇ، شۇڭا ئىچىدىغان ئادەممۇيوق. ئۇتتىدىغان ـ ئۇتتۇرىدىغان نەرسىگەھېچكىم ھەۋەس

قىلمىغاچ قىمارمۇ يوق. بىر ـ بىرىگە ئورا كولاش، كۆرەلمەسلىك، ھەيۋەت ـ شىكايەت قىلىش دېگەنىنىڭ ئېھتىياجى يوقتۇر.

ـ شۇنداق ئىكەن، ـ دېدى قادىر ئۆزىنىڭمۇ شۇنچە سۆزلەرگە بىرەر ئىنكاس قايتۇرۇشى زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ.

ـ خوش، بىزنىڭكىدەك مۇشۇنداق پاك، ئوبدان يۇرت يەنە نەدە بار؟

قىزنىڭ غۇرۇرى، پەخىرلىنىشى چېكىگە يەتكەنىدى. قادىرمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلدى:

ـ ھەقىقەتەن يېگانە، ئوبدان يۇرت ئىكەن.

ـ مېنى ئەمىرلىرىگە ئېلىپ ئەكېتىمەن دېمەي... مۇشۇ يەردە قالسىلا، ـ دېدى قىز ئەركىلىگەندەك قىلىق بىلەن قادىرغا سەل يېقىنلىشىپ. بىراق، ئۇ بايىقى تەجرىبىسىگە ئاساسەن بەك سۈركىلىشتىن ئۆزىنى تارتتى، ـ چوڭ بوۋامنىڭ كاتتا ئوۋىي بىزگە قالدۇ. باشقا ئۈي تۈتمىز دېسەك، ئەھۋالىغا بىرنەچچە كۈن ئىچىدە ئاشۇنداق ئوبدان ئۆي سېلىشىپ بېرىدۇ. سۈۋىقىنى بىز ياش بولغاندىكىن تۇجۇپىلەپ، لېيىغا جىقراق يۇقۇ ئارىلاشتۇرۇپ يېرىلمايدىغان قىلىپ سۈۋۈۋالىمىز... مېنىڭ مۇقەددەس زىرەم ۋە چاچەكلىرىم بار، بىز بەختلىك بولىمىز... ـ قىز بارغانسېرى قىزىپ، ئەزۋەيلەپ كەتتى، ـ تويلۇقتىن غەم قىلمىسىلىمۇ بولىدۇ. سىلىگە تۇرسۇنئاخۇن دادام بەش ـ ئون قوي، بىر ـ ئىككى تۆگە ئۈتنە بېرىدۇ. تويىمىزدىن كېيىن مېنىڭ ھېسابىمدىن شۇنچىلىك ساندىكى قوي ۋە تۆگىنى قايتۇرۇپ بېرىمىز. ئۇمۇ، بىزمۇ چىقىمدار بولمايمىز...

ـ سىلە مەن بىلەن كەتسىلە بولمامدۇ؟ ـ ئوڭايسىزلانغان قادىر يەنە شۇ قېيىن شەرتنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ـ چۈشەندۈردىمغۇ؟ ـ قىز جانلىنىپ تەكرارلىدى، ـ سىلىنىڭ يۇرتىنىڭ ئادەملىرى گۇناھقا پاتقان، ھەممە نەرسىگە جاديگەرلىك ئارىلىشىپ كەتكەن تۇرسا، ئۇ يەردە تۇرۇش سىلىگىمۇ راۋا ئەمەس... ئادەم گۇناھ ـ كىبىرسىز جان تەسلىم قىلسا بۇ دۇنيالىقمۇ، ئۇ دۇنيالىقمۇ ياخشى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

ـ مېنىڭ قېرىپ ئىگىسىز قالغان ئانام بار ئىدى، ـ تولىمۇ قىينىلىپ تۇرۇپ ئۆتكىلى بولمايدىغان يەنە بىر توسۇقنى چىقاردى قادىر، ـ مەن ئۇنىڭ قېيىقالغان بىردىنبىر يۆلەنچۈكى...

ـ سىلەرنىڭ يۇرتتا ئىگە ـ چاقسىز قېرى كىشىلەرنى ئەھۋال ـ مەھەللە يۆلىمەمدۇ؟

ـ يۆلەشىنىغۇ يۆلەيدۇ، شۇنداقتىمۇ خەققە يۆلىنىپ ئۆتكۈزگەن كۈن دېگەنىنىڭ نېمە مەززىسى؟

ـ ئاكىلىرى بار ئىكەندۇق، ئۇ غايىب بولۇپ كېتىپتۇ، ئەگەر سىلىمۇ بىرەر خەيىم ـ خەتەرگە ئۇچرىغان بولسىلا قانداق بولاتتى؟

قادىر قىزنىڭ دېمەكچى بولغىنىنى چۈشەنىدى، ئۇ چاغدا ئەلھۆكمىللا دەيتتۇق دېمەكچى ئىدى، بۇمۇ يەنە بىز باھانە بولۇپ بەرمىسۇن دەپ باشقىچىرەك ئېيتتى:

ـ خۇدايىم ساقلىدى. خۇدا سىلىنىڭ يوللىرىنى بىز تەرەپكە يوللاپ خەيىم ـ خەتەر يۈز بەرمىدى.

ــ ئاللانىڭ تەقدىرى، ــ دېدى قىز مىننەت قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ــ تەڭرىم ئەسلى مېنى ياراتقاندا مۇشۇ يېشىمدا سىلىگە ئۇچرىشىدىغانلىقىمنى ۋە ئۇيۇپ قالىدىغانلىقىمنى پېشانەمگە پۈتۈپتىكەن بولغاي... ــ ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئاللىقانداق يىللىق سېزىمىلەرگە چۆمۈلۈپ، قادىرغا يېقىن سۈرۈلۈپ ئولتۇردى. يىگىتنىڭ ئىككى قولىنى ئېلىپ جۇۋۇسىنىڭ ئۈستىدىن يۈرىكىنىڭ ئۈستىگە قويدى ۋە پەس ئاۋازدا، ــ ئاڭلىنىۋاتامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

قىزنىڭ يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدىشى ئاڭلانمايىتتى لېكىن، سېزىلەتتى. قادىر «ھەئە» ئىشارىسىگە باش لىڭشىتتى.

ــ بايىاتىن خاپا بوللىمۇ؟ ــ قىز تېخىمۇ يېقىن سۈرۈلدى.

قادىر ياق ئىشارىسىگە بېشىنى ئىغىتتى. ئۇ ئەنسىزلىشىپ تىترەپ كېتىۋاتاتتى. قىز تىزلىرى بىلەن يەر سىيىپىلاپ تېخىمۇ يېقىن كەلدى. ئەمدى ئۇ قادىرنىڭ قۇچىقىغا كىرىپ قالغاندى.

ــ ئاشىق - مەشۇقلار نىكاھسىز سۆيۈشسە جەھەننەمدىن چىقىپ كېتىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم، بايىاتىن قورقۇپ كەتكىنىم شۇنىڭدىن، ــ دېدى قىز پىچىرلاپ، ئۇنىڭ يۈزى قادىرغا شۇنچىلىك يېقىنلاشتىكى، يىگىت ئۇنىڭ بۇلاقتەك كۆزلىرىدىكى ياش پەردىسىنى ۋە ئۇنىڭدا ئەكس ئېتىۋاتقان ئاي نۇرىنى ئېنىق كۆردى، ــ كەلسىلە، يەنە سۆيسىلە، ــ دېدى قىز تېخىمۇ پەس ئاۋازدا، ــ ئەجەب بەلەن بولدىكەن، كەلسىلە، بولمىسا مەن سۆيەي، خۇدا ئۆزى سالغان كۆيۈك بولغاندىكىن گۇناھ بولماس، كەلسىلە...

شۇ سېكۇنتنىڭ ئۆزىدە قىز بەلبېغىنى يېشىپ جۇۋۇسىنىڭ پېشىنى قايرىدى. قىزنىڭ يالىڭاچ بەدىنى ئاي نۇرىدا مىستەك پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ قادىرنىڭمۇ جۇۋۇسىنىڭ پېشىنى قايرىپ ئۇنىڭ يالىڭاچ بەدىنىگە چاپلىشىپ، بوينىغا گىرە سېلىپ سۆيۈشكە باشلىدى.

قادىرنىڭمۇ يىگىتلىك تۇيغۇسى يەنە غالىب كەلدى. ئۇ ئىككى قولىنى قىزنىڭ قولتۇقى ئاستىدىن ئۆتكۈزۈپ، قىزنىڭ ئومۇرتقاۋە تارغاق سۆڭەكلىرىنى غارسىلدىتىپ ئۆزىگە تارتتى. ئۇ ھاياتىدا ئۇچراتمىغان بىر خىل سېزىمغا ئەسىر بولغاندى...

ئۇلار ئۆزلىرىدىن ئون نەچچە قەدەم نېرىدىكى بىر گەۋدىنى كۆرمەيىتتى. ئۇ، ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن تۇرسۇنئاي بىلەن قادىرنى ئىزدەپ كەلگەن تۇرسۇن دېۋە ئىدى. تۇرسۇن دېۋە ئىككىيلەننىڭ قىلىشقان سۆزلىرىنى قالدۇرماي ئاڭلاپ ياتتى. سۆيۈشۈشلەرنى كۆردى ۋە ئازابقا چىدىمايى يەرنى غاجاپ ئۇنسىز يىغلاشقا باشلىدى.

راست مىڭ يىلمۇ

مەشرەپ تېخىچە داۋام قىلۇاتاتتى. ئايدا - يىلدا بولۇپ قالىدىغان بۇنداق مەشرەپلەر ئادەتتە تاڭ ئاتقۇچە داۋام قىلاتتى.

مەجىددىن ئاللىقاچان زېرىككەنىدى. مەشرەپنىڭ ئۇزىراپ كېتىشى ۋە قوشاق بىلەن ئاھانىڭ تەكرارلىنىۋېرىشى ئۇنىڭ كۆز، قۇلاقلىرىنى تويغۇزغانىدى. ئەگەر ئۇ ئۆزى

بۇلارغا قوشۇلۇپ ناخشا ئېيتالىغان، ئۇسسۇل ئويناپالىغان بولسا، بەلكىم ئۇمۇ باشقىچە بىر خۇشاللىق ئالىمىنى كۆرگەن بولاتتىمىكىن؟ ئەمما ئۇ ئۇسسۇل ئويناپالمايتتى، ناخشىمۇ ئېيتالمايتتى.

ئۇنى زېرىكتۈرگەن مۇھىم ئامىل پەقەت مۇشۇلا ئەمەس ئىدى. ئۇ بۇ يەرگە يات، بۇ يەردىكىلەر ئۇنىڭغا يات ئىدى. ئۇنىڭغا بىرەر ئايدىن بېرى قېرىنداشتەك بولۇپ قالغان قادىر كۆرۈنمەۋىدى، بۇ تۈيۇقسۇز دەرھال ئەكىس سادا قايتۇرۇپ تېپىپ چىقتى. قادىر ئۇنىڭ ئۈچۈن شەھەرنىڭ ۋە مەدەنىيەتلىك ھاياتنىڭ بەلگىسى ئىدى.

ئۇ قادىرنىڭ يوقلۇقىنى سېزىپ دائىرە بولۇپ تۇرغان كىشىلەرنى بىرمۇ بىر كۆزىتىپ چىقتى. لېكىن قادىر ھېچيەردە كۆرۈنمەيتتى.

«ئۇ تۇرسۇنئاي بىلەن بىللە!» دېدى ئۇ ۋە مەشرەپ سورۇنىدىن سۈغۇرۇلۇپ چىقىپ مەسچىتنىڭ يېنىدىكى بىر كۆتەكتە ئولتۇردى. «تۇرسۇنئاي نەچچە كۈنلەردىن بۇيان ئۇنىڭغا كۆيۈپ - پىشقىنىنى ئۇقتۇرىدىغان پۇرسەت تاپالمايۋاتاتتى، — دەپ ئويلىدى ئۇ كۈلۈپ قويۇپ، — بۈگۈن تازا ياخشى پۇرسەت چىقتى - دە بۇ كاساپەتلەرگە ...»

ئۇ قادىر بىلەن تۇرسۇنئاينىڭ مۇناسىۋىتىنى ئۆزىگە پايدىلىق تەرەپكە بۇراپ مۇلاھىزە قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭچە بولغاندا، مۇشۇ ئىشق - مۇھەببەتنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ قەدىمىي خارابىلىقنى تېپىۋېلىشقىمۇ ھەتتا چۆلدىن چىقىۋېلىشقىمۇ بولاتتى.

ئۇ ئاشۇنداق خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندا ئۇنىڭ ئالدىغا ئېگىز بويلۇق، كۆزىدىن باشقا ھەممە يېرىنى ساقال باسقان، تۇمشۇقىدىن تارتىپ جۇۋىسىنىڭ پېشىگىچە قوم - تۆپە راقىقا مىلەنگەن بىر كىشى كەلدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى قانغان، بۇرۇن تۆشۈكىدىمۇ قان ئارىلاش قوم بار ئىدى. بۇ كىشى تۇرسۇن دۆۋە ئىدى.

مەجىددىن ئۇنىڭ تەلەتىدىن قورقۇپ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— بىرنەچچە ئېغىز گەپ بار ئىدى، — دېدى تۇرسۇن دۆۋە سىلىق سۆزلەشكە تىرىشىپ. مەجىددىن ئۇنىڭ توپا يېگەنىدەك لاي بولۇپ كەتكەن چىشلىرىنى كۆرۈپ تېخىمۇ قورقتى. ئۇنىڭ سۆزى سىلىق بولسىمۇ، چىرايىدىن سۈرلۈك ھالەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى، — مەن بىلەن يۈرسىلە، دالدىراق يەردە سۆزلىشەيلى.

مەجىددىن قورقۇنچ ۋە ئەجەبلىنىش ئارىلاش بىر خىل تۈيغۇ ئىچىدە بۇ ناتونۇش كىشىنىڭ يېنىدا قاتارلىشىپ بىللە مېڭىشقا مەجبۇر بولدى.

— سىلىنىڭ ھەمراھلىرى قېنى؟ — دەپ گەپ باشلىدى ئۇ كىشى مەجىددىنىنى بىر توغراق ئاستىدا ئولتۇرغۇزۇپ.

— تېخى ھازىر ئۇنى ئىزدەي دەۋاتاتتىم، — دېدى مەجىددىن. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى ۋە تەقەززالىق بىلەن سۆزۈن تەلەت بۇ كىشىگە قارىدى، — سىلە كىم بولىلا، سىلە بىلىدىغاندەك تۇرامىلا نېمە؟

— شۇنداق، مەن بىلىمەن، — ئۇ ئۆزىنىڭ كىملىكىنى دېمىدى، — ئۇلار مېنىڭ ئۆيۈمنى مەسلىھەت قىلىشۋاتىدۇ...

— نېمىنى، نېمە توغرىلىق؟ — ئەندىشىگە چۈشكەن مەجىددىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. تۇرسۇن دۆۋە ئۇنى شەرەت بىلەن ئاۋۋالقىدەك ئولتۇرغۇزۇپ بولۇپ ئۇنىسى پەس چىقىرىپ مۇنداق دېدى:

ـــ سىلە ئاۋۋال مەن سورىغان سوئاللارغا توغرا جاۋاب بەرسىلە، ئاندىن شەرت قويىمەن، شەرتنى ئادا قىلمىغا قەسەم قىلىلا. شۇندىن كېيىن ئېيتىپ بېرىمەن.

مەجىددىن نېرى - بېرىسىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ۋەدە بەردى.

ـــ خۇدا گۇۋاھ، قەسەمگە يارايمەن!

ـــ قادىر سىلىنىڭ نېمىلىرى. توغرىسىنى دېسىلە!

ـــ ئەسلى ياللۇالغان مەدىكىرىم ئىدى. باشقا كۈن چۈشكەندىن كېيىن سەن - مەن دېمەي ئاكا - ئۇكىدەك ئۆتۈشتۇق.

ـــ مەن مەدىكارلىرىنى سىلىگە قوشۇپ بەرسەم، ئىزدىمەكچى بولغان غايىب خەزىنە بار شەھەرنى كۆرسىتىپ قويسام يەنە بۇ يەرلەرگە كېلىپ مېنى پاش قىلىشاملا؟

ھاياجانلانغان مەجىددىن ئالمان - تالمان جاۋابقا ئېغىز ئاچتى.

ـــ ئىللا - بىللا بۇ تەرەپلەرگە يولىمايمەن، خۇدا كۆرسەتمىسۇن... ـــ ئۇ گېپىمنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى.

تۇرسۇن دۆھە شۇنداق دېسەم بولارمۇ - بولماسمۇ دېگەندەك بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ كېيىن جۇرئەتلىنىپ دېدى:

ـــ مەن ئىشكىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئۇلارنىڭ مەسلىھىتىنى ئاڭلىدىم. قادىر تۇرسۇنئاينا ئۆيلىنىدىغان، تۇرسۇنئاي ئۇنىڭغا غايىب خەزىنىنى تېپىپ بېرىدىغان بولدى. قادىرنىڭ دېيىشچە، سىلەرنىڭ يۇرتىتا غايىب خەزىنىدىن ئېلىپ چىقىقان نەرسىلەرنى كۆپ پۇلغا ساتقىلى بولارمىش، بۇ راستمۇ؟

گەپنىڭ تۈگىمىگەنلىكىنى پەرەز قىلغان مەجىددىن ياق دېيەلمىدى.

ـــ غايىب خەزىنەبارشەھەرنىچوڭئاخۇن بوۋاي، مەن، تۇرسۇنئاي ئۇچىمىزلا بىلىمىز. تۇرسۇنئاي قادىر بىلەن غايىب خەزىنىنى تېپىپ كېتىپ قالسغۇ كارى چاغلىق ئىدى، لېكىن يۇرتىمىزنى قۇم بېسىپ كېتىدۇ. كۆللىرىمىز قۇرۇپ كېتىدۇ. سەۋەبىنى بىلەملا؟

مەجىددىن يەنە كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ـــ سەۋەبى شۇكى، ـــ گېپىنى تەسىر قىلىۋاتامدۇ قانداق، دېگەندەك بىر ئىپادە بىلەن قاراپ قويۇپ داۋام قىلدى تۇرسۇن دۆھە، ـــ تۇرسۇنئاينىڭ قۇلىقىدىكى زىرە بىلەن بوينىدىكى چاچىتەڭگە يۇرتىمىزنىڭ ئاچقۇچى، مۇبارەك چوڭ ئانىمىزنىڭ تەۋرۈكى، تۇرسۇنئاي ئۆلمەي تۇرۇپ زىرىنى قۇلىقىدىن، چاچىتەڭگىنى بوينىدىن ئالمايدۇ. گېپىمگە چۈشەنىلمۇ؟

مەجىددىن پەقەت باش ئىشارىسى ئارقىلىقلا جاۋاب بېرەلىدى.

ـــ شۇڭا سىلە مەدىكارلىرىنى ئېلىپ چۆلدىن چىقىپ كەتسىلە، ئۇلار يوقلىپ كەتسە يۇرتداشلىرىمىز سىلىنى يا چالما كېسەك قىلىدۇ يا توغراق قوزۇقىغا ئولتۇرغۇزىدۇ. سىلەرنى مەن غايىب خەزىنە بار ئەسكى شەھەرگە يەتكۈزۈپ قويماي، ئالدىغىنىڭلارنى ئېلىپ بۇ يەردىن كېتىڭلار، قايتا كېلىپ مېنى پاش قىلىپ قويساڭلار، مېنى پالاكەت باسىدۇ.

ـــ ئېمە دېسىلىرى مەن تەييار، ـــ دېدى خۇش بولۇپ كەتكەن مەجىددىن. ھەتتا كۆزلىرىگىمۇ ياش كەلدى. تۇرسۇن دۆھە ئېمە قىلىش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ بەردى. مەجىددىن ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ھېچ كىمگە تىن چىقارمايدىغان بولدى...

تۇرسۇن دۆھىنىڭ تاپىلىغىنى بويىچە مەجىددىن ئۇخلاش ئۈچۈن ياتتى. ئۇ ئەتە

ئۇچۇن كۆچ ساقلىشى كېرەك ئىدى. ئەمما ئۇنىڭ ئۇيقۇسى كەلمىدى. غايىب خەزىنە دېيىلگەن خارابىلىققا بۇنداق ئاسان ئېرىشىشنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى.

ئۇ ھايا‌جانلىناتتى، ئۇياندىن - بۇيانغا ئۆرۈلەتتى. تاڭغا يېقىن ئىشىك ئالدىدا قەدەم ئاۋازلىرى، پىچىرلىشىشلار ۋە ئۇنىڭ چىقىرىپ سۆيۈشلەر ئاڭلاندى. «پۇتۇنلەي شەھەر- چىسىگە مۇھەببەتلىشىش، — ئويلىدى مەجىددىن، — بىر ئاخشامدىلا مۇھەببەت باغلاشنى مەدەنىيلەشتۈرۈپ بولۇپسىلەردە كاساپەتلەر!» دېگەندەكلا چاندۇرمىغاندەك بولۇپ ئالدىدا تۇرسۇنئاي، كەينىدىن قادىر كىرىپ كەلدى.

ئۇلار مەجىددىننى بىر - بىرىگە ئىما قىلىپ كۆرسىتىشىپ بىردەم كۈسۈلداشقاندىن كېيىن يېتىپ قېلىشتى.

بىردەمدىن كېيىن قىز ئۇخلاپ كەتتى. بۇنى ئۇنىڭ سۇس ئېگىرىشى، ئارىلاپ - ئارىلاپ جۆيلۈشلىرىدىن بىلگىلى بولاتتى. شۇ چاغدا قادىر مەجىددىننى ئويغاتماقچى بو- لۇپ نوقىدى.

مەجىددىن ئۇخلىمىغانلىقىنى چاندۇرماي كۆزىتى ئاچتى. قادىر ئۇنى سىرتقا چىقىشقا ئىشارە قىلدى. مەجىددىننىڭ كۆڭلى گۇمان ۋە شەكلەرگە توشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئەگ- شىپ سىرتقا چىقتى. كۇنچىقىش ئۇپۇق خېلىلا ئاقىرىپ كەتكەنىدى، مەسچىت تەرەپتىن تې- خىچە ناغرا ئاۋازى ئاڭلىناتتى.

— تۇرسۇنئاي مېنى ئەمرىگە ئال دەپ تۇرۇۋالدى، قانداق قىلىمەن؟ — دەپ گەپ ئاچتى قادىر ئۆيدىن 50 — 60 غۇلاچچە يىراقلىقتىكى بىر بوشلۇققا بارغاندىن كېيىن. مەجىددىن ئۇنىڭغا شەكلىنىپ قارىدى. قادىرنىڭ كۆز قاراشلىرىدا خۇپسەنلىك ئالا- مەتلىرى يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ، دەماللىققا ئىشىنىپ كېتەلمەي:

— سىلەر كېچىچە نەدە يۈردۈڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— كۆل بويىدا ئولتۇردۇق، — دېدى تۇزلۇك بىلەن قادىر، — ھە راست، بۇ يەردە يەتتە كۆل بارلىقى راست ئىكەن، مەن ئىككىسىنى كۆردۈم، تۇرسۇنئاي شۇ يەردە ماڭا ئاشۇنداق تەكلىپ قويدى.

— ماقۇل دېگەنسەن؟ — كۆڭلى شۇبھىگە تولغان مەجىددىن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي ۋاتاتتى. قادىرنىڭ چىرايى ئىپادىسى، كۆز قاراشلىرى تەبىئىي بولۇپ ئادەمنى ئىشىنىشكە زورلايتتى.

— ماقۇل دېدىم، ئەمما مەن بىلەن كەتسىلە دېدىم.

— ماقۇل بولدىمۇ؟

— ئۇنىمىدى. ئۇ مېنى مۇشۇ يەردە قال دەۋاتىدۇ.

— كۆڭلۈڭدىكىنى ئېيتقىنا ئۇكا، — دېدى ئەمدى قادىر تەرەپكە ئاغقان مەجىددىن كۆيۈمچانلىق بىلەن، — كۆڭلۈڭ نېمىگە سوقىدۇ؟

— مەن تۇرسۇنئايىنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم ئاكا، — قادىر مەجىددىنگە بىنچارىلەرچە تەلمۈرۈپ قارىدى، — لېكىن، مەن ۋۇ چۆلدە قالالمايمەن، مەن مەدەنىيەتتىن مىڭ يىل كەينىگە يانالمايمەن... بۇنى ئۇنىڭغا چۈشەندۈرگىلى بولمايۋاتىدۇ، ئۇمۇ چۈشىنىشنى خالىمايۋاتىدۇ.

ـ قانداق قارارغا كەلدىڭ؟
ـ بىلمىدىم، سىز مەسلىھەت بېرىڭ.
مەجىددىن خېلى ئۇزاق ئويلاپمۇ ئەپلىك چارە تاپالمىدى. شۇڭا مەسلىھەت بېرىش-تىن ئۆزىنى قاچۇرغاندەك ئىنتىك سورىدى:
ـ سىلەر كۆل بويىغا قانداق بارىدىغىلار؟
قادىر ۋەقەنى ئەينەن ئېيتىپ بەردى. ئۇ تۇرسۇن دېۋىنىڭ نەچچە كۈنلەردىن بېرى ئۆزىنى تەقىپ قىلىپ كېلىۋاتقانلىرىنىچە سۆزلەپ بەردى. مەجىددىننىڭ كۆڭلىدىكى گۇمان يېشىلدى.
ـ مەنمۇ ساڭا راستىنى ئېيتاي ئۇكام، ـ دېدى ئۇ ۋە ئۆزىنىڭ قانداق گۇمانلارغا كەلگەنلىكىنىمۇ، تۇرسۇن دېۋىنىڭ كۆرسەتكەن چارىسىنىمۇ دەۋەتتى. چۈنكى، بۇ چارە بويىچە قادىر رازى بولسا ئىش ئاسانلىشاتتى.
ـ تۇرسۇنئاينى ئېلىپ قاچساقچۇ؟ ـ سورىدى قادىر ساددىلىق بىلەن.
ـ ئۇنىڭ كۆيۈك دېگىنى بىزنىڭ سۆزىمىز بويىچە مۇھەببەت دېيىلمىدۇ، قېنى، مۇ-ھەببەتنىڭ كۈچىنى دەڭسەپباققىنا، ئۇنى ئېلىپ كېتەلسەڭ، ئېلىپ قېچىشنىڭ ھاجىتى قالمايدۇ. بىزنى چۆلدىن چىقىرىپ قويالايدىغان يەنە بىر نامزات دەل شۇ تۇرسۇنئاي. بەلكى بۇ قىز تۇرسۇن دېۋىدىن ئىشەنچلىك.
قادىر بېشىنى چايقىدى.
ـ مەن كىچىچە ئەڭ يۇقىرى تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ ئۇنى جاھالەتتىن مەدەنىـ-يەتكە جەلپ قىلالمىدىم. ئۇ بىزنىڭ شەھەرنىڭ تۇرمۇشىنى مۇتلەق ئەقلىگە سىغدۇرالمىدى. مەن بىلەن كېتىشكە كۆنمەيۋاتىدۇ.
ـ ئۇنداقتا بىرلا يول بار ...
ـ قايسى؟
بۇنىڭغا جاۋاب بېرىش مەجىددىن ئۈچۈن ئېغىر ئىدى.. ئەگەر قادىر ئىككىلەنسە ياكى رەت قىلسا قادىرلا ئەمەس، مەجىددىننىڭ ئۆزىمۇ مۇشۇ چۆلدە ئەبەدىي قالاتتى.
ـ قايسى، دېمەمسىز؟
ـ بۇ ئىپتىدائىي مۇھەببەتتىن كەچ! قانداق؟
دەسلەپتە قادىرنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ، تۇرسۇنئايدىن كېچىش دېگەن سۆزنى ئەقلىگە سىغدۇرالمىغاندى. بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ كۆزلىرى بارا-بارا كېچىكلەپ بېشى پەسكە ساڭگىلىدى. پۈت-قولى ماغدۇرسىزلانغاندەك يەرگە ئولتۇرۇپ قالدى.
مەجىددىن قادىرنى ئالدىراتمىدى. يىگىت پۈختا ئويلىنىپ ئېنىق بىر قارارغا كېلىشى كېرەك ئىدى.
قادىر ئاخىر بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى كۆيۈپ قارايغان مەڭزىـ-لىرىدىن دومىلاپ چۈشمەكتە ئىدى. كېيىن ئۇ بىردىنلا يەرگە ئۆزىنى ئېتىپ، ئۆسۈپ كەتكەن چاچلىرىنى يۇلۇپ، يۈمشاق قۇمغا دوقۇلدىتىپ ئۈسۈپ يىغلاشقا باشلىدى.
ـ ئى خۇدا ... ـ ئېچىنىشلىق ۋازقىرىۋەتتى قادىر مۇشتۇمى بىلەن يەرگە كۈچىنىڭ بارىچە ئۇرۇپ، ـ ماڭا نېمە تارتقۇلۇق بۇ؟ ...
مەجىددىن كۈلۈپ قويدى. بۇ قادىرنىڭ بۇ يۇرتتىن، تۇرسۇنئايدىن كەچكەنلىكىنى بىلدۈرەتتى. ئۇ پەقەت ئەينىنى خۇداغا ئارتىپ قويۇپ ئۆزى قوتۇلماقچى ئىدى.

مەجىددىن ئۇنى يەنە بىرنەچچە مىنۇت ئۆز ھالىغا قويۇپ بېرىپ ئاندىن بېرىپ يۆلەپ قويۇردى ۋە:

— ئەمدى چىداملىق بول ئۇكام، يەنە ئازلا چىدىساڭ بىز ئۇرسۇن دۇئىنىڭ ھىمايىسىدە كۆزلىگىنىمىزگىمۇ ئېرىشىمىز، چۆلدىنمۇ قۇتۇلىمىز، — دېدى.

قادىر ئۇنسىز بويسۇندى. مەجىددىن ئۇنىڭ تىرىپا بولۇپ كەتكەن يۈزىنى جۇۋىسىنىڭ كىرى، قاتقىق يېڭى بىلەن سۈرتۈپ ئۆي تەرەپكە ئېلىپ كەتتى.

ئۇلار ئىشىك ئالدىدا چوڭ بوۋايغا ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ مەشرەپنى تۇغقانلىدىن كېيىن بامدات نامىزىنى ئوقۇپ قايتقانىدى. ھېرىپ كەتكەنلىكتىن ئاران - ئاران دەسسەيتتى. ئۇ ئىككىيلەننى كۆرۈپ:

— ئەمدى ئۇخلاڭلار بالىلىرىم، قانغۇدەك ئۇخلاڭلار، — دېدى ۋە دەلدەڭشىپ مېڭىپ ئۆيگە كىردى. كېيىن تۇرسۇنئايغا ئېگىشىپ بىر قاراپ قويۇپ سوزۇلۇپ ياتتى - دە، خورۇلداپ ئۇخلاپ كەتتى.

تۇرسۇن دۇئىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە، مەجىددىن قادىرنى ئالداپ كۇنچىقىش تەرەپتىكى قاتار كەتكەن ئۇچ دۆڭنىڭ كەينىگە ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىدى. تۇرسۇن دېۋە ئۇ يەردە تۇرسۇنئاينىڭ ئۇچ تۆگىسىگە ئوزۇق - تولۇق، سۇ ۋە تۆگىلەرنىڭ يەم - خەشەكلىرىنى ئارتىپ، كۈتۈپ تۇرماقچى بولغانىدى. تۇرسۇن دېۋە مەجىددىنگە ئەگەر قادىر جاھىللىق قىلىپ تۇرۇۋالسا، زورلۇق بىلەن تۆگىگە مىندۈرۈپ، غايىب خەزىنە بار شەھەر تەرەپكە ئېلىپ بېرىشنى بۇيرۇغانىدى.

قادىر قېچىپ كېتىشكە ئۆزلۈكىدىن رازى بولغاچقا ئىش ئاسانلاشقان، ئالداپ ئاپىرىش ۋە تۆگىگە ئارتىش ئاۋارىچىلىقى يوقالغانىدى.

ئىككىيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ چوڭ بوۋاي بىلەن قىزغا خوشلىشىش نەزەردە قاراپ قويۇشتى. نېمىلا دېگەنبىلەن بۇ ئىككىيلەن ئاشۇ قىزنىڭ تۇپەيلىدىن ئۆلۈمدىن قۇتۇلغان، ئۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن پۈتۈن يۇرتنىڭ تۆز - تائامىنى يېگەن، كىيىمىنى كىيگەن، رىۋايەت، ناخشا - قوشاقلىرىنى ئاڭلىغان ۋە ئۇسسۇللىرىنى كۆرگەنىدى. قادىر ئۇچۇن ئايرىلىش تېخىمۇ قىيىن ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ تۇنجى مۇھەببىتىنى بەرگەن سۆيۈملۈك قىزىدىن ئايرىلىۋاتاتتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ تۇرسۇنئايغا تىكىلىپ قاراپ قالدى. مەجىددىن ئالدىراپ ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتتى.

— ھېسسىياتقا بېرىلمە جېنىم ئۇكام، — دېدى مەجىددىن ئۇلار تالاغا چىققاندىن كېيىن كۇنچىقىش تەرەپكە كېتىۋاتقاندا. شۇ تاپتا ئۇ بوۋاق بالىدەك غۇبارسىز، ئاق كۆڭۈل بۇ يىگىتتىن شەكلەنگىنى ئۇچۇن ئىزا تارتتى. قادىرنىڭ چۆلدە ئاخىرقى بىر تېمىم سۇنى ئىچكىلى ئۇنماي ئۆزىنىڭ لېۋىگە تېمىتقانلىرى يادىغا كېلىپ كۆزىگە ياش كەلدى، — نەچچە - نەچچە ئۆلۈمدىن ئېشىپ قالدۇق، ھېلىھەم بولسىمۇ تاپىندىغىنىمىزنى تېپىپ، باردىغان يېرىمىزگە بېرىۋالارمىز.

كۇن ئاللىقاچان قۇملۇقنى قىزىتىۋەتكەنىدى. ئۇلار قاتار كەتكەن ئۇچ قۇم دۆۋىسىكۇن ئالدىغا چۇمۇلۇقنى قىزىتىۋەتكەنىدى. ئۇلار قاتار كەتكەن ئۇچ قۇم دۆۋىسىدىن ھالقىپ ئۆتتى. قۇم دۆۋىلىرى بىز - بىرىدىن ئېگىز بولۇپ، ئەڭ كىچىكلىرىنىڭ ئېگىزلىكىمۇ 40 — 50 مېتىرچە كېلەتتى. ئىككىيلەن نەچچە قېتىم سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىپ، ناھايىتى تەستە چوققىغا ئۇلاشتى. نېرىقى پەستە تۇرسۇن دېۋەئۇچ تۆگىنىڭ چۇلۇۋىرىدىن

تۇتۇپ قاراپ تۇراتتى. ئۇ قادىرغا يەۋەتكۈدەك ئۆچمەنلىك بىلەن قارىدى. قادىرمۇ ئۆز ئىختىيارى بىلەن بۇ يولنى ماڭمىغا قارىماي ئۇنىڭغا غەزەب بىلەن تىكىلدى. ئۇنىڭدا ئەمدى قورقۇشتىن ئەسەر قالمىغانىدى. مەجىددىن ياش كىشىلەردە مۇشۇنداق ھالەت پەيدا بولۇپ قالسا ئاخىرى خەيرلىك بولمايدىغانلىقىدىن ئەنسىرەپ، نېرىدا تۇرغان تۇرسۇن دىئۇنگە:

ــ قادىر ئۆز ئىختىيارى بىلەن كەتمەكچى بولدى، ــ دەپ سالاچىلىق قىلدى، ــ ئۇ بۇ يەردە قېلىش ۋە كېتىش ئىشىدا تۇرسۇنئاي بىلەن پۈتۈشەلمەپتۇ ...

شۇ پەيتتە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىكى بىرىنچى دۆڭ ئۈستىدە تۇرسۇنئايىنىڭ قامىتى كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ ئاڭلىقىنى ئىككىسى قۇم دۆڭى ئايرىپ تۇراتتى. قىز تۇمىقىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى:



ــ قادىر، كەتمىسلە. قادىر ... ئۇ بارسا كەلمەس يول ... ئۇ خۇدانىڭ غەزىبىگە ئۇچرىغان جاي... جانلىرىدىن ئايرىلىپ قالىلا، مېنى داغدا قويمىلا ...

مەجىددىن قادىرنى ھېسسىياتقا بېرىلىپ كەتمىسۇن دەپ:

ــ بولدى ئىنىم، چاپسانراق تۆگىلەرگە مىنەيلى. كېچىكسەك چوڭ بوۋاي ئادەم باشلاپ كېلىپ قېلىشى مۇمكىن، ــ دېدى.

قادىر مەجىددىن تارتقۇچلاۋاتقان يېڭىنى كۆچەپ تارتىۋېلىپ، ئالقانلىرىنى كاناي قىلىپ قىز تەرەپكە قاراپ ۋارقىرىدى:

ــ تۇرسۇن .... ئاي، ئاي ... تۇرسۇن، خۇدا ماڭمۇ سالدى بۇ كۆيۈكتى ...

ــ خۇدا ئۇلۇغ ... ــ تۇرسۇنئاي ۋارقىرىدى، ــ كەتمىسلە ... مەيلى سىلە ئۇستۈمگە توقال ئالسىلىمۇ ... مەن رازى ... كەتمىسلە ...

قادىر بۇيىنىدىن ۋارقىرايتتى:

ــ يۇرسلە ... بىز بىللە كېتەيلى ... جېنىم ...

قادىرئارتۇق سۆزلىيەلمىدى. تۇرسۇن دۈڭگەيامىشىپ چىقىپ قادىرنىڭ پۇتىنى تارتىپلا پەسكە سىيرىلىدۇرۇپ چۈشۈرۈۋەتتى. ئۆزىمۇ تۆگىلەرنىڭ ئايىغى ئاستىغىچە سىيرىلىپ چۈشتى.

ـــ سىلەر چۆلدىن چىقالمايسىلەر، ـــ ۋاقىتىدى تۇرسۇنئاي ئەمدى مەجىددىنگە، ـــ قادىرنى بۇياقتا ئەۋەتىۋەتسىلە ... سىلە قادىرنىمۇ، مېنىمۇ خاراب قىلىلا ...

مەجىددىن قىزغا ئاخىرقى قېتىم كۆز تاشلىدى. تۇرسۇنئاي يىقىلىپ چۈشتىمۇ يا- كى ئۆزىنى پەسكە ئاتتىمۇ، ئەمدى ئۇنى كۆرگىلى بولمايتتى. مەجىددىن كۆلۈپ قوي- دى - دە، ئاقىغا بۇرۇلۇپ تۆگىلەرنىڭ يېنىغا سىيرىلىپ - سىيرىلىپ مېڭىپ كەتتى. قادىر تېخىچە ئۆزى سىيرىلىپ توختىغان پەسلىكتە دۆڭگە كەينىنى قىلىپ ئولتۇراتتى.

ـــ ماڭايلى، ـــ دېدى تۇرسۇن دېۋە. ئۇ ئاللىقاچان بىر تۆگىگە مىنىۋالغانىدى.

مەجىددىن ئىككى تۆگىنى يېتىلەپ قادىر ئولتۇرغان يەرگە ئېلىپ باردى، تۆگە- لەرنى چۆكتۈردى ۋە قادىرنى خالىغىنىنى مىنىشكە تەكلىپ قىلدى.

ـــ تېز بولايلى ئىنىم، ـــ دېدى ئۇ سۆيلەپ، ـــ ئادەم ئاتا - ئانىسى ئۈلۈپ كەتسىمۇ چىدايدىغۇ؟ بىزگە ئەمدى بۇ يەرگە قايتىش ئۇچۇن يول يوق ...

قادىر ئالدىدىراق تۇرغان تۆگىگە مىندى، تىزلىرى بىلەن دىسلاپ تۆگىنى قوپۇر- دى ۋە ئۆزىگە دەھشەت بىلەن قاراپ تۇرغان تۇرسۇن دېۋىگە بىر ئالىيىپ:

ـــ مەن بۇ يەرگە ھامان قايتىپ كېلىمەن، قاراپ تۇر، تۇرسۇنئايىنى ئېلىپ كېتە- مەن، ـــ دېدى.

تۇرسۇن دېۋە گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ چىرايى غەزەبتىن باشقا نەرسىنى ئىپادە قىل- مايتتى. مەجىددىن ئۇنىڭ تۆگىسىگە ياندىشىپ:

ـــ تۇرسۇنئاي سىلىگە ئوڭچە قالدى، ـــ دېدى.

ئۇلار بەش كۈن مېڭىشتى. مەجىددىن بۇ سۆزنى نەچچە - نەچچە قېتىم تەكرارلىدى. قادىر يىراققىراق كەتكەندە ياكى چۈشكۈندە تەرەتكە ماڭغاندا «ياش بالا، ئاچچىقىغا پاي- لىماي دەپ تاشلىغاندۇر ...» دېگەنىنى قوشۇپ قويىاتتى. بىراق، تۇرسۇن دېۋە پەرۋا قىلمايتتى. ئۇ ئالدىغا قاراپ ئۇنسىز ماڭاتتى. ئەمما، قادىر بىلەن گەپلەشمىگىنگە ئوخشاش، مەجىددىنىنىڭ ياخشى سۆزلىرىگىمۇ جاۋاب بەرمەيتتى.

ئۇلار ئالتىنچى كۈنى چۈش ۋاقتى بىلەن پاكار - پاكار شۇاق، چاكاندا ئۆسۈپ قۇ- رۇپ قالغان بىر تۈزلەڭگە كېلىشتى. بىرەر يۈز غۇلاچچە نېرىدا بىر يارلىق باردەك قە- لاتتى. تۇرسۇن دېۋە تۆگىدىن چۈشتى ۋە تۆگىنى شۇاققا قويۇۋېتىپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. مەجىددىن بىلەن قادىرمۇ تۆگىلەردىن چۈشۈشتى. تۇرسۇن دېۋە بەش كۈندىن بېرى تۇنجى قېتىم قادىرغا قاراپ ئېغىز ئاچتى:

ـــ خۇدانىڭ كارامىتىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭ ئوكام، مېنىمۇ كۆيۈك قىينىسا قانداق قىلىمەن؟ ـــ دېدى.

ئۇنىڭ ساقال بېسىپ كەتكەن كۆسەيدەك قارا يۈزىدە ياش تامچىلىرى پارقىرايتتى. قادىرمۇ يىغلاپ تاشلىدى، ئەمما گەپ قىلالمىدى. تۇرسۇن دېۋە ئۇنىڭ بېغىشىدىن تۇتتى. بۇ قېتىم مۇلايىم، سىيلىق تۇتتى ۋە گەپ - سۆز قىلماپلا باشلاپ ماڭدى. ھەيران قالغان قادىر ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئەگەشتى. بۇنىڭغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالغان مەجىددىن دەسلەپ شۇك تۇرۇپ كەتتى - دە، كېيىن ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى.

تۇرسۇن دېۋە قادىرغا يارلىقىنى كۆرسىتىپ:

ـــ بۇ ئەسلى چوڭ، ئەزىم دەريا ئىكەنمىش، ـــ دېدى ۋە ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي باشلىغانچە مېڭىپ سول تەرەپكە بۇرۇلدى. ئۇنىڭ دىلىدا قانداق دەريا ئۆركەشلەۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

ئۇ يېرىم سائەتتىن ئارتۇق ماڭدى، قادىرنىڭ قولىنى بولسا هامان ئۆز ئالقىسىدا تۇتۇپ تۇراتتى. بىر قۇم دۆۋىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۇ توختىدى، قادىرغا مۆگىلىنىپ قاراپ:

ـــ ئەزىز ئىنىم، سەن بىزنىڭ يۇرتلۇق بولۇپ قالغان بولساڭ، تۇرسۇنئاي ساڭا تالىق ئىدى، چۈنكى مەن بىر ئۆيلەنگەن ئادەممەن،ـــ دېدى. قادىر ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغىنىنى چۈشىنەلمىدىمۇ ياكى كۈندەشلىكى تۇتتىمۇ، ئېيتاۋۇر ئىپادىسىز قاراپ تۇرۇۋەردى، ـــ ئەمما، سەن بىزنىڭ مىللەت، بىزگە دىنداش بولساڭمۇ، هامان ئۇنىڭغا يولداش بولالمايسەن، سەن غايىب تىلسىمات ئىزدەيسەن، راستمۇ؟

قادىر مەجدىدىننى هەيران قالدۇرۇپ: «راست» دېدى.

ـــ ئۇنداق بولسا، سەن تۇرسۇنئاينىڭ لايىقى ئەمەسسەن، ـــ دېدى ۋە قادىرنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ يەرگە قاراپ پەس ئاۋازدا داۋام قىلدى، ـــ ئەسلىدە تۇرسۇنئاينىڭ ئۆزى بىر خەزىنە ئىدى. ئۇنى سۆيگەن ئادەم باشقا خەزىنە ئىزدىسە بولمايتتى. سەن غايىب خەزىنە ئىزدىگەن ئىكەنسەن، ئەمدى تۇرسۇنئاي ماڭا قالدى، ـــ تۇرسۇن دېگەن توساتتىن جانلىنىپ كەتتى، ـــ مەن، بىر ئۆيلەنگەن بولسام نېمە بوپتۇ؟ سېنىڭ كۆزۈڭچىلا ئۇ خوتۇننىڭ ئەرۋاهىنىمۇ ئۇچ، ئوتتۇز، ئۇچيۈز تالاق قىلدىمغۇ؟ رۇسۇللامۇ تۆت خوتۇن ئالغان،ئەلىشاهى مەردانمۇ40 خوتۇننى نىكاهىغاالغانغۇ؟

ـــ قادىر تۇرسۇنئايدىن كەچتى، ـــ سالاچىلىق قىلدى مەجدىدىن ئاساسىي مەقسەتتىن چەتنەۋاتقان كونا خامانىنى سورۇشنى توختىتىش ئۈچۈن، ـــ سىلە بىزنى غايىب خەزىنە بار تىلسىم شەھەرگە ئاپىرىپ قويماقچى ئىدىلە...

ـــ ئەنە ئۇ، ـــ ئېلىشىپ قالغاندەك قۇم دۆۋىسىنى كۆرسەتتى تۇرسۇن دېدى، ـــ ئاشۇ دۆڭدىن هالقىساڭلارلا 36 دەرۋازىلىق شەھەر كۆرۈنىدۇ. ئەمما ئېيتىپ قويساي، مەن سىلەرنىڭ تەلىپىڭلار بويىچە باشلاپ ئەكەلدىم، شەھەرگە كىرمەيمەن.

ـــ سىلە بىزنى چۆلدىن چىقىرىپ قويماقچىمۇ بولغان، ـــ ئەسكەرتتى مەجدىدىن سەل ـ پەل ئەنسىرەپ.

ـــ غايىب خەزىنە ئىزدىمىسەڭلار مەن بىلەن مېڭىڭلار، چۆلدىن چىقىرىپ قويىمەن. تىلسىم شەھەرگە كىرسەمەن دېسەڭلار، ئۇچ كۈن ساقلاپ تۇراي. چىقالىساڭلار ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ چۆلدىن چىقىرىپ قويىمەن. تۆتىنچى كۈنىگىچە چىقمىساڭلار مەن قايتىپ كېتىمەن.

ـــ ماقۇل! ـــ ئالدىراپلا جاۋاب بەردى مەجدىدىن، ـــ بىزگە يەيدىغان، ئىچىدىغاندىن ئاز ـ تولا ئىلتىپات قىلسىلا.

تۇرسۇن دېگەن ئۆزى خالىمىغان ئىشقا بۇيرۇلغاندەك كۆپ ئويلىنىپ ئاخىر تۆگىلەر قويۇۋېتىلگەن شۇ‌اقلىققا كەتتى.

بىرەمدىن كېيىن بىر تۇلۇم سۇ، ئىككى چاناچ قېتىق، بىر تۇغۇندە كۆمەچ ۋە سوۋۇتۇلغان گۆش ھەم كۆيدۈرۈلگەن قوي يېغى كۆتۈرۈپ كەلدى.

— يەنە ئېيتىپ قويماي، ئۇچ كۈن ئۇچ كېچە ساقلايمەن، — دېدى ئۇ كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا قادىرنىڭ ئىككى قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، — تۆتىنچى كۈنىنى سىلەرمۇ، مەنمۇ خۇداغا ئامانەت قىلايلى. مەنمۇ قايتىمسام ئۆلمەن...

تۇرسۇن دېۋە ئۇچ كۈن ئەمەس، تۆت كۈنمۇ ئەمەس، بەش كۈن ساقلىدى. ئۇ يەيدىغان، ئىچىدىغان نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئىككىيلەنگە بىردىن قىلىپ ئۈچىنچى كۈنىدىن تارتىپ قوپالماي يېتىپ قالغانىدى. تۆتىنچى كۈنى بىر تۆگىنىڭ بويۇن تومۇرىدىن پىچىقى بىلەن قان چىقىرىپ ئىچىپ كۈن ئۆتكۈزدى، بەشىنچى كۈنى ئىككىنچى بىر تۆگىنىڭ بويۇن تومۇرىدىكى قان بىلەن كۈننى كەچ قىلدى. ئۇ ئالتىنچى كۈنى كۈتەلمىدى. ئۆزىنى بىر تۆگىگە مەھكەم باغلىدى - دە، قايتىش سەپىرىگە ئاتلاندى.

ئەتىسى كەچتە ئۇ ئالدىدىن چىقىپ كەلگەن تۇرسۇنئايغا ئۇچراشتى. ئۇنىڭ ئاچلىق ۋە تەشنالىقتىن ئاخىرقى تىنىقلىرى قالغانىدى. ئۇ تۇرسۇنئايىنىڭ بىر نېمە دېگەنلىكىنى سەزدى. لېكىن ئۇقالمىدى. تۇرسۇنئاي زاپاس يېتىلىۋالغان تۆگىسىدىكى چاناچتىن سۇ قۇيۇپ ئىچكۈزگەندىن كېيىن تۇرسۇن دېۋىگە جان كىردى:

— خېنىم مېنى تېگىشتىن بوشىتىپقويسىلا، ھەزرىتى ئەلىنىڭ ھۇرمىتى ئۈچۈن، — دېدى.

تۇرسۇن دېۋە تۆگىدىن سىيرىلىپ چۈشكەندىن كېيىن قۇمغا بېشىنى قويۇپ ياتتى. ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرى بارغانسېرى تارتىلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ تۇرسۇنئايىنىڭ:

— بۇ سەن ئىكەنسەن - دە، لەنىتى چىلىۋېرە، مېنىڭ ئاشقىمنى باشلاپ كەتكەن! — دېگەن مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

— خېنىم، خۇدا ھەققى، ھەزرىتى ئەلى ھەققى، مۇقەددەس چوڭ ئانىمىزنىڭ ھەققى، مەن ئۇنى ئاسراپ ئەكەلدىم. شەھەرگە كىرمەكچىلار دېدىم. ئۇنىمىغانلىقتىن يەيدىغان، ئىچىدىغىنىمنى بېرىپ بەش كۈن ساقلىدىم. مەن خۇدايىم سالغان كۆيۈك ئوتىغا ئۆچۈرىمىغان بولسام بۇنداق قىلمايتتىم. سىلىگە ئېرىشكەن بولسام ئۇستىلىرىگە توقال...

مۇقەددەس زېرىنىڭ ھۇرمىتى ئۈچۈن بۇ گېپىمگە ئىشەنسىلە...

ئۇ سۆزىنى تۈگىتەلمەي جان ئۈزدى. تۇرسۇنئاي ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ يېنىدا تۇرسۇن دېۋە ئېلىپ كېلىۋاتقان ۋە ئۆزى مىنىپ كەلگەن تۆگىلەردىن باشقا ھايات يوق ئىدى. ئۇ ئۆلگەن تۇرسۇن دېۋىنى خۇداغا تاپشۇرۇپ يۇرۇپ كەتتى.

مەجبۇرىدىن بىلەن قادىر چىقىپ كەتكەن دۆڭ ئەتراپىدا ھېچنەرسە ئۆزگەرمىگەن، ئىككى كىشىنىڭ قۇمغا پاتقان ئىزلىرىنى ئۆچۈرۈۋەتكۈدەك شامالمۇ چىقمىغانىدى. ئۇ قۇم دۆڭىدە قالغان ئىزلارنى بويلاپ ئاستا - ئاستا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى ۋە ئاخىر دۆڭنىڭ چوققىسىغا چىقتى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئۆز يۇرتىدىكى ئۆيلەردىن ئون ھەسسە، يۈز ھەسسە چىرايلىق ياسالغان ئۆيلەر نامايان بولدى. بۇ ئۆيلەر توغراق بادرىلىرىنى تىكلەپ، يۇلا-

خۇن چۈشىلىرىنى توقۇپ تۇتاشتۇرۇپ ياسىغان ئۆيلەر ئەمەس ئىدى. ئۇ ئۆيلەرنىڭ قۇرۇق تاملىرى ۋە ئىس چىقىشى ئۈچۈن ياسالغان ئېگىز موربىلىرى تۈپتۈز كېسەكلەردىن قوپۇرۇلغانىدى. ئۆيلەر بىلەن ئۆيلەر ئارىلىقىدا ئۆتىدىغان ئارىلىق بار ئىدى. يوللىرىمۇ تۈپتۈز ئىدى. قادىر ئېيتتىپ بەرگەن شەھەرمۇ بۇنىڭغا ئوخشامدىكىن، لېكىن ئۇنى يورۇتۇپ تۇرىدىغان ئىسى يوق، دۇتى يوق چىراغلار كۆرۈنمەيدىغۇ؟ قادىر يالغان دەپ قويدىمۇ-يا؟ ياق - ياق! ئۇ دېگەن ھازىرقى يول، بۇ دېگەن خۇدانىڭ غەزىبىگە يولۇققان شەھەر.

خۇدا نېمىشقا شۇنداق چىرايلىق يوللىرى ۋە قاتار - قاتار رەتلىك ئۆيلىرى بار شەھەرلەرگە غەزەب قىلدۇ؟ خۇدا غايىب قىلۇېتىشنى ئىختىيار قىلغاندىكىن نېمىشقا بۇ شەھەرلەرنى قۇم تۆپراقتا ئايلاندۇرۇۋەتمەي يەنە ساقلاپ قالىدۇ؟ ياكى بۇ ئۆيلەردىمۇ قادىرنىڭ يۇرتىدىكىدەك سۇ ئۆزى كېلىدىغان، ھەممە نەرسە كۆرۈنىدىغان بىر نەرسىلەر بارمىدۇ؟ ئەگەر شۇنداق بولىدىغانلا بولسا ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈۋەتسىمۇ، قىمار ئوينىسىمۇ، بىر - بىرىنىڭ نەرسىسىنى ئېلىۋالسىمۇ، غەيۋەت - شىكايەت قىلىشسىمۇ، قىمار ئوينىسىمۇ مەيلى ئەمەسمۇ؟ ئۇلارنى كىمدۇر بىرلىرى جازاغا تارتىدىكەنغۇ؟ جازاغا تارتقاندىكىن بولمىدىمۇ؟ قادىرنىڭ بىزنىڭ يۇرتىمىزدا بىر ئەر بىر خوتۇنلا ئالىدۇ دېگىنى راستمىكىن؟ راست بولمىسا ئۇنداق دەرمىدى؟ بەلكى، ئۇنىڭ يۇرتىمۇ مۇشۇ شەھەرگە ئوخشايدىغاندۇ.

ئۇ جېنىنىڭ بېرىچە توۋلىدى:

— قادىر، مەن كەلدىم، سىلە مەن بىلەن كەتسىلە دېگەنلىرى ئۈچۈن مانا مەن كەلدىم. سىلە نەدە؟

ھېچقانداق جاۋاب ئاڭلانمىدى.

قىزنىڭ كۆزىگە قۇم دۆكۈلىرىمۇ، قاغجىراپ كەتكەن جىرالارمۇ كۆرۈنمىدى. ئۇ تۆگىلەرنىمۇ، تۆگىلەردىكى سۇ، ئوزۇقلارنىمۇ يادىدىن چىقاردى. «قادىرمۇ ماڭا كۆيىدۇ، خۇدايىم ئەۋۋەلىسىدىلا ئىككىمىزنىڭ پېشانىسىگە بىر كۆيۈك ئوتىنى تەڭ ياققان، — دەپ ئويلىدى ئۇ چوڭ - چوڭ چامداپ خارابە شەھەرگە كېتىۋېتىپ، — ئەگەر چوڭ شەھەردە ياشىسىلا جاھىگەرلەر ئازدۇرۇپ كېتىدۇ، دېيىلسە قادىر نېمىشقا ئازمىدى؟ — ئۇ قۇلىقىدىكى زىرە بىلەن بوينىدىكى چاچتەكنى ئېلىپ بىر تەرەپكە ئاۋايلاپ قويۇپ قويدى، — مىڭ يىل ساقلانغان بۇ تەۋەززۇكنى خۇدايىم ئەمدى باشقا تائىپىدىكى بەندىلىرىگىمۇ نېسىپ قىلغاي...»

ئۇ يەنە بىر قېتىم:

— قادىر، مەن كەلدىم، — دەپ توۋلىدى. لېكىن ئۇنىڭغا ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى...

(تۈگىدى)

مەسئۇل مۇھەررىر روزىمەھەممەت جۈمە

مۇتەللىپ جۇماخۇن

باللار شېئىرلىرى

ھەي كېپىنەك، كېپىنەك

ھەي كېپىنەك، كېپىنەك،
ئالغىن مېنى يېتىلەپ.
ئۇچاي بىللە سەن بىلەن،
ھەتتا كۈندۈز كېچىلەپ.

سەنمۇ مەندەك ھەۋەسكار،
گۈل ئاشىقى ئىكەنسەن.
بىز ئۆستۈرگەن گۈللەرنى
بەلكىم كېلىپ كۆرگەنسەن.

تىزدۈەتتۇق رەتمۇرەت،
ئۆستۈرۈپ بىز قاچىدا.
تاك قالىسەن كېتەلمەي،
كېلىپ قالساك باغچىغا.

يۇر، بىز بىلەن يۈرگىنە،
باغچىمىزنى كۆرگىنە.
سەيلى قىلىپ، گۈل پۇراپ،
ياز پەيزىنى سۈرگىنە.

مەن بىلەن سەن دوست بولساك،
بىللە باراي باغلارغا،
گۈل تېرەيلى قوشۇلۇپ،
چۆل ـ جەزىرە تاغلارغا.

تولدۇرايلى ۋەتەننىڭ
قۇچىقىنى گۈللەرگە،
نېمە ئارمان، ئېيتقىنا،
يەتسەك ئاشۇ كۈنلەرگە.

سالام، ئىشچى تاغلار

سالام، ئىشچى تاغلار،
سالام قىلدى باللار،
نۇرۇڭلاردىن يورۇغاچ،
مەكتەپ، يەسلى، باغچىلار.

سېنىڭ تۆھپەڭ ئېمەسمۇ
بويىنۇمدىكى كۆز مۇنچاق.
چېچىمدىكى تاغىقىم،
قولۇمدىكى ئۈز قونچاق.

ئوقۇپ يىلىم ئېلىشتا،
بولغان بىزگە چىن سىرداش.
كىتاب ـ سىياھ، ئۆچۈرگۈچ،
دەپتەر، قەلەم ـ قېرىنداش.

كۆڭۈل ئاچسام قولۇمدا،
شاھمىتىم بار، سازىم بار.
كىيىمىم پۈتۈن، كۆڭلۈم توق،
دىلدا باھار، يازىم بار.

بىزنى ئەركىن ئۆسۈن دەپ،
تۇغدۇردۇڭلار ئاسانلىق.
دىلىڭلاردىن كۆيۈنۈپ
ئەۋلادلارغا داۋاملىق.

ئىشىڭلارغا ۋارىس بوپ،
بىزمۇ ئەلگە كۆيىمىز.
تىز پۈكمەستىن جاپاغا،
پەنگە يۈرۈش قىلىمىز.

روزى سايىت

ئويلاپ بېقىڭ، مۇئەللىم

چەكمەڭ ئۇنى سىنىپتا

نېمە دېمەڭ ھەممىسى
بىزگە بالدەك ياقىدۇ.
ياقتىنىدىن ھۈزۈرى
تومۇرلاردا ئاقىدۇ.
ئەمما...

ـــ... كىرىۋىدۇق مەكتەپكە،
ئۇششاق ياشنى تۇگىتىپ.
چىقاردىڭىز ساۋاتنى،
ئىلىپبەنى ئۆگىتىپ.

ئۇيىتماي ئامال يوق،
تۇتۇن يۈتۈپ تويمايسىز.
خۇمارىڭىز تۇتقاندا،
بىزنى ئويلاپ قويمايسىز.

يازالايمىز ئىنشانى،
يادا بولدى تۆت ئەمەل.
چۈشۈرمەيمىز ئىبغىزدىن
نامىڭىزنى ھەر مەھەل.

يۆگىلىدۇ تاماكا
بىر سائەتتە بەش قېتىم.
سىنىپ ئىسقا توشىدۇ
ئۇ يۆگەلسە ھەرقېتىم.

دەيسىز: ياخشى ئوقۇڭلار،
ئاشسۇن زېھىن كۆچۈڭلار.
بىلىم قانات ئىنسانغا،
شۇ قاناتتا ئۇچۇڭلار...

تاماكىڭىز بەك ئاچچىق،
يۆتىلىمىز تىنالماي.
قىينىلىمىز ئىس ـ تۈتەك
قاپلاپ، خەتنى تونالماي.

دەيسىز: ئەدەب ـ ئەخلاقلىق
ئەۋلاد كېرەك زامانغا.
كىچىك چاغدىن باشلاپلا
ئايلىنىڭلار ئوبدانغا...

چەككەنسېرى يۆتىلىپ،
كېتىسىز، ئاھ، كۆكرىپ.
سىنىپنىمۇ بۇلغايسىز
خالىغانچە تۈكۈرۈپ.

دەيسىز: ساغلام ئۆسۈڭلار،
چىنىقتۇرۇپ بەدەننى.
شۇ چاغدىلا تېخىمۇ
گۈللەش مۇمكىن ۋەتەننى!

تاماكا بەك زىيانلىق
دېمىگەنمۇ ئۆزىڭىز؟
ئەمدى ئەستىن چىقتىمۇ
ئاشۇ قىلغان سۆزىڭىز؟

دەڭا، سىزگە لازىمى
تۈتۈنمۇ، ساپ ھاۋامۇ؟
شۇنچىلىك نەرسىنىڭ
ئىسى بىزگە راۋامۇ؟

ئويدە قالسا بالىڭىز

ـــ... خانىم بىزنى كۆرسىز
ئۆز باغرىڭىز ـ بالىڭىز.
ئىقتىدارىدا، بىلىمدە
ئازراقمۇ يوق چالىڭىز.

دائىم كۈلۈپ سۆزلەيسىز،
قاپاق تۇرۇپ باقمايسىز.
ئۆتسە بىزدىن سەۋەنلىك
ئانىمىزغا چاقمايسىز.

بىزنىڭ خانىم بەك ياخشى
دەيمىز تەڭتۇش ئاداشقا.
بىر ئىشىڭىز پۈتلىشار
لېكىن، شۇنداق ئاتاشقا.

بىللە كىرىپ سىنىپقا
بۇيۇقىڭىز سىز بىلەن،
كۆكسىڭىزگە چاپلىشىپ،
«تەڭ ئوقۇيدۇ» بىز بىلەن.

قىزىق سۆزلەپ تۇرسىڭىز
لېيى فېڭ تاغام ھەققىدە،
ئىڭكە... لەيدۇ بالىڭىز،
دەرس توختار شاققىدە.

دەيسىز: تەكرار قىلمىڭلار
بۇرناكۇنكى ساۋاقنى...
ئېھتىشكە باشلايسىز
پە ـ پە ئېتىپ بوۋاقنى.

گاھى ئېلىپ قۇچاققا،
نۆۋەتلىشىپ باقمىز.
خاپا قىلماڭ ئۇكام... دەپ،
مەڭزىمىزنى ياقمىز.

بېسىقمىسا يىغىسى،
سىرتقا چىقىپ كىرىمىز.
شۇ سەۋەبتىن ئاق قالار،
بىزنىڭ ئەقىل بېتىمىز.

تېخى يۆگەك يايىسىز،
دېرىزىگە، پارتىغا.
دەپتىرىمىز بۇزۇلار
تېگىپ سۇيدۇك لاتىغا.

سىزدىن رازى بولاتتۇق
مۇشۇ ئىشلار كەم بولسا.
بۆلۈنمىسە پىكرىڭىز،
(ئۇ بىزگىلا جەم بولسا!)

قانچە خۇشال بولاتتۇق...

ـ ئەجەب بەلەن ئۆتىسىز،
بىزگە ئەخلاق دەرسىنى.
بىلدۈرىسىز بىر ـ بىرلەپ،
ئەدەبكە زىت نەرسىنى.

دەيسىز دائىم: ئەستە تۇت،
لېيى فېڭ بىلەن لەي نىڭنى.
ئاشۇلاردەك چېنىقتۇر
ئىرادەڭنى، مەيلىڭنى.

كىيىنىشته رەتلىك بول،
تۇگمە، يانچۇق ساق تۇرسۇن.
سەنى كۆرگەن كىشىلەر
بىر قاراپلا پاقتۇرسۇن.

ساغلام تەندە ساق ئەقىل،
(بۇ ھەقتە كۆپ ھېكايە)
يۇيۇن - تاران، قىل دائىم،
تازىلىققا رىئايە...

تەلىمگىز يۇرەكنى
ھاياجانغا سالمىدۇ.
ئېيتقىنىگىز دىللاردىن
چوڭقۇر ئورۇن ئالمىدۇ.

دەرھال قاراپ قويىمىز
ئەگەر تۇگمە ئۈزۈلسە.
ھەم يامايمىز كىيىمنىڭ
بىرەر يېرى سۈزۈلسە.

ئۆيدىكىلەر ماختايدۇ.
ئوڭلۇق بالا بولدۇڭ، دەپ.
گەپ - سۆزۈڭمۇ جايىدا،
كۈچ - ئەقىلگە تولدۇڭ، دەپ.

ئەمما، سىزگە قارىساق،
سىياقىگىز بۇزۇلمىچە.

ھەسەن تەلمۇالدى

يازدا سالۇا تەلپەكنى
چۆكۈرىسىز كۆزگىمچە.

ساقال - بۇرۇت قىرمايسىز
تۇك باسسىمۇ ئېگىكەكنى.
چاچمۇ ئۆسەك گەدەندە...
دەپ يۇرمەيلى بۆلەكنى.

ئىسكەتكىز سىغمىغاچ
كۆزىمىزگە مۇئەللىم.
شۇنداق دەيمىز پىچىرلاپ
ئۆزىمىزگە مۇئەللىم:

... ئۇنىڭ سۆزى - ھەرىكىتى،
نېچۇن ئوخشاش - ماس ئەمەس؟
تاشلۇبتىش ئۆزىنى
باغۇنلەرگە خاس ئەمەس!

مۇئەللىمنىڭ ھەر ئىشى
بىزگە ئۆرنەك ئەمەسمۇ؟
(پەيدا بولار دوراشتىن،
ئىنتىلىشمۇ، ھەۋەسمۇ.)

ئۇ يېتەكچى، بىز شاگىرت،
ئۆگىنىمىز ئۆگەتسە.
قانچە خۇشال بولاتتۇق،
ئادىتىنى ئۆزگەرتسە؟!

غۇنچىلارغا ئىلتىجا

تۇڭگەت ناچار ئىللەتنى
ئۇنى ئېيلىپ تاپار دەيسەن،
بۇنى ئېيلىپ بەر دەيسەن.

ئىقتىسادىنىڭ قەيەردىن،
كېلىشىنى بىلمەيسەن.
ھەر ئەتىگەن پۇل دەيسەن،
پۇل بەرمىسە يىغلايسەن.

داداڭ ئىشلەپ جاپادا،
پۇل تاپقانىنى بىلمەيسەن.
ئىچ ئاغرىتماي داداڭغا،
كۆيۈنمەيسەن ئاناڭغا.
ئوخشاي دەمسەن ئاخىرى
مېۋىسى يوق باراڭغا.
تۇغقەت ناچار ئىللەتنى،
ئۆگەن ئېسىل خىسلەتنى.
ئاتا - ئاناڭ رازىدۇر
بىلسەڭ قەدىر - قىممەتنى.

قۇياشنىڭ جاۋابى

كەچتە ئايغا قارايمەن
تەپەككۇر قىپ ئويلىنىپ.
نېمىشقىدۇر ئاي بۇگۈن
قاپتۇ ماڭا خۇيلىنىپ.

كۆرۈنمەيدۇ تەبەسسۇم
ھىلال ئاينىڭ يۈزىدە.
ماڭا قېيداش بىلىنەر
ئۇنىڭ سوغۇق كۆزىدە.

بىلمەك بولدۇم يۇلتۇزدىن
سوراپ ئىشنىڭ سىرىنى.
ئۇمۇ سېلىپ قويمىدى
ماڭا كۆزبىنىڭ قىرىنى.

تەقەززا بوپ بۇ سىرنى
سورىدىممەن قۇياشتىن.
سۆزلەپ بەردى ئۇ ماڭا
سەۋەبىنى بىر باشتىن.

دېدى: قۇياش نېمىشقا
سەيياردىغا ئۇچمايسەن؟
ئىنسان - پەرزەنتى ئىگىلەپ
شانلىق زەپەر قۇچمايسەن؟

خېلى بولدى يۇلتۇزلار
سېنى ساقلاپ كۈتكىلى.
بولىمىدىكەن بۇلۇتنى
زادى بۆسۈپ ئۆتكىلى.

قارىغاندا بىزلەرنى
تولۇق بىلمەپ كەتمەپسەن.
ئىنسان - پەرزەنتى، بۇرادەر،
ھەقىقىي دوست ئەتمەپسەن.

شۇڭا ساڭا ئاي بىلەن
يۇلتۇز تەتۇر قارايدۇ.
يەشسەڭ ئاينىڭ سىرىنى
ئاچچىقى تېز تارايدۇ.

بولسا ئىشەنچ سېنىڭدە
مەقسىتىڭگە يېتىسەن.
ئاي بىلەن ھەم يۇلتۇزنى
ھەقىقىي دوست ئېتىسەن.

ھۆسن خەت

مىللىتىمنىڭ تەۋەررۈك
ئىپتىخارى ھۆسن خەت.
مۇھەببىتى - سۆيگۈنى،
دىلىخۇمارى ھۆسن خەت.

ئۇنچە - مارجان تىزغاندەك
يېزىلىسەن ھۆسن خەت.
نەپس گۈلدەك چىرايلىق
يېزىلىسەن ھۆسن خەت.

ھۆسىنىڭ بىلەن دىلدا ئوق
قوزغىتىسەن ھۆسن خەت.
ئەقىل - ئىدراك، زېھنىمنى،
ئۇرغۇتىسەن ھۆسن خەت.

يازسام سېنى هەۋەستە،
زوقلىنىمەن هۇسن خەت.

روزىتوختى داۋۇت

يېڭى ساداسى

سەھەر ماڭسام مەكتەپكە

سەھەر ماڭسام مەكتەپكە،
ئانام كۆلۈپ قارايدۇ،
ئوبدان ئوقۇ قوزام، دەپ
باش - كۆزۈمنى سىلايدۇ.

چىققان چېغىم تالاغا،
قۇياش نۇرغا ئورايدۇ.
چوكانتاللار باش ئېگىپ،
مەندىن ئەھۋال سورايدۇ.

شامال سۆيۈپ يۈزۈمگە،
چاچلىرىمنى تارايدۇ.
كۆك ئاسماندا تورغايلار
ئىلهام بېرىپ سايرايدۇ.

مەدەت ئېلىپ ئۇنىڭدىن،
كۆڭۈل كۆكسۈم يايرايدۇ،
كۆز ئالدىمدا ئىستقبالىم
خۇددى كۇندەك پارلايدۇ.

بەسلىشىمەن كۇن بىلەن

تۇرسام بۇگۇن ئۇرنۇمدىن،
كۇن چىقىپتۇ ئەزەردىپ.
يالتىراپتۇ كەك دالا
ئالتۇن رەڭدە بېزەلىپ.

كۇننىڭ ئۆتكۇر نۇرلىرى
چىمىلداتتى كۆزۈمنى،

ئوقۇغاندا ئاجايىپ
روهلىنىمەن هۇسن خەت.

يېڭى ساداسى

بىر خىجىللىق ئاشۇ چاغ
قاپلىۋالدى يۈزۈمنى.

ئىزا تارتىپ ئۈيۈلۈپ،
قارالمىدىم كۇنگە مەن.
ئەتە سەھەر تۇرۇشتا
بەسلىشىمەن كۇن بىلەن!

تولۇن ئاي

ئەي كۆكتىكى تولۇن ئاي،
كۇلدۇك شۇنچە خۇش چىراي،
نېمە ئانچە قارايسەن
كېچىلىرى ئۇخلىماي؟

يېنىڭدىكى يۇلتۇزلار
بالاڭمۇيا جانجان؟
ئاڭا قاراپ ئۇخلىماي
ئولتۇرامسەن، ئانجان؟

مېنىڭ ئانام سېنىڭدەك
ماڭا قاراپ ئولتۇرار.
ۋۇجۇددىدىن نۇر تۆكۈپ
ساڭا ئوخشاش يالتىرار.

سەبى دىلىمنىڭ خىتابى

جېنىم دادا، جان دادا،
ئاڭلا مېنىڭ سۆزۈمنى.
توسۇۋېلىپ مەكتەپتىن،
كور قىلمىغىن كۆزۈمنى!

تىجارەتكە زورلايسەن،
باقماي ئاققان يېشىمغا.
پۇرسەت قولدىن كەتمىسۇن،
توپا سالما ئېشىمغا!

مېنىڭ قەلبىم تەلپۈنەر
كۆپلەپ بىلىم ئېلىشقا.
بىلىم بولماي مۇمكىنمۇ،
داۋانلاردىن ئېشىشقا؟

دوستلار ماڭسا مەكتەپكە،
مەن قالسەم تەلمۇرۈپ.
مەنمۇ قاچان يۈرەرمەن
ئاشۇلاردەك شاد كۈلۈپ؟!

ماقۇل دېگىن جان دادا،
باراي مەنمۇ مەكتەپكە!
بىلىم كېرەك كەلگۈسى
ئىشلەش ئۈچۈن ھەر سەپتە.

ئەركىن داۋۇت

قۇشلار بىلەن قەلب رىشتىم ھەمىشە تۇتاش

(بالىلار تىلىدىن)

مۇقەددىمە

باقتىم قۇشلار دۇنياسىغا
تىكىلىپ بىر پەس،
يۈرەك تارىم كەتتى تىترەپ
چېكىلىپ بىر پەس.

ئىلھامىمنى تىزگىنلىمەك
بولدى ئەجەپ تەس.
چىرمىۋالدى ۋۇجۇدۇمنى
بالىلىق ھەۋەس.

قېنىم قىزىپ، تومۇرلىرىم
سوقتى ئېگىز - پەس.
ئىزھار قىلاي ئۈي - پىكىرىمنى،
ئاڭلاڭ ئەمدى بەس.

شاخ سانىغۇچ

شاخ سانىغۇچ شاختىن شاخقا
قونۇپ ئويناپ،
ئۆمرىدە ئۇ بىر قېتىممۇ
شاخقا تويمايدۇ.

شادلىقىدىن شاخنى كۆيلەپ
سايراپ ھارمايدۇ.
شاخنى تاشلاپ كېتىشكە ھېچ
رايى بارمايدۇ.

شاخ ئىشقىدا جۇپ كۆزىنى
شاخقا تاشلايدۇ.
ھوشيار بولۇپ قۇرت، قوڭغۇزغا
ھۇجۇم باشلايدۇ.

شاخ سانىغۇچ شاختىن شاختا
قونۇپ ئوينايدۇ.
كېچىدىمۇ ئارام تاپماي
شاختىن ئويلايدۇ.

ئاق باش تورغاي

ئاق باش تورغاي ئەقللىق قۇش،
پەمى بار خېلى.
بالىسىدىن خەۋەر ئېلىپ
كەتمەيدۇ نېرى.

چىقىپ قالسا سىرتقا ئەگەر
گۈل ئېلىپ كېلەر،
بۇ سۇۋغىنى ئۆز جۈپتىگە
ھۇرمەتتە بېرەر.

سۆيگۈسىنى ئىزھار قىلار
ئاشۇ يوسۇندا.
خىسلىتىنى ئۆزگەرتمەستىن
بارچە سورۇندا.

ھۆپۈپ

ھۆپۈپ بەزەن قونۇپ شاختا
سايرايدۇ ئۇزۇپ،
قانات بىلەن قۇيرۇقىنى
سۈپەتلىك تۇزۇپ.

قوغدايدۇ ئۇ مېۋىلەرنى
ئېتىزدا، باغدا.
غەيرەتلىنىپ زېرىكمەستىن
ھەرقانداق چاغدا.

شۇڭلاشقىمۇ بۇ قۇشقا كۆپ
مۇھەببىتىم بار.
ئامەت ئاڭا باشتىن-ئاخىر
بولسۇن نەسىپ يار.

ئاق قۇ

سۇغا كىرسە راھەتلىنىپ،
يايرايدۇ ئاق قۇ،
گۈل - گىياھقا چاچىدۇ ئۇ،
كۆمۈش‌رەڭ چاچقۇ.

كۆكتە پەرۋازلىردائىم
ئوينىتىپ ئاق پەر.
پاك مۇھىتقا ئىنتىلىدۇ
كۆيۈپ شۇ قەدەر.

مەنزىلدىن ۋاز كەچمەيدۇ
ئۆمرىدە پەقەت،
ئۇنىڭ بىلەن بەڭ يېقىملىق
بىزگە تەبىئەت.

خاتىمە

قۇشلار بىلەن قەلب رىشتىم
زەنجىرەڭ تۇتاش.
پەرۋاز قىلسا كۆكتە ئۇلار
لىڭشىتىمەن باش.

ئۇركۈتمەيمەن باغ ۋاراندىن
ئېتىپ چالما، تاش.
مۇڭدىشىمەن قەدىناستەك،
بولۇپ چىن سىرداش.

ۋەزىپەمدۇر مېنىڭ دائىم
قۇشلارنى ئاسراش.
شەرەپلىكتۇر بۇ زېمىندا
مۇشۇنداق ياشاش.

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىسى مەمتىمىن بارى

جۇرئەت سەيپۇللا

كىچىك «ئوغرى»

(ھېكايە)

ئون يىل بۇرۇن ... توغرا ئون يىل بۇرۇن، مەن ئۆز رايونىمىزدىكى ساقچى ئىدارىسىدە كاتىپ بولۇپ ئىشلەيتتىم. شۇ ۋاقىتتا مۇنداق بىر ئىش بولۇپ ئۆتكەنىدى.

سوغۇق ھاۋا ھەدەپ ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن ئىشخانىدىكى مەشكە ئوتىنى راسا قالاپ قويۇپ، مەلۇم بىر دېلوني خاتىرىلەۋاتاتتىم. ئىشىك ئېچىلدى، سوغۇق شامال بىر ئايالنى ئېلىپ كىردى.

— ئىشىكنى يېپىڭ، سوغۇق كىرىپ كەتتى، — دېدىم مەن ئالدىمدا تۇرغان، چاچلىرىغا ئاق سانجىلغان بۇ ئايالغا قاراپ. ئايال بىر نېمە دېمەكچى بولدى-يۇ، لېكىن ئارقىسىغا قاراپ سىرتتىن بىرسىنى چاقىردى. سىرتتىن 8 — 9 ياشلار ئەتراپىدىكى ۋۇجۇككىنە بىر كىچىك بالا، سوغۇقتىن تۇڭلاپ كەتكەن قوللىرىنى ھوردىغان ھالدا كىرىپ كەلدى. ئۇ نېمىدۇ بىر نېمىدىن ئەندىكىۋاتقانىدەك، كۆزلىرىنى ئويان-بۇيانغا يۈگۈرتۈپ ئالاق-جالاق قىلاتتى.

— نېمە ئىشىڭلار بار؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— سوجاڭ يوقمۇ؟ — دېدى ئايال، ھەم ئۇدۇلۇمدىكى بوش ئورۇندۇقتا قاراپ قويدى.

— سوجاڭ بۈگۈن يىغىنغا كەتتى، ئىشىڭىز بولسا ماڭا دېسىڭىزمۇ بولىدۇ، — دېدىم ھەم قەلەمىمنى قويۇپ ئايالنى ئۇدۇلۇمدىكى ئورۇندۇققا تەكلىپ قىلدىم.

— مانى كۆرۈپ باقسىڭىز، — دېدى ئايال ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇۋېتىپ، يانچۇقىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ ماڭا بەردى ۋە ھېلىقى بالىنى ئولتۇرغۇزۇشقا شەرەت قىلدى. مەن ئايال سۇنغان قەغەزنى ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدىم.

× پەيچۇسو سوجاڭغا:

مەكتىپىمىزنىڭ 2 - يىللىق B سىنىپ ئوقۇغۇچىسى جۇشۇن بىر ھەپتە بۇرۇن مەلۇم قېتىم ساۋاقدىشىنىڭ ئۆيىگە ئۆگىنىش قىلغىلى بېرىپ، ئۇچ دانە ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكنى ئوغرىلىۋالغان. بۇنى ئۆزى ئىقرار قىلدى. ئەمما ئۇزۇكنى قايتۇرۇپ بېرمىدى، كېيىن يەنە قىلمىشىدىن تىنىۋالدى. شۇڭا سىلەر يارەملىشىپ ئۇزۇكنى

تېپىشىپ بەرسەڭلار.

هۆرمەت بىلەن:

1 - باشلانغۇچ مەكتەپ

مۇدىرى ز.

1978 .12

قەغەزنى تۆتۈپ تۇرغان قولۇم ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى. بۇ خەتنىڭ مەزمۇنىدىن گاڭگىراپ قالغان ئىدىم، ئادەتتە بۇ ياشتىكى ئاياللار بۇ يەرگە ئۆز ئىرادىسى بىلەن بارالمىسى تەلەپ قىلىپ كېلەتتى. بۇ ئايال نېمۇ شۇنداقلارنىڭ بىرى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالغانىدىم.

مەن ئالدىمدىكى تىترەپ توختىمايۋاتقان بۇ ئورۇق تەنگە سەپسالدىم. ئاشۇ ئورۇق، بۇغداي ئۆڭلۈك، ۋىجىك كىنە بۇ بالا «ئوغرى» دەپ ئەيىپلىنىۋاتىدۇ. سوغۇقنىڭ تەسىرىدىنمۇ ياكى مېنىڭ كۆڭ رەڭلىك فورمامنىڭ سۈرىدىنمۇ، بالا تىترەپ كېتىۋاتاتتى. قىزىق، مەنمۇ تىترەپ كېتىۋاتىمەن، بالىغا ئىچىم ئاغرىشقا باشلىدى، بالا خۇددى هازىرلا بىرسى مۇشتلاپ كېتىدىغاندەك بىچارە قىياپەتتە تۇراتتى. لېكىن كەسىپىم بولسا بۇ خىل هېسداشلىققا يول قويمايتتى. مەن ئەنگە ئىلىش ئۈچۈن تارتمىدىن دەپتىرىمنى چىقاردىم.

— ئىسمىڭ تەپسىلاتىنى سۆزلەڭ، — دېدىم مەن ئايالغا قاراپ. ئايال ئورۇندۇقنى سەل ئالدىغا سۈرۈپ بالىغا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن سۆز ئاچتى.

— بىز ئوقۇغۇچىلارغا ئۆيىمىزنىڭ يېقىنلىقى ياكى مەھەللىلەر بويىچە گۇرۇپپىغا تەشكىللەپ ئۆگىنىشكە ئويۇشتۇرىمىز، — ئايال سۆزلەۋېتىپ بالىغا قاراپ - قاراپ قويدى، — مەن بۇ بالىنىڭ سىنىپ مەسئۇلى، بۇ بالىنى ئۆز مەھەللىسىدىكى ئىككى قىز بىلەن بىر گۇرۇپپا قىلىپ ئۆگىنىشكە تەشكىللىگەنىدىم. ئۆزى بولسا گۇرۇپپا باشلىقى. بۇرۇن ئۇ دەرستە ياخشى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى بولۇپ مەكتەپ ۋە سىنىپتىكى ئىپادىسى ياخشى ئىدى، هەي ...

— سىز مەسلىنىڭ ئۆزىنى سۆزلەڭ، — دېدىم مەن تېمىنىڭ چەتنەپ كېتىۋاتقانلىقىدىن خاتىرىلەشتىن توختاپ ئوقۇتقۇچىغا قارىدىم. ئوقۇتقۇچى بولسا ئۇدۇل تەرىپىدە ئولتۇرغان بالىغا بىر ئالىيىۋېتىپ يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇردى.

— «هايۋاننىڭ ئالسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالسى ئىچىدە» دېگەن شۇ، قارىمامسىز بىز ياۋاش، ياخشى دەپ يۈرگەن بالا ئوغرى چىقىپ قالدى بۇ ماڭا ۋە بىزنىڭ سىنىپقا نىسبەتەن بىر نومۇس ئىش. هە، هە، قايسى كۈنىتى؟ توغرا، دۇشەنبە. ئۆگىنىش قىلىش نۆۋىتى قەمەر دېگەن ساۋاقدىشىنىڭ ئۆيىگە كەلگەن. بۇ بالا چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن شۇ قىزنىڭ ئۆيىگە بارغان، ئۇ چاغدا گۈلنار دېگەن يەنە بىر ساۋاقدىشى تېخى كەلمىگەنىكەن. شۇنىڭ بىلەن قەمەر ئۇنى چاقىرغىلى چىقىپ كېتىپتۇ. ئۆيدە جۇشقۇن، هە، راست بۇ بالىنىڭ ئىچى جۇشقۇن، — دېدى ئوقۇتقۇچى ۋە بېشىنى يەردىن ئالماي ئولتۇرغان هېلىقى بالىنى كۆرسەتتى، — ئۆيدە جۇشقۇن يالغۇز قاپتىكەن. قەمەرنىڭ ئاتا - ئانىلىرى بولسا چۈشلۈك دەم ئىلىش ۋاقتى بولغانلىقتىن ئۆيدە ئۇخلاۋاتقانىكەن. كېيىن قەمەر گۈلنار دېگەن قىزنى تاپالماي قايتىپ كەپتۇ ۋە بۇگۈنچە

ئۆگىنىش قىلماي تۇرۇشىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جۇشقۇن ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئەتىسى قەمەرنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۇزۇكنىڭ يېتىكەنلىكىنى بىلىپ مەكتەپكە كەلدى. ئۇزۇكنى جۇشقۇندىن باشقا ئادەمنىڭ ئېلىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېيتىپ چىڭ تۇردى.

— شۇنداق قىلىپ سىلەر بۇ بالىدىن گۇمانلانمىغۇلارمۇ؟ نېمە ئاساسىغۇلار بار؟

— شۇ كۈنى قەمەرنىڭ ئانىسى قولىنى يۇغاندا ئۇزۇكىنى دېرىزە تەكچىسىگە قويۇپ كېيىن تاقۇچلىشىنى ئۇنتۇپ قېلىپ ئۇخلىغىلى كىرىپ كەتكەن. ئۇ يەردە جۇشقۇننىڭ دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ تۇرغانلىقىنى قەمەر سىرتتىن كۆرۈپتىپ كۆرگەنىكەن. دېمىسىمۇ سىز بالىغا ئوبدان قاراپ بېقىڭ، كۆزلىرىنىڭ ئالاق - جالاق قىلىشى، چىشلىرىنىڭ كاسىلداشلىرى، كۆزلىرىنى بىزدىن قاچۇرۇشى پەقەتلا ئوغرىغا خاس ھەرىكەت. مانا بۇلار ھەممىسى ئۇنىڭ ئوغرى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەمدۇ؟

— سىلەر بۇ بالىنىڭ ئۆزىدىن سورىدىڭلارمۇ؟ — مەن ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوغرىنىڭ «بەلگىسى» توغرىلىق سۆزلىگەنلىرىدىن، كۆلكەمنى ئاران بېسىۋېلىپ سورىدىم. ئوقۇتقۇچى خۇددى غەلىبە قىلغاندەك مەغرۇر قىياپەتتە:

— ھەئە سورىدۇق، — دېدى.

— ئىقرار قىلدىمۇ؟

— ئىقرار قىلدى.

— سىز چىقىپ تۇرۇڭ، بالا بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشەي، — مەن بالىنى ئالدىمدىكى ئورۇندۇققا چاقىردىم. ئوقۇتقۇچى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىگە تەلمۈرۈپ تۇرغان بالىغا قاراپمۇ قويماي چىقىپ كەتتى. بۇنىڭدىن بالا تېخىمۇ ئەندىكىپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي ئورۇندۇقتائولتۇرالماي قالدى. «توۋا، — دېدىم ئىچىمدە، — بۇنداق كىچىك بالا ھېچقاچان ‹ئوغرى› دەپ ئەيىبلىنىپ بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغان. بۇنىڭدىن چوڭراق بالىلار كەلسىمۇ ئوقۇتقۇچىلىرى ‹ئۆزىمىز تەربىيىلىۋالىمىز› دەپ ئىشىپ بۇ يەردە پايپەتەك بولۇشۇپ كېتىدۇ. بۇ ئايال راستىنلا مۇشۇ بالىنىڭ ئوقۇتقۇچىسىمىدۇ؟» ئىشكىنىڭ جاق قىلغان ئاۋازى مېنى خىيالدىن سەگىتتى. ئايال چىقىپ كەتكەنىدى. مەن سوئالىمنى، ياق، سورىقىمنى باشلىدىم.

— ئىتىڭ نېمە؟

— جۇشقۇن.

— قانچە ياشقا كىردىڭ؟

— توققۇز ياشقا.

— نېمە ئىش قىلسەن؟

— ھە؟!

بالىنىڭ چىرايىدىكى ئەجەبلىنىش ئىپادىسى مېنى ئۇكايسىز ھالغا چۈشۈردى.

— بولدى، بولدى، بۇنى سەندىن سورىمايلا قويماي، ئوغرىلىغان ئۇزۇكۇڭ قانچە دانە؟

— مەن ئۇزۇك ئوغرىلىمىدىم، — بالىنىڭ جاۋابى كۆتكەن يەردىن چىقمىدى.

— ئەمىسە ئۇلار سېنى نېمىشقا بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى؟

— ...

— مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن. بالا پاكىتىدە يىغلاپ تاشلىدى. مەن گېپىمنىڭ سەل قوپال چىقىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. نېمىلا دېگەن بىلەن ئۇ تېخى بىر كىچىك بالا ئەمەسمۇ؟

— مەن راستىنلا ئۆزۈكنى ئالمىدىم. خۇدا ھەققى، مەن ھېچنېمە ئالمىدىم، — بالا توختىماي يېشىنى سۈرتەتتى ۋە ئېسەدەيتتى.

— ئوقۇتقۇچىلىك سېنى ئىقرار قىلدى دەيدىغۇ، — دېدىم مەن.

بالا يەنە يىغلاشقا باشلىدى. مەن قول ياغلىقىمنى چىقىرىپ بالىغا تاشلاپ بەردىم. بالا قولياغلىقنى ئالماي، ھە دەپ قولى بىلەن ياشلىرىنى سۈرتەتتى. بالىنىڭ بېچارە ھالىغا قاراپ بىر تۇرۇپ ئىچىم ئاغرىسا، بىر تۇرۇپ بۇنىڭ كىچىك تۇرۇپ يالغان ئېيتىۋاتقانلىقىدىن ئاچچىقىم كېلەتتى. «خەپ! سېنى بىر چۆچۈتۈپ قويمىسام»

— مەن بىلەن ماڭ.

— نەگە؟

— ھازىر بىلىسەن، — مەن بالىنى باشلاپ ئىشخانىدىن چىقتىم. سىرتتا ئوقۇتقۇچى ئايال ئۇستىبېشىنى ئاپئاق قار باسقان ھالدا دۇگدىيىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى مېھمان كۈتۈش ئۆيىگە كىرگۈزۈپ تىپ، بالىنى ئامانلىق قوغداش ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىردىم. ئىشخانىدا بىر كادىرىمىز قولىغا كويزا سېلىنغان بىر جىنايەتچىنى سوراق قىلىۋاتاتتى.

— شۇنداق قىلىپ مېنىڭ ئالدىمدا قانچىنچى قېتىم بولۇشۇڭ؟

— ئىككىنچى قېتىم، — ياش جىنايەتچى بېشىنى يەردىن ئالماي جاۋاب بەردى، — ياق! ئۈتىنچى قېتىم.

بالىنىڭ كۆزلىرى جىنايەتچىنىڭ قولىدا پاراقلاپ تۇرغان كويزىغا چۈشتى - دە، چىرايى ئۆڭۈپ كەتتى. مەن مەقسىتىمنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنى بۇ يەردىن ئېلىپ چىقىپ كەتتىم.

— ئەمدىغۇ، راست گەپ قىلارسەن؟

— ھەئە.

— ئۇنداق بولسا سۆزلە!

— مەن راستىنلا ئالمىدىم، — بالا شۇنچىلىك قورقۇپ كەتكەن ئىدىكى، ھەتتا ئۇنىڭ چىشىنىڭ كاسىلداشلىرىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بالا ئۇنىنى چىقىرىپ يىغلاشقىمۇ پېتىنالماي ئېسەدەيتتى. بالىغا بىر ئىستاكان چاي قۇيۇپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدۇم. ئىستاكان ئۇنىڭ تىترىگەن قوللىرىدىن يەرگە چۈشۈپ پاك! قىلغان ئاۋاز بىلەن ئەينەك پارچىلىرىنى يەرگە تېرىۋەتتى. بالىنىڭ قورقۇنچ باسقان چىرايىغا قاراپ ئىچىم سىيرىلىپ كەتتى. قەسىسى قىلغان ئىشىمغا بەكمۇ پۇشايمان قىلدىم. بالا توختىماي تىترەيتتى. چىرايى بولسا تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، يۈزىدە قان دېدارى قالمىغانىدى. بەلكى بالىنىڭ ھېڭىدە بايىقى كۆرۈنۈشلەر ئەكس ئېتىپ، ھېلىقى پاراقلاپ تۇرغان كويزا ئۆز قولىغا سېلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتسا كېرەك.

ئېيىت، مەن نېمىشقىمۇ بۇ بالىنى ئاشۇ يەرگە ئەكىرگەندىمەن، قانداقلا بولمىسۇن ئۇ بىر گۆدەك بالىغۇ؟ بىرى يۈرىكىگە بىر يوغان تاشنى قويۇپ قويغاندەك سېزىمگە كېلىپ قالدىم. بالىغا بولغان ھېسداشلىقىمنى بېسىۋالالماي بېرىپلا ئۇنى باغرىمغا بېسىپ قۇچاقلىغۇم، باشلىرىنى سىيلىغۇم كېلەتتى. ھازىر بالىغا كېرىكىمۇ دەل مۇشۇ ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەتىمالىم، بالا دېرىزىدىن سىرتقا تەلمۈرەتتى. بەلكى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ تېزرەك كىرىپ «قۇتقۇزۇۋېلىشىنى» كۈتۈۋاتقاندۇ. ئۇ، ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ئۆزى ئۇستىدىن ھۆكۈم ئېلان قىلىپ بولغانلىقىنى نەدىنمۇ بىلسۇن ھەم قانداقمۇ بىلەلىسۇن. بۇ ياشلاردىكى بالىلارغا نىسبەتەن ئوقۇتۇ

قۇچى — بىر خۇدا - دە، مەن گېپىمنى خېلىلا سىلىقلاشتۇرۇپ سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم:

— سەن ئوقۇتقۇچىڭغا مەن ئالدىم، دەپ ئېيتىپسەنغۇ؟

بالا مېنىڭ چىرايىمغا قاراپ سەل دىددىللەشتى.

— مەن سىزگە ئېيتىپ بېرەي، — دېدى بالا ئۆكسۈپ تۇرۇپ، — ئۇ كۈنى مەن قەمەرنىڭ ئۆيىدە ئۆگىنىش قىلالمىغاندىن كېيىن، چىقىپ كەتتىم. ئەتىسى مەكتەپكە بارسام، مۇئەللىم مەندىن ئۈزۈك نى سورىدى. مەن ئالمىدىم دېسەم مۇئەللىم يەنە سوراۋەردى. مەن دەسلەپكى گېپىمدە چىڭ تۇردۇم، شۇنىڭ بىلەن مۇئەللىم مېنى بىزنىڭ مۇدىرىمىزنىڭ قېشىغا ئېلىپ كىردى. مۇدىرنىڭ ئاچچىقى يامان بولغاچقا مەكتەپتە ھەممەمز قورقاتتۇق. ئۇنىڭغىمۇ شۇ جاۋابنى بەردىم. ئۇلار ئىشەنمىدى، ھەر كۈنى نەچچە سائەتلەپ ئاشۇ ئىشخانىدا ئۆرە تۇرىمەن ... ئاخىرى مۇدىر: «مەن ئالدىم دېسەڭلا ھېچ ئىش بولمايدۇ، يەنىلا ئوقۇۋېرىسەن، خاتىرجەم بولغىن، ئەگەر يەنىلا جاھىللىق قىلساڭ مەكتەپتىن قوغلايمىز» دېدى. راست گەپ قىلسام، مەن ئۈزۈكلەرنى كۆرۈپمۇ باقمىغان، لېكىن ئاشۇ كۈندىكى سوراق ۋە سوغۇق مۇئامىلىدىن بىزار بولغانىدىم. ئالدىم دېسەم ھېچنېمە بولمىسا، ئالدىم دەپلا قۇتۇلمايمۇ دېدىم - دە، شۇنىڭ بىلەن شۇنداق دېدىم. ئۇلار ئۈزۈكنى نەگە قويغانلىقىمنى سوراشتى. مەن ئۈزۈن ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتتىم. ھېچگەپ تاپالماي ئاخىرى «بالىلار بىلەن قار ئېتىشىپ ئويىنغاندا يانچۇقىمدىن چۈشۈپ قاپتۇ» دېدىم. ئۇلار مېنىڭ دېگەن گېپىمگە ئىشەنمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۈزۈكنى تېپىپ بەر، كىمگە بەردىڭ؟ كىمگە ساتتىڭ؟ دېگەن سوئاللار يېغىپ كەتتى. مەن گەپ تاپالمىدىم. كېيىن ئۇلار بۇ يەرگە ئېىلىپ كەلدى. ئاكا، مەن راستىنلا ئوغرى ئەمەس ...

بالىنىڭ گېپى ئاياغلاشمايلا يىغلاپ تاشلىدى. مەن ئويلىنىپ قالدىم. بالىنىڭ گېپىمۇ ئورۇنلۇق ئىدى. ئەمما ھېسداشلىق بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ - دە، مەن ئوقۇتقۇچىنى چاقىردىم.

— سىز بىزنى نېمە قىلىپ بەرسۇن دەيسىز؟ — ئىشكتىن كىرىپ كەلگەن ئوقۇتقۇچىنىڭ ئالدىمغا كېلىشىنى كۈتمەيلا سوردىم.

— ئۈزۈكنى تېپىشقا ياردەم بەرسۇن مىكىن، دەپ كەلگەنتىم. قەمەرنىڭ ئاتا - ئانىسى مەكتەپكە كېلىپ داۋا قىلىۋاتىدۇ، — دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ. مەن ئىشنىڭ دەرھال ھەل بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

— ئۇنداق بولسا سىلەر كېتىپ ئوقۇڭلار، بۇ ئىشنى سوجاڭ ئۇقسۇن، ئاندىن بىر نېمە دېيىشەرمىز، لېكىن بالىنى يەنە زورلاپ قورقاتماڭلار، بۇ ئىشتىن بالىنىڭ ئۆيىدىكىلەرمۇ خەۋەر تاپسۇن، سىلەر بىر پارچە يازما دوكلات يېزىپ كېلىڭلار، — دېدىم مەن كۆزۈمگە بىردەمدىلا بۆلەكچىلا كۆرۈنۈپ قالغان ئوقۇتقۇچىغا زەردە بىلەن. قىزىق، بالىغا بولغان ھېسداشلىقىم بىر پەستىلا بۇ ئايالغا نەپرىتىمنى قوزغىغانىدى. ئۇلار كەتتى. بۇ ئىشنى زادىلا ئېسىمدىن چىقىرىۋېتەلمىدىم. ئۇلار شۇ كەتكەنچە بىرنەچچە كۈن كەلمىدى. بۇ ئىشنى بىلگەن سوجاڭمۇ «بىر كىچىك بالىنى بۇيەرگە ئېلىپ كېلىپ، قورقاتقىچە

ئوقۇتقۇچىلار ئۆزلىرى تەربىيە بېرىپ قا-
يىل قىلغۇالسا بولماسمىدى؟ ئاتا - ئانىلىرىمۇ
ئۆزئارا كېلىشىۋالسا بولىدىغۇ. بالا ئوغرى
بولغان تەقدىردىمۇ، ئىنسان روھىنىڭ ئىنى-
ژېنېرى بولغان ئادەم يەتتەكلەپ كەتسە
بالا تۈزۈلىدۇ ئەمەسمۇ. ئۆزلىرى ھەل قى-
لالايدىغان ئىشقىمۇ بىزنى ئاۋارە قىلسا،
گۆدەك بالىلارنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ
يۈرىكىنى زەخمىلەندۈرسە، جەمئىيەت قا-
داق بولۇپ كېتىدۇ، بالىغا بولغان تەسىرى
چۇ؟ تازىمۇ قاملاشمىغان ئىش بوپتۇ - دە.»
دېدى سوجاڭ قاينەپ.

شۇ ئىشلار ئۆتۈپ بىر ھەپتە ئۆتكەن-
دىن كېيىن ھېلىقى بالا ئىشخانىغا قورۇ-
نۇپراق كىرىپ كەلدى. بالىنىڭ چىرايىدا
كەچىك بالىلارغا خاس بىر خىل تەبەسسۇم
جىلۋىلىنەتتى.

- ئاكا، ھېلىقى ئۆزۈكلەر قەمەرنىڭ
ئۆيىدىن تېپىلىپتۇ. ئانىسى شۇ كۈنى ئۇ-
زۇكنى ياستۇقى ئاستىغا قويۇپ ئۇنتۇلۇپ
قالغانىكەن، چۈنكى ئانىسى كۈندە ئادەت
بويىچە قولىنى يۇغاندا ئۆزۈكنى دېرىزە
تەكچىسگە قويۇپ قويىدىكەن، ئۇ كۈنى
ئۇ يەرگە قويماپتۇ، ئۇخلاپ ئويغىنىپ
دېرىزە تەكچىسىنى ئىزدەپتۇ، كېيىن ئۇ
ئۆزۈكلەر ئورۇن يىغقاندا كارىۋات ئاستىغا
چۈشۈپ كېتىپتۇ. تۇنۈگۈن ئۇلار كارىۋات
ئاستىنى تازىلىغاندا شۇ يەردىن چىقىپتۇ، -
بالا بىر ئىنىق بىلەنلا بۇ خۇش خەۋەرنى
سۆزلەپ تۈگەتتى.

- يەنە مۇئەللىم ئەسلى ئۆزى بىللە
كەلمەكچىدى. ۋاقتى يوق ئىكەن، كېلەل-
مەي سىزگە مۇنۇ خەتنى ئەۋەتتى، -
دېدى بىر پارچە خەتنى ماڭا سۇنۇپ. مەن خەت-
نى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدىم. «ھۆرمەتلىك
ئادىل سوجاڭ، مەن بەكمۇ خىجىللىق ئىچى-
دە بۇ خەتنى يېزىۋاتىمەن. مەن شۇنى
چۈشىنىپ يەتتىمكى، ھەرقانداق بىر ئىشقا ھېسسى
جەھەتتىن ھۆكۈم قىلىش بەكمۇ ئەخمەقلىق
ئىكەن. بولۇپمۇ مەندەك بىر ئوقۇتقۇچى
بولغان كىشى تېخىمۇ شۇنداق. مەن بالا-
نىڭ قورقۇپ ھودۇقۇپ كېتىشلىرى ۋە
كۆزلىرىدىكى ئەندىشىدىن ئۇنى «ئوغرى»
دەپ ئويلاپتىمەن. مەن مەسلىگە قانداق
قاراشنى ئۆگەندىم. مەن ھەقىقەتەنمۇ خاتا
قىلىپتىمەن.

دەپ مېھرىبان

«1978 ·12 ·1

بالىغا سەپسالدىم، ھازىر بالىنىڭ
كۆزلىرى نۇرلانغان، يۈزلىرى قىزارغان ھەم
روھىي ھالىتى بۇرۇنقىغا پۈتۈنلەي ئوخشى-
مايتتى. ئۆتكەندە خۇددى مەن «ئوغرى»
بولۇپ ئەيىبلەنگەندەك ئازابلانغان ئىدىم.
ئەمدى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ يۈرىكىمدىن
يوغان بىر تاشنى ئېلىپ تاشلىغاندەك يې-
نىكلا بولۇپ قالدىم. بالا چىقىپ كەتتى.
دېرىزىدىن بالىنىڭ سىرتتا (ئانىسى بولسا
كېرەك) بىر ئايالغا ئەركىلەپ ئانىسىنىڭ
يېنىدا ئوينىقلاپ كېتىۋاتقان تاپچاقتەك
كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكىم سۆيۈنۈپ
كەتتى. جايىمغا كېلىپ يەنە ئىشىمغا كىرىش-
تىم. قولۇمدىكى قەلەمنى قەغەز ئۈستىدە
يېنىك يۈرگىلايتتى ...

مەسئۇل مۇھەررىر تۇرسۇنئاي ھۇسەين

دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى ئىپادىلەشكە ئەھمىيەت بېرەيلى

ژۇرنىلىمىز ئوبزورچىسى

ژۇرنىلىمىز ئەدەبىي ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈشكە تۆھپە قوشۇۋاتقان بارلىق ئاپتورلارغا باھار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن قەلبىمىزنىڭ سالام يوللايدۇ ۋە ئۇلاردىن سەمىمىي ھال سورايدۇ!

ئۆتكەن بىر يىلدا يولداش جياڭ زېمىن يادرولۇقىدىكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تۇنجى ئەۋلاد رەھبەرلىكىدە، بىر قولدا تۈزەش، بىر قولدا ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش فاكتورىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدە زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. ئاپتورلارنىڭ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ، دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى ئىگىلەپ، رېئال تېمىلارنى، دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئورتاق تىرىشىش ئارقىسىدا، ئەدەبىي ئىجادىيەتتە بىرمۇنچە يېڭى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. بۇ، كىشىنى خۇرسەن قىلىدۇ. بۇندىن كېيىن ئەدەبىي ئىجادىيەتنى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، تەجرىبە-ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، ئاساسىي مۇقامنى پۇختا ئىگىلەپ، توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇشىمىز لازىم.

يولداش دېڭ شياۋپىڭ جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرىنىڭ 4-قۇرۇلتىيىدا سۆزلىگەن تەبرىك سۆزىدە: «بىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتىمىز سوتسىيالىستىك يېڭى ئادەملەرنى تەسۋىرلەش ۋە يېتىشتۈرۈش جەھەتتە تېخىمۇ زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتتى، تېخىمۇ مول مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈشى لازىم، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت تارىخىي خاراكتېرلىك ئىجادىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىغا تۈرتكە بولۇشى كېرەك... بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئىتىمىز جانلىق ۋە تەسىرلىك بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق مەزمۇنغا باي ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى، كىشىلەرنىڭ تۇرلۇك ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەردىكى ماھىيىتىنى ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈشى، دەۋرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش تەلىپىنى ۋە تارىخىي تەرەققىيات يۆزلىنىشىنى ئىپادىلىشى، دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى پۇختا ئىگىلەپ، توغرا يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇشىمىز لازىم.

بېرىشى، شۇنىڭدەك خەلقنى تىرىشىپ سوتسىيالىستىك ئىدىيە بىلەن تەربىيىلەپ، ئۇ-لارنى پائال ئالغا ئىنتىلىش، جاسارەت بىلەن ئىشلەش روھىغا ئىگە قىلىش لازىم» دەپ كۆرسەتكەنىدى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ بۇ سۆزىدە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ئاساسىي مۇقامى ۋە ئاساسىي مەقسىتى ئېنىق شەرھىلەنگەن.

مەلۇمكى، دۆلەتنىڭ، خەلقنىڭ تەقدىرىگە، ئىستىقبالىغا، جانىجان مەنپەئىتىگە ئالاقىدار زور ھەم مۇھىم ئىشلار دەۋرىنىڭ ئاساسىي ئىقتىسادىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ، دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى ھاسىل قىلىدۇ. بىز ھازىر جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش، ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ئەمەلىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىمىز. خەلقىمىز بۇ ئۇلۇغ ئەمەلىيەت داۋامىدا ھەر خىل جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى يېڭىپ كۆرەش قىلىپ، ئۆزلۈكسىز يېڭى نەتىجىلەرنى يارىتىۋاتىدۇ. جەمئىيەت ئىلگىرىلىمەكتە. قالاق، نامرات قىياپەت ئۆزگەرمەكتە. كىشىلەرنىڭ مەنىۋى قىياپىتى زور دەرىجىدە يېڭىلانماقتا. ھەرقايسى سەپ، ھەرقايسى ساھەلەردە يېتىشىۋاتقان سوتسىيالىستىك يېڭى ئادەملەر، ئىلىمىزنى ۋە جۇڭخۇا مىللەتلىرىنى يۇكسەك تەرەققىياتقا ئېلىپ ماڭىدىغان قۇدرەت تاپقۇزۇش يولىدا پىداكارانە ئەجىر سىڭدۈرۈپ، كارامەت تۆھپە يارىتىۋاتقان قەھرىمان شەخسلەر ئاز ئەمەس. بىزنىڭ ئىجادكارلىرىمىز مانا مۇشۇنداق ئۇلۇغ ئەمەلىيەتنى ئىپادىلەش ۋە مەدھىيىلەشكە، مانا مۇشۇنداق يېڭى ئادەملەر ـ قەھرىمان شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىپ، ئۇلارنى ئىپادىلەش ۋە مەدھىيىلەشكە يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك.

دەۋر يازغۇچىلارنى چاقىرماقتا. خەلق يازغۇچىلارغا يېڭى ـ يېڭى تەلەپلەرنى قويماقتا. شۇڭلاشقا بىز بەدىئىي ئىجادىيەتتە دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى پۇختا ئىگىلەپ، دەۋرنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن، ئامما ئۈچۈن بولىدىغان، ئىجتىمائىي ئەھمىيەتى زور رېئال تېمىلارنى كۆپلەپ يېزىشىمىز ۋە بۇنىڭغا ئاساسىي زېھنىمىز كۇچىمىزنى قارىتىشىمىز لازىم. شىنجاڭدىن ئېيتقاندا، مىللەتلەرنىڭ ئۇيۇشۇش كۈچىنى ئاشۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ۋە ۋەتەن بىرلىكىنى قوغداش مۇھىم ئالاھىدىلىككە ئىگە چوڭ تېما، ئاساسىي مۇقام. بىز بۇ تېمىلارنى ئىجادىيىتىمىزنىڭ ئاساسىي مۇقامى قىلىپ چىڭ تۇتۇپ، شۇ ئار-قىلىق خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى، غەيرىتىنى ئاشۇرۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەشەببۇسكارلىق ئىجادچانلىق روھىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، ئۇلارغا دەۋرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش تەلىپىنى ۋە تارىخىي تەرەققىيات يۆزلىنىشىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىشىمىز لازىم.

سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت ئومۇمىيىلىققا بويسۇندۇرۇش، دەۋرنىڭ ئاساسىي ئېقىمىنى روشەن ئەكىس ئەتتۈرىدىغان، دەۋر روھىغا باي، تۇرمۇش پۇرىقى كۈچلۈك مۇنەۋۋەر بەدىئىي ئەسەرلەرنى زور كۈچ بىلەن ئىجاد قىلىش ئۈچۈن، ئىجادكارلىرىمىز تۇرمۇش قاينىمىغا، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئەمەلىيىتىگە چوڭقۇر چۆكۈشى، تۇرمۇشنى بىلىش، تۇرمۇشنى تەھلىل قىلىش، ھادىسىدىن ئۆتۈپ شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتىنى ئىگىلەش ئىقتىدارىنى ئۈستۈرۈشكە يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى ئىسپاتلىدىكى، رېئال تۇرمۇش ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ پۈتمەس ـ تۈگىمەس مەنبەئى، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم

قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئەمەلىيەت ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ مۇنبەت تۇپرىقى. ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ بەدىئىي ھاياتى خەلق ئاممىسى بىلەن يېقىن ئالاقە باغلاشتا. ئىجتىمائىي تۇرمۇش ئەمەلىيىتى ۋە خەلق ئاممىسى بىلەن قويۇق ئالاقە باغلاش سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ روناق تېپىشىنىڭ ئاساسى. دەۋردىن، خەلق ئاممىسىدىن ئايرىلىپ قالغان ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ ئىستىقبالى بولمايدۇ.

كېيىنكى يىللاردا بىزنىڭ بىر قىسىم ئىجادكارلىرىمىز قايىنام - تاشقىنلىق تۇرمۇش ئەمەلىيىتىگە چوڭقۇر چۆكۈشنى خېلىلا بوشاشتۇرۇپ قويدى. شۇڭلاشقا ئۇلار ئۆز ئەسەرلىرىدە دەۋرنىڭ ئاساسىي مۇقامىنى، رېئال تۇرمۇشىمىزدىكى غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى قاينىاق ھېسسىيات بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلمەي، دەۋرنىڭ تەلىپى ۋە خەلقنىڭ كۈتكەن ئۈمىدىدىن يىراقلاپ كەتتى. بۇ، بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈش پىكىر ئېقىمىنىڭ ئىدىيە ۋە نەزەرىيە جەھەتتىكى قالايمىقانچىلىقىنىڭ تەسىرىدە، بىر قىسىم ئاپتورلارنىڭ ئىجتىمائىي رېئاللىقتىن، ئەمەلىيەتتىن چەتنەش، دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان، ئاممانى كۆكۈل بۆلىدىغان ۋە تەقەززا بولۇۋاتقان جەڭگىۋار تېمىلارغا قىزىقماسلىق خاھىشىنى مەلۇم دەرىجىدە يۇقتۇرۇۋالغانلىقىنىڭ زىيانلىق ئىپادىسى. شۇڭلاشقا بىز ئاپتورلارنىڭ ماركسىزملىق ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى بىلەن پۇختا قوراللىنىپ، ئىدىيە، نەزەرىيە جەھەتتىن تونۇشىنى ئۇستۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ دەۋر ئالدىدىكى يۈكسەك مەسئۇلىيىتىنى ئېنىق تونۇپ يېتىشىنى، شۇنىڭدەك تۇرمۇش قاينىمىغا چۆكۈشكىمۇ، تۇرمۇشتىكى ماھىيەتلىك، ئىلغار، ئاكتىپ تەرەپلەرنى تاللاشقىمۇ ھەمدە ئۇنى بەدىئىي جەھەتتىن پىشىق تاۋلاشقىمۇ ماھىر بولۇشنى تەشەببۇس قىلىمىز.

بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئىتىمىز سوتسىيالىستىك يېڭى ئادەملەرنىڭ جانلىق ھەم تەسىرلىك بەدىئىي ئوبرازىنى يارىتىش ۋە رېئال، دەۋانىڭ ئاساسىي مۇقامىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان تېمىلارنى زور كۆچ بىلەن يورۇتۇپ بېرىش ئارقىلىق دەۋرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش تەلىپىنى ۋە تارىخىي تەرەققىيات يۆزلىنىشىنى روشەن ئىپادىلەپ بېرىشى، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولۇشى لازىم. سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ بۇ ۋەزىپىسىنى كۆكۈلدىكىدەك ئورۇندىشى ھەر مىللەت ئەدەبىيات ئىجادىيەتچىلىرىنىڭ شەرەپلىك بۇرچى ۋە ئورتاق مەجبۇرىيىتى.

ۋالك باۋ

تاريخي تۇيغۇ، دوست ئەلگە مۇھەببەت

ـ بۇغدا ئابدۇللانىڭ پاكستان ھەققىدىكى شېئىرلىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن

شېئىرنىڭ مەزمۇن گۈزەللىكى كىتابخان قەلبىدە نازۇك، مۇرەككەپ تەۋرىنىش پەيدا قىلالىسا، زامان، ماكاندىن ھالقىپ كەتكەن چەكسىز ئوي ـ پىكىر قوزغىيالىسا، بۇ ئاشۇ شېئىرنىڭ بەدىئىي جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ. «بىر شېئىردا گۈزەللىكنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ، ئۇ يەنە جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە بولۇشى، ئوقۇغۇچىلار قەلبىگە ئاپتونۇرنىڭ ئارزۇسى بويىچە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان بولۇشى لازىم.» شۇنداق شېئىرلا ھاياتىي كۆچكە ئىگە بولالايدۇ. يېقىندا شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ پاكستان ھەققىدىكى شېئىرلىرىنى ئوقۇپ، ئاشۇنداق ھېسسىياتقا كەلدىم.

پاكستان ئۆزىگە خاس تارىخىي تەرەققىيات ئەنئەنىسىگە ئىگە مەملىكەت. ئىسلام دىنى بۇ رايونغا مىلادى 8 ـ ئەسىرنىڭ بېشىدىلا تارقالغان. مەملىكەتتىكى 80 مىليوندىن ئارتۇق ئاھالىنىڭ 97 پىرسەنتىدىن كۆپرەكى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. بۇ مەملىكەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە مەدەنىي قىياپىتى ۋە ئىنتايىن قويۇق دىنىي تۇسى ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ئىسمى جىسمىغا لايىق «ئىسلام دۆلىتى» ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شائىر بوغدا ئابدۇللا كېچىكمەنلا ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. بۇ تەسىر ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىكى ئىسلام مەدەنىيىتىگە دائىر تارىخىي ھېسسىياتلاردا روشەن ئەكس ئېتىدۇ. ئۇ قەدىمىي شەھەر لاھۇرغا كىرگەن چاغدىكى ھاياجانىنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ:

لاھۇر، قېنى، بارمۇ خۇمدانىڭ،
سالغىن، قېنى، بولاي پارچە خىش.
شالىمارنىڭ تاملىرى ئارا
تۇرىۋەرسەم بولۇپ بىر نەقىش.

مىڭ يىللاردا سۆڭىكىم قالماس،
تاپسا ئەۋلاد روھىمنى بۇنىدىن.
ئىقبال بىلەن مېڭىپ يانمۇيان،
خانىقاھىغا چىقاتتىم ئاندىن.

لاهۇر — جەنۇبىي ئاسىيادىكى مىلك يىللىق تارىخقا ئىگە مەشھۇر قەدىمىي شەھەر، 16 - 17 - ئەسىرلەردە مۇغۇل ئىمپېرىيىسى بۇ شەھەرنى پايتەخت قىلغان. بۇ شەھەردىكى مەملىكەت بويىچە ئەڭ ھەيۋەتلىك بادىش مەسچىتى ۋە مۇغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ شالىمار چاھارباغى دۇنياغا مەشھۇر. شۇڭلاشقا بوغدا ئابدۇللا ئۇنىڭ «خۇمدانى» دا «پارچە خىش» بولۇشىنى راۋا كۆردىدۇ، ھەتتا «مىلك يىللاردا سۆزىكى قالماس» لىقمۇ رازى بولىدۇ. يۇرەكنىڭ قېتىدىن چىقىقان بۇنداق ھاياجانىنى چۈشىنىش تەس ئەمەس. شائىر قەدىمكىنى ياد ئېتىش ئارقىلىق تارىخنى ئىپادىلەشتىن ئۆزىگە كۆچۈپ، ئۆز روھىنىڭ پاكىستانىنىڭ يېقىنقى زامانىدىكى مەشھۇر پەيلاسوپى ۋە شائىرى ئىقبال بىلەن «يانمۇيان مېڭىپ»، «خانىتەڭرىگە چىقىدىغانلىقى» نى بايان قىلىدۇ. بۇ نوقۇل ھالدىكى قەدىمكىنى ئەسلەشتىن تۇغۇلغان ھېسسىياتنى ئىپادىلەش بولۇپلا قالماستىن، بەلكى تارىخىي مەسىلىلەر ئۈستىدىكى ئىزدىنىش ۋە يات ئەلنىڭ ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتىنى ئېڭىنى ئەقلىي جەھەتتىن چۈشىنىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، شۇڭا شائىردا مەزمۇن مېغىزلىق، تارىخىي تۇيغۇ چوڭقۇر ئىپادىلەنگەن.

ئەلۋەتتە، تارىخىي تۇيغۇ دېگىنىمىز چوقۇم تارىخنى يېزىشنى شەرت قىلمايدۇ. ئاچقۇچ شائىرنىڭ توغرىدىن توغرا ئىپادىلەش بىلەنلا قانائەتلىنىپ قېلىشتىن كىشىلىك دۇنياسىنىڭ يوشۇرۇن قاتلامىلىرىدىكى سىرلارنىڭ ئېچىگە چوڭقۇرلاپ كىرىپ، رېئاللىق بىلەن تومۇرداش بولغان تارىخ، مەدەنىيەت ۋە قىياپەت جەھەتتىكى مەلۇم ئامىللارنى قېزىپ چىقىپ، شۇ ئارقىلىق ئېجادىيەتتە يېڭى نەزەر دائىرە، قەدىمكى مۇھىت يۇكسەكلىكى يارىتالىغان - يارىتالمىغانلىقىدا، شائىر كاراچى كوچىسىدا كېتىۋېتىپ كۆرگەن بىر تۆگە ھەققىدە مۇنداق يازىدۇ:

بىر تۆگە كۆردۈم،
بوينىغا ئۇنىڭ كولدۇرما ئەمەس،
كۆك مارجان ئېسىپ قويغان ئىگىسى.

بۇ مىسرالارنى ئوقۇغىنىمىزدا، ئۇنىڭ رېئال تۇرمۇشتا مەۋجۇتلۇقىنى ئاسانلا ھېس قىلالايمىز، لېكىن سەللا ئويلىنىپ كۆرسەك، بۇ مىسرالاردىن قەدىمكى تار چۆلى ۋە ھىندى دەرياسى ۋادىسىغا خاس بولغان ئالاھىدە پۇراقنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئېنىق سېزىمىز:

چۆلنى تاشلاپ بەرسەڭ ئالدىغا،
يولدا ھەرگىز قالمايدۇ يۈكى.
خىسلەتتە بار، زۇۋاندا ھېچ يوق،
قۇيرۇقىنى قۇم باسقىچە تاكى.
(«تۆگە»)

بۇ شائىرنىڭ كۆز ئالدىدىكى مەنزىرىنىڭ بەدىئىي جەھەتتىن يۇغۇرۇلۇشى ھەم شائىر تارىخىي نەزەر بىلەن تاللاپ ۋېلىپ ئىپادىلىگەن پەلسەپىۋى پىكىرگە ئىگە شېئىرىي ئوبيېكتتىن ئىبارەت. تۆگە جەنۇبىي ئاسىيا رايونىدا «چۆل كېمىسى» دەپ تەرىپلىنىدۇ. ئۇ قەدىمكى زاماندا قۇملۇق چۆللەردىن ئىبارەت پەۋقۇلئاددە مۇھىتتا ئالاھىدە رول ئويناغان ئىنتايىن مۇھىم قاتناش قورالى ئىدى. تۆگە پىكىر قىلىش ئىقتىدارى

بولمىغان بىرخىل ھايۋان بولسىمۇ، لېكىن شائىر ئۇنى قەيسەر، چىداملىق، روھىي دۇنياسى گۈزەل، قۇيرۇقىنى قوم باسقىچە ئېغىر يۈكلەرنى كۆتۈرۈپ، قىلچە قاقشىماي، زۇۋان سۇرمەي، يىراقتىن يىراقنا سەپەر قىلدىغان يۈكسەك خىسلەت ئىگىسى سۈپىتىدە تەسۋىرلەپ ھەققىي مەنىدىكى كىشىلىك تۇرمۇش ۋەئالىيجاناب پەزىلەتنى قىزغىن مەدھىيىلىگەن.

بابۇر — قەدىمكى زامانىدا ئوتتۇرا ئاسىيادا ئۆتكەن مەشھۇر شائىر. ئۇ ئالالە قاچان ئالەمدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، لېكىن بوغدا ئابدۇللا ئۇنىڭغا:

لاھۇر گۈلىدىن ياسالغان شاراب،
جانان لېۋىدەك مۇشۇ بىر جامدىن
ئوتلىغىنا، مەستۇ مۇستەغرەق
بولۇپ بارساق مەھشەرگە ئۇدۇل.

دەپ خىتاب قىلدۇ ۋە كىشى ئويلىمىغان يەردىن شېئىرنى مۇنداق مىسرالار بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇ:

ئەجەب ئەمەس «بابۇرنامە» دىن
تىرىلىپ قالساق جاھانغا بىر يول.
(«بابۇر»)

بۇ مىسرالار بۇلاق سۈيىدەك سۈزۈك ھەم قويۇق تارىخىي تۇيغۇ بىلەن يۇغۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا بابۇرشېئىرلىرى «ئوزۇقلۇق تەركىبى» ئۆلۈكىنى تىرىلدۈرەلەيدىغان ئاجايىپ خىسلەتكە ئىگە شېئىرلار سۈپىتىدە تەسۋىرلەنگەن، شۇ ئارقىلىق زىيارەتچى شائىر بوغدا ئابدۇللانىڭ كلاسسىك شائىر بابۇرغا بولغان يالقۇنلۇق ئېھتىرامى ۋە ھۆرمىتى تولۇق ئىپادىلەنگەن. يېڭىچە پىكىر يۈرگۈزۈش، ئۆزگىچە تەسەۋۋۇر قىلىش، ئالاھىدە بايقاش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش، پىششىقلاش نەتىجىسىدە، بۇ شېئىردا تارىخىي شەخسكە دائىر يېڭى شېئىرىي پىكىر بارلىققا كەلگەن. شۇنداق دېيىش مۇمكىنكى، شائىر بۇ شېئىردا ئېتىبار بىلەن ئىپادىلىگەن شېئىرىي ھېسسىيات شائىرنىڭ ئۆز مىللىي تىنىڭ خاراكتېرىدىكى يوشۇرۇن پىكىردىن تۇغۇلغان.

پاكىستانمۇ ئۆز بېشىدىن ئېغىر كۈنلەرنى ئۆتكۈزگەن مەملىكەت، شائىر ئۇزاق داۋام قىلغان بۇ ئېغىر كۈنلەرنى سەنتۇر سازىغا يىغىنچاقلاپ، «دەردىنىڭ ئورنى بولەك، ئۆزى بىر، مۇمكىنمۇ ئېغىر تىنماستىن بىر - بىر» دېگەن مىسرالار بىلەن ئىپادىلىگەن. بۇ مىسرالارنى ئوقۇغاندا، ئىختىيارسىز ھالدا، بۇ دولقۇنلۇق بېشىدىن ئۆتكەن ئېغىر قىسمەتلەرنى بىرخىل بەدىئىي تەسىرلىنىش ئىچىدە ھېس قىلىمىز. بۇ شېئىردا مەۋھۇم تارىخىي ئوقۇم «سەنتۇر تارى نازىنىن قىزدەك، تىترىمەكتە ياش كەبى غىل - غىل» دېگەن سىمۋوللۇق، جانلىق سۈرەتكە ئايلانغان. گەرچە شېئىرنىڭ مۇقامى بەك قايغۇلۇق بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ دولقۇنلۇق بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ روھىي ھالىتىنى خېلى چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئېچىپ بەرگەن، شۇڭا ئۇ كىشىگە ئىنتايىن مەنىلىك تۇيۇلىدۇ.

بۇ شېئىرلاردا ئۇرغۇپ تۇرغان تارىخىي ھېسسىياتنىڭ شۇنى كۆرگىلى بولىدۇكى، بۇنداق ھېسسىياتنى شائىر مەقسەتلىك ھالدا ئەتەي قوشمىغان، ئۇ،

ئوبيېكتىپ رېئاللىقنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىنى قازغانلىقنىڭ نەتىجىسى. مەيلى «بەخت، خۇشاللىقنىڭ سىمۋولى» بولغان «كومزەك كۆتۈرگەن قىز» بولسۇن ياكى كاراچى كوچىسىدا تىلەمچىلىك قىلىۋاتقان «تىلەمچى» بولسۇن ۋە ياكى «سىرلىق پەرەنجە» تارتىۋالغان «ئەرەب دېڭىزى» بولسۇن، ھەممىسى تارىخىي ئاك ۋە دىنىي تۈستىن خالى بولالمىغان. بۇ شېئىرلار ھەقىقەتەن بىر مۇسۇلمان شائىرنىڭ ۋۇجۇدىدا ساقلانغان ھايات ئىلھامى ئۈزاق تارىخقا ئىگە «ئىسلام دۆلىتى» نىڭ تاغ - دەريالىرى، ئۆرپ - ئادەتلىرى، مەشھۇر شەخسلىرى ۋە كىشىلەر مۇناسىۋەتلىرى بىلەن قوشۇلغاندىن كېيىن تۇغۇلغان يۇرەك ساداسىدىن ئىبارەت.

بوغدا ئابدۇللانىڭ پاكىستان ھەققىدىكى شېئىرلىرىدا بەدىئىي ئىپادىلەش جەھەتتىمۇ ئەھمىيەت بېرىشكە ئەرزىيدىغان جايلار بار. ئۇ بولسىمۇ، شائىر ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان رېئالىزملىق ئەنئەنىۋى يېزىش ئۇسۇلى ئاساسىدا، مودېرنىزملىق شېئىرىي ئۇسۇلۇبتىن مەلۇم ۋاستىلەرنى دادىل قوبۇل قىلغان، بۇمۇ شائىرنىڭ ئىپادىلەش سەنئىتى جەھەتتە يېڭى بىر قەدەم تاشلىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. پابلونېرۇدا: «ئەگەر شائىر رېئالىزمچى بولمىسا، ئۇ ئۆلگەن شائىر دۇر؛ ئەگەر شائىر پەقەت رېئالىزمچىلا بولسا، ئۇمۇ ئۆلگەن شائىر دۇر. بىر شائىر ئەقىلگە مۇۋاپىق بولمىغان شېئىرلارنىلا يازسا ئۇ شېئىرلارنى پەقەت ئۆزىلا ۋە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەرلا چۈشەنسە، بۇ بەكمۇ ئېچىنىشلىق تۇر؛ بىر شائىر ئەقىلگە پۈتۈنلەي مۇۋاپىق شېئىرلارنى يازسا، ئۇ شېئىرلارنى ھەتتا دۆتلەرمۇ چۈشىنىلىسە، بۇمۇ ئىنتايىن ئېچىنىشلىقتۇر»* دېگەن. بوغدا ئابدۇللانىڭ پاكىستان ھەققىدىكى شېئىرلىرى چۈشىنىكسىزمۇ ئەمەس، «ئەقىلگە پۈتۈنلەي مۇۋاپىق» مۇ ئەمەس. بۇ، شائىرنىڭ «پەقەت رېئالىزمچىلا» ئەمەسلىكىنى، بەلكى مودېرنىزملىق شېئىرىي ئىجادىيىتىنى ئۇزۇقلۇق تەركىبلەرنى، ئالايلۇق، رېئاللىقتىن ھالقىپ ئوبراز يارىتىش، تەسەۋۋۇردىن كەلگە پايدىلىنىش، بىشارەتنى دادىل قوللىنىش، شېئىرىي پىكىرنى شاخلاندۇرۇشقا ئىنتىلىشكە ئوخشاش تەركىبلەرنى قوبۇل قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا شېئىرلاردىكى رېئاللىق تۇيغۇسى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆز ئالدىدا مۇئەييەن خىيالىي ھالەتتە نامايان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قەلبىگە سىڭىپ بارىدۇ. بوغدا ئابدۇللانىڭ بۇ يېڭى ئەسەرلىرىدىكى ماھارەت ھەم جەلبكارلىق مانا مۇشۇ يەردە.

(«ھازىرقى زامان يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى تەتقىق قىلىش» ژورنىلىدىن).

قادىر ھاپىز تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

*پابلونېرۇدا: «باشقىلاندىم، ئېقرارمەن، ئەنسىلىمىلەر»

ھەممەت ئىسمايىل

دوستلۇق رىشتىسى

(زىيارەت خاتىرىسى)

1990 - يىلى 16 - نويابر كەچ سائەت 5 دىن 30 مىنۇت ئۆتكەندە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەت باشچىلىقىدىكى ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ئولتۇرغان ئايروپىلان شىنجاڭ خەلقىنىڭ سالىمىنى ئېلىپ، ئۇرۇمچى ئايرودرومىدىن كۆككە ئۇچۇرلىدى. ئايروپىلان ھاۋادىكى ئۇچۇش لىنىيىسىگە كىرگەندىن كېيىن، بېيجىڭدىكى بەختەرلىك تاسمىسىنى يېشىۋېتىپ، بەھۇزۇر پارانىغا چۈشۈپ كەتتۇق. ئۆمەكتىكىلەر تولۇق تەييارلىق ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۇ زىيارەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىغا تولۇق ئىشەنچ ۋە ئۈمىد باغلىغانىدى. دېمىسىمۇ بۇ ھەقتە پاراڭ بولغىلى ئىككى يىلچە بولدى. 1988 - يىلى قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ سابىق رەئىسى نازاربايېۋ تەكلىپنامە ئەۋەتكەن، 1990 - يىلى 7 - ئايدا قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ رەئىسى كارمانوۋ شىنجاڭدا زىيارەتتە بولغاندا رەئىس تۆمۇر داۋامەتنى قازاقىستاندا جاۋابەن زىيارەتتە بولۇشقا تەكلىپ قىلغانىدى. 1990 - يىلى 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسى ئالاتاۋ ئېغىزىدىكى ئاسىيا - ياۋروپا ئىككىنچى چوڭ قۇرۇقلۇق كۆۋرۈكىنىڭ پۈتۈشى مۇراسىمىدا كارمانوۋ رەئىس تۆمۇر داۋامەتنى قازاقىستاندا جاۋابەن زىيارەتتە بولۇشقا يەنە بىر قېتىم تەكلىپ قىلغان ھەمدە ھەر ئىككى تەرەپ بۇ ھەقتە ۋەدىلەشكەنىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ھەر ئىككى تەرەپ بىرمۇنچە تەييارلىقلارنى قىلدى. ئۆزئارا خىزمەت گۇرۇپپىسى ئىبرى ئەۋەتىپ، بولغۇسى زىيارەتنىڭ كۈنتەرتىپىنى ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن بىللە زىيارەت داۋامىدا قارىلىدىغان ئىقتىسادىي ھەمكارلىق، مەدەنىيەت ۋە پەن - تېخنىكا ھەمكارلىقى قاتارلىق تۈرلەر ئۈستىدە كەڭ تۈردە ئىزدەندى. ھەممىگە مەلۇمكى، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى — قوشنا سوتسىيالىستىك دۆلەتلەر. شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلىرى قەدىمكى يىپەك يولىدىكى يېقىن قوشنىلاردىن بولۇپ، تاريخىن بۇيان

بېرىش - كېلىش قىلىپ تۇرغان 1980- يىلىدىن بۇيان پارتىيەمىزنىڭ ئىشىكنى ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلغانلىقىغا ئەگىشىپ، شىنجاڭنىڭ بۇ رايونلار بىلەن بولغان بىۋاسىتە سودا مۇناسىۋىتى ئەسلىگە كەلدى. جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسىدىكى ئېچىۋېتىشكە تېگىشلىك ئېغىزلار ئېچىۋېتىلدى. ئىككى تەرەپ كۆپ قېتىم ئۆزئارا زىيارەت ئۆمەكلىرى ئەۋەتىپ، ئىقتىساد، سودا ۋە پەن - تېخنىكا جەھەتلەردە تۇرلۇك كېلىشىملەرنى ئىمزالىدى. ھەر-قايسى تەرەپنىڭ ئەۋزەللىكى جارى قىلدۇرۇلۇپ، كەم جايلىرى تولۇقلىنىپ، ئۆزئارا پايدا يەتكۈزۈلدى. قورغاس، تۇرغات ئېغىزلىرىدىكى قاتناش راۋانلاشتى. ئۇرۇمچى - ئالمۇتا ئارىلىقىدا بىۋاسىتە ھاۋا يولى ئېچىلدى ۋە بىۋاسىتە تېلېفون ئۇلاندى. مانا بۇلار شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى بىرقانچە ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەت خەلقلىرىنىڭ دوستانە بارىدى - كەلدىسى ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئۆزئارا ھەمكارلىقنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى. بولۇپمۇ 1989 - يىلى 5 - ئايدا گورباچېۋنىڭ جۇڭگودا زىيارەتتە بولۇشى ۋە 1990 - يىلى 4 - ئايدا زۇڭلى لى پېڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا زىيارەتتە بولۇشى ئۆتكەن ئىشلارغا خاتىمە بېرىپ، كەلگۈسىگە يول ئېچىپ، جۇڭگو — سوۋېت مۇناسىۋىتى تارىخىغا يېڭى سەھىپە بېغىشلىدى، شۇنداقلا شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى قوشنا جۇمھۇرىيەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستانە قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ يۇقىرى سەۋىگە كۆتۈردى. بۇ مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇش شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ ھېتىياجى بولۇپلا قالماستىن، قېرىنداش ئۆلكە، شەھەرلەرنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشتىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ، شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، شەرق بىلەن بىرلىشىش، غەربكە چىقىرىش، ھەممە تەرەپتىن ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەت ئىقتىسادىي تەرەققىيات ستراتېگىيىسىنى داۋاملىق يولغا قويۇپ، ئىقتىساد، سودا، پەن - تېخنىكا، مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى ھەمكارلىق ۋە ئالماشتۇرۇشنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈشكە ئىنتايىن پايدىلىق.

بىزئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ، بۇ قېتىمقى زىيارىتىمىزنىڭ ئۇتۇقلۇق بولۇشىغا تولۇق ئىشەنچ باغلاپ، ئۇمىدۋارلىق بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقىنىمىزدا، «ئاسمان پەرىسى»نىڭ «كۆپچەك دېققەت، ئايروپىلان ئالمۇتا ھاۋا بوشلۇقىغا كىردى» دېگەن جاراڭلىق ئاۋازى ھەممەيلەننىڭ دېققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى.

بىزنى ئايرودرومدا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ رەئىسى ق. كارمانوۋ، مۇئاۋىن رەئىسى ق. تولىسوۋ قاتارلىق ھۆكۈمەت ئەربابلىرى قىزغىن قارشى ئالدى. ساھىبخانلار قازاق مىللىتىنىڭ ئۆرپ - ئادىتى بويىچە بىزگە نان - تۇز تۇتتى، قىزلار گۈل تەقدىم قىلدى. بىزئۇلار بىلەن قەدىناس دوستلارچە قىزغىن سالاملاشقاندىن كېيىن، قازاقىستاننىڭ رادىئو - تېلېۋىزور ۋە گېزىت-ژۇرنال مۇخبىرلىرى رەئىس تۆمۇر داۋامەتتىن: بۇ قېتىم كېلىشىمىزدىكى مەقسەت ۋە زىيارىتىمىزنىڭ مەزمۇنى نېمە؟ زىيارىتىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىغا ئىشەنچىمىز بارمۇ؟ دېگەندەك سوئاللارنى سورىدى. رەئىس مۇخبىرلارنىڭ سوئاللىرىغا يېغىنچاق، قىسقا ۋە ئىنتايىن مەزمۇنلۇق قىلىپ «مەن زۇڭتۇڭ

نازاربايېۋ ۋە رەئىس كارمانوۋنىك تەكلىپىگە بىنائەن جاۋابەن زىيارەتتە بولۇش ئۈچۈن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قازاقستان خەلقىگە يوللىغان سەمىمىي سالىمىنى ئېيتىپ، قەدىمكى يېپەك يولىدىكى ئەنئەنىۋى دوستلۇقىمىزنىڭ ريشتىسىنى قايتا باغلاش ئۈچۈن دوستلۇق ئىزھار قىلىپ كەلدىم. سوتسىيالىستىك ئىگىلىكىمىزنى ئورتاق گۈللەندۈرۈپ، ئىككى مەملىكەت ۋە ئىككى رايون خەلقىنىڭ تىنچ، ئىناق ئۆتۈشى، بايلىشات، بەختلىك بولۇشىنى كۆزلەپ، سىلەر بىلەن ئورتاقلاشقىلى كەلدىم. بۇ قېتىمقى زىيارىتىمنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، مەن زور ئۈمىد بىلەن كەلدىم» دەپ جاۋاب بەردى.

بىز ئولتۇرغان «چايكا»، «ۋولگا» لار بىزنى سوۋېت قازاقستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەركىزى — گۈزەل ئالمۇتا شەھىرىنىڭ چوڭ كوچىلىرىنى بويلاپ ئېلىپ ماڭدى. بىز ئالاتاۋ قاپتىلىغا جايلاشقان، قويۇق ئورمان ئىچىدىكى ئاپئاق قار بىلەن پۈركەنگەن ھۆكۈمەت ئالىي مېھمانخانىسىغا كېلىپ چۈشتۇق. مەن يېنىمدا كېلىۋاتقان مۇئاۋىن باش كاتىپ شونايېۋتىن: «بۇ يەرنىڭ قىشلىق مەنزىرىسى شۇنچە گۈزەل ئىكەن، يازدا قانچىلىك بولۇپ كېتەر» دەپ سورىغىنىمدا ئۇ: «توغرا ئېيتتىڭىز، ياز كۈنلىرى قازاقستاننىڭ ئالىي رەھبەرلىرى مۇشۇ يەردە دەم ئالىدۇ. بۇ يەردە ئۇلار ئۈچۈن مەخسۇس سېلىنغان داچىلار بار. بۇسايى كەك كەتكەن مېۋىلىك باغ» دەپ جاۋاب بەردى.

كەچلىك چايدا بىزگە كارمانوۋ، تولىسوۋ، تاشقى ئىقتىساد ئالاقە كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئابىشوۋ، مۇئاۋىن باش كاتىپ شونايېۋ، دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكىنىڭ مۇۋەققەت مىنىستىرى سايلاۋ بادىرشا ئوغلى، پىلان كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئەسىبەركەن ئابىتايېۋ قاتارلىقلار ھەمراھ بولدى. رەئىس كارمانوۋ كۆتۈۋېلىش نۇتقى سۆزلەپ، رەئىس تۆمۇر داۋامەت ۋە ئۆمەك ئەزالىرىنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە ئاخىرىدا زۇكىتۇك نازاربايېۋنىڭ موسكۋادىن يوللىغان سالىمىنى يەتكۈزۈپ مۇنداق دېدى: «سىلەر مېھمانخانىغا كېلىپ جايلاشقاندىن كېيىن، موسكۋادا ئالىي سوۋېت يىغىنىغا قاتنىشىۋاتقان زۇكىتۇك نازاربايېۋ بىلەن تېلېفونداشتىم، ئۇنىڭغا رەئىس تۆمۇر ئاكىنىڭ ساق - سالامەت يېتىپ كەلگەنلىكىنى دوكلات قىلدىم. زۇكىتۇك رەئىس تۆمۇر ئاكىغا سالام ئېيتتى. «رەئىسنىڭ قازاقستانغا كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالىمەن، ئەسلى بۈگۈن قايتىپ بېرىپ، ئۆزۈم قارشى ئېلىشىم كېرەك ئىدى، لېكىن يىغىن تۈگىمىدى، 19 - دېكابىر قايتىپ بېرىپ كۆتۈۋالىمەن دېدى.» رەئىس تۆمۇر داۋامەت ھەممەيلەنگە ۋەكالىتەن رەھمەت ئېيتتى ھەمدە زۇكىتۇكقا سالام ئېيتىشنى ھاۋالە قىلدى. ئەسلى كۈنتەرتىپ بويىچە 17-نويابىردا نازاربايېۋ ئۆزى چاي بېرىپ بىزنى كۆتۈۋالماقچى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كونسېرت نومۇرلىرىنى كۆرمەكچى ئىدى. شۇڭا بىز يېڭى كۈنتەرتىپكە ئاساسەن 18 - نويابىر تالدىقورغان ئوبلاستىدا زىيارەتتە بولىدىغان بولدۇق. كارمانوۋ: «ھۆرمەتلىك تۆمۇر ئاكا، سىزنىڭ بىخەتەرلىكىڭىز، سالامەت بولۇشىڭىز، زىيارىتىڭىزنىڭ ئوڭۇشلۇق ۋە ئۈنۈملۈك بولۇشى ئۈچۈن، قازاقستاندا بولغان كۈنلىرىڭىزدە ئىشلىتىشىڭىزگە ئۆزۈمنىڭ مەخسۇس ئايروپىلانىمنى تەييارلاپ قويدۇم» دېدى.

17 - نويابر ئالدى بىلەن قازاقستان مىنىستىرلار سوۋېتى بىناسىنىڭ ئالدىدىكى كەڭ مەيدانغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان دۇنيا پىرولېتارىياتىنىڭ ئۇلۇغ داھىسى لېنىننىڭ ھەيۋەتلىك ھەيكىلى ئالدىغا بېرىپ، گۈل چەمبىرەك قويدۇق ۋە سۆكۈتتە تۇرۇپ ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۈردۇق. ئاندىن كېيىن ھۆكۈمەت بىناسىدا ئىككى تەرەپنىڭ 1 - قېتىملىق سۆھبىتى ئېلىپ بېرىلدى. سۆھبەتتە رەئىس كارمانوۋ قازاقستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بىز بۇ يىل ئاشلىقتىن مول ھوسۇل ئالدۇق. ئادەم بېشىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئىككى تونناددىن ئاشلىق تويغا كېلىدۇ. چارۋىچىلىقتىنمۇ مول ھوسۇل ئېلىندى. قوتاندىكى چارۋا مال 50 مىليون تۇياقتىن ئاشتى. شەرقىي قازاقستاندا يۈز بەرگەن يەر تەۋرەشنىڭ زىيانلىرىنى ئاساسەن تولدۇرۇپ، ئاپەتكە ئۇچرىغان خەلقنى ئورۇنلاشتۇرۇۋالدۇق. ھازىر بىزدە خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا كېرەكلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى كەمچىل بولۇۋاتىدۇ. بىزبۇجەھەتتەسىلەربىلەن كۆپرەكھەمكارلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز». رەئىس تۆمۈر داۋامەت شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىنىڭ مۇقىملىقى؛ ئىقتىسادىنىڭ تەرتىپلىك، مۇقىم ۋە ماسلاشقان ھالدا تەرەققىي قىلىۋاتقانلىقى، يېزا ئىگىلىكىدىن 13 - يىلمۇ مول ھوسۇل ئالغانلىقىمىزغا دائىر ئەھۋاللارنى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. ئىككى تەرەپ ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ۋە سودا توختاملىرى توغرىسىدىكى ئالدىن تەييارلانغان ماتېرىياللارنى قاراپ چىقتى.

18 - نويابر ئەتىگەندە مۇئاۋىن رەئىس تولىسوۋنىڭ ھەمراھلىقىدا چېگرا شەھەر — تالدىقورغانغا باردۇق. بۇ شەھەر جۇڭگو چېگرىسىغا بەكمۇ يېقىن ئىكەن. سانائەت، يېزا ئىگىلىكى خېلى تەرەققىي قىلغان بۇكىچىك شەھەردە 80نەچچە مىللەت ئاھالىسى ياشايدىكەن. 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غەربىدىكى چوڭ - چوڭ زاۋۇتلار مۇشۇ يەرگە كۆچۈرۈپ كېلىنگەنىكەن. يەنە كېلىپ، بۇ يەر ھازىر قازاقستاننىڭ قەنت - شېكەر ئىشلەپچىقىرىش بازىسى ئىكەن. شۇڭلاشقا بۇ يەردە قىزىلچا كۆپ تېرىلىدىكەن.

بىز بۇ شەھەردە بىر يېرىم كۈنلا تۇردۇق، لېكىن شۇنچىلىك قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئوبلاست رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتلىشىش، سەفەن داشۇ «22 - قۇرۇلتاي كولخوزى»، مەدەنىيەت يۇرتى قاتارلىق جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش، تالدىقورغان ئوبلاستى بىلەن شىنجاڭ ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىساد - سودا، مەدەنىيەت، پەن - تېخنىكا ۋە باشقا جەھەتلەردىكى كېلىشىملەرگە ئىمزا قويۇش قاتارلىق پائالىيەتلەرگە قاتناشتۇق. ئېكسكۇرسىيە جەريانىدا شۇنى ھېس قىلدۇقكى، بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئىلى ئوبلاستى بىلەن تالدىقورغان ئوبلاستى ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىساد - سودا، مەدەنىيەت، پەن - تېخنىكا ۋە باشقا جەھەتلەردىكى كېلىشىملەرگە ئىمزا قويۇش قاتارلىق پائالىيەتلەرگە قاتناشتۇق. ئېكسكۇرسىيە جەريانىدا شۇنى ھېس قىلدۇقكى، بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئىلى ئوبلاستى بىلەن تالدىقورغان ئوبلاستى خەلقى چېگرا سودىسى ئارقىلىق مال ئالماشتۇرۇش ۋە تۇغقان يوقلاش قاتارلىق مۇناسىۋەتلەر بىلەن باردى - كەلدىنى قويۇقلاشتۇرۇپ، ئۆزئارا چۈشەنچە ھاسىل قىلىپ، بار - يوقنى تەڭ كۆرىدىغان دوستلاردىن بولۇپ قالغانىكەن. بۇ شەھەردە شىنجاڭغا بارغانلار ۋە شىنجاڭدىن كەلگەنلەر كۆپ ئىكەن. ئوبلاستلىق ئالىي سوۋېتنىڭ رەئىسى تورسۇنوۋ كارمانوۋقا ھەمراھ بولۇپ شىنجاڭغا زىيارەتكە بارغانىكەن. شۇڭا ئۇ شىنجاڭدا كۆرگەنلىرىنى كۆپ سۆزلىدى. ئۇ: «بىز شىنجاڭنىڭ ئىسلاھات تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىمىز، بولۇپمۇ ئۇ يەرنىڭ يېزا - بازار كارخانىلىرىنى

باشقۇرۇش تەجرىبىسى ئۆگىنىشكە ئەرزىيدۇ. ئىسلاھاتىمىزنىڭ خۇددى سىلەرنىڭكىدەك ئۇنۇم بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز» دېدى.

19 - نويابر چۈشتىن بۇرۇن قازاقستان مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ خىزمەت بىناسىدا زۇڭتۇڭ نازاربايېۋ رەئىس تۆمۈر داۋامەت باشچىلىقىدىكى ئۆمەك ئەزالىرىنى قوبۇل قىلدى. ئەسلىدە بىر سائەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلغان سۆھبەت ئىككى تەرەپنىڭ كېلىش مەقسىتى ۋە قارشى ئېلىش مەزمۇنىدىكى قىسقىچە سۆزلەردىن كېيىنلا يېرىم سائەتكىمۇ يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە ئاخىرلاشتى. بىز بۇ قېتىمقى سۆھبەت كەيپىياتىنىڭ ئادەتتىكىچە بولغانلىقىدىن بىرئاز ئەپسۇسلاندۇق. نازاربايېۋ بەك ئالدىراش ئىكەن، كەيپىياتىغا قاراپ، ئۇنىڭ يۈكى ناھايىتى ئېغىر ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدۇق.

شۇ كۈنى كەچتە نازاربايېۋ، كارمانوۋلار چاي ئۆتكۈزۈپ، ئۆمەك ئەزالىرىنى كۈتۈۋالدى. چايدا نازاربايېۋ قىزغىن سۆزلىدى. قازاقلارنىڭ ئادىتى بويىچە، رەئىس تۆمۈر داۋامەتكە ئەڭ ئەزىز مېھمانغا كىيدۈرىدىغان تۆگە يۈڭىدىن توقۇلغان تونىنى كىيدۈردى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت قازاقستان مىنىستىرلار سوۋېتىگە بوغدا كۆلىنىڭ مەنزىرىسى چۈشۈرۈلگەن سائەتلىك ئەينەك جاھازا تەقدىم قىلىۋېتىپ: «بىزنىڭ دوستلۇقىمىز مانا مۇشۇ تىيانشان تېغىدەك مەڭگۈ قەد كۆتۈرۈپ تۇرسۇن. مانا بۇ ياپونىيەشىل قارىغايدەك مەڭگۈ كۆكىرىپ تۇرسۇن، بوغدا كۆلىنىڭ سۈپسۈزۈك سۈيىدەك پاكىز ۋە تىنىق بولسۇن» دېدى. ئۇ يەنە ئەينەك جاھازىغا بېكىتىلگەن سائەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «بىزنىڭ دوستلۇق تارىخىمىز ئەنە شۇ سائەتتەك توختىماي داۋام قىلسۇن» دېدى. ساھىبخانلار قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ، سۆزغاتنى قوبۇل قىلىشتى. چايدىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپ رەھبەرلىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى سەنئەت ئۆمىكى ئورۇندىغان نومۇرلارنى كۆردى. ئويۇن ئاخىرلاشقاندا، نازاربايېۋ سەنئەت ئۆمىكىگە گۈل چەمبىرەك تەقدىم قىلدى.

بىز مېھمانخانىغا كېلىپ، زۇڭتۇڭ نازار بايېۋنىڭ ئۇ يەرگە بىزدىن بۇرۇن بېرىپ چاي راسلىتىپ تۇرغانلىقىنى بىلدۇق. ئۇ رەئىس تۆمۈر داۋامەتكە: «تۆمۈر ئاكا، سىز بىلەن يەنە بىرئاز بىللە بولۇش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلدىم. بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشەك» دېدى. رەئىس بۇ تەكلىپنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. چاي ئۈزۈن داۋام قىلدى. ئۇلار ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن كەڭ-كۇشادە، سەمىمىي ۋە ئەركىن پاراڭلاشتى. نازاربايېۋ ھەر ئىككى تەرەپنىڭ دوستلۇق، ھەمكارلىق ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىدىن مەمنۇن ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ: «بۇنداق دوستلۇق، ھەمكارلىق ۋە قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ ياخشى بولۇشى ئۈچۈن، ھازىر تېخىمۇ ياخشى شارائىت يارىتىلدى. تۆمۈرىيول بىزنى ئۆزئارا باغلىدى، چېگرا سودىسى يىلدىن يىلغا راۋاج تاپتى، خەلقىمىزنىڭ باردى-كەلدىسى قويۇقلاشتى. مۇنداق ئىناق قوشنىدارچىلىقنىڭ ئۈزۈن داۋام قىلىشى ئۈچۈن، بىز ئىككى تەرەپ مۇقىملىققا موھتاج، بىز شىنجاڭغا نىسبەتەن ھېچقانداق غەيرىي ئوي-خىيالىلاردا بولمايمىز» دېدى. ئۇ دوستلۇق ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈرۈشكە كۆپ قېتىم تەكلىپ قىلدى. ئوچۇق-يورۇق سۆھبەتلەر ئارقىلىق نازاربايېۋغا قارىتا دەسلەپتە شەكسىللەنگەن

قاراشلىرىمىز ئاستا - ئاستا ئۆزگىرىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى بىرقەدەر توغرا چۈشەنچە ئىگىلىدى.

20 - نويابىر يەنە كارمانوۋنىڭ مەخسۇس ئايروپىلانى بىلەن تولىسوۋ، ئابىتوۋ، سايلاۋ، بادىرشالارنىڭ ھەمراھلىقىدا قازاقستاننىڭ جەنۇبىدىكى تاراس دەرياسى بويىدىكى جامبۇل ئوبلاستىدا بولدۇق. بۇ يەردە 80 نەچچە مىللەتتىن تەركىب تاپقان 1 مىليوندىن ئارتۇق ئاھالە ياشايدىكەن. 13 - ئەسىردىن بۇرۇن تاراس شەھىرى دەپ ئاتالغان بۇ شەھەر يىپەك يولىنىڭ تۈگۈنىگە ئايلانغان، جۈڭگو ھەم ھىندىستان بىلەن قويۇق سودا ئالاقىسى ئورناتقان، 13 - ئەسىردە چىڭگىزخاننىڭ قاتتىق ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ۋەيران بولغان. 18 - ئەسىردىن باشلاپ قايتا ئەسلىگە كېلىپ، «ئەۋلىيا ئاتا» دەپ ئاتالغان. 1938 - يىلى ئۇنىڭغا «جامبۇل» دەپ نام بېرىلگەن. ھازىر بۇ يەر قازاقستاننىڭ سانائەت مەركىزى بولۇپ، ئاساسلىقى، خىمىيەۋى ئوغۇت ئىشلەپچىقىرىدىكەن. قاراتاغدا فوسفور رودىسى مەنبەسى ناھايىتى مول بولغاچقا، بۇ يەردە ئۇچ چوڭ خىمىيەۋى ئوغۇت زاۋۇتى بار ئىكەن. يەنە بىرسىمۇ قۇرۇلۇۋاتىپتۇ. بۇ زاۋۇتلار يىلىغا بىر مىليون تونىنىدىن كۆپرەك ھەر خىل ئوغۇت، ئاساسلىقى، فوسفورلۇق ئوغۇت ۋە چارۋىلار ئۈچۈن يەم - خەشەك ئىشلەپچىقىرىدىكەن. ئوبلاستلىق ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى چېرنوۋ بىزگە ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ: «ئوبلاستىمىزنى دۇنيادىكى نۇرغۇن مەملىكەتلەرنىڭ، بولۇپمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خىمىيەۋى ئوغۇت سودىسىنىڭ مەركىزى دېيىشكە بولىدۇ. بىز سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ كۆپلىگەن ئوبلاستلىرىنى تەمىنلىگەندىن سىرت يەنە چاۋشيەن، ياپونىيە ۋە شياڭگاڭ ئارقىلىق ئامېرىكا قاتارلىق ئەللەرگىمۇ ئوغۇت ئېكسپورت قىلىمىز. جۈڭگوغىمۇ مۇشۇ يەردىن ئوغۇت چىقىرىمىز. شىنجاڭغا 1988 - يىلىدىن باشلاپ ھەر يىلى 20 مىڭ تونىنىدىن فوسفورلۇق ئوغۇت چىقىرىدۇاتىمىز. يەنە كېلەر يىلى 20 مىڭ تونىنا فوسفورلۇق ئوغۇت ئېكسپورت قىلىش سودا توختىمى تۈزۈلدى. بىز شىنجاڭدىن كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرى، كىيىم - كېچەك، چايدان، دورا قاتارلىق مەھسۇلاتلارنى ئالدۇق. بىزنى ئېھتىياجلىق تاۋارلار بىلەن تەمىنلىگەنلىكى ئۈچۈن، شىنجاڭنىڭ خەلقئارا باھادىن تۆۋەن بەردۇق. ھازىر بىزنىڭ شىنجاڭ بىلەن بولغان سودىمىز 5 مىليون 500 مىڭ فرانكقا يەتتى» دېدى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت: «بىزگە تېخنىكا كۆپ فوسفورلۇق ئوغۇت كېرەك. سىلەر بىلەن ئىقتىسادىي جەھەتتە ھەمكارلىشايلى، سىلەرگە نىسبەتەن لازىم بولسا، بېرىشكە بىز تەييار» دېدى. مۇئاۋىن رەئىس تولىسوۋ: «شىنجاڭ بىزنىڭ ئەڭ يېقىن قوشنىمىز. شىنجاڭدا بىزگە كېرەكلىك تاۋارلار ئىنتايىن كۆپ، بىز سىلەر بىلەن كۆپرەك ھەمكارلىشىشنى خالايمىز. 1991 - يىلى شىنجاڭغا ئېكسپورت قىلىنىدىغان خىمىيەۋى ئوغۇت مىقدارىنى 40 مىڭ تونىنىغا كۆپەيتىشكىمۇ بولىدۇ» دېدى.

بىز جامبۇل ئوبلاستى جامبۇل رايونىنىڭ «ئۈكتەبر» خۇيزۇلار كولخوزىدا ئېكسكۇرسىيىدە بولدۇق. بۇ كولخوزدا 7 مىڭ ئاھالە بولۇپ، ھەممىسى دېگۈدەك خۇيزۇلار ئىكەن. ئۇلار بۇندىن 110 يىل ئىلگىرى جۇڭگودىن بارغانلار ئىكەن. شۇڭا بىزنى خۇددى يوقلاپ كەلگەن تۇغقانلىرىنى كۈتكەندەك قىزغىن كۈتۈۋالدى. بىزنى جۇڭگوچە تاتامىلار بىلەن مېھمان قىلدى.

22 - نويابر ئالمۇتىدا قازاقستان ئۇنىۋېرسىتېتىدا زىيارەتتە بولدۇق. 1934 - يىلى قۇرۇلغان بۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا ھازىر 22 فاكۇلتېت بولۇپ، ئۇنىڭدا 13 مىڭ ئوقۇغۇچى ئوقۇيدىكەن. بۇ ئۇنىۋېرسىتېت سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى 6 چوڭ بىلىم يۇرتىنىڭ بىرى ھېسابلىنىدىكەن. ئۇنىۋېرسىتېتتا مىڭ ئوقۇغۇچىغا 100 دىن پروفېسسور، 12 دىن ئاكادېمىك توغرا كېلىدىكەن. 41 دۆلەتتىن كەلگەن ئوقۇغۇچى ئوقۇيدىغان بۇ ئۇنىۋېرسىتېت ئامېرىكا ئۇنىۋېرسىتېتى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورنىتىپتۇ، ئۇلار ئۆزئارا ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچى ۋە تەتقىقاتچىلارنى ئالماشتۇرۇپ تۇرىدىكەن، ئۇلار ئامېرىكا ئۇنىۋېرسىتېتى بىلەن پەن - تېخنىكا ھېرلەشمە ھەمكارلىق كارخانىسى قۇرۇپتۇ. مەكتەپ رەھبەرلىرى بىزنى بىئولوگىيە فاكۇلتېتىنىڭ ئۇلگە تەجرىبىخانىسىغا، سىنىپلارغا ۋە ئاشخانىلارغا باشلاپ ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇدى. ئۇلار بىزدىن ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇشنى بولۇپمۇ خەنزۇ تىلى ئوقۇتۇشىغا ياردەم قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

23 - نويابر ئالمۇتا «دوستلۇق» سارىيىدا ئىككى تەرەپنىڭ ئاخىرقى سۆھبىتى ئېلىپ بېرىلدى. بۇ ھەقتە قازاقستان «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 27 - نويابر 139 - سانىغا «جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەت باشچىلىقىدىكى ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قازاقستانغا قىلغان رەسمىي جاۋابەن سەپىرى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. جۇمھۇرىيەتتە ئۇنىڭغا نىسبەتەن چوڭ قىزغىنلىق بولدى. ھۆكۈمەت ۋە ئىقتىساد - سودا ئۆمەكلىرىنىڭ مۇزاكىرىلىرى چوڭ ۋەقە بولدى. چۈنكى بۇ، قازاقستان بىلەن جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خەلقلىرىنىڭ باراۋەرلىك ئاساستا ئۆزاق مۇددەتلىك ئىناق قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىشىغا مۇستەھكەم ئاساس سالدى. بىر نەچچە ھۆججەتنىڭ ئىمزالىنىشى زىيارەت داۋامىدىكى سۆھبەتلەرنىڭ يەكۈنى بولدى» دېگەن خەۋەر بېسىلدى. بۇ قېتىمقى سۆھبەتتە كارمانوۋ بىلەن رەئىس تۆمۇر داۋامەت «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بىلەن قازاقستان سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىقتىساد، پەن - تېخنىكا ۋە مەدەنىيەت ھەمكارلىقىنى راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدىكى كېلىشىمى» ھەم «جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىگە قىلغان زىيارىتىنىڭ مۇھىم خاتىرىسى» گە، مۇئاۋىن رەئىس جىن يۈنخۇي بىلەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى تولىسوۋ «جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىقتىساد، پەن - تېخنىكا، مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە ئۆزاققىچە ھەمكارلىشىش توغرىسىدىكى ئومۇمىي پروگراممىسى» غا، تالدىقورغان ئوبلاستلىق ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسى، ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتىنىڭ 1 - سېكرېتارى تورسىنوۋ بىلەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشلىقى ئەسقەت بۇ قوشنا چېگرا رايونلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىساد، پەن - تېخنىكا ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى كېلىشىملەرگە ئىمزا قويدى. ئىككى تەرەپ پوچتا - تېلېگراف ئورۇنلىرىنىڭ مەسئۇللىرى كارمانوۋ بىلەن رەئىس تۆمۇر داۋامەتكە ئالمۇتا - ئۈرۈمچى ئوتتۇرىسىدا ئورنىتىلغان

خەلقئارا ئالاقە لىنىيىسى بويىچە 15 - نويابر ئۆتكۈزۈلگەن بىۋاستە تېلېفون بىلەن سۆزلىشىش توغرىسىدىكى خاتىرە گۇۋاھنامىلىرىنى تاپشۇردى.

سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى بىلەن ئىمزالىغان ئىقتىساد، پەن - تېخنىكا، مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئۇزاق مۇددەتلىك ئومۇمىي پروگراممىدا ئېلېكتر ئېنېرگىيىسى، يېنىك سانائەت، گېئولوگىيە، مېتالچىلىق، پوچتا - تېلېگراف، قاتناش، توقۇمىچىلىق، ماشىنىسازلىق، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، يېزا ئىگىلىك، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە، پەن - تېخنىكا، تەنتەربىيە، رادىئو، ساياھەت ئىشلىرى، تاشقى سودا قاتارلىق ساھەلەر بويىچە جەمئىي 83 تۈرده توختام تۈزۈلدى. قازاقستان بىلەن ئىمزالانغان سودا كېلىشىمىنىڭ ئومۇمىي سوممىسى 170 مىليون شۋېتسىيە فرانكىدىن ئاشىدۇ (700 مىليون يۈەندىن كۆپرەك خەلق پۇلىغا تەڭ كېلىدۇ). ئىمپورت تاۋارلىرى ئاساسەن شاركسمان تۆمۈر رۇدىسى، پولات ماتېرىياللىرى، خىمىيەۋى ئوغۇت، چېگىت، تېۋىت قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئېكسپورت تاۋارلىرى ئاساسەن شېكەر، گۆش، كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت.

سۆھبەت يېغىندا ئىككى تەرەپ ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتىغا ئالاقىدار ئەھۋاللارنى بىر - بىرسىگە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت شىنجاڭنىڭ ئەۋزەل تەرەپلىرىنى ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى يوشۇرۇن كۈچىنى گەۋدىلىك تونۇشتۇردى.

بىز زىيارەت داۋامىدا قازاقستاندىكى دوستلارغا پارتىيەمىزنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننىڭ ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، تۆت ئاساسىي پرىنسىپتا، ئىسلاھات ۋە ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇپ ئېرىشكەن زور مۇۋەپپەقىيەتلىرىمىزنى تونۇشتۇردۇق، شۇنىڭدەك شىنجاڭدا پارتىيەمىزنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە دۆلىتىمىزنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش داۋامىدا ھەر مىللەت خەلقى ئورتاق تىرىشىپ، ئورتاق گۈللىنىش، ئورتاق بېيىش يولىدا مېڭىۋاتقانلىقىمىزنى شەرھلىدۇق.

رەئىس تۆمۈر داۋامەتنىڭ بارغانلا يەردە جۇڭگوچە سوتسىيالىزم يولىنى بويلاپ قولغا كەلتۈرۈلگەن ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەتلەر، ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى، دوست ئەل خەلقلىرى بىلەن بولغان قويۇق مۇناسىۋەت توغرىسىدىكى سۆزلىرى بىزگە باشتىن - ئاياغ ھەمراھ بولغان مۇئاۋىن رەئىس تولىسوۋنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ۋە قوللاپ قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشتى. ئۇ بىز بارغانلىكى يەرلەردىكى سۆھبەتلەردە «مەن تۆمۈر ئاكامنىڭ ماركسىزم — لېنىنىزم، سوتسىيالىزم توغرىسىدىكى بايانلىرىغا قوشۇلىمەن، تۆمۈر ئاكىنىڭ بىلىم سەۋىيىسى يۇقىرى، ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كاتتا شائىرى، ئۇ ئاددىي - ساددا، ئاق كۆڭۈل، چىقىشقاق ئادەم ئىكەن. ئۇ قازاقستاندىكى زىيارىتى داۋامىدا ئىككى ئەل ۋە ئىككى رايون خەلقلىرىنىڭ دوستلۇقى ھەققىدە ئۆزىنىڭ سەمىمىي ئۇمىدلىرىنى كۆپ قېتىم ئىزھار قىلدى. ئۇنىڭ سۆزلىرى بىزگە بەكمۇ ياقتى. ھەن قازاقستاندىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ۋەكالىتەن تۆمۈر ئاكىغا رەھمەت ئېيتىمەن»

دېدى. 60 ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغان تولىسوۋنىك چاچلىرى ئاپئاق ئاقارغان بولسىمۇ، ئۇ ناھايىتى ساغلام، تېتىك، خۇش چاقچاق ئادەم ئىكەن. ئۇ كانياك ھارىقىنى ياقتۇرمىدى-كەن. ئۇ ھەر قېتىمقى تاماق، زىياپەتلەردە كۆپ قېتىم قەدەھ كۆتۈرۈپ، رەئىسكە، بىزگە سالامەتلىك، مۇڭەپپەقىيەت تىلەپ، چاقچاق قىلىپ ۋە قىزىق ھېكايىلەرنى ئېيتىپ كۆل-دۈرۈپ، كۆڭۈلسىزلىكنىك كەيپىنى كۆتۈرۈپ تۇردى. ئۇنىك ئوبرازى تا ھازىرغىچە كۆز ئالدىمىزدىن كەتمەيدۇ. ئۇ بىزگە ھەقىقەتەنمۇ ئەڭ يېقىن دوست بولۇپ قالغانىدى.

ئىككى تەرەپ ئىمزا قويغان ھۆججەتلەرنىك ئىجرا قىلىنىشى 90 - يىللاردا ھەر ئىككى تەرەپنىك ئىقتىساد، پەن - تېخنىكا، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىك تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى 21 - ئەسىردە ئىككى تەرەپنىك دوستانە ھەمكارلىق ئالاقىسىنى داۋاملىق راۋاجلاندۇرۇشقا تېخىمۇ كەڭ يول ئاچقۇسى. بۇ، ھەر ئىككى تەرەپنىك ئۆزىگە خاس ئىقتىسادىي ئۈستۈنلۈكىنى ۋە غايەت زور يوشۇرۇن كۈچىنى تولۇق جارى قىلدۇ-رۇپ، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە ئىككى تەرەپ خەلقلىرىنىك كۈنسايىن ئېشىپ بېرىۋاتقان ماددىي ھەم مەنىۋى تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا پايدىلىق. سۆھ-بەت ئاخىرىدا كارمانوۋ: «جۇڭگو - سوۋېت خەلقلىرىنىك دوستلۇقى مۇستەھكەم ئاساسقا ئىگە. بىزنىك ئىلگىرىكى خىزمەت ئۈسۇللىرىمىز ئاقمايدىغان بولۇپ قالدى. بىز جۇڭگو-نىك تەجرىبىسىنى ئەينەك قىلماقتىمىز. بىز جۇڭگونىك ئىسلاھات، ئىشىكنى ئېچىۋېتىش، يېڭا ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، يېڭا - بازار كارخانىلىرىنى قۇرۇش تەجرىبىلىرىگە تولىمۇ قىزىقىمىز، شىنجاڭ بىلەن قازاقىستانىنىك ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەريانىدا نۇرغۇن ئوخشاش جايلىرى، ئۆز ئالدىغا ئالاھىدىلىكلىرى ۋە ئۈستۈنلۈكى بار. يەنە كېلىپ، بىر - بىرىنى تولۇقلاش ئىمكانىيىتى ناھايىتى كەڭ. بىز بۇ قېتىم ئىككى تەرەپ مۇناسىۋىتىنىك تەرەق-قىيات ئىستىقبالى ۋە ئىككى تەرەپ قىزىقىدىغان مەسىلىلەر توغرىسىدا كەڭ تۇردە پىكىر ئالماشتۇرۇدۇق. بىزنىك سۆھبىتىمىز ئەمەلىي ۋە ئۈنۈملۈك سۆھبەت بولدى، ئۆزئارا تې-خىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىش ھاسىل قىلدۇق. ئەنئەنىۋى دوستلۇق ئىلگىرى سۈرۈلدى. شىنجاڭ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن كۆپ قېتىملىق سۆھبەت دا-ۋامىدا ئىككى مەملىكەت، جۈملىدىن ئىككى رايون خەلقلىرىنىك ئەنئەنىۋى دوستلۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە تېخىمۇ چوڭقۇر دوستلۇق ئورنىتىش توغرىسىدا كۆپ سۆزلەش-تۇق ھەمدە دوستلۇقىمىز كۈچلۈك ئاساسلارغا ئىگە بولدى. ھۆرمەتلىك تۆمۈر ئاكا، سىز-نىك بىرقانچە قېتىملىق سۆزىنىزنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدۇم. سىز دوستلۇقنى ئەڭ كۆپ سۆزلىدىڭىز. قازاقىستان خەلقى سىزگە رەھمەت ئېيتىدۇ. سىلەر قازاقىستاندا-ناھايىتى ياخشى تەسىر قالدۇردۇڭلار. خەلقىمىز ھەر كۈنى گېزىت، رادىئو-تېلېۋىزورلاردىن پائالىيىتىڭلار توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ ۋە كۆرۈپ تۇردى. بۇلار خەلقىمىزنى خۇشال قىلدى، ئىلھاملاندۇردى، زىيارىتىڭلار مۇڭەپ-پەقىيەتلىك بولدى. بۈگۈن نازارباىيېۋ جەنۇبىي چاۋشيەنگە مېڭىش ئالدىدا سىلەرگە سالام ئېيتتى. بىزنىك تەشكىلىي تۈزۈمىمىزدە ئۆزگىرىش بولدى. بۇرۇنقى مىنىستىرلار سوۋېتى ئەمەلدىن قالدى. زۇڭتۇڭ رەھبەرلىكىدە ئىچكى كابىنېت قۇرۇلۇپ، مەن زۇڭلى

بولدۇم. گەرچە بىزدە مۇنداق ئۆزگىرىشلەر بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى بۇرۇنقى ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ۋە سودا كېلىشىملىرى يەنىلا كۆچكە ئىگە بولىدۇ» دېدى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت كارمانوۋنىڭ زۇكىلى بولغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى، زۇكىتوۋ نازارباييۋنى مۇۋاپىق پەيتتە شىنجاڭدا زىيارەتتە بولۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ھۇججەتلەر ئىمزالىنىپ بولغاندىن كېيىن، رەئىس تۆمۈر داۋامەت مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزدى. رەئىس ئالدى بىلەن مۇخبىرلارغا ئۆزبېكىستاننىڭ قازاقىستاندا قىزغىن قارشى ئېلىنغانلىقى، قازاقستان رەھبەرلىرى، ئوبلاست، شەھەر باشلىقلىرى، ئىشچىلار، كولخوزچىلار، زىيالىيلار، ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار، ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر، دوستۇرلار بىلەن كەڭ ئۇچراشقانلىقى ۋە ئۇلار بىلەن بولغان ئۆزئارا چۈشەنچىنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇرلاشقانلىقى، ئومۇمەن زىيارىتىنىڭ كۆڭۈللۈك ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقى، بۇ قېتىمقى زىيارەتتىن مەمنۇن بولغانلىقىنى سۆزلەپ ئۆتتى ھەمدە ئۇلارغا شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي تونۇشتۇردى. مۇخبىرلار كەينى - كەينىدىن سوئال قويدى. رەئىس ھەر بىر سوئالغا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەردى. «كومۇنىزم تۈغى» نىڭ مۇخبىرى رەئىستىن: «قازاقستاندا بولغان كۈنلىرىڭىزدە سىزنى تەسىرلەندۈرگەن ۋە سىز ئەڭ قىزىقتۇرغان ئىشلار نېمە؟» دەپ سورىدى. رەئىس: «مېنى ئىككى مەسىلە تەسىرلەندۈردى. بىرى، دوستلۇق، بىز قوشنىلارنىڭ تارىختىن بۇيانقى ئەنئەنىۋى دوستلۇقى ھېلىمۇ كىشىلەر قەلبىدە شۇنداق ساقلىنىپ كېلىۋاتقۇ. خەلق دوستلۇقىغا موھتاج. خەلق دوستلۇقنى تېخىمۇ كۈچەيتىشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. ئومۇمەن جۇڭگو - سوۋېت خەلقلىرىنىڭ دوستلۇقى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقىنىڭ 70 يىلدىن بۇيان قولغا كەلتۈرگەن سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىزدە بىرقەدەر چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى؛ يەنە بىرسى، قازاقستاننىڭ سانائەت ئاساسى كۈچلۈك ئىكەن. بىزگە كېرەكلىك مەھسۇلاتلار، بولۇپمۇ خىمىيىۋى ئوغۇتى مول ئىكەن. ئۆزئارا ئەۋزەللىكنى جارى قىلدۇرۇپ، كەم جايلارنى تولۇقلاشنىڭ يوشۇرۇن كۈچى زور ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ يەتتىم. بۇ مېنى تولىمۇ قىزىقتۇردى. بۇ قېتىمقى زىيارەت ئارقىلىق تارىختا بىر مەزگىل ئۆزۈلۈپ قالغان مۇناسىۋەت ئەسلىگە كەلدى. دوستلۇق رىشتىسى قايتا باغلاندى. بۇ خەلق ئۈچۈن قىلىنغان خاسىيەتلىك چوڭ ئىش. بۇ تارىخى بۇرچنىڭ ئادا بولغانلىقىغا ئىنتايىن خۇشالمەن» دەپ جاۋاب بەردى. ئاخىردا رەئىس تۆمۈر داۋامەت مۇخبىرلارنىڭ ئۆزبېكىستاندىكى ھەر مىللەت خەلقىگە چوڭقۇر سالىمى ۋە مىننەتدارلىقىنى ئاخبارات ۋاسىتىلىرى ئارقىلىق يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئۈمىد قىلدى.

شۇ كۈنى كەچتە ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ۋە ئىقتىساد - سودا ئۆمىكىدىكى بىر قىسىم يولداشلار سوۋېت ئىتتىپاقى ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەركىزى تاشكەنتكە قاراپ يولغا چىقتۇق. كارمانوۋ بىزنى ئۆزبېكنىڭ مەخسۇس ئايروپىلانى بىلەن ئۇزىتىپ قويدى.

دوستلۇق خاتىرىسىدىن يېڭى بىر بەت ئېچىلدى. كەچ سائەت 8 دە تاشكەنت

شەھەرنىڭ يېتىپ كەلدۇق. ئايروپىلان شەھەر بوشلۇقىغا كىرگەندە، ئىككى مىليون ئاھالىنى قوينىغا ئالغان بۇ شەھەر سان - ساناقسىز ئېلېكتر چىراغلىرى بىلەن چاقناپ تۇراتتى. ئايروپىلان پەسلىكەنسېرى شەھەرنىڭ كەڭ، ئازادە يوللىرى، يوللاردىن راۋان ئۆتۈشۈۋاتقان ماشىنا - تراموَايلار، ئېگىز - ئېگىز بىنالار ئېنىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ ئاۋات شەھەرنىڭ كەچلىك مەنزىرىسى بىزنى تولىمۇ ھاياجانلاندۇردى. ھەممىمىز خۇشال-خۇرام، جۇشقۇن كەيپىياتتا ئايروپىلاندىن چۈشتۇق. ئايرودورومدا بىزنى مۇئاۋىن زۇڭ-تۇك ئۇشكۇرۇللا مىرسايىمتوۋ، دىپلوماتىيە مىنىستىرى ئەزىزوۋ، تاشقى سودا كومىتېتى-نىڭ رەئىسى ماخموتوۋ ئەنۋەر ۋە ھەرقايسى مىنىستىرلىكلەرنىڭ مىنىستىرلىرى قىزغىن قارشى ئالدى.

ئەتىسى — 24 - نويابر چۈشتىن بۇرۇن زۇڭتۇك ئابدۇراخمانوۋىچ ئىسلام كېرىموۋ ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قوبۇل قىلدى. كۆرۈشۈش قىزغىن ۋە سەمىمىي بولدى. رەئىس تۆ-مۇر داۋامەت بىلەن زۇڭتۇك كېرىموۋ خۇددى قەدىناس دوستلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى ھەمدە زۇڭتۇڭنىك تەكلىپى بىلەن ئۇلار ئىككىسى ئايرىم رەسىمگە چۈشتى. سۆھبەت جەريانىدا زۇڭتۇك كېرىموۋ ئۇزبېكىستانىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى، بولۇپمۇ بىز بىلەن بولغان ئەنئەنىۋى دوستلۇق ھەققىدە كۆپ توختالدى. ئۇ مۇنداق دېدى: بىز سىرتقا قارىتا ئىشىكنى ئېچىۋەتمەكچى. قوشنا ئەللەر بىلەن ئىق-تىسادىي ھەمكارلىقنى يولغا قويىمىز. تېخنىك خادىملارنى كىرگۈزىمىز. كارخانىلارنى قۇرۇپ، خام ئەشيالارنى پىششىقلاپ ئىشلەيمىز. بىز جۇڭگونىڭ تېخنىكا ئىسلاھاتىغا قىزىقىمىز. بىزنىڭ بىر قىسىم رەھبەرلىرىمىز جۇڭگوغا باردى. سىلەرنىڭ يېڭا - بازار كار-خانىڭلارغا بەكمۇ قىزىقتۇق. بىز جۇڭگودەك قىلالىساق، تەرەققىياتىمىز تېزلىشەتتى. ئۆزبېكىستاندا ئادەم كۆپ، يەر ئاز، ئومۇمىي تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 2 مىليون 400 مىڭ گېكتار بولۇپ، كىشى بېشىغا 0.12 گېكتاردىن توغرا كېلىدۇ. يەنە بىر مىليون گېكتار بوز يەر ئېچىشقا توغرا كەلسىمۇ، لېكىن سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلغىلى بولمايدۇ. بۇ جەھەتتە سىلەر بىلەن ئوخشىشىپ كېتىمىز. يېڭا ئىگىلىك مەسىلىسىنى سىلەر ياخشى ھەل قىلدىڭلار. سىلەرنىڭ ئىسلاھاتىڭلارنى ئۇلۇغ قىلىمىز. ئۆتكەن يىلى يەرنى، مەھسۇ-لاتنى دېھقانلارغا كۆتۈرە بەردۇق. بۇ يىل شەھەردىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر، ئوقۇغۇ-چىلار، ھەربىيلەر يېزىلارغا پاختا يىغىشقا چىقىمغان ئەھۋالدىمۇ دېھقانلار پاختىنى ئۆز-لىرى يىغىۋالدى. دېھقانلارنىڭ ئاكتىپلىقى زور دەرىجىدە ئاشتى. بىزنىڭ ئوخشىشىپ كېتىدىغان تەرەپلىرىمىز كۆپ، كۆپ تەرەپلەردە ھەمكارلاشساق بولىدۇ. بىزنىڭ دوستلۇ-قىمىز قېرىنداشلارچە دوستلۇق. ئۇ ئەنئەنىۋى تارىخىي ئاساسقا ئىگە. ئۆزبېكىستاندا قەشقەر قاتارلىق جايلاردىن كەلگەنلەر كۆپ. ئۆزبېكىستاندا ئۇيغۇر مەدەنىيىتى مەركىزى قۇرۇلدى. تاشكەنتتە كۆپلىگەن ئۇيغۇر زىيالىيلىرى، يازغۇچى - شائىرلار، كومپوزىتورلار، سەنئەتكارلار بار. مېنىڭمۇ ئۇيغۇر قېرىنداشلاردىن نۇرغۇن دوستلىرىم بار، ئۇلار بىلەن ئىناق، ياخشى ئۆتۈۋاتىمىز. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىمۇ ياخشى. بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئۆز-ئارا بېرىش - كېلىش بولۇۋاتىدۇ. سودا ئىشلىرى يىلدىن يىلغا كۆپىيىۋاتىدۇ. بۇنى

تېخىمۇ كېڭەيتىش كېرەك. خەلقىمىز سىلەرنى قىزغىن قارشى ئالىدۇ. سىلەر كېلىپ ھەممەيلەن خۇشال بولدى. ئۆزبېكىستان بىلەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ھەر جەھەتتىن مۇناسىۋەت ئورنىتىشتا ئۇزاقنى ئويلىشى كېرەك. دوستلۇق پەقەت بىز ئۈچۈنلا ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى، كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈچۈن ياخشى ئاساس سېلىپ بېرىشى كېرەك. خەلقلىرىمىز بىز ئىككى تەرەپنىڭ ئەۋلادلار ئۈچۈن خاسىيەتلىك بۇ ئىشنى ئورتاقلىشىپ ياخشى ئىشلىشىمىزنى ئۈمىد قىلدۇ». رەئىس تۆمۈر داۋامەتمۇ بۇ قېتىمقى زىيارەتنىڭ مەقسىتى، ئىككى دۆلەت ئالىي رەھبەرلىرى بەلگىلەپ بەرگەن چوڭ پرىنسىپ ئاساسىدا دوستانە ئالاقىنى كۈچەيتىش ۋە شىنجاڭنىڭ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى تەرەققىياتى توغرىسىدا تەپسىلى توختالدى.

سۆھبەت جەريانىدا ئىككى تەرەپنىڭ كەمتەر، ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي بولۇشتەك ئېسىل پەزىلىتى بىزنى تولىمۇ تەسىرلەندۈردى. شۇ كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن تۈنجى قېتىملىق سۆھبەت ئارقىلىق ئۆزبېكىستان بىلەن ھازىر ۋە كەلگۈسىدە نۇرغۇن جەھەتلەردە ھەمكارلىشىشنىڭ يوشۇرۇن كۈچى بارلىقىنى ھېس قىلدۇق. ئۇلار خەلق تۇرمۇشىغا كېرەكلىك بۇيۇملارغا خېلى كۆپ مۇھتاج ئىكەن. بولۇپمۇ ھازىر دوچ كېلىۋاتقان قېيىنچىلىقىنى يېڭىش ئۈچۈن، ئۇن، گۈرۈچ، شېكەر، گۆش قاتارلىقلارغا تولىمۇ ئېھتىياجلىق ئىكەن.

شۇ كۈنى كەچتە جۇمھۇرىيەتنىڭ مۇئاۋىن زۇڭتۇڭى ئۇشكۇرۇللا مىرسايىتوۋ ھەم ۋەزىرلەر مەھكىمىسىنىڭ ئەمەلدارلىرى رەئىس تۆمۈر داۋامەت شەرىپىگە چاي بەردى. چايدا مىرسايىتوۋ قىزغىنلىق بىلەن ئىنتايىن ئوبرازلىق قىلىپ: «مەن ئالدى بىلەن رەئىس تۆمۈر ئاكىنىڭ كېلىر يىلى مۇڭاپىق پەيتتە جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا زىيارەتتە بولۇشۇم توغرىسىدىكى تەكلىپىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىمەن. ھۆرمەتلىك رەئىس تۆمۈر ئاكا، سىزنىڭ جۇمھۇرىيىتىمىزگە زىيارەتكە كېلىشىڭىز بىلەن ئەنئەنىۋى دوستلۇق تارىخىدىن پۈتۈلگەن يېپەك يولى خاتىرىسىدىن يېڭى بىر بەت ئېچىلدى. دوستلۇق گۈللىرى پورەكلەپ، دوستلۇق ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇلدى. سىز جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەڭ قەدىرلىك مېھمىنى بولىسىز. بۈگۈن بۇ يەردە جۇمھۇرىيەتنىڭ ئۈچ چوڭ رەھبىرى بىرلىكتە سىزنى ۋە سىز باشلىغان ئۆمەكنى كۈتۈۋېلىۋاتىمىز. مۇنداق ئەھۋال بۇنىڭدىن بۇرۇن بولۇپ باقمىغان» دېدى.

ئۆزبېكىستاندا بولغان زىيارەتنىڭ بىرىنچى كۈنىدىلا بولۇپ ئۆتكەن بۇ ۋەقەلەر بىزنى تولىمۇ تەسىرلەندۈردى. كېلىش بىلەن تەڭلا ئالىي ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ، شۇنداق يۇقىرى دەرىجىدە قارشى ئېلىنىشىمىز بىزنىڭ زىيارەتكە كېلىشتىن بۇرۇنقى تەسەۋۋۇرىمىزدىنمۇ ئېشىپ كەتتى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت بۇنداق ئالىي ھۆرمەت ئۈچۈن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى نامىدىن رەھمەت ئېيتتى.

قەدىمىي يېپەك يولىنىڭ سودا، مەدەنىيەت تۈگۈنى بولۇش بىلەن نامى چىققان پەرغانە ۋادىسى ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، قىرغىزىستانىنىڭ بىر قىسىم جايلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن. بۇ ۋادىدا پەرغانە، ئەنجان، سەمەرقەنت، نامەنگەن، ئوش، لېنىنئاباد قاتارلىق شەھەرلەر بار ئىكەن. بۇ ۋادىنىڭ شەرقىي شىمال تەرىپى قازاقىستان

بىلەن چېگرىلىنىدىكەن. شەرق تەرىپى جۇڭگو چېگرىسىغا سوزۇلغان بولۇپ، تارىختا پەرغانىلىقلار شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ جەنۇبىدىكى قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق جايلار بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن.

بىز 25 - نويابر تاڭ سەھەردە قەدىمكى يېپەك يولىدىكى شىنجاڭدىن ئۆتكەندىن كېيىنكى ئۆتەڭ — پەرغانە ۋادىسىدىكى ئەڭ يېقىن چوڭ ئۆتەڭ ئەنجانغا كەلدۇق. ئەنجان شەھىرىدە ئۇيغۇرلار كۆپ ئىكەن. تارىختا بۇ شەھەردە 16 قەشقەر دېگى بولۇپ، قەشقەر قاتارلىق جايلاردىن كەلگەن سودىگەرلەر مۇشۇ دەڭلەردە تۇرىدىكەن. كېيىنچە بۇ دەڭلەرنىڭ بىرسىمۇ قالماپتۇ. يېقىندا بۇ شەھەردە ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى بۇ دەڭلەرنىڭ بىرسىمۇ قالماپتۇ. يېقىندا بۇ شەھەردە ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى قۇرۇلۇپ، ھۆكۈمەت ئۇلارغا «قەشقەر ساربىيى» سېلىش ئۈچۈن بەش گېكتار يەر ۋە قۇرۇلۇش خىراجىتى ئاجرىتىپ بېرىپتۇ. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى ھەسەن ئاخۇن بىزگە ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ: «بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىز قەشقەردىن. ئىلگىرى سودا، مەدەنىيەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، مۇشۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ھازىر ئۇيۇشمىمىزنىڭ 500 ئەزاسى بار. بۇ ئۇيۇشما بارغانسېرى كېڭىيىۋاتىدۇ، قەشقەر بىلەن باردى - كەلدى مۇناسىۋىتىمىز قويۇق. قەشقەردىن ۋەكىللەر ئۆمىكى كەلگەندە، بۇنىڭدىن كېيىنكى مۇناسىۋەت توغرىسىدا كۆپ سۆزلەشتۇق. ئۇلار «قەشقەر ساربىيى» نىڭ قۇرۇلۇشىغا تېخنىك خادىملىرىنى ئەۋەتىپ، قۇرۇلۇشنى لايىھىلەپ سېلىشىپ بەرمەكچى» دېدى. ئەنجاندا شىنجاڭنىڭ يەر - جاي ناملىرى بېرىلگەن پەيزىۋات يېزىسى، يوپۇرغا يېزىسى دېگەنگە ئوخشاش ئۇيغۇر يېزىلىرى بار ئىكەن. ئۇلار ئاساسەن كېۋەز، قوغۇن - تاۋۇز تېرىش ۋە باغۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن.

ئەنجان شەھىرىدە قول ھۈنەرۋەنچىلىك خېلىلا تەرەققىي قىپتۇ. بىز ئېكسكۇرسىيە قىلغان قول سانائەت كارخانىسىدا 2 مىڭ خىزمەتچى ئىشلەيدىكەن. ئۇلارنىڭ 80% ى ئىشنى كۆتۈرە ئېلىپ، ئاندىسىدە ئىشلەيدىكەن. مەسئۇلاتلارنىڭ ھەمىسى قول بىلەن ئىشلىنىدىكەن. كارخانىنىڭ كەشتىچىلىك بۆلۈمىگە كىرگىنىمىزدە، نۇرغۇن ئاياللار قېلىن كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، دوپپا ۋە تۇرلۇك كەشتىلەرنى تىكىۋاتقان ئىكەن. بىزگە ھەمراھ بولۇپ بارغان زۇڭتۇڭ ۋەزىرلەر مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى ئەركىنجان بىزنى تونۇشتۇرۇپ: «بۇلار جۇڭگو شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىن كەلگەن مېھمانلار» دېۋىدى، ئۇلار بۇ رايوننىڭ قەيەر ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قېلىشتى. ئەنجان ئوبلاسىنىڭ باشلىقى قەيۇمجان بىزنى قايتا تونۇشتۇرۇپ: «بۇ مېھمانلار قەشقەردىن كەپتۇ» دېۋىدى، ھەممىسى ئورۇنلىرىدىن مىدىرلاپ، بىزگە ئالاھىدە سالام بېرىشتى. ئۇلارنىڭ بىرسى رەئىس ئۆمۈر داۋامەتنى كۆرسىتىپ: «بۇياق قەشقەرنىڭ ۋالىيسىمۇ؟» دەپ سورىدى. ئۇ يەرلەردە ناھىيىنى رايون دەيدىكەن. شۇڭا خەلق ئىچىدە «ئاپتونوم رايون» دېسە، بىر ناھىيىچىلىك جاي ئوخشايدۇ دېگەن خاتا ئۇقۇم پەيدا بولۇپ قالىدىكەن. قەشقەر ئۇلارغا تولىمۇ تونۇش ئىكەن، ئۇلار بىزگە: «قەشقەرنىڭ قول ھۈنەر - سەنئىتى بويۇملىرىغا قىزىقىمىز. كارخانىمىز قەشقەردىكى قول ھۈنەر گۈزەل سەنئىتى كارخانىسى بىلەن ئالاقىلاشماقچى بولۇۋاتىدۇ» دېيىشتى.

رەئىس تۆمۇر داۋامەت ئىشچىلاردىن سەممىي ھال سورىدى، ئۇلارنىڭ ئىش شارائىتى، ئىش ھەققى ۋە ئائىلە تۇرمۇش ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈردى. كارخانىنىڭ ئايال مۇدىرى بىزگە: «ئۆزبېكستاندا ئۆزبېك، ئۇيغۇر مىللەتلىرىنىڭ بۇنداق ئەنئەنىۋى قول ھۈنەر سەنئىتى ئۇزۇن يىللار كۆمۈلۈپ قالغانىدى. بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئىلىپ بېرىلغان ئىسلاھات داۋامىدا بىز بۇ بايلىقنى قېزىپ، ئەسلىگە كەلتۈردۇق. كارخانىمىز قۇرۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي، بىز ئىشلەپچىقارغان بۇيۇملار ناھايىتى تېزلا بازار تاپتى. ھازىر كارخانىمىزدا قول ئەمگىكى بىلەن ئىشلىنىدىغان گۈزەل سەنئەت بۇيۇملىرىدىن 90 نەچچە خىلى بار. بۇ مەھسۇلاتلارنىڭ بازىرى ئىتتىك، پايدا نىسبىتى يۇقىرى» دېدى. كارخانىدىكى ئىشچىلارنىڭ ئىش ھەققى كۆتۈرە ئالغان ۋەزىپىسىنىڭ ئورۇندىلىشىغا ۋە ئىش سۈپىتىگە قاراپ بەلگىلىنىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئالدى 500، ئادەتتىكىلىرى 140 رۇبلىدىن يۇقىرى ماياش ئالىدىكەن. بىز ئۇلار ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلارنىڭ ئۈلگىلىرىنى كۆردۇق. ئەر - ئاياللارنىڭ تۇرلۈك دوپپىلىرى، تۇماقلار، رېشىلىيە ئىشلىگەن پەردىلەر، كانىۋا كۆڭلەك ھەم ياغلىقلار تولىمۇ نەپىس ئىشلىنىپتۇ. ئۇلارنىڭ نۇرغۇن مەھسۇلاتلىرى تاشكەنت، موسكۋا، لېنىنگرادتا ۋە خەلقئارا كۆرگەزمىلەرگە كۆرگەزمە قىلىنىپتۇ ھەم مۇكاپاتلىنىپتۇ. بابۇرنىڭ كەشتىلەنگەن باش سۈرىتى پارىژدا ئېچىلغان خەلقئارا گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، 20 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى قىممىتىدە باھالىنىپتۇ. بىز بۇ كارخانىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىۋاتقىنىمىزدا، ئۆزبېكنى خۇددى كەشقەر شەھىرىدىكى قول ھۈنەر گۈزەل سەنئەت كارخانىسىدا تۇرغاندەك ھېس قىلدۇق.

رەئىس تۆمۇر داۋامەت ئۇلارغا: «سىلەرنىڭ ھۈنىرىڭلارنى كۆرۈپ بەكمۇ تەسىرلەندۇق. بۇ بىز ئۇيغۇر، ئۆزبېك مىللەتلىرىدىكى ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت، بۇنداق مەدەنىيەتنىڭ تارىخىي ئاساسى بار. بىزنىڭ دوستلۇقىمىز شۇ ئاساستا ئەسلىگە كەلدى. بۇنىڭدىن كېيىن ئۆز ئارا مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنىڭ ئىستىقبالى پارلاق. بىز ئىككى تەرەپ يەنە قىن قوشنا، بۇنىڭدىن كېيىن قويۇق ئارىلىشىپ، مەدەنىيىتىمىزنى ئورتاق گۈللەندۈرەيلى، سىلەر سوتسىيالىزمنىڭ كۆپ ئىشلىگەن كۆپ يەيدۇ، ئىشلىمىگەن چىشلىمەيدۇ، دېگەن ئەمگەك پرىنسىپىدىن بەھرىمەن بولۇپ، ئۆزۈڭلارنىڭ ماھارىتىنى نامايان قىلىپسىلەر، مەن سىلەرنىڭ ۋە ئائىلەڭلەرنىڭ سوتسىيالىزمنىڭ مۇنداق ئەۋزەل تۇرمۇش ئاستىدا تېخىمۇ بەختلىك بولۇشىنى تىلەيمەن» دېدى.

بىز ئەنجاندىكى زىيارەت جەريانىدا پەرغانە ۋادىسىدىكى قارا دەريانىڭ پەرغانە توسمىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. بۇ توسما 1939 - يىلى پۈتۈن پەرغانە ۋادىسىدىكى خەلقلەرنىڭ خالىسانە ئەمگىكى بىلەن ياسالغان بولۇپ، 2 مىليارد كۇب مېتر سۇيى بار ئىكەن. بۇ ئامبارنىڭ سۇيىدىن پۈتۈن پەرغانە ۋادىسىدىكى شەھەرلەر تەمىنلەنگەندىن باشقا تاجىكىستان ۋە قىرغىزىستانلارمۇ بەھرىمەن بولىدىكەن. قارا دەريا مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن تىزگىنلىنىپ، ئاپەتنىڭ ئالدى ئېلىنىپتۇ. بۇ سۇ ئامبىرىغا سېلىنغان ئېلېكتر ئىستانسىسى 1 مىليون 800 مىڭ كىلوۋات توك چىقىرىپ، پۈتۈن ۋادىنى يورۇتىدىكەن.

بىز 26 - نويابر سەھەرقەنت شەھىرىدە بولدۇق. بۇ شەھەر ئەينى زاماندا يىپەك

يولىنىڭ مەدەنىيەت مەركىزى ھەم سودا مەركىزى بولغان. 1399 - يىلى تۇغلۇق تۆمۈرخان ھىندىستاندىن بۇ يەرگە كېلىپ تۇرغانىكەن. ئۇنىڭ شۇ مەزگىلدە قالدۇرغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىدىن داڭلىرى ناھايىتى چىڭ ئاساردىن ئەتىقلەر بۇ يەردە تا ھازىرغىچە مۇكەممەل ساقلىنىۋېتىپتۇ. 1404 - يىلى ھىندىستان ئۇستىلىرىغا سالدۇرغان بىبى خانىم قەۋرىسى ناھايىتى ھەيۋەتلىك بولۇپ، قەبرە سەينىسىغا 30 كىلوگىرامىلىق ئالتۇن قۇرئان قويىدىغان مەرمەر تاش جاھازا ياسالغان (بۇ ئالتۇن قۇرئان ئۇزۇن يىللار لەنەنگىراد مۇزېيىغا قويۇلۇپ، ھازىر تاشكەنتتە ساقلىنىۋېتىپتۇ) ئۆز ۋاقتىدا ئەلىشىر ناۋايى ئوقۇغان مەدرىسىمۇ مۇشۇ يەردە ئىكەن. يول باشلىغۇچى بىزگە: «1991 - يىلى ئەلىشىر ناۋايى دۇنياغا كەلگەنلىكىنىڭ 550 يىللىقىنى مۇشۇ يەردە خاتىرىلىمەكچىمىز» دېدى. بۇ شەھەردە يەنە ئاتاقلىق ئاستىرونوم تۆمۈرخاننىڭ ئوغلى قاراتاي ئۇلۇغبېكنىڭ قەبرىسى ۋە ئۇنىڭ رەسەتخانىسىمۇ بار ئىكەن. تونۇشتۇرغۇچى بىزگە ئۇنى «ئاتاقلىق شائىر، ئۇ «يۈسۈپ - زۇلەيخا» داستانىنى يازغان» دەپ تونۇشتۇردى. بۇ شەھەردە تېخىمۇ ھەيۋەتلىك قەدىكۆتۈرۈپ تۇرغىنى تۆمۈرخان ئۆز ۋاقتىدا ياساتقان رىگىستان، يەنى تۆمۈر پادىشاھ مەيدانى بولۇپ، بۇ مەيدانغا تاريختا چوڭ مەدرىس، مەدەنىيەت، سودا مەركىزى ۋە كارۋان سارايلىرى جايلاشقانىكەن. ئۇلۇغبېك بۇ مەيدانىنى مەدەنىيەت مەركىزى قىلغان، 1417 - يىلى ئۇلۇغبېك بۇ مەيدانغا كاتتا بىر مەدرىس سالدۇرۇپ، 2 كىلوگىرام ئالتۇننى مەدرىسنىڭ ئىچىدىكى نەقىشكە ئىشلەتكەن. تاجىكلارنىڭ ئۇلۇغ شائىرى جامى مۇشۇ مەدرىسىتە ئوقۇغان. ئۇلۇغبېك بۇ مەدرىستە يەنە باشقا پەنلەرنى ئوقۇتۇشنىمۇ يولغا قويغان (بۇ مەدرىس كۆپ قېتىم رېمونت قىلىنغان بولسىمۇ، ئەسلىنى ساقلاپ قالغان. تۆمۈرخاننىڭ قەبرىسى ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان مۇكەممەل ساقلىنىپ، شۇ تارىخىي دەۋرىدىكى بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ گۈزەل ئالاھىدىلىكى بىلەن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرۇپتۇ. تۆمۈرخان ھايات ۋاقتىدا ئۆزى ئۇچۇن سالدۇرغان بۇ قەبرىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئىشلەنگەن نەقىشلىرى ھېلىمۇ ئۆز پېتى تۇرۇپتۇ.

سەمەرقەنتتە دېھقانلار بازىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. بىز بازارنىڭ تازا قايناۋاتقان پەيتىدە بېرىپتۇق. بازارغا كىرگەن قوغۇن - تاۋۇزلار ناھايىتى چوڭ ھەم تاتلىق ئىكەن. لېكىن ئۇلارنىڭ سورتى بىزنىڭ 50 - يىللاردىكى كونا سورتلاردىن ئىكەن. ئۇلار قوغۇننى قومۇش تورغا باغلاپ، دانىلاپ ساتىدىكەن، 7 - 8 كىلوگىرام كەلگۈدەك قوغۇننى 4 - 5 سوم دەپ تۇرىدىكەن، كېلىشىم باھا بولغاچقا، ئۇنى 3 سومغا ئالغىلى بولىدىكەن. بىزنى ئالاھىدە قىزىقتۇرغىنى سۇت مەھسۇلاتلىرى بازىرى بولدى. ئۇ يەردە سۇت مەھسۇلاتلىرىدىن قايماق، سېرىق ماي، خام قايماق، ئىرىنچىك، سۈزمە، قۇرۇت ۋە قېتىق قاتارلىقلار بار ئىكەن. باھاسىمۇ ئەرزان ئىكەن. ئۇلار ھەر قېتىملىق تامىقىدا سۇت مەھسۇلاتلىرىنى كۆپ ئىستېمال قىلىدىكەن. بىز ئايلىنىپ نان بازىرىغا كەلگەندە، نان يېقىۋاتقان ئاياللار بىزنى نان يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. بىر ئايال ناۋاي: «تونۇر بېشىدا ئىسسىق نان يېسە قېرىمايدۇ دېگەن گەپ بار. ئىسسىق نان يەڭلار» دەپ نان ئوشاتتى. بىز مەزىلىك يېشقان نانغا ئېغىز تەگدۇق، ئۇلار نانىنى ئۇدۇللۇق يېقىپ، ئۇدۇللۇق

ساقلىدىكەن. نان تولىمۇ سۈپەتلىك يېقىلىدىكەن.

بىز ئۇلار بىلەن خوشلاشقاندا، بىر ئايال رەئىس تۆمۈر داۋامەتكە قىپقىزىل پىشقان شەپتالىنى ئاندىن بەشنى سۇنۇپ: «نان دۇنيادا ھەممىدىن ئۇلۇغ. شۇڭا سىزدەك قىممەتلىك دوستلارغا نان سۇۋغا قىلىمەن» دېدى. رەئىس ھەشقالالا ئېيتىپ، سۇۋغاتنى قوبۇل قىلدى ۋە ئۇلارغىمۇ خاتىرە بۇيۇملىرى بەردى.

سەمەرقەنت شەھىرى ئۆزبېكىستانىنىڭ قاراكۆل قويى يېتىشتۇرىدىغان بازىسى ئىكەن. ئۆزبېكىستاندا 2 مىليون تۇياقتىن ئارتۇق قاراكۆل قويىدىن بولۇپ، سەمەرقەنت ئۇنىڭ مۇھىم تەتقىقات مەركىزى جايلاشقان جاي ئىكەن. كارخانا باشلىقى بىزگە: «ئۆزبېكىستانىنىڭ پاختا، يىپەك، ئالتۇن قاتارلىق ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەڭ تۇرىدىغان قارا كۆل قوزا تېرىسى مەھسۇلاتىمۇ ئۇنىڭ چوڭ ئەۋزەللىكى، بىزدىن چىقىدىغان قاراكۆل قوزا تېرىسى ئون نەچچە خىلغا يېتىدۇ. تەتقىقات مەركىزىمىز بۇ مەھسۇلاتنى يېتىشتۇرۇشتە نۇرغۇن ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللاندى. بىز تۇغۇلغان قوزىنى ئىككى كۈندىن كېيىنلا سويىمىز ياكى تۇغۇلۇشتىن 7 — 10 كۈن بۇرۇن قورساقنى يېرىپ ئالىمىز. ئۇنىڭ تېرىسى تېخىمۇ سۈپەتلىك ھەم قىممەتلىك بولىدۇ» دېدى. ئۆزبېكىستان بويىچە بۇخارا شەھىرىدە قوزا تېرىسىنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى بار ئىكەن، بىز 27 - نويابر كۈنى خۇشال - خۇراملىق بىلەن تاشكەنتكە قايتتۇق.

28 - نويابر رەئىس تۆمۈر داۋامەت ئۆزبېكىستان رەھبەرلىرىگە مىننەتدارلىق زىياپىتى بەردى. زىياپەتكە مىرسايىتوۋ ۋە زۇكتۇك ۋەزىرلەر مەھكىمىسىنىڭ مەسئۇللىرى ھەمدە ئالاقىدار دائىرىلەرنىڭ مەسئۇللىرى قاتناشتى. زىياپەتتە رەئىس تۆمۈر داۋامەت ئۆزبېكىستاندىكى زىيارىتىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقى، ئۆزبېكىستان زۇكتۇكىنى كېرەكلىك، مۇئاۋىن زۇكتۇك مىرسايىتوۋ قاتارلىق رەھبەرلەرنىڭ ھەم ئۆزبېكىستاندىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆزىنى ۋە ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى يولداشلارنى قىزغىن قارشى ئالغانلىقىغا كۆپ رەھمەت ئېيتتى. زىياپەتتە بىز مېھمانلارنى شىنجاڭدىن ئېلىپ بارغان تۈرلۈك ئىچىملىك، مېۋە - چېۋە، قەنت - گېزەك، پىچىنە، پەرەنىك قاتارلىقلار بىلەن قىزغىن كۈتۈۋالدۇق. مېھمانلار داستىخاندىكى مول نېمەتلەرگە ئېغىز تېگىپ، تولىمۇ خۇشال بولۇشتى. زىياپەتتە رەئىس تۆمۈر داۋامەت مۇئاۋىن زۇكتۇك مىرسايىتوۋ بىلەن ئازادە پاراڭلاشتى. ئۇلارنىڭ بىر - بىرسىنىڭ خىزمىتىگە ئۇقۇم ۋە بىر - بىرسىگە سالامەتلىك تىلەپ كۆتۈرىشىۋاتقان قەدەملىرى سورۇننىڭ كەيپىنى تېخىمۇ كۆتۈرۈۋەتتى. بىز كېلىشتىن بۇرۇن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىقتىسادى سودا ئۆمىكىنىڭ ئالدىن تەييارلىغان ئىقتىسادى - سودا كېلىشىملىرى تۈرلۈك سەۋەبلەر بىلەن ئانچە كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغانىدى. ئىككى تەرەپ ئالىي رەھبەرلىرىنىڭ بىر سورۇندا ئولتۇرۇپ سەممى سۆزلىشىشى ئارقىلىق ئىلگىرى كېلىشەلمىگەن نۇرغۇن قىيىن ئىشلار ئادەتتىكى ئىشلارغا ئايلىنىپ قالدى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت مىرسايىتوۋقا: «بىز ئىككىمىز ئوبدان ھەمكارلىشايلى. ھازىر سىلەرنىڭ خەلق تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇشىڭلاردا مەلۇم قىيىنچىلىقلار بار ئىكەن. بىز ياردەم بېرىشكە تەييار. سىزگە نېمە لازىم بولسا دەڭلار،

ئۆزىمىزدە بارىنى ئايىمايمەن، يوقلىرىنى مەملىكىتىمىزنىڭ باشقا ئۆلكىلىرىدىن ھەل قىلىپ بېرىشكىمۇ تەييارمەن» دېدى. مىرسايىتوۋ: «بىزمۇ سىلەرگە لازىملىق نەرسىلەرنى ئىمكان قەدەر ھەل قىلىپ بېرەيلى. بەزى نەرسىلەرنى سىرتقا بېرىشنى توختىتىپ، سىلەرگە بېرىشكە رازىمىز. قارىغاندا سىلەرگە بېرىلگەن خىمىيىۋى ئوغۇت ئازراق بولۇپ قاپتۇ، بۇنى 20 مىڭ تونىنغا كۆپەيتەيلى. يەنە سىلەرگە پاختا بېرىشنىمۇ ئورۇنلاشتۇرايلى» دېدى. ئىككى رايون ئالىي رەھبەرلىرىنىڭ بۇ سۆھبىتى ئىقتىساد - سودا ئۆمىكىنىڭ خىزمىتىدە زور بۇرۇلۇش ھاسىل قىلدى. ئەسلىدە 10 مىليون فرانىك چامىسىدا ھاسىل قىلىنغان سودا كېلىشىمى خىمىيىۋى ئوغۇت ۋە پاختا سودىسى مۇناسىۋىتى بىلەن نەچچە ھەسسىلەپ ئاشقۇسى.

بىز قايتىدىغان كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئىككى تەرەپ كېلىشىمگە ئىمزا قويۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. تەييارلىق پۈختا ئىشلەنگەچكە، ئىككى تەرەپ 10 مىنۇت ئىچىدىلا خۇشال - خۇرام كەيپىياتتا كېلىشىمگە ئىمزا قويۇشتى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت گېزىت، رادىئو - تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرىغا:

«مېنىڭ زىيارىتىم تولىمۇ كۆڭۈللۈك ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. مەن كېتىش ئالدىدا سىلەر ئارقىلىق ئۆزبېكىستان خەلقىگە رەھمەت ئېيتىمەن ۋە سەممىي سالام يوللايمەن» دېدى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ چايدان سانائەت شىركىتى بىلەن ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى 6 مىليون 500 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ قۇرغان (بۇنىڭ ئىچىدە 2 مىليون 200 مىڭ يۈەننى جۇڭگو شىنجاڭ تەرەپ سالغان) تاشكەنت خەلقئارا چايدان ھەسسىدارلىق شىركىتى ئىشقا كىرىشكەن يېرىم يىل جەريانىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان يۇقىرى ئۈنۈم ھاسىل قىلغان. بۇ كارخانىنىڭ ئۇسكۇنە ۋە تېخنىك خادىملىرىنى شىنجاڭ چايدان سانائەت شىركىتى تەمىنلىگەن. كارخانا ئىشقا كىرىشكەندىن بۇيان 700 مىڭ دانە سۈپەتلىك چايدان ئىشلەپچىقىرىپ، 5 مىليون 300 مىڭ رۇبلى ساپ پايدا يارىتىقان. بۇنىڭدىن جۇڭگو شىنجاڭ تەرەپ 1 مىليون رۇبلى ۋە 60 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى ساپ پايدا ئالغان. بۇ شىركەتنىڭ شىنجاڭ تەرەپتىن تەيىنلەنگەن مەسئۇلى يولداش ئەركىن (ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى) بىزگە ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ؛ «يىل ئاخىرىغىچە يەنە ئىككى ئاي بار. بىز يەنە 600 مىڭ چايدان ئىشلەپچىقىرالايمىز. شۇنىڭ بىلەن بۇ شىركەتكە سېلىنغان پۈتۈن مەبلەغ تۆلىنىپ، يەنە بىر قىسىم پايدا ئېشىپ قالىدۇ. 1991 - يىلى مىليون دانە چايدان ئىشلەپچىقىرىپ، 10 مىليون رۇبلى نەق پايدا ئېلىشنى پىلانلاۋاتىمىز. بۇنى ئورۇنداش تامامەن مۇمكىن» دېدى. بىز سېخلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. زاۋۇت دەرۋازىسىغا «شىنجاڭدىن كەلگەن مېھمانلارنى قارشى ئالىمىز» دېگەن خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە چوڭ خەتلىك پىلاكات ئېسىلىپتۇ. بىزنى بىر قىسىم خەنزۇ، ئۇيغۇر، ئۆزبېك، زۇس قاتارلىق ھەرمىللەت ئىشچىلىرى قىزغىن قارشى ئالدى. بىز تۇنىكچىلىك سېخى، سىرچىلىق سېخى ۋە قوراشتۇزۇش سېخىلىرىنى ئارىلاپ، چايداننىڭ ياسىلىش جەريانىنى كۆرۈپ چىقتۇق. بۇ زاۋۇت ئىنتايىن چوڭ

بولۇپ، ئۇسكۇنىلەر رەتلىك جايلاشتۇرۇلغان. ئىشچىلار ناھايىتى پاكىز ۋە ئازادە شارائىتتا ئىشلەۋاتىپتۇ. ئىش ھالقىلىرىنىڭ ھەر بىردە جۇڭگولۇق خەنزۇ، ئۇيغۇر ئەر - ئايال تەخمىنىڭ ئىشچىلار بار ئىكەن. ئۇلار تەخمىنىكا جەھەتتە سوۋېتلىك ئۇزبېك، رۇس ئىشچىلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدىكەن. بىز ئەڭ ئاخىرقى قاچىلاش بۆلۈمىگە بارغاندا، ئىشچىلار ھەر خىل گۈزەل كۆرۈنۈشلەرنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن چايدانلارنى ساندۇقلارغا قاچىلاپ پېچەتلەۋاتقان ئىكەن. بۇ چايدانلار ئۇزبېكىستانىنىڭ ھەرقايسى ئوبلاست، ئۆلكىلىرىگە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ باشقا جۇمھۇرىيەتلىرىگە، ھەتتا چەت ئەللەرگە يوللىنىدىكەن. بۇ شىركەت چايدانىنىڭ ئەينىكىنى شىنجاڭدىن ئالغاندىن باشقا قالغانلىرىنى ئۆزى ئىشلەپچىقىرىدىكەن. بىز ئېكسكۇرسىيە جەريانىدا شىنجاڭدىن بارغان تېخنىك خادىملار ۋە ئىشچىلاردىن ھال سورىدۇق. ئۇلار يىلدا بىر قېتىم ئالمىشىپ تۇرىدىكەن. ئۇلار تاشكەنتلىكلەر بىلەن ئىچقويۇن - تاشقويۇن بولۇپ ناھايىتى يېقىن ئۆتۈۋېتىپتۇ. بىز ئۇلارنىڭ رۇس تىلى ئۆگىنىش ئەھۋالىنى ئۇقۇشاق، ئۆزى بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان ھەمراھلىرى بىلەن ئۆز كەسىپىگە دائىر سۆزلەرنى سۆزلىشەلەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.

27 - نويابر ئۇزبېكىستان ئالىي سوۋېتىنىڭ رەئىسى ناجىموۋ رەئىس تۆمۈر داۋامەتنى ۋە ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى باشقا ئەزالارنى قوبۇل قىلغاندا، چايدان زاۋۇتىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ: «بىز ئۆزئارا ھەمكارلىشىپ كارخانا قۇرغاندا، بىر - بىرىمىزگە ياردەم بېرىدىغان ھەم خەلق خۇش بولىدىغان كارخانىلارنى كۆپەيتەيلى. سىلەر قۇرۇپ بەرگەن چايدان زاۋۇتى خەلقىمىزنى خۇش قىلدى. خەلقىمىز سىلەرگە رەھمەت ئېيتىدۇ» دېدى. مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ مىرسايىتوۋ ئىككى تەرەپنىڭ 2 - قېتىملىق سۆھبىتىدە: «سىلەر قۇرۇپ بەرگەن چايدان زاۋۇتىنى ئۇزبېكىستان خەلقى «تۇنجى باھار قالىغىچى» دەپ ئاتايدۇ. چۈنكى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئىككى تەرەپنىڭ ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ئىشلىرىدا ئۇنۇملۇك زور بولغان ھەمدە خەلقىمىز خۇشال بولغان تۇنجى ياخشى ئىش ئاشۇنىڭدىن ئىبارەت. ئۇزبېكىستاندا بۇ مەسىلەت ھەممە ئائىلىلەردە ئومۇملىشىۋاتىدۇ. ئۇ، خەلقىمىزنىڭ ئەڭ ئېھتىياجلىق، ھەممىدىن ئامراق تۇرمۇش بۇيۇمىغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇلار ھەر قېتىم ئۇنى قوليغا ئالغاندا سىلەرنى ئەسلەيدۇ، سىلەرگە رەھمەت ئېيتىدۇ» دېدى. رەئىس تۆمۈر داۋامەت: «خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى ئۆزئارا كۆپرەك قىلايلى، بۇنىڭدىن خەلقلىرىمىز بەھرىمەن بولسۇن» دېدى. ھەمراھلىرىمىز: «شۇنداق، بىزمۇ شىنجاڭدا خۇددى شۇنداق بىر كارخانا قۇرساق، ئۇنىڭ مەھسۇلاتىغا شىنجاڭ خەلقىمۇ ئەڭ ئامراق بولۇپ قالسا، ئۇلارمۇ بىز ئىشلەپچىقارغان بۇيۇملارنى ھەر قېتىم ئىشلەتكەندە، بىزنى ئەسلەپ تۇرسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى» دېدى.

دوستلۇقنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالغان بۇ «باھار قارلىغىچى» دوستلۇق رېشتىسىنى ئېلىپ، ئۇزبېكىستاندىلا ئەمەس، بەلكى قازاقىستان ۋە باشقا جۇمھۇرىيەتلەردىمۇ پەرۋاز قىلماقتا. قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالمۇتا شەھىرىدىكى «ئاق بۇلاق» چايدان زاۋۇتىمۇ بىرنەچچە ئايدىن بۇيان ئىشقا كىرىشىپ، مەھسۇلاتلىرىنى بازارغا

سهلىشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ چايدانلىرىمۇ رەڭگارەڭ، ناھايىتى سىپتا ۋە پۇختا ئىشلەنىپتۇ. بۇ ئىككى جايدىكى بىرلەشمە كارخانا سىناق قىلىپ قۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇنىڭ تەسىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەڭ تارقىلىپ، ئۇنىڭ مەھسۇلاتلىرى ھەممەيلەن ھەۋەس قىلىدىغان، ھەممەيلەن ياخشى كۆرىدىغان، تالىشىپ سېتىۋالىدىغان مەھسۇلاتلاردىن بولۇپ قاپتۇ. سوۋېت تەرەپنىڭ بۇ كارخانىلارغا بولغان باھاسى ناھايىتى يۇقىرى ئىكەن. ئاڭلىشىمىزچە، سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى باشقا ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرمۇ كەينى - كەينىدىن شىنجاڭ چايدان سانائەت كارخانىسىنىڭ شۇ جايلاردا بىرلەشمە كارخانا قۇرۇشىنى تەلەپ قىلىۋېتىپتۇ. يېقىندا موسكۋا، ئېركوتسكى قاتارلىق شەھەرلەر شىنجاڭ چايدان سانائەت كارخانىسى بىلەن ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىرلەشمە كارخانا قۇرۇش توختامىنى تۈزۈشكەن.

29 - نويابر چۈشتىن كېيىن ئۇزبېكىستاندىكى زىيارىتىمىزنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئۇزبېكىستان خەلقىنىڭ سالىمىنى ئېلىپ، ئالمۇتىغا قاراپ يولغا چىقتۇق. ئۇزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۇشكۇرۇللا مىرسايىتوۋ باشلىق رەھبەرلىرى ئايرودرومغا چىقىپ، بىزنى قىزغىن ئۇزىتىپ قويدى.

قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەركىزى ئالمۇتىدا تولىسۇ قاتارلىق رەھبەرلەر بىزنى خۇددى يېڭى كەلگەن ۋاقتىمىزدىكىدەكلا يەنە بىر قېتىم قىزغىن قارشى ئالدى. بىز يەنىلا بۇرۇن چۈشكەن مېھمانخانىغا جايلاشتۇق. ئەتىسى كەچ سائەت 5 كە قەدەر كارمانوۋ، تولىسوۋلارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئالمۇتىدىكى سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسى ۋە داۋالاش - دېئاگنوز تەتقىقات مەركىزى قاتارلىق جايلاردا ئېكسكۇرسىيىدە بولدۇق. زۇكىلى كارمانوۋ شۇ كۈنلەردە زۇكام بولۇپ قىزىتمىسى 38°C قا چىققان بولسىمۇ، يەنىلا بىز بىلەن باشتىن - ئاياغ بىللە بولۇپ، رەئىس تۆمۇر داۋامەت بىلەن مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىلىدىغان ئىقتىساد - سودا، پەن - تېخنىكا ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى دوستلۇق، ھەمكارلىق ئىشلىرى توغرىسىدا تەپسىلىي پاراڭلاشتى ۋە ھەر ئىككى تەرەپ بۇ جەھەتتىكى كېلىشىملەرنى مۇقىم ئەملگە ئاشۇرۇش ئىرادىلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

بىز زۇكىلى كارمانوۋ تەييارلىغان خوشلىشىش زىياپىتىدىن كېيىن، ئالمۇتا ئايرودرومىغا قاراپ مېڭىپ كەتتۇق. ئايرودرومدا قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتىنىڭ گېنېرال - رادىئو - تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرى رەئىس تۆمۇر داۋامەتنى زىيارەت قىلدى. زۇكىلى كارمانوۋ مۇخبىرنىڭ قولىدىكى مىكرافوننى ئېلىپ، تېلېۋىزور ئاپپاراتى ئالدىدا: «رەئىس تۆمۇر ئاكا، زىيارىتىڭىزنى ئاخىرلاشتۇرۇپ كېتىش ئالدىدا تۇرسىز، سىز كەلگەن ۋاقىتتا دەل مۇشۇ ئايرودرومدا «مەن بۇ قېتىم زور ئۈمىد بىلەن كەلدىم» دېگەن ئىدىڭىز، سىزنىڭ ئۈمىدىڭىز ئەملگە ئاشتىمۇ - يوق؟» دەپ سورىدى. رەئىس تۆمۇر داۋامەت: «سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان، ئۇزبېكىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە بولغان زىيارىتىم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى، بەلكى مەن تەسەۋۋۇر قىلغاندىكىدىنمۇ ياخشى بولدى. ئىككى جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىرى ۋە خەلقلىرى مېنى ۋە مېنىڭ ھەمراھلىرىمنى

قىزغىن قارشى ئالدى، قوشنىدارچىلىق ۋە دوستلۇقنى يەتكۈزدى. سىلەرگە ۋە سىلەر ئارقىلىق ھەر مىللەت خەلقىگە يەنە بىر قېتىم چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن» دېدى. بىز ئۇلار بىلەن قىزغىن خوشلىشىپ، جۈكگو شىنجاڭ ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ خەلقئارا ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ ئۇرۇمچىگە قاراپ يولغا چىقتۇق.

بىز ئۇرۇمچىگە كەلگىچە بولغان بىر سائەت 25 مىنۇت ئىچىدە خۇشاللىق بىلەن ئۆتكەن 15 كۈنلۈك زىيارەت تەسىراتلىرىمىزنى سۆزلەشتۇق. بۇ قېتىمقى زىيارەت بىزدە ھەقىقەتەنمۇ ئاجايىپ چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغانىدى. بىزنىڭ ئەڭ چوڭ تەسىراتىمىز خۇددى رەئىس تۆمۈر داۋامەتنىڭ ئالمۇتىدا مۇخبىرلارنىڭ سوئالىغا بەرگەن جاۋابىدا ئېيتقىنىدەك، دوستلۇق بۇ قېتىمقى زىيارەتنىڭ مۇھىم تېمىسى ۋە ئاساسلىق مەزمۇنى بولدى. زىيارەت داۋامىدا قوشنىلار ئارا دوستلۇق ئەڭ كۆپ سۆزلەندى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازاقىستان، ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە بىزنىڭ قەدىمىمىز يەتكەنلىكى جايلاردا، مەيلى يۇقىرى قاتلامدا بولسۇن، مەيلى خەلق ئىچىدە بولسۇن، ھەممەيلەن بىزنى خۇش چىراي بىلەن قارشى ئالدى. ھەممىلا يەردە بىزگە گۈل تەقدىم قىلىشتى. نان - تۇز تۇتتى. قازاق ئاقىنلىرى دومبىرا چېلىپ، بىزنى ئۆلەڭگە قېتىپ كۈيلىدى. ئۇيغۇر شائىرلىرى بىزگە ئاتاپ شېئىر ئوقۇدى. ئۆزبېك خەلقى نەغمىلا ئارىسىغا ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ قارشى ئالدى. رەئىس تۆمۈر ئۆزىنىڭ داۋامەتكە تون كىيدۈردى. بىز ھەر كۈنلۈك زىيارەت پائالىيەتلىرىمىزنى گېزىتلەردىن، دېئو - تېلېۋىزورلاردىن كۆرۈپ تۇردۇق. بۇ خەۋەرلەر شۇ مەزگىلدىكى تەشۋىقاتىتا ئاساسلىق ئورۇننى ئىگىلىدى. بىز بارغانلا يەرلەردە نۇرغۇن سوۋېتلىك دوستلار ۋە ئۆز ئۆزىنىڭ تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلى شىنجاڭدىن ئۇ يەرلەرگە بېرىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان جۈكگولۇق مۇھاجىرلار بىزنى ئىزدەپ، بىز بىلەن پاراڭ سېلىشتى. ئۇلار شىنجاڭنىڭ بىرنەچچە يىلدىن بۇيانقى تەرەققىياتى، خەلق تۇرمۇشىنىڭ كۆپ ياخشىلانغانلىقى، بازارلارنىڭ ئاۋاتلىقى، مىللەتلەرنىڭ ئىناق - ئېتتىپاق ئۆتۈۋاتقانلىقى تۇغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇشتى. جامبۇل ئوبلاستىدا ياشاۋاتقان مۇھاجىر رابىيە مەھمەمەت 50 - يىللاردا شىنجاڭ داشۆنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، 60 - يىللاردا سوۋېتكە چىقىپ ئورۇنلاشقان ئىكەن. بىز جامبۇلدا بولغان كۈنلەردە ئۇ تەرجىمان بولۇپ، باشتىن - ئاخىر بىز بىلەن بىللە بولدى. ئۇ جامبۇل ئوبلاستلىق ھۆكۈمەت ئۆتكۈزگەن قارشى ئېلىش چېيىدا ئۆزى ئىجاد قىلغان «ۋەتەننى سېغىندىم» ناملىق ناخشىنى راۋابقا تەڭكەش قىلىپ ئېيتىپ بەردى. ئۇ ناخشىنىڭ دۇنيادا ئانا تۇپراقتىن ئايرىلىش ھەممىدىن قاتتىق ئىكەن، دېگەن مەزمۇنلىرىنى ئېيتىۋاتقىنىدا، كۆز چاناقلىرى ياشقا تولۇپ، ئاۋازى تىترەپ، ناخشىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى. بىزمۇ ئۇنىڭ ۋەتەنگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتىدىن تەسىرلەندۇق. بىز بىلەن ئۇچراشقان سوۋېتلىك دوستلار بولسۇن ياكى مۇھاجىرلار بولسۇن، ھەممىسى بىردەك جۈكگونى ماختاشتى. ئۇلار جۈكگونىڭ ئىسلاھاتى، ياخشى، ئىشلەپچىقارغان تاۋارلىرى ئىسىل، دېيىشدىكەن. ئۆزبېكىستاندا ھۆكۈمەتنىڭ بىر ئەمەلدارى بىزگە: «بىزنىڭ بازارلىرىمىزدا شىنجاڭنىڭ گۆشلىرى سېتىلىۋاتقىنى بىر كۈن بولمىسا، ئادەملەر ئۇنى سېتىۋالغىلى كېلىپ ئىشىكىمىزنى چېكىدۇ» دېدى.

تىدۇ. كۆزدە شىنجاڭدىن ياڭيۇ ئېلىپ كېلىنىپ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تەمىنلەندى. خەلقىمىز بۇنىڭدىن خوش بولدى. سىلەرگە رەھمەت ئېيتتى. يەنە بىر جەھەتتىن، بىز بۇنىڭغا ھەيران قالدۇق. جۇڭگو ھۆكۈمىتى 1 مىليارد تىن ئارتۇق خەلقنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇپ، ئۆزى ئېشىنىپ بىزگە يېمەكلىك بېرىۋاتىدۇ. ئەسلى بىز سىلەرگە ياردەم قىلىشاق مەنتىقىگە ئۇيغۇن بولاتتى. بۇنىڭدىن خىجىلمىز» دېدى.

قازاقىستاندا ياكى ئۆزبېكىستاندا بولسۇن، پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئۆز سۆزلىرىدە جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىسلاھاتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە جۇڭگو خەلقى بىلەن بولغان دوستلۇقىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكىنى مەدھىيىلىدى. زۇڭتۇڭ نازارباييۇ: «سوۋېت خەلقى شەرقتە ئۇلۇغ جۇڭگو خەلقى بارلىقىنى ئەزەلدىن ئۇنتۇپ قالغىنى يوق. بىز شىنجاڭ بىلەن قوشنا، چوقۇم ئىناق ئۆتۈشىمىز كېرەك» دېدى. زۇڭتۇڭ كېرىموۋ بىر قېتىملىق تېلېۋىزور سۆھبىتىدە ياشلارغا: «بىز جۇڭگودىن ئۆگىنىشىمىز كېرەك، كۆپ يىللاردىن بۇيان جۇڭگو ياشلارنى چەت ئەللەرگە كۆپلەپ چىقىرىپ ئوقۇتتى. ھازىر ئۇلار كاتتا مۇتەخەسسىلەردىن بولۇپ يېتىشىپ، ۋەتىنىگە قايتىپ چوڭ ـ چوڭ ئىشلارنى قىلماقتا. بىزنىڭ ياشلىرىمىزمۇ شۇنداق قىلىشى كېرەك» دېدى.

ئومۇمەن بىز سۆزىتتە بولغان كۆنلىرىمىزدە ھەر قاتلامدىن «جۇڭگو ياخشى»، «شىنجاڭ ياخشى»، «جۇڭگونىڭ ئىسلاھاتى، جۇڭگونىڭ مىللىي سىياسىتى ئۇنۇملۇك بولدى» دېگەن سۆزلەرنى دائىم ئاڭلاپ تۇردۇق، جۇڭگونى تىللاپ يۇرگەنلەرنى ئۇچراتمىدۇق. قازاقىستاندا بىر ئىناۋەتلىك جامائەت ئەربابى بىزگە: «ھازىر ئىككى ئەل ۋە ئىككى رايوننىڭ دوستلۇق كەيپىياتى ھەممىنى بېسىپ چۈشتى. سىلەرگە باشقىچە قارايدىغانلارنى خەلقىمىز ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قالدى. بۇرۇن توي ـ تۆكۈن، نەزر ـ چىراغلاردا ۋە ھەر خىل جامائەت سورۇنلىرىدا ئاغزىغا كەلگەننى دەپ جۆيلۈيدىغانلار بار ئىدى. سىلەر كەلگەندىن بۇيان ئۇلار خەلقنىڭ دوستلۇق ساداسى ئىچىدە كوچىدا ئۇر ـ ئۇرغا قالغان چاشقاندەك كىرىدىغان تۆشۈك تاپالماي قېلىشتى» دېدى.

زىيارەت جەريانىدىكى تەسىراتلىرىمىز ئۇستىدىكى قىزغىن پاراڭلىرىمىز تېخى تۈگىمەيلا غەلىبە خۇشاللىقى بىلەن ئىتولىغان ئايروپىلان ئۇرۇمچى ئايرودرومىغا قوندى.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

مەمتىمىن ھۈشۇر

«مۇساپىرلار قاۋۇقى»دا

(ھېكايە)

بىزنىڭ بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى «شائىر» دېگەن گەپنى ناھايىتى كەڭ مەنىدە چۈشىنىدۇ. ئۇلارنىڭ نەزەردە شېئىر يازىدىغانلارلا ئەمەس، رومان يازىدىغان چوڭ يازغۇچىلاردىن تارتىپ گېزىت لەرگە پارچە - پۈرات خەۋەرلەرنى يېزىپ ئۇرىدىغان كىشىلەرگىچە ھەممىلا شائىر. نەھەردە «قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى» دەپ ئاتىلىدىغان بىر تەشكىلاتمۇ بار، ئادەتتىكى ئادەملەر ئۈنى «شائىرلار ئىدارىسى» دەيدۇ. يېقىندا مېنىڭ بىر - ئىككى پارچە ھېكايەم ئېلان قىلىنىۋىدى، ئاغىنىلىرىم مېنىمۇ شائىر دەپىشىدىغان بولدى.

شامال ئىسىملىك بىر ئاغىنەم بار، ماڭا شۇنى شائىر دېسە بولىدۇ. ئۇ «قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى»نىڭ غوللۇق ئەزالىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى رايونىمىزدىكى چوڭ - كىچىك گېزىت - ژۇرناللارنىڭ ھەممىسىدە ئېلان قىلىنىپ تۇرىدۇ. تولىراق ئۇ «پالانى بولاي»، «پۇستانى بولاي» دېگەن ماۋزۇلاردىكى شېئىرلارنى يېزىشقا ئامراق. «شامال بولاي» دېگەن شېئىرىدا ئۇ ئۆز يارىنى گۈلگە ئوخشىتىپ، شامال بولۇپ مەشۇقىنىڭ جامالىنى سۆيۈپ ئۆتمەكچى بولغان. «يامغۇر بولاي» دېگەن شېئىرىدا ئۇ تامچە بولۇپ سۇغا تەشنا زېمىنغا تۆكۈلىدىغانلىقىنى ئىپادىلىگەن. «كۆمۈر بولاي» دېگەن شېئىرىدا ئادەملەرنىڭ قەلبىنى ئىللىتىش ئۈچۈن كۆيۈپ تۈگەشكە رازىلىقىنى بىلدۈرگەن. «ئاي بولاي» دېگەن شېئىرىدا قاراڭغۇ كېچىلەرنى يورۇتۇپ، جىمى ئاشىقمەشۇقلارنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىگە گۇۋاھ بولماقچى بولغان... ۋاي، ۋۇي! ئۇنىڭ مۇنداق ئاي بولاي، كۈن بولاي، دېڭىز بولاي، دەريا بولاي...دېگەندەك شېئىرلىرى ناھايىتىمۇ كۆپ. مەن ئۇنىڭ مۇشۇنداق سانسىز بولايلارنى ئويلاپ تاپالايدىغان، شېئىرىي تەپەككۇرغا باي كاللىسىغا قايىل. يېقىندا ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىنىدى. كەتابنىڭ ئىسمىمۇ «بولاي»، بۇ كىتابتىن شەھىرىمىزنىڭ كىتابخانىسىغا 100 پارچىدەك كەلگەنىكەن، ئۇنىڭ يېرىمىنى شامال ئۆزى سېتىۋېلىپ، مۇبارەك ئىمزاسىنى قويۇپ، ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل - ئاغىنىلىرىنىڭ ھەممىسگە تەقدىم قىلدى. شۇ قاتاردا ماڭمۇ بۇ كىتابتىن بىرسى تەگدى.

بىر كۈنى، ئاغىنەمنىڭ ھېلىقى كىتابىنى ۋاراقلىغاچ، يېڭىدىن يازماقچى بولۇۋاتقان بىر ھېكايەمنىڭ قۇرۇلمىسى ئۈستىدە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتىم.

— بەللى، بەللى!...— دېگىنىچە شائىر ئاغىنىسىم شامىل ئۆزى كىرىپ كەلدى،— مۇشۇنداق ئۆيىنى بېقىپ ئولتۇرۇۋېرەمسەن؟ يۈرە!

— نەگە!— دەپ ھەيران بولۇپ ئۇلارغا قارىدىم.

— تۇرمۇش ئۆگىنىمىز، سەنمۇ شائىرلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالدىڭ، مۇنداق تۆت تامغا قاراپ ئولتۇرغان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ.

— گەپىڭغۇ توغرا، نەگە بارىمىز!

— توپتوغرا مۇساپىرلار قاۋىقىغىلا بارايلى...

— نەگە دېدىڭ؟!

— مۇساپىرلار قاۋىقىغا، مۇساپىرلار قاۋىقىنى بىلمەمسەن؟

— مۇساپىرلار قاۋىقى دېگىنىڭ قانداق يەر ئۇ؟

— قانداق يەر بولاتتى، ئۆتكەن-كەچكەنلەر كىرىپ ھاراق ئىچىدىغان بىر قاۋاق.

— قاۋاقلىقىغۇ ئىسمىدىن چىقىپ تۇرۇپتۇ، نېمىشقا ئۇنى مۇساپىرلار قاۋىقى دەيدۇ.

— ھە... بارغاندا كۆرىسەن. ئۇ يەرگە شەھەرنىڭ ھەممە ئىچەرمەنلىرى دېگۈدەك بارىدۇ. تۆت سەر ھاراقنى قۇيدۇرۇپ قويۇپ كەچكىرگىچە ئولتۇرساڭمۇ ھېچكىم قوغلىمايدۇ. شۇلارنىڭ قاتارىدا بىر جىڭ ھاراقنى تىكلەپ قويۇپ، ئازراق زاكوسكا ئېلىپ، ھاراق ئىچكەن بولۇپ ئەترايتىكى پاراڭغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرىمىز. ئاڭلىمىغانىنى ئاڭلاپ، كۆرمىگەنىنى كۆرىسەن. ئۇ يەرگە يىغىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەر بىرىنىڭ كەچۈرمىشىنى يازساڭ بىر كىتاب بولىدۇ... رۇسلارنىڭ گوگول دېگەن يازغۇچىسىنى بىلسەڭغۇ؟ ئۇ رېئالىزور دېگەن ھېلىقى قىزىق كومېدىيەسىنى شۇنداق بىر قاۋاقتا ئولتۇرۇپ يېزىپتىكەن. ئاڭلىغان بولغىيدىڭ؟ زۇنۇن قادىرمۇ ئەسەرلىرىدىكى پېرسوناژلىرىغا گەپ تاپالمىسا ئاشۇنداق پۇقرالارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ پاراڭ تىڭشايتىكەن... ھېلىقى بىر چەت ئەل يازغۇچىسىنىڭ ئىسمى نېمىدا! مۇپاسانمۇ، بالزاكمۇ؟... ھە، مانا شۇلارمۇ ئامېرىكىنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭلۇق رېستۇرانلىرىغا كىرىۋېلىپ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپ ئەسەر يازاتتىكەن...

مېنىڭ بۇ ئاغىنەمنىڭ گەپ قىلغانىدا مۇشۇنداق پو ئاتىدىغان ئادىتى بار، بولۇپمۇ ھاراق ئىچىۋالغاندا ئۇنىڭ ئاغزىدىن يالغان گەپ دېگەن پىلىموتىنىڭ ئوقىدەك تىزىلىپ چىقىدۇ. مەن ئۇنىڭ سۆزىگە تۆزىتىش بېرىپ قويدۇم.

— بالزاك، مۇپاسان دېگەنلەر ئامېرىكىدا ئەمەس، فرانسىيىدە ئۆتكەن يازغۇچىلار

— بىلىمەن، بىلىمەن، چەت ئەل يازغۇچىلىرىنىڭ بارمايدىغان يېرى بارەمسەن. ھېلى قارىساڭ پاردۇدا، بىرەمدە قارىساڭ، لوندۇندا؛ ئەتىگىنى ياۋروپادا كۆرسەڭ، كەچلىكى ئامېرىكىدا...يازىدىغان ئادەم ئۆيدىن چىقماي تورۇسقا قاراپ ھاڭۋېقىپ ئولتۇرىدىغان ئىش مانا بىزنىڭ مۇشۇ يەردىلا بار. ماڭە كەتتۇق. بۇگۈنكى چىقىمىڭ مەندىن بولسۇن!

شۇنداق قىلىپ ئاغىنەمنىڭ زورى بىلەن مۇساپىرلار قاۋىقىغا قاراپ مېڭىپ كەتتۇق. شەھەرنىمزدە مۇشۇنداق بىر قاۋاقنىڭ بارلىقىنى راستىنلا بىلمەيدىكەنمەن. بۇ قاۋاق بازار ئىچىدىكى بىر ئارقا كوچىدا بولغاچقىمۇ كۆزگە ئانچە چېلىقمايدىكەن. قاۋاق قىلىنغان ئورۇن ئەينى يىللاردىكى بىرەر چوڭ سودىگەرنىڭ مال قويىدىغان ئىسكىلاتى بولسا كېرەك، دۇكانىنىڭ ئىشىك

دهرىزلىرى مەزمۇت، ياغاچلىرى پۇختا، ئىچىمۇ خېلىلا كەڭ ئىكەن. كېيىنكى چاغلاردا شېغىل تۆكۈلۈۋېرىپ يول ئېگىزلەپ كەتكەچكە دۆكان ئازگالدا قاپتۇ. مۇساپىرلار قاۋۇقىنىڭ خوجايىنى خېلى دېتى بار ئادەم بولسا كېرەك، دۆكانىنىڭ كوچا تەرەپتىكى قىسمىنى قېلىن تاختايلار بىلەن بوغۇپ ئايرىم بىر مال قويىدىغان ئورۇن قىلۋاپتۇ. مال جازىلىرىغا ھەر خىل ئىچىملىكلەر، تاماكا، پىششىق تۇخۇم، چىلىغان سەي، ئەرزان كەمپۈت، قاق، قۇرۇت، مايلىق پۇرچاق دېگەندەك نەرسىلەرنى تىزىۋېتىپتۇ. دۆكانىنىڭ ئىچى تەرىپىگە قوپال ياغاچلاردىن ئۈزۈن ئۇستەل، ئورۇندۇقلارنى ياساپ قويۇپتۇ. ۋاقتى كەلگەندە خوجايىن دۆكانىنىڭ تىجارەت قىلىدىغان تەرىپىنى مەھكەم ئېتىۋېلىپ، دۆكاننى ئوچۇق قويۇپ كەتسىمۇ، ئۇنىڭ ئىچىدە مەستلەر كۆتۈرۈپ كەتكۈدەك مۇھىم بىر نەرسە قالمىغۇدەك.

كۈن تېخى يورۇق بولغاچقىمىكىن، پۇكەي ئالدىدا ئۇرە تۇرۇپ ئىككى ـ تۆت سەر قېغىۋېلىپ چىقىپ كېتىدىغانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، دۆكان ئىچىدە ئادەممۇ كۆپ ئەمەس ئىكەن. بىز كىرگەندە ئۇچ ـ تۆتەيلەن ھېلىقى قوپال ئۈزۈن ئۇستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپتۇ. ھاراق ساتىدىغان يەردە ياش، قاۋۇل بىرەيلەن سودا قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بەستىگە باقماي ئاۋازىنىڭ ئىنچىكە، گەپ ـ سۆزلىرىنىڭ سىيلىق ـ يۇمشاقلىقىغا قاراپ «چوقۇم كىچىكىدە مومىسىنىڭ قولىدا چوڭ بولغان ئادەم بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم. بەزى مومىنىڭ بېقىپ چوڭ قىلغان ئادەملەردە مۇشۇنداق ياش قورامىغا ماس كەلمەيدىغان سىپايىلىك مىجەز پەيدا بولۇپ قالىدۇ.

ـ خوش، ھەرقايسىلىرىنىڭ كۆڭلى نېمىنى تارتىدىكىن؟ ـ دېدى ئۇ ئالدىدىكى بىر خېرىدارنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن بىزگە قاراپ، ـ قىزىلغا ئاقنى ئازىلاشتۇرۇپ ئىككى سەردىن قۇيۇپ بېرەيمۇ؟

ئۇنىڭ بۇ گەپىدىن بىزنى بەك ئاچچىق ھاراقنىمۇ كۆتۈرەلمەيدىغان، ئەبجەش ھاراق ئىچىدىغان ئادەملەر دەپ پەرەز قىلغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ـ ياق، ئاۋۇ ئاق ھاراقتىن بىر بوتۇلكا! ـ دېدى شامىل.

بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن تۆت تۇخۇم، ئىككى تال قۇرۇتنى ئېلىپ، ئۇستەلنىڭ بىر تەرىپىگە كېلىپ چۆكتۇق. ئاغىنەم يانچۇقىدىن چىرايلىق قەلەمتىراشنى ئېلىپ قۇرۇتلارنى پارچىلىدى. مەن بوتۇلكىنىڭ مىتال ئېغىزىنى ئۇستەلنىڭ گىرۋىكىگە چىشلەشتۈرۈپ، ئالقان بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ئاچتىم. ئەمدىلا بىر رومكىدىن ئىچىپ، ئاغزىمىزغا بىر تالدىن قۇرت پارچىسىنى تاشلاپ تۇراتتۇق، بىردىنلا:

ـ ئاغىنىلەر ماڭمۇ بىر رۇمكا قۇيۇۋېتىڭلار، ـ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

«بۇ ھاراق قەلەندەرى كىمدۇ؟» دەپ ئويلاپ بېشىمنى كۆتۈردۈم. ئالدىمدا رەتلىك كىيىنگەن، ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى پاكىز قىردۇرغان بىر كىشى قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ «تەييارغا ھەييار» كاززاپلىقى چىرايىدىنلا چىقىپ تۇراتتى. بىر رومكا ھاراقنى قۇيۇپ دوققىدە قويۇپ قويدۇم. ئۇ ھاراقنى ئالدىغا تارتىپ، تۇخۇمغا قارىدى. تۇخۇملارنى بىر ـ بىرلەپ قولىغا ئېلىپ، چىشىغا توقۇلدىتىپ ئۇرۇپ كۆرۈپ باقتى ـ دە، ئازىسىدىن بىرنى تاللىۋېلىپ بىزگە قاراپ:

ـ قائىداق، ماۋۇ بىرگە تۇرامسىلەر،

ئۇچكەبسۇ؟ ـ دېدى.

بۇ تەكەللۇپسىز «مېھمان» نىڭ قىلىقلىرىغا ھەيران بولۇپ، كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا شامىلغا قاراپ قويدۇم. شامىل بۇ ئويۇنغا دەرھال قىزىقتى ـ دە:

ـ بولىدى، مەن ئۇچكە تۇردۇم، ـ دېدى.

ئۇلار «سىز تۇتۇڭ»، «سىز تۇتۇڭ» دەپ بىردەم تالاشقاندىن كېيىن، شامىل تۇتۇپ بەردى. ھاراق قەلەندەرى ئېغىشكىنىچە شامىلنىڭ قولىدىكى تۇخۇملارغا پەم بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى. ئۇچ تۇخۇمنىڭ ھەممىسى چېقىلىپ، قەلەندەر نىڭ قولىدىكى تۇخۇم ساق قالدى.

«ھاھ ... ھاھ ... ھاھ!» دەپ ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈپ كەتتى قەلەندەر.

ـ قالتىس تۇخۇمۇازكەنسىز جۇمۇ! ـ دېدى شامىل.

ـ مۇنداق ھۇنەرلەرگەبىز ئۇستا، ئۇتۇۋالغاندىن كېيىن بىرەر تۇخۇم بېرەرسىلەر؟ قەلەندەر قولىدىكى ساق تۇخۇمنى ئۇستەلگە قويۇپ، چېقىقتىن بىرنى ئېلىپ ئاقلىدى. رومكىدىكى ھاراقنى كۆتۈرۈۋېتىپ، تۇخۇمنى پۈتۈنلا ئاغزىغا ئاتتى ـ دە، قولىنى «رەھمەت» دېگەن مەندە كۆتۈرۈپ قويۇپ، نېرىدا ھاراق ئىچۋاتقانلار تەرەپكە ماڭدى. شامىل ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قاراشتۇق.

ـ «يۇزۈمنىڭ قېلىنلىقى، جېنىمنىڭ راھىتى» دەپ ئويلايدىغان نېمىنكەندە بۇ.

ـ سەن ئۇنى تونۇمامسەن؟

ـ كىم ئۇ؟

ـ ھېيتەك قاۋان دېگەن نوچى شۇ، ھۆرت ـ پۆرت دېگەننى باش بىلەنلا سالىدۇ، مەن جىلىمىدە بولۇپ قالدىم. يەنە بىر رومكىدىن ھاراق ئىچىپ تۇراتتۇق، بايا تىنىبېرى ئۇدۇلىمىزدا مۆگدەپ ئولتۇرغان بىرسى كۆزىنى يوغان ئېچىپ بىزگە قارىدى ـ دە:

ـ ئۇكىلىرىم، ھارىقىڭلاردىن ماڭىمۇ ئازراق قۇيۇۋېتىڭلار، ـ دېدى.

سەپسېلىپ قاراپ ئۇنىڭ يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئادەملىكىنى بايقىدىم. ئۇنىڭ ئۇستىدىكى كىيىملىرىمۇ ناھايىتى ناچار ئىدى. «تۇرقى مۇنداق بولغان بىلەن، بۇمۇ پالان ـ پۇستان دېگەنلەرنى باش بىلەن سالىدىغان بىرسى بولۇپ قالمىسۇن!» دەپ ئويلىدىم ـ دە، ئۇنچىقماي تولدۇرۇپ بىر رومكا ھاراق قۇيۇپ سۇندۇم.

ـ ئاز ئىچىڭلار ئۇكىلىرىم، ئاز ئىچىڭلار! ـ دېدى ئۇ ھاراقنى قولىغا ئېلىپ، ـ مانا ياش ۋاقتىمدا مەنمۇ «كىم سەن؟» دېسە، «مەن!» دەپ مەيدەمگە ئۇرۇپ يۈرىدىغانلاردىن ئىدىم، ئىچىپ ـ ئىچىپ مۇشۇ كۈنگە قالدىم. «سۈيى يوق يەردىن قاچ پۇلى يوق ئەردىن ...» دېگەن گەپ بار. خوتۇنۇمنۇ مەندەك پۇلى يوق ئەرنى تاشلاپ كەتتى، بىر ئوبدان خىزمەتتىكى بالىلىرىم، كېلىنلىرىم بار، يېنىدا تۇرالمايمەن. مۇشۇ ھاراقكەشلىكىم بىلەن ھەممىنى تويغازدىم. بەزىدە ئۆزۈمگە: «زادى نېمە بولغان ئادەمەن ـ ھە!» دەپ ئويلاپ قالىمەن، يەنە ئىچمىسەم تۇرالمايمەن. ھاراقنى ئىچىپ ـ ئىچىپ مەست بولۇپ، كەچتە بېرىپ كۆپلا چۈشۈپ ئۇخلاپ قالىمەن. ئەتىسى ئويغىنىپ: خۇدايا شۈكرى، مەن تېخى تىرىككەنمەن ـ ھە! ـ دەيمەن، يەنە قاۋاقتا قاراپ ماڭىمەن ...

ئۇ رومكىدىكى ھاراقنى ئالدىرىماي تامشىپ يوتۇپ، ئاغزىنى ئالقىنى بىلەن

ئېزتتى - ده، رومكىنى قايتۇرۇپ بەردى. «زاكوسكا يەك!» دەپ بىر تۇخۇمنى تەڭ لىگەن قولۇم ھاۋادىلا ئېسىلىپ قالدى. ئۇ بېشىنى ئۇستەلگە قويۇپلا ئۇيقۇغا كەتكەندى.

— مانا تۇرمۇش! — دېدى شامال قوللىمىغا پىچىرلاپ.

يەنە بىر - ئىككى رومكىدىن ئىچىش تۇق. شۇ ئەسنادا يېشى توختىغان بىر كىشى يېرىم بوتۇلكىدەك ھاراقنى كۆتۈرۈپ، بېشىنى ئۇستەلگە قويۇپ ئۇخلاۋاتقان ھېلىقى ئىچەرمەننىك يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

— پاھ، ھەسەنباي ئۇيقۇغا تېگىپتۇ - ده! — دېدى ئۇ يېنىدىكى ئادەمگە قاراپ، — قوپە! مېنىك ھاربىقمىدىن بىرەر رومكا ئىچىپ قويمامسەن.

ئۇخلاۋاتقان كىشى بېشىنى كۆتۈرۈپ، يېڭى كەلگەن مېھمان سۇنغان ھاراقنى «رەھمەت» دەپ ئېلىپ، يەنە ئالدىرىماي يۇتتى - ده، بېشىنى ئۇستەلگە قويدى.

— ياخشى ئادەم، — دېدى يېڭى كەلگەن كىشى ھەسەنبايىنى بىزگەتونۇشتۇرۇپ، — كاتتابىر بايىنىك ئوغلى ئىدى. ئۆمرى ئوينا پلا ئۆتۈپ كەتتى - ده بىچارىنىك، مانا، ئاخىرىدا ھەممىدىن ئايرىلىپ، ئىچىمسە تۇرالمايدىغان كۈنگە قالدى. قېنى، ھاربىقمىغا ئېغىز تەگمەمسىلەر.

— خوش، رەھمەت، — دېيىشتۇق.

— ھەي، بۇ ھاراق دېگەن نېمىنغۇ مەنمۇ تاشلىۋەتكەن، — دەپ گەپ باشلىدى ھېلىقى كىشى قولىدىكى ھاربىقنى كۆتۈرۈۋېتىپ، — يېقىندا بىر ئىشتىن رەنجىپ قېلىپ يەنە ئىچىپ سالدىم. نېمىدىن رەنجىدىڭ، دېمەمسىلەر، مەن ئۇزۇن يىلدىن بېرى ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئۆيدە ئولتۇراتتىم. بىر كۈنى ئولتۇرسام، ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئادەملىرى كېلىپ: «ئاكا، سىز بۇ ئۆيدىن كۆچۈپ بەرسىڭىز» دەيدۇ. «نېمىشقا» دېسەم، «ئاۋۇ ئۆيدىكى قوشنىڭىزنى بىلمىسزغۇ؟» دەيدۇ. ماڭا قوشنا بولۇپ ئولتۇرىدىغان بىر ياش بالا بولىدىغان، «ھە بىلىمەن. يېمەكلىكلەر كۈڭسىدا ئىشلەيدىغان ماۋۇ بىر تام قوشنامىمۇ؟» دېدىم. ئۇلار: «ھە، شۇ قوشنىڭىز ھازىر بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئۆستى. ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيى كىچىك بولۇپ قاپتۇ، سىز ئولتۇرۇۋاتقان بۇ ئۆينى قوشۇپ، كېڭەيتىپ رېمونت قىلىپ، شۇ يىگىتكە بەرمەكچىمىز» دەيدۇ. ئاچچىقىم كەلدى: «ھوي مەنمىچۇ، ئارمىيە يېڭى كەلگەن چاغلاردا مەھەللىدە ئاكتىپ بولۇپ ئىشلىگەن؛ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا 20 — 30 ئادەمگە باش بولۇپ گومىنداڭچىلار بىلەن سوقۇشۇپ يېڭى ھۆكۈمەت ئۈچۈن قان ئاققۇزغان. ئەمدىزە، تېخى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا يىرتىق ئىشتان كىيىپ يۈرگەن نېمىلەرگە ئۆيۈمنى بوشتىپ بېرىپ، كۈدە - كۆرپەمنى كۆتۈرۈپ نەدە سەرسان بولۇپ يۈرگۈدەكمەن. بېرىپ باشلىقىغا ئېيتىش، كۆچەيمەن، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن!» دېدىم. مېنىغۇ ئۆيدىن كۆچۈرۈۋەتەلمىدى، شۇنداق بولسىمۇ، ئاچچىقىمدا كونا پەلتوىمنى سېتىپ، پۇلىغا ھاراق ئىچىپ يۈردۇم.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتۇق.

— ئاكا، نېمە ئىش قىلىسىز؟ — دەپ سورىدىم.

— كۆزەتچىلىك قىلىمەن، — دېدى ئۇ، — بىزدەك ياشتا چوڭ بولۇپ قالغان ئادەمگە كۆزەتچىلىكتىن باشقا نېمە ئىش بار، دەيسىلەر. شۇنىڭغىمۇ ئاران ئېرىشتىم،

نەدە كۆزەتچىلىك قىلسام، ئىككى - ئۈچ ئاي ئۆتمەيلا بوشىتىۋېتىپ، شۇ يەرنىڭ كادىرلىدىن بىرسى ئۇرۇق - تۇغقىنىنى ئەكىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇۋالىدۇ. ئۆتكەندە بىر ئورۇنغا كۆزەتچىلىك قىلىپ 500 يۈەن قەرزدار بولۇپ قېلىۋىدىم، قەرزنى ئۈزۈۋەتسۇن، دەپ خېلى ئۈزاق ئىشلىتىپ قالدى.«ھە، ئىشنىڭ يولى مۇنداقكەن — دە!» دېدىم. ھازىرقى كۆزەتچىلىك قىلىۋاتقان ئورنۇمغا 2000 يۈەندەك قەرزدار بولدۇم. خۇدا بۇيرىسا، ئەمدى ئۇ يەرگە چىكىپلا كەتتۇق دەڭلا ... قېنى كەلمەمسلەر ...

ئۇ مۇغەمبەرلەرچە كۆز قىسىپ قويۇپ، قولىدىكى ھاراقنى كۆتۈرۈۋەتتى. شامىل «مانا تۇرمۇش!» دېگەندەك مەنىدە ماڭا لاپ قىلىپ قارىدى - دە، قۇيۇن دەپتىرىنى ئېلىپ كىتىرلىتىپ بىر نېمىلەرنى خاتىرىلەشكە باشلىدى.

قاراڭغۇ چۈشكەنسېرى مومىسى باققان خوجايىنىنىڭ سودىسى قىزىغىلى تۇرىدى. كونا مەستلەرگە يېڭى كىرگەن مەستلەر قېتىلىپ، دۇكاننىڭ ئىچى ۋاڭ - چۇڭغا توشتى. كەيپىچىلىكتە خېرىدارلار تونۇشسۇن - تونۇشمىسۇن بىر - بىرىگە قاراپ كۆلۈمسىرەپ ھاراق سۇنۇشاتتى. دوللىرىغا قېقىشىپ ئەھۋال سورىشاتتى، قايسىبىرلىرى بىزگىمۇ ئۇلپەتچىلىك كۆرسىتىپ ھاراق تەڭلەيتتى. ئاز - ئازدىن ئىچىپ بىزمۇ ھېلىقى بىر بوتۇلكىنى قۇرۇغداپ قويغاندۇق. شامىل يەنە ھاراق ئەكىلىش ئۈچۈن تەمشەلگەن بولسىمۇ، مەن ئۇنى توتۇۋالدىم، ئۇمۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھارىقىغا شېرىك بولۇپ ئوبدانلا مەست بولغانىدى. بۇ يەردىن ئالدىراپ كەتكىسىمۇ يوقتەك قىلاتتى. ئەمدى ئۇ تۇرمۇش ئۆگىشىنى، خاتىرە يېزىشنى ئۇنتۇپ، ئۆزىنىڭ گېپىگە چۈشىكەنىدى.

— قارا، قارا! — دەپ مېنى نوقۇيتتى ئۇ، — ئاۋۇ رومكا توتوپ تۇرغان ئادەمنى كۆردۈڭمۇ؟ ئۇ چوقۇم يا تامچى، يا تۆمۈرچى. ئاۋازىنىڭ بازغان ئۇرغاندەك گۈلدۈرلەپ چىقىۋاتقىنىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ ... ماۋۇ ئادەمنىڭ يۈز - كۆزلىرىدىكى قورۇقلارغا سەپسالدىڭمۇ؟ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا نۇرغۇن ئاچچىق كەچۈرمىشلەرنىڭ يىغىندىسى بار... مۇنۇ قولىنى كۆكسىدىن چۈشەرمەي جىمى ئادەمگە قاراپ ھەجىيىپ تۇرغان كاززاپقا قارا، ھەقىچان ئۇ يېنىدا ئولتۇرغان ئاۋۇ بىچارىنىڭ پۇلىنى ئالداپ خەجلەيدۇ ... يا قۇدرەت! باياتىنبېرى بېشىنى ئۇستەلدىن كۆتۈرمەي مۆگدەۋاتقان ھەسەنباينى كۆرۈۋاتامسەن؟ ئەمدى ئۇسەگىپ، باشقىدىنلاتېتىكلىشىپ كېتىپتۇ ... قانداق، مېنىڭ دېگىنىمدەك ئەمەسمۇ؟ ئۆگىنىمەن دېگەن ئادەمگە بۇ يەردە تۇرمۇش دېگىنىڭ ئېشىپ - تېشىپ تۇرىدۇ بولۇپمۇ سەندەك ھېكايە يازىدىغان ئادەم كۆندە كەلسە بولىدۇ بۇ يەرگە! ... ھاراق ئەكىلەي دېسەم ئۇنىمايۋاتسەن، قورساقمۇ ئېچىپ قالدى، بولمىسا سېنى يەنە بىر يەرگە باشلاپ باراي ... ياق، ياق، قاۋاق ئەمەس، كۆڭۈلدىكىدەك بىر ياش چوكاننىڭ ئۆيى. قورقما، ئۆزى تۆل، پۇللۇق خوتۇن. يەمسەن، ئىچەمسەن، ھەممە نەرسە تەييار. ئۇ يەردىكى تۇرمۇش دېگەن يەنە باشقا گەپتە، چىۋىقەتەك بەل، تولغان ساغرا، ئاپئاق كۆكرەك، مانا، ناز، خۇلۇق، ئادەم كۆتۈش دېگەنلەرنى شۇلاردىن سورا ...

شامىلنىڭ ئاغزىدىن ئەمدى تېتىقسىز گەپلەر چىققىلى تۇردى. كەتمەسەك بولمايدىغانلىقىنى پەملەپ قالدىم. يەنە ئازراقلا

ئولتۇرساق، خەقنىڭ ئۈيۈنىنى كۆرمىز دەپ كېلىپ ئۆزىمىز ئويۇن قويۇپ بېرىدىغاندەك قىلاتتۇق ... دەل شۇ چاغدا، قولى تۇقىغا نەقىشلىك دۇتار قىستۇرۇۋالغان بىرەيلەنگە يەنە ئىككى - ئۈچ خېرىدار ئەگىشىپ دۇكانغا كىرىپ كەلدى. ئولتۇرغانلار: ۋاھ، مانا ياسىن دۇتارمۇ كېلىپ قالدى. تازا بىر ساز ئاڭلايدىغان بولدۇق - تە، دېيىشىپ چۇقۇرۇشۇپ كەتتى.

ياسىن دۇتار قولتۇقىدىكى دۇتارنى تامنىڭ بۇلۇڭىغا تىكلەپ قويۇپ، شامىلنىڭ يېنىدىكى بوش ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كىرگەنلەر تۆت - بەش بوتۇلكا هاراق، خاسلىق، مايلىق پۇرچاق دېگەندەك زاكوسكىلارنى ئەكىلىپ ئۇستەلنىڭ ئوتتۇرىسىغا يايدى. بىرسى هاراقنىڭ ئاغزىنى گۈپپىدە ئېچىپ: قېنى ئاغىنىلەر، مەمەيلەن مۇشۇ ئوتتۇرىغا قارايلى، دەپ هاراق قۇيۇشنى باشلىۋەتتى. ئەمدى يېرىم ئونگە سوزۇلىدىغان كاتتا بىر ئولتۇرۇشنىڭ بولىدىغانلىقى، ئەزملىشىپ قالغانىدى. مەن كەتسەك بولاتتى، دەپ شەرەت قىلىپ شامىلنىڭ يېڭىنى تارتىپ قويدۇم. لېكىن ئۇ ماڭا قاراپمۇ قويماي: بۈگۈن قانغۇچە بىر ئوينىۋالىدىغان بولدۇق - تە، دەپ ئۇستەلگە بىرنى شاپىلاقلىدى - دە، ئورنىدىن قوپۇپ سوزۇلۇپ تۇرۇپ، بايا كىرگەنلەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۇپ، باشقىدىنلا جانلىنىپ كەتتى. يېڭى مېهمانلارنىڭ بىرى شامىلنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ تۇيۇقسىزلا:

— هوي قاراڭلار، ماۋۇ شامىل شائىر ئەمەسمۇ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى، — قېنى ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ!

«شائىر» دېگەن سۆز ئاڭلىنىش بىلەنلا ۋاراڭ - چۇرۇڭ بېسىقىپ هەممىنىڭ كۆزى شامىلغا قادالدى. شامىل خۇددى ئۆزىنىڭ كىملىكىنى ئەمدى چۈشىنىۋاتقاندەك ئۆزىگە سالاپەت بېرىپ، قولىنى يەتكەن ئەتراپتىكى هەممەيلەن بىلەن قايتا كۆرۈشۈپ چىقتى.

— مانا، ماۋۇ مېنىڭ ئاغىنەم بولىدۇ، — دېدى ئۇ كۆپچىلىككە مېنى تونۇشتۇرۇپ، — يازغۇچى، يازغۇچى دېسەم نېمە قىلىدىغان ئادەمكىن دەپ قالماڭلار، هېكايە يازىدىغان شائىر.

پاھ! كۆپىنىڭ هۆرمىتە نەزىرى ماڭا ئىمۇ تىكىلدى.

— سىلەرنىڭمۇ قەدىمىڭلار بۇ يەرلەرگە يېتىدىكەن - هە؟ هېلىقى ئولتۇرۇشتىكى ئىش ئېسىمدىن چىقمايدۇ - دە، — دېدى بايىقى شامىلنى تونۇۋالغان كىشى ئۇنىڭغا قاراپ، — ۋاتىلداپ سورۇننى بېشىغا كىيگەن ۋاھاپ كاسكىنى:

هەي ۋاھاپ،

هەي، هەي ۋاھاپ،

ئولتۇرۇشنى بۇزدۇڭ ئىتتەك قاۋاپ.

دەپ قالتىس رەسۋا قىلغانتىڭىز.

— هە، ئۇ شۇنداقلا بىر كېلىپ قالغان ئىلهام دەڭا ...

— «بولاي» دېگەن كىتابىڭىزنى ئوقۇدۇم، قالتىس يېزىپسىزە! ... كىتابنىڭ گېپى چىقۇندى، باشقىلار تېخىمۇ جىمىپ كەتتى. پوكەيدىن بېشىنى چىقىرىپ قاراپ تۇرغان مومىسى باقىقان خوجايىننىڭ چىرايىمۇ شادلىققا چۆمدى، كىتاب يازغان ئادەملەرنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇرۇشى مۇساپىرلار قاۋىقى ئۈچۈنمۇ بىر شەرەپ - تە! ... ئۇ ئۆزىگە خاس سېپايى هەرىكەتلەر بىلەن پوكەيدىن ئاتىلاپ چىقىپ شامىل بىلەن ئىككىمىزنىڭ

ئالدىغا كېلىپ كۆرۈشتى.

— بىزنىڭ بۇ دۆكىنىمىزنىڭ شارائىتى ناچار، خاپا بولۇشمىغايلا، مانا ماۋۇ دەستە خىمنىڭلارغا ئاتىغىنىم بولسۇن، — دېدى - دە، 20 - 30 تۇخۇمنى ئەكىلىپ ئۇستەلگە قاتار تىزىۋېتىپ كەتتى.

شۇنىڭ بىلەن هاراق ئىچىش باشلىنىپ كەتتى. لېكىن كىشىلەر ئىختىيارىي پاراڭ قىلىشتىن سەل قورۇنۇپ، شامىلنىڭ ئاغزىغا قاراپ قېلىشتى.

— ئۇزۇن بولدى كۆرۈنمىدىڭىز، چوڭراق بىر نېمە يېيىشاتامسىز يا...ھۆكۈمەت شائىرلارنى شەھەرمۇ شەھەر ئايلاندۇرىدۇ، دەپ ئاڭلىۋىدىم، يىراقراق بىر يەرلەردە ساياھەتتە بولدىڭىزمۇ؟

— ھە، — دېدى شامىل بىر رومكا هاراقنى شاقىدە ئېلىپ ئىچىۋېتىپ، — ئىچكى ئۆلكىلەرنى ئايلىنىپ كەلدىم.

«ئىم!» دەپ قالدىم. ئەمدى ئاغىنىمنىڭ راست - يالغانىنى قېتىپ پو ئاتىدىغان كېسىلى قوزغالغانىدى.

— نەلەرنى ئايلاندىڭىز؟

— گۇاڭجۇ، خاڭجۇ، بېيجىڭ، شاڭخەي دېگەندەك ھەممە چوڭ شەھەرلەردە بولدۇم.

شامىلنىڭ 2 - 3 يىلىنىڭ ئالدىدا تونۇش شوپۇرغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ، قارا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئورۇمچىگە بىر بېرىپ كەلگىنىنى هىسابقا ئالمىغاندا، ئۇنىڭ «چوڭ شەھەرلەرنى كۆردۇم» دېگىنى قىسقىلا يالغانىدى. قېرىنىشقاندەك هېلىقى ئاغىنىمۇ كوچىلاپ سوراۋەرگىلى تۇردى.

— ۋاھ، قالتىس يەرلەر، دەپ ئاڭلىۋىدۇق، ئايروپىلان بىلەن بارىدىكەنسىز، پويىزدىمۇ؟

— هازىرقى ۋاقىتتا پويىز دېگىنىڭلار بىر كۆتەك هارۋىدەكلا نەرسە بولۇپ قالدى. ئايروپىلان بىلەن ئۇچتۇم.

— ۋاھ، هۇزۇر قىپسىز - دە!

ئولتۇرغانلار تاماقلىرىنى چېكىپ كېتىشتى.

— هۇزۇرى شۇ! — دەپ تەستىقلىدى شامىل، باشقىلاردىن ئاڭلىۋالغانلىرى بويىچە ئايروپىلاننىڭ ئۇچىنى تەسۋىرلەپ، — ئالەمزادە، ئاۋۇ - لاۋۇم ئورۇندۇقتا خىيال سۈرۈپ ئۇخلىدىغان گەپ، تازا مەڭزىگە ئەركەك چۈشىنىمۇ قونمىغان چىرايلىق قىزلار «نېمە يەيسىز، نېمە ئىچىسىز؟» دەپ سوراپ تۇرىدۇ. ئايروپىلان موللاق ئاتىدىغان يەرگە كەلگەندە «بەللىرىگە تاسمىنى باغلىۋېلىڭ» دەيدۇ. «ماڭاۋاي كىراغا نەچچە يۈز يۈەن پۇلنى ئالغاندىن كېيىن، ئۆزۈڭ كېلىپ باغلاپ قويامسەن!» دەپ قورساقنى چىقىرىپ، كرېسلودا يانتۇ يېتىپ بېرىدىغان گەپ. هېلىقى ئايدەك خېنىملار بېلىنىمزنى قۇچاقلاپ، تاسمىسىنى ئۆزى باغلاپ قويىدۇ. شۇنداق قىلىپ نەچچە كۈنلۈك يولغا بىر - ئىككى سائەتتىلا يېتىپ بارىدىغان گەپ...

— ئاڭلاۋاتقانلار «قالتىس گەپكەن - ھە!» دېيىشىپ گۇدۇڭلىشىپ كەتتى. شامىلنىڭ ئاتقان پولىرىدىن خىجىل بولۇپ ئولتۇرالمای قالدىم. پېشىنى تارتىپ - تارتىپ قويىسامۇ، ئۇنىڭ شۇ تۇرقىدا ماڭا قارايدىغان كۆزى يوق ئىدى. يەنە بىرەيلەن:

— ئۇكام، شاڭخەي دېگەننى ناھايىتى ئادەم جىق شەھەر دەيدىغۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— ئۇنى بىر دېمەك، — دېدى شامىل، — ئادەمنىڭ تولىلىقىدىن ئېچىڭىز ئېلىشىدۇ. كوچىسىدا كېتىپ بېرىپ ئىنتىنىڭ ئارقىڭىزغا

بۇرۇلىدىغان بولسىڭىز چوقۇم ئىككى - ئۈچ ئادەمگە ئۇسۇۋالسىز. يەكشەنبە كۈنىدىكى قىستا - قىستاڭچىلىقتا كۈنىگە نەچچە ئون ئادەم دەسسىلىپلا يىقىلىدىكەن. بىر تەرەپتىن يىقىلىپ تۇرىدىكەن، بىر تەرەپتىن، يىقىلغانلارنى دوختۇرلار ئارىغا كىرىپ زەمبىلگە سېلىپ توشۇپ تۇرىدىكەن.

— ياللا، پىلانلىق تۇغۇڭلار، دېگەن گەپمۇ توغرا جۇمۇ!

— گۇاڭجۇدا شىنجاڭدىن بېرىپ ئوقەت قىلىۋاتقانلار خېلى بار دەيدۇ، كۆرگەنسىز؟

— كۆردۇم ... — دېدى شامىل يەنە بىر رومكا ھاراقنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىپ تۇرۇپ.

— بەزى ياش باللارنى شۇ يەردىمۇ جېدەل - ماجىرا چىقىرىپ تۇرىدۇ دەيدىغۇ؟

— مانا شۇ گەپ ئەمەسمۇ، تۇرمۇش ئۆگىنەي دەپ ئۇلارغا بىر ئاز ۋاقىت ئاجرىتىپ يۈردۇم. كۆپىنچىسى ياش باللار ئىكەن. تەرەپ بولۇشۇپ بىر - بىرى بىلەن سوقۇشۇپ ئويناۋېدىكەن. كۆرگەنلەر ھېچ ۋاقىتتا ئۇنى پالانچاخۇن، پۇكۇنچاخۇن دېمەيدۇ - دە، «شىنجاڭلىقلار» دەيدۇ، ھەممىزنىڭ نامىغا سەت.

— شۇنداق بولماي! — دەپ كۆپچىلىك بۇ گەپنى تەستىقلاشتى.

— بىرنەچچە خوجايىنلارنى تۇتۇۋېلىپ «ئاغىنىلەر مۇشۇ قىلمىشىڭلار قاملاشمايتۇ» دەپ نەسىھەتمۇ قىلدىم، يەنە ئادەم دېگەن غەلىتە نېمىدە، جېدەل بولغان جايدا تۇرۇپ قالسىڭىز، قېنىڭىز قىزىپ، ئىختىيارسىزلا جېدەلگە ئارىلىشىپ قالىدىكەنسىز. بىر كۈنى كەچتە بىرقانچەيلەن رېستۇراندىن يېنىپ مېھمانخانىغا قايتىپ كېتىۋاتاتتۇق، «كەلدى، كەلدى!» دېيىشىپ كەتتى. «نېمە كەلدى؟» دېسەم، «پۇكۇنى قوشۇننىڭ ئادەملىرى كېلىۋاتىدۇ، ئەمدى بىر قەپەس مۇشتلاش بولىدىغان بولدى» دېدى، راست دېگەندەك، گەپ ئاخىرلاشمايلا ئىككى تەرەپ تار كوچىدا تۇتىشىپ ئوپۇر - توپۇر بولۇشۇپ كەتتى. مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي تۇرغان ئورنۇمدا تۇرۇپلا قاپتىمەن، بىر چاغدا يېنىمدا بىر قارا كۆلەڭگە پەيدا بولغاندەك قىلدى. شۇنداق قارىشىمغا قولاق تۇتۇۋېمگە «قارس!» قىلىپ بىرنى سالماسما، يۈزۈمنى سىلىسام بەش قولنىڭ ئىزى مانامەن دەپلا چىقىپتۇ. ئاچچىقىمدا ھېلىقىنى ياقىسىدىن قاماپلا تۇتۇپ بېقىنىغا نەچچىنى سالدىم. «ئىھ، ئىھ ...» دەپ ئىنجىقلاپلا قالدى، تىكشىسام ئاۋازى تونۇش تەكلا قىلىدۇ. يورۇقتا سۈرەپ ئاپىرىپ قارىسام، لەڭگەردىكى بىر تۇغقان تاغامنىڭ ئوغلى ئىكەن ...

قاۋاق ئىچىنى پاراققىدە كۆلكە قاپلىدى. بۇ كەيپىياتتىن ئىلھاملانغان شامىل ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە:

— بۇرادەرلەر، سىلەرگە يېڭى يازغان بىر شېئىرىمنى ئوقۇپ بېرىشىمگە رۇخسەت قىلىڭلار، — دەپ يانچۇقىدىن خاتىرىسىنى چىقاردى، «ئىت بولاي» دەپ شېئىرنىڭ ماۋزۇسىنى تەنتەنىلىك جاكارلاپ ئەتراپقا بىر قارىۋەتتى.

خالايمەن بۇرادەرلەر،
خالايمەن.
بىر ئۆمۈر ئىشىكلارنى ئىت بولۇشنى،
ئۆزۈڭلارنى،
مۇلكۈڭلارنى،
چىل بۆرىلەر-
ياۋلاردىن سەگەك تۇرۇپ قوغداشنى.
قاراڭغۇ تۈن،
سىلەر ئۈيقۇدا،

مەن ئويغاقمەن هويلاڭلاردا.
ئەھ!
نېمە ئارمان ئۆلۈپ كەتسەم.
سادىق ئىت بوپ بوسۇغىدا...
ئاغىنىلىرىنىڭ تېتىقسىز قىلىقلىرىغا ئىچىم تىتىلداپ، قاۋاقتىن قېچىپ چىقىپ كەتكۈدەك بولدۇم. شېئىر ئاخىرلىشىشى بىلەن، مەستلەر ۋارقىرىشىپ «ئاجايىپ!... ياشا!» دېيىشىپ كەتتى. بۇ چۇقان پەسەيمىشى بىلەن ئارىدىن ياشتا چوڭراق بىرەيلەن تۇرۇپ:
ــ شامىل ئىنسىز ئوبدان گەپلەرنى قىلىپ بەردى، شېئىرنىمۇ ئاڭلىدۇق، ئەمدى، ماۋۇ ياسىنجان ئىنسىز دۇتارنى ئېلىپ بىردەم چېلىپ بەرسە قانداق دەيسىلەر؟ ــ دېدى.
كۆپچىلىك «بولىدۇ!» دېيىشتى. مەنمۇ «خۇدايا شۈكرى» دەپ يېنىك تىندىم. ياسىنجان ساقىي تولىدۇرۇپ قۇيغان بىر رۇمكا هاراقنى گۈپپىدە ئىچۈۋېتىپ، دۇتارنى قولىغا ئېلىپ سازلىدى. دۇكانىنىڭ ئىچىنى قايتا جىمجىتلىق باستى. ۋاقتىمۇ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئوخشايدۇ. قارىسام مومىسى باققان خوجايىن دۇكانىنىڭ هاراق ساتىدىغان تەرىپىنى قۇلۇپلاپ كېتىپ قاپتۇ. كىمدۇر بىرى دۇكانىنىڭ قاناتلىق ئىشىكىنىمۇ قىيا يېپىپ قويۇپتۇ. ياسىنجان دۇتارنى لەرزان چېلىپ، مۇقام باشلىدى. پەلەكتىن ياخشىلىق كەلدى، دىبان كۆڭلۈڭنى شاد ئەتمە،
يامانلىق هەم يېتەر، هالا ئۇنۇت، ئۆتكەننى ياد ئەتمە.
كەيپ بولغانلارنىڭ كۆزلىرى تېخىمۇ يۇمۇلۇپ، باشلىرى تۆۋەن چۈشتى. چوڭلار «هەق!» دەپ ئىغىر تىنىشتى.

زامانە ئەهلىگە گەر يۈز قۇياشچە مېهرى
كۆرگۈزسەڭ،
ۋاپانى سەن ئۇلاردىن زەررە چاغلىق ئىتتىمات ئەتمە.

شۇ چاغدا قۇلقىمغا مۇقامنىڭ پەيزىنى ئۇچرىتىدىغان بىر غەلىتە تاۋۇش ئىشىتىلگەندەك بولدى. بۇ نېمە ئاۋازدۇ، دەپ ئەترايىمغا نەزەر سالدىم. قارىسام، شامىل ئىككى ئالقىنىنىڭ ئۈستىگە بېشىنى قويۇپ، خۇددى بوسۇغىدا ياتقان ئىتتەك خاتىرجەم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. «ئىت بولغان بولسىمۇ، قورسىقى تويسىلا ئۇخلايدىغان ناھايىتى ناچار ئىت بولغىدەك...» دەپ قالدىم. بايىقى غەيرىي ئاۋاز ئۇنىڭ يېرىم ئوچۇق قالغان ئاغزىدىن چىقىۋاتقان خورەك ئىكەن.
ياسىن دۇتار مۇقامىنى ناھايىتى بېرىلىپ، تەسىرلىك ئېيتىۋاتاتتى. ئاغىنىمىنىڭ كانىيىدىن چىقىۋاتقان هېلىقى خورەكمۇ كىشىنى بىئارام قىلىپ بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقىۋاتاتتى. بايىقىغانلار نارازى بولۇپ غۇدۇراشقا باشلىدى. ئالاقزادىلىك ئىچىدە شامىلنى قاتتىق بىر نوقۇپ قويۇۋېدىم، خورەكى توختىماق تۇرسۇن، تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىپ، بەزىنى چالا بوغۇزلانغان كالىدەك خارقىراشقا باشلىدى. شامىلنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ دۇتار چېلىۋاتقان ياسىن دۇتارنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. ئۇ دۇتارنى قويۇپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇردى ـ دە، شامىلنى گەجگىسىدىن تۇتۇپ يۇلۇۋېلىپ، سىلكىپ سىلكىپ يەنە بېسىپ ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.
ــ نېمە بولدى، نېمە بولدى!؟ ــ دېدى، هېچنېمىنى چۈشەنمىگەن شامىل ئەترايىغا چەكچىيىپ قاراپ.

— سەن ئادەممۇ، ھايۋانمۇ؟

— مەن نېمە قىلدىم؟

— بىزنىڭ ناخشا - سازلىرىمىز قامـ
لاشمايۋاتقان بولسىمۇ بىردەم قۇلاق سېلىپ
ئاڭلاپ قويساڭ ئۆلەمسەن؟ سېنىڭ نەرىڭ
شائىر؟ بايانتىن بېرى سېنىڭ ئاتـقان پو-
لىرىڭ، لاۋزا شېئىرلىرىڭنى ساڭا ھۆرمەت
قىلىپ، چىداپ تۇرۇپ ئاڭلىدۇق - قۇ!...
ئۆزۈڭچە بىزنى ھېچنېمە بىلمەيدىغان نېمـ
لەركەن، دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ بوران بولاي،
شامال بولاي، ئىت بولاي، مۇشۇك بولاي
دېگەنلىرىڭ شېئىر بولامدۇ؟ ھەقىقىي شائىر
بولساڭ «ئادەم بولاي» دەپ يازمامسەن.
دۇنيادا ئادەم بولماقتىن تەس ئىش
بارمۇ!؟... چىقە دۇكاندىن، خورىكىڭنى
ئۆيۈڭگە بېرىپ تارت!...

شۇ ئەسنادا، بىرەيلەن قوپۇپ شا-
مىلنى ياقىسىدىن سۆرىدى، يەنە بىرەيلەن
«شائىر دېگەن سەندەك بولسا» دەپ كۆتىگە
بىرنى تېپىپ، دۇكاندىن ئىتتىرىپ چىقىرى-
ۋەتتى.

— ماۋۇ ئاغىنىسىنى قانداق قىلىمىز؟

— ئۇنىمۇ شائىر دەۋاتاتتىغۇ؟

— ھايدا!...

«ھايدا!» دېگۈچىنىڭ گېپى ئاخىر-
لىشىپ بولغىچە چاقىنالىق قىلىپ، تالاغا
ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىۋېلىپ، تېپىك يېيىش-
تىن قۇتۇلۇپ قالدىم. ئەمما، تالاغا چىقىپلا
تۇرۇپ قالدىم. 50 يۇەنگە يېڭى ئالغان
شىلەپەم ئۇستەل ئۇستىدە ئۇنتۇلۇپ قالغا-
نىدى. «ئېسىت، مەستلەر سېتىپ پۇلغا ھا-
راق ئېلىپ ئىچىۋېتىدىغان بولدى - دە!»
دەپ تۇرۇشۇمغا شىلەپەمنى ئارقامدىن
ئۇچۇپ چىقتى، يەردىن ئېلىپ، توپىسىنىمۇ
قاقماي بېشىمغا كىيدىم - دە، ئاغىنەمنىڭ
ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم.

مانا، «مۇساپىرلار قاۋىقى» دىن قوغ-
لانغىنىمىزغىمۇ خېلى كۆنلەر بولۇپ قالدى.
شۇنىڭدىن بېرى ئاغىنەم شامىلنى كۆرمە-
دىم. ئاڭلىسام، ئۇ «ئادەم بولاي» دېگەن
يېڭى شېئىرى ئۈستىدە ئىشلەۋېتىپ
تۇرمىش ...

(«ئىلى دەريا سى» ژۇرنىلىنىڭ 1990 - يىللىق 3 - سانىدىن)

مەسئۇل مۇھەررىر روزىنەھەممەت جۈمە

△ 1991 - يىلى 2 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى 1000 دىن ئارتۇق كىشى بېيجىڭدىكى «جۇڭگو» مېھمانخانىسىنىڭ زالىدا باھار بايرىمىنى خۇشاللىق بىلەن كۈتۈۋالدى. بۇ قېتىمقى كوللېكتىپ ھېيتىلاش يىغىنىغا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۈروسى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى لى رۇيخۇەن قاتناشتى ھەمدە مۇھىم سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «يېقىندا ئېچىلغان پارتىيە 13 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 7 - ئومۇمىي يىغىنى پارتىيىمىزنىڭ تارىخىدىكى ھالقىلىق پەيتتە ئېچىلغان بىر قېتىملىق مۇھىم يىغىن. ھازىر ئالدىمىزدا تۇرغان مەركىزىي ۋەزىپە 7 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل، ئىزچىل ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئىتتىپاقلىشىپ خىزمەتلەرنى پۈختا ئىشلەپ، بىر نىيەت - بىر مەقسەتتە قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىپ، زېھنىي كۆچمىزنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئىگىلىكنى يۇكسەلدۈرۈشتىن ئىبارەت. مانا بۇ پۈتكۈل دۆلىتىمىزنىڭ ئومۇمىيىلىقى، ھەر ساھە، ھەر كەسىپتىكىلەر بۇ ئومۇمىيىلىققا بويسۇنۇشى ۋە مۇشۇ ئومۇمىيىلىق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى كېرەك. ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىمۇ مۇشۇ ئومۇمىيىلىققا بويسۇنۇشى ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يۆنىلىشى ۋە بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس - بەسته سايراش فاڭجېنبدا چىڭ تۇرۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنى تازا كۈچ سەرپ قىلىپ گۈللەندۈرۈش كېرەك. بىر يىلدىن بۇيان ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىمىزدە نەتىجىلەر زور بولدى، بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر بارلىققا كەلدى. لېكىن ئامما ئىنك قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەن ياخشى ئەسەرلەر يەنىلا دېگىدەك كۆپ بولمىدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى يولداشلارنىڭ ئامىغا، تۇرمۇشقا، ئەمەلىيەتكە تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، دادىل ئىزدىنىپ، يېڭىلىق يارىتىشقا جۈرئەت قىلىپ، خەلق ئاممىسىنى تېخىمۇ كۆپ، ساغلام، پايدىلىق، قىزىقارلىق مەنىۋى مەھسۇلاتلار بىلەن تەمىنلىشىنى سەممىي ئۈمىد قىلىدۇ.»

جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يېن شۇشى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى بىلەن جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى بىرلىكتە ئۆتكۈزگەن بۇ كوللېكتىپ ھېيتىلاش يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىندا يولداش خې جىڭجى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىگە ۋەكالىتەن تەبرىك سۆزى سۆزلەپ مۇنداق دېدى: «بۇ يىل 8 - ئايدىن يىللىق پىلانىنىڭ تۈنجى يىلى، كەلگۈسىدىكى ئون يىلغا ۋە 21 - ئەسىرگە يۈرۈش قىلىدىغان ئاچقۇچلۇق بىر يىل. دەۋر بىزگە شەرەپلىك

ۆەزىپىـە يۈكلىـدى. ئەدەبـىيات ـ سەنئەت خادىمـلىرى نى ـ نى ئىشـلارنى قـىلالايدۇ، ئۇلار جەزمەن پارتىيە ۋە خەلقنىڭ مۇھىم تاپشۇرۇقىنـى ئۈستىـگە ئېـلىپ، تۆزەش، ياخشىلاشنى يەنىمۇ ئوبدان ئىشلەپ، تېخىـمۇ كـۆپ يۇقـىرى سەۋىيىلىـك، دەۋرنىڭ ئاساسىي ئېھتىمـىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان، مەزمۇنى، شەكـلى، ئۇسلـۇبى كۆپ خىـل بولغان ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىپ، سوتسىيالىستىك ئەدەبـىيات ـ سەنئەتـنىڭ كۆركەم باھارىنى كۈتۈۋالىدۇ.»

Δ بۇ يىل جۈگگو يازغۇچـىلار جەمئىيىتى چىقىرىۋاتقان «مـىللەتلەر ئەدەبـىياتى» ژۇرنىلـىنىڭ نەشىر قىلىـنغىنىغا 10 يىـل بـولدى. 1 ـ ئايـنىڭ 15 ـ كـۈنى «مـىللەتلەر ئەدەبـىياتى» تەھرىر بـۆلۈمى بېيجىڭدا بۇ ژۇرنال نەشىر قىلىنغانلىقىنىڭ 10 يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزدى. يولداش شى جۈڭشۈن تەبرىكنامىنى ئەۋەتىپ، يىـغىننى تەبرىكـلىدى. چىـن سىيۈەن، خې جـىڭجى، چياۋ شـياۋگۇاڭ، رۈك گـاۋتاڭ، خەن تىيـەنشى، ۋېن جـىن قاتارلىق يولداشلار يىـغىنغا قاتناشتى.

جۈگگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى ما فېڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى پارتىيە گۇرۇپپىسىغا ۋەكالەتەن تەبرىك سۆزى قىلدى. جۈگگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، شۇجىچۇنىڭ دائىمىي شۇجىسى مالىچىنخۇ مەلۇم ئىش تۆپەيلىدىن يىغىنغا قاتنىشالمىدى. ئۇ «مـىللەتلەر ئەدەبـىياتى» تەھرىر بۆلۈمـىدىكى بارلىـق يولداشـلارنىڭ غەيرەت ئۈستـىگە غەيرەت قىلىپ، ژۇرنالنى تېخىمۇ ياخشى چىقىرىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈردى.

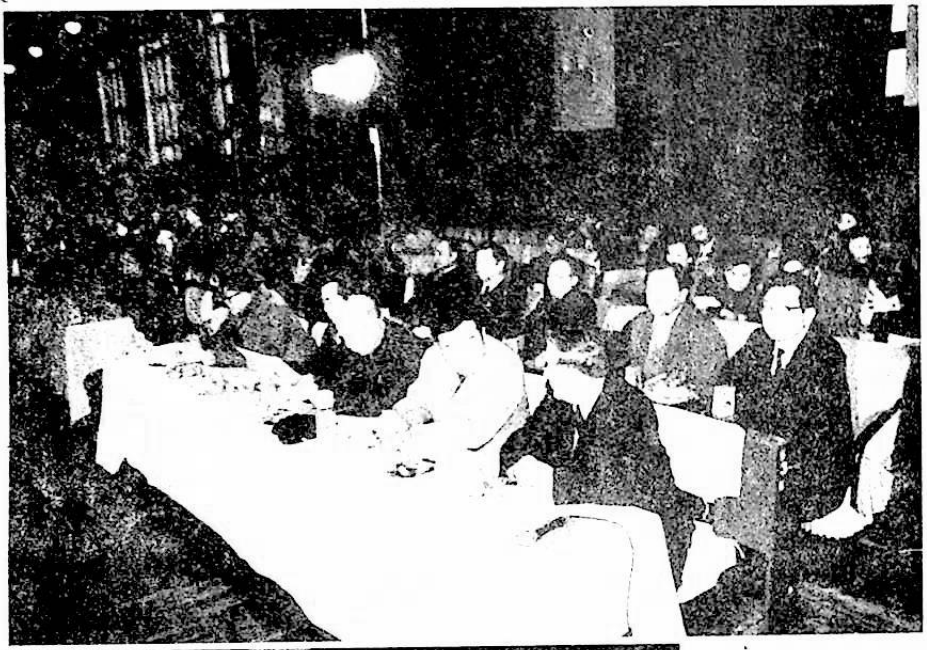
«مـىللەتلەر ئەدەبـىياتى» نىڭ باش مۇھەررىرى جـىن جې بۇ ژۇرنال بېـسىپ ئۆتكەن مۇساپىنى ئەسلەپ مۇنداق دېدى: 55 ئاز سانـلىق مـىللەتكە تەۋە بولغان مەملىكەت خاراكتېرلىك بۇ بىردىنبىر ئەدەبىيات ئىستېھكامى پارتىيەمىزنىڭ نۇرى ئاستىدا راۋاجلاندى ۋە زورايـدى؛ سوتسىيالىزمنىڭ باھار شامىلى پەرۋىش قىـلغاچقا، ھەممە گۈللەر بەس ـ بەسته ئېچىلغان گۈللىنىش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. بۇ ژۇرنال قىسقىغىنا ئون يول ئىچىده 52 مىللەتنىڭ 2900 ئادەم ـ قېتىمـغا يېتىندىغان، 30 مىليون خەتتىـن ئاشـىدىغان ھەر خىـل ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلدى، بۇ ئەسەرلەرنىڭ 100 پارچىگە يېقىنى مۇكاپاتلاندى. مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا 13 قېتىم ئىجادىيەت يىغىنى ۋە مۇخبىرلىق پائالىيىتى ئۇيۇشتـۇرۇپ، 30 نەچچە مـىللەتنىڭ مىڭدىن ئارتۇق ئاپتورىنى يېتـىشتۈردى.»

يىغىنغا قاتناشقان پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرى 10 يىل مابەينىده «مىللەتلەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمىدىكى خىـزمەت نەتىجىـسى ئالاھىده بولغان بىر قىـسىم مۇھەررىرلەرگە ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئاز سانلىق مـىللەتلەر ئەدەبـىياتىنى قىزغىن قوللىغان بەزى كارخانا ۋە شەخسلەرگە شەرەپ گۈۋاھنامـىسى بەردى.

تەبرىكلەش يىغىنىغا يەنە فېڭ مۇ، يۈ جەن، دۈك لياڭخۇي، خۇاڭ يىڭ، جېن بوـنۇك، شى يۈڭشياڭ، دېڭ يۈمېي، جاڭ چې، جاڭ شـىلار ۋە ھەرقايـسى ساھەدىكى زاتـلاردىن 250 نەچچە كىشى قاتناشتى.

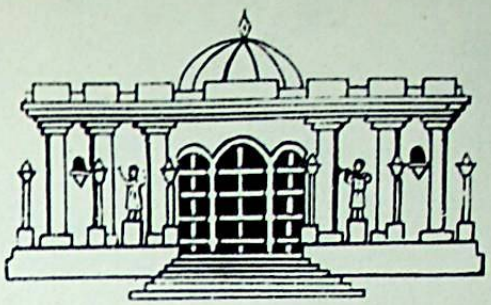


قباد داجین،
ماهنۇر قاسىملار يەزمىدە.





" سۆرەتلەرنى قېيۇم تۆرسۇن، سۇن جيابىغلار تارتقان.



تارىم

《塔里木》文学月刊（维吾尔文） TARIMAMONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

1991 ـ يىل 4 ـ سان (362 ـ سان) ، 41 ـ يىل نەشرى .
توزگۈچى « تارىم » ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى .
ئۈرۈمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22 ـ قورۇ ، تېلېفون نومۇرى : 416214 .
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى ، شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى .
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ . مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتېرى قوبۇل قىلىدۇ

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各地邮局所

国内统一刊号：CN65－1010／I　　CN 65 ـ 1010 / I : مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى
本刊代号：58－66 定　价：1.40 元　　ژۇرنال ۋاكالەت نومۇرى : 58 ـ 66 ، باسما تاۋاق : 10 ، باھاسى : 1.40 يۈەن
邮政编码：830000　　پوچتا نومۇرى :